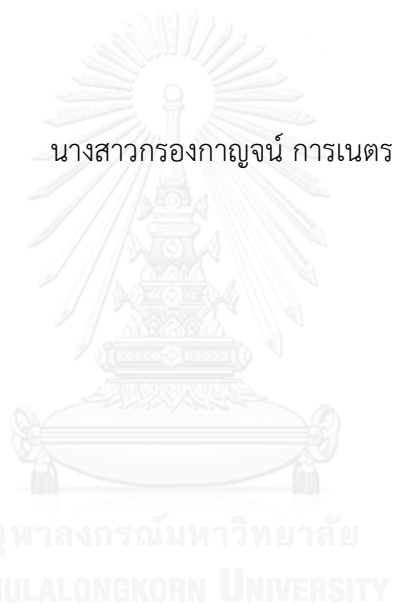

วาทกรรมของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม :
ศึกษากรณีขบวนการคัดค้านโครงการท่าเรือ อ่าวท่าเสา จังหวัดนครศรีธรรมราช

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)
เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR)
are the thesis authors' files submitted through the University Graduate School.

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม (สหสาขาวิชา)
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2557
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

DISCOURSES OF THE SOCIAL MOVEMENT :
THE CASE STUDY OF MOVEMENT AGAINST PORT PROJECT IN THA SALA,
NAKHON SI THAMMARAT PROVINCE

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts Program in Human and Social Development
(Interdisciplinary Program)
Graduate School
Chulalongkorn University
Academic Year 2014
Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์	วาทกรรมของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม : ศึกษากรณี ขบวนการคัดค้านโครงการท่าเรือ อ่าวท่าศาลา จังหวัด นครศรีธรรมราช
โดย	นางสาวกรองกาญจน์ การเนตร
สาขาวิชา	พัฒนามนุษย์และสังคม
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	ดร.สุรางค์รัตน์ จำเนียรพล

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทมหาบัณฑิต

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุนทร ชูตินธรานนท์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์สุริชัย หวันแก้ว)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(ดร.สุรางค์รัตน์ จำเนียรพล)

.....กรรมการ
(อาจารย์ ดร.นฤมล อรุโณทัย)

.....กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(อาจารย์ ดร.เลิศชาย ศิริชัย)

รองกาญจน์ การเนตร : วาทกรรมของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม : ศึกษากรณีขบวนการคัดค้านโครงการท่าเรือ อำเภотаสาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช (DISCOURSES OF THE SOCIAL MOVEMENT : THE CASE STUDY OF MOVEMENT AGAINST PORT PROJECT IN THA SALA, NAKHON SI THAMMARAT PROVINCE) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: ดร.สุรางค์รัตน์ จำเนียรพล, 166 หน้า.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจขบวนการคัดค้านโครงการท่าเรือในอำเภотаสาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ทั้งในด้านการประกอบสร้างของขบวนการ และวาทกรรมและปฏิบัติการทางวาทกรรมที่ขบวนการใช้ การอธิบายการประกอบสร้างของขบวนการใช้แนวคิดขบวนการทางสังคมรูปแบบใหม่และทฤษฎีระดมทรัพยากร ส่วนวาทกรรมและปฏิบัติการทางวาทกรรมของขบวนการอาศัยการวิเคราะห์วาทกรรม โดยใช้ข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิที่เกี่ยวข้องกับโครงการท่าเรือและขบวนการคัดค้าน รวมไปถึงการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักที่เกี่ยวข้องกับขบวนการ

ผลการศึกษาพบว่า ขบวนการเริ่มต้นจากปัญญาชนท้องถิ่นเชื่อมโยงกับปัญญาชนอิสระ กลุ่มประมงพื้นบ้านในพื้นที่และพื้นที่ใกล้เคียง ผู้นำการเมืองท้องถิ่น รวมถึงเครือข่ายพันธมิตรทั้งในพื้นที่และในพื้นที่อยู่ห่างไกลซึ่งมีความวิตกกังวลเรื่องผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของโครงการ เป็นที่น่าสนใจว่า ขบวนการมีจำนวนสมาชิกและได้รับการสนับสนุนมากขึ้นหลังจากขบวนการยึดโยงกับขบวนการต่อต้านโรงไฟฟ้าถ่านหินในพื้นที่ใกล้เคียง ทำให้ขบวนการได้รับการสนับสนุนอย่างกว้างขวางและมีพลังในการเคลื่อนไหวมากขึ้น นอกจากนี้ปฏิบัติการทางวาทกรรมของขบวนการมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการระดมการสนับสนุน พบว่า ขบวนการใช้วาทกรรมหลัก 3 เรื่อง ได้แก่ วาทกรรมเกี่ยวกับนิคมอุตสาหกรรม วาทกรรมว่าด้วยผลกระทบทางลบของโครงการและการดำเนินงานทางลบในอดีตของบริษัทเจ้าของโครงการ และวาทกรรมที่เกี่ยวข้องกับการขาดธรรมาภิบาลในการดำเนินงานของโครงการ ในเรื่องนี้ วาทกรรมทะเลร้างถูกสร้างขึ้นเป็นเครื่องมือในการลดความชอบธรรมของรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการ และต่อมามีการสร้างวาทกรรมอ่าวทองคำ ซึ่งจำเป็นต้องมีการปกป้องความมั่นคงทางอาหารเพื่อช่วงชิงความหมาย ปฏิบัติการทางวาทกรรมของโครงการมีหลายรูปแบบ ได้แก่ การตีความใหม่และผลิตซ้ำความหมายใหม่ๆ เพื่อลดความชอบธรรมของวาทกรรมดั้งเดิม ปฏิบัติการเชิงสัญลักษณ์เพื่อใช้ในการสร้างสำนึกร่วมของสาธารณะ รวมไปถึงการระดมการสนับสนุนจากขบวนการต่อต้านโรงไฟฟ้าถ่านหินด้วย ผลของปฏิบัติการทางวาทกรรมดังกล่าว ไม่เพียงแต่ส่งผลต่อความสำเร็จของขบวนการในการระดมการสนับสนุนและทรัพยากรมากขึ้นเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการยกระดับสถานะของขบวนการในฐานะผู้แต่งในสนามวาทกรรมด้วย

5487101920 : MAJOR HUMAN AND SOCIAL DEVELOPMENT

KEYWORDS: DEVELOPMENT DISCOURSE / DISCURSIVE PRACTICE / DISCURSIVE FIELD / SOCIAL MOVEMENT

KRONGKAN KARANET: DISCOURSES OF THE SOCIAL MOVEMENT : THE CASE STUDY OF
MOVEMENT AGAINST PORT PROJECT IN THA SALA, NAKHON SI THAMMARAT PROVINCE.
ADVISOR: SURANGRUT JUMNIANPOL, Ph.D., 166 pp.

The thesis aims to examine the movement against the port project in Tha Sa La, Nakhon Si Thammarat both in term of its formation, and discourses and discursive practices operated by the movement. While the formation of the movement is elaborated through the concept of new social movement and resource mobilization theory, the discourses and discursive practices are analyzed through discourse analysis. The data is collected by reviewing the primary and secondary data relating to the port project, and interviewing the key informants relating to the movement.

It is found that the movement started from the local intellectuals, then linked to the independent intellectual, local fishermen in the area and surrounded areas and the leader of local governments including its alliances both in the area and also from the remote areas who shared common concern on environmental and health impact of the project. Noticeably, members and the support of the movement increased after it had bound itself with the movement against the power plant project nearby, it gained broader support from the public. Apart from that, the discursive practices of the movement are essential in mobilizing the support. The thesis reveals 3 discourses utilized by the movement, which are the discourse about industrial estate, the discourse of negative impact of the project and negative profile of the owner of the project and the discourse related to the lack of governance in the project operation. In this line, the discourse of the empty sea was constructed as a means to legitimize the report on environmental impact assessment and then they constructed golden bay discourse that required protecting the food area to compete with. The discursive practices of the movement were in many forms: the re-interpretation and reproduction of new meaning in order to delegitimize the older discourse; the symbolic action to mobilize share conscious of the public and the articulation of support from anti-coal power plant movement. The impact of its discursive action is not only the success of the movement in mobilizing more support and resources, but also in term of upgrading status of the movement of the author in the discursive field.

Field of Study: Human and Social Development Student's Signature

Academic Year: 2014 Advisor's Signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดีเนื่องจากความกรุณาจาก ดร.สุรางค์รัตน์ จำเนียรพล อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ในการให้คำปรึกษาแนะนำ ตรวจสอบผลงาน กำลังใจและความช่วยเหลือต่างๆ ระหว่างการทำงานวิจัยด้วยความดูแลเอาใจใส่เป็นอย่างดี ประสบการณ์ที่ได้รับจากอาจารย์ในระหว่างทำการวิจัย ผู้วิจัยจะนำไปปรับใช้ในการทำงานต่อไป และขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ไว้ ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณศาสตราจารย์ สุริชัย หวันแก้ว ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ อาจารย์ ดร.นฤมล อรุโณทัย กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่ได้ให้คำแนะนำในการปรับปรุงวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้มีความถูกต้องและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และขอขอบพระคุณอาจารย์ ดร.เลิศชาย ศิริชัย กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย ที่ได้ให้คำแนะนำ ข้อเสนอแนะ ตรวจสอบข้อมูล และกรุณาให้ความช่วยเหลือต่างๆ ในระหว่างการปรับปรุงวิทยานิพนธ์

ขอขอบคุณความร่วมมือและน้ำใจจากปัญญาชนท้องถิ่นตำบลกลาย กลุ่มปัญญาชนอิสระ นักพัฒนาเอกชนของสมาคมรักษ์ทะเลไทย นายกองค้การบริหารส่วนตำบลท่าศาลา นักวิชาการมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ กลุ่มชาวประมงพื้นบ้านบ้านสระบัว บ้านในถุ้ง บ้านหน้าทับ ตำบลท่าศาลา และบ้านพังปริง ตำบลกลาย ผู้ใหญ่บ้านหมู่บ้านหนึ่งในตำบลท่าศาลา นักเคลื่อนไหวอิสระ กลุ่มศิลปิน และผู้เชี่ยวชาญด้านการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยชุมชน ที่ได้เสียสละเวลาให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อการทำวิทยานิพนธ์

ขอขอบใจเพื่อนสหสาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคมสำหรับความช่วยเหลือต่างๆ คำแนะนำ กำลังใจและน้ำใจที่มอบให้ระหว่างการทำวิทยานิพนธ์

และเหนือสิ่งอื่นใด ผู้วิจัยขอขอบพระคุณมารดา และสมาชิกครอบครัวการเนตร ที่ให้การสนับสนุนด้านการศึกษา ความช่วยเหลือ และเป็นกำลังใจให้กับผู้วิจัยมาโดยตลอด

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญรูปภาพ.....	1
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ที่มาและความสำคัญ.....	1
1.2 คำถามการวิจัย.....	3
1.3 วัตถุประสงค์งานวิจัย.....	3
1.4 วิธีการศึกษาวิจัย.....	4
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	6
1.6 ขอบเขตการวิจัย.....	6
1.7 ค่าโครงการนำเสนอผลงานวิจัย.....	6
1.8 นิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ.....	7
บทที่ 2 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง.....	8
2.1 แนวคิดเรื่องขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ (New Social Movement: NSM).....	8
2.2 ทฤษฎีการระดมทรัพยากร (Resource Mobilization Theory: RMT).....	15
2.3 ทฤษฎีกระบวนการทางการเมือง (Political process).....	19
2.4 แนวคิดเรื่องวาทกรรมและปฏิบัติการทางวาทกรรม (Discourse and Discursive Practices).....	24
2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	29
2.6 สรุปรอบแนวคิดในการวิจัย.....	35

บทที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับโครงการทำเรือ อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช	36
3.1 ข้อมูลพื้นฐานของโครงการ.....	36
3.2 กระบวนการประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสังคม และด้านสุขภาพ.....	40
3.2.1 ผลการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม.....	42
3.2.2 ผลการประเมินผลกระทบทางสังคม.....	43
3.2.3 ผลการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ.....	46
3.3 การมีส่วนร่วมของประชาชน.....	47
3.4 ลำดับเหตุการณ์ความขัดแย้ง.....	50
3.5 สรุปปัญหาความขัดแย้ง.....	54
3.5.1 การจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมขาดความโปร่งใส.....	54
3.5.2 ความจริงใจและธรรมาภิบาลของโครงการ.....	55
3.5.3 การพัฒนาโครงการทำให้เกิดผลกระทบต่อชุมชน.....	56
บทที่ 4 ขบวนการคัดค้านโครงการทำเรือ อำเภอท่าศาลา	57
บทนำ.....	57
4.1 บริบทพื้นที่และกลุ่มคนที่เกี่ยวข้อง.....	57
4.2 การพัฒนาโครงการทำเรือกับชุมชน.....	64
4.2.1 ช่วงที่หนึ่ง (พ.ศ.2546-2549).....	64
4.2.1 ช่วงที่สอง (พ.ศ.2549 เป็นต้นมา).....	66
4.3 การประกอบสร้างของขบวนการต่อต้าน.....	71
4.3.1 ทรัพยากรบุคคลของขบวนการ (human resource).....	72
4.3.2 ทรัพยากรด้านวัฒนธรรมของขบวนการ.....	88
4.3.3 การระดมทรัพยากรด้านหลักธรรมจริยาหรือความชอบธรรมของขบวนการ.....	99
4.4 สรุปลักษณะสำคัญของการประกอบสร้างกลุ่มและการระดมทรัพยากรของขบวนการ.....	103

4.4.1 การสร้างแกนนำแบบหลากหลาย	103
4.4.2 การสร้างเครือข่ายแบบใกล้ชิดและเครือข่ายแบบห่างไกล	104
4.4.3 การสร้างฐานกำลังคนในการเคลื่อนไหว	104
4.4.4 การใช้ความรู้และการสนับสนุนจากนักวิชาการ	104
4.4.5 การมีเครือข่ายเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร	105
4.4.6 โครงสร้างกลุ่มที่มีความยืดหยุ่นสูง	105
4.4.7 ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละสถานการณ์การต่อสู้	106
4.4.8 การระดมทรัพยากร	107
4.5 สรุป	108
บทที่ 5 วาทกรรมกับการต่อสู้ของขบวนการคัดค้านโครงการท่าเรือ	113
5.1 วาทกรรมว่าด้วยนิคมอุตสาหกรรม	114
5.2 วาทกรรมว่าด้วยผลกระทบที่เกิดจากการดำเนินงานของโครงการและบริษัทเจ้าของ โครงการ	119
5.3 วาทกรรมลดความชอบธรรมของการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการ	125
5.3.1 วาทกรรม “ทะเลร้าง” และ “อ่าวทองคำ”	125
5.3.2 วาทกรรมว่าด้วยเรื่องความไม่โปร่งใสในการจัดทำรายงานประเมินผลกระทบ สิ่งแวดล้อมของโครงการ	134
5.4 สรุป	137
5.4.1 เงื่อนไขการเลือกสร้างวาทกรรม	137
5.4.2 ปฏิบัติการทางวาทกรรมของขบวนการ	138
บทที่ 6 สรุปผลการศึกษา	146
6.1 สรุปผลการศึกษาวิจัย	146
6.1.1 การประกอบสร้างและการต่อสู้ของขบวนการ	146
6.1.2 การใช้วาทกรรมในการต่อสู้	152

ญ

หน้า

6.2 ข้อเสนอแนะ	155
รายการอ้างอิง	156
ภาคผนวก.....	159
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	166

สารบัญรูปภาพ

รูปภาพที่ 2 ที่ตั้งโครงการ ณ บ้านบางสาร ตำบลกลาย อำเภотаสาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช	37
รูปภาพที่ 3 รายละเอียดการก่อสร้าง.....	38
รูปภาพที่ 4 ทำเรือในทะเล แอ่งกลับเรือและร่องน้ำสำหรับเดินเรือ	39
รูปภาพที่ 5 ที่ตั้งโครงการและขอบเขตการประเมินผลกระทบ.....	41
รูปภาพที่ 6 รูปแบบทำเรือของโครงการที่ติดชายหาดและมีกำแพงกันคลื่น (ก่อนปรับปรุง).....	45
รูปภาพที่ 7 รูปแบบทำเรือของโครงการที่มีลักษณะยื่นออกไปในทะเล (หลังปรับปรุง)	45
รูปภาพที่ 8 แผนที่แสดงพื้นที่และสถานที่สำคัญที่เกี่ยวข้องในการเคลื่อนไหวต่อต้านโครงการ	61
รูปภาพที่ 9 แผนที่แสดงพื้นที่อำเภотаสาลาและอำเภอลิขล.....	62
รูปภาพที่ 10 ปี 2552 กิจกรรมปรับปรุงพัฒนาสนามเด็กเล่นและอุปกรณ์สนามเด็กเล่น ทาสี กำแพงโรงเรียน ซ่อมแซมอุปกรณ์ไฟฟ้าภายในอาคาร และมอบอุปกรณ์การศึกษา กระเป๋าเป้ และอุปกรณ์กีฬาให้แก่โรงเรียนวัดเขาพนมไตรรัตน์ตำบลกลาย อำเภотаสาลา จังหวัด นครศรีธรรมราช.....	67
รูปภาพที่ 11 กิจกรรมพัฒนาโรงเรียนวัดศรีมงคลและศูนย์พัฒนาเด็กเล็กหมู่ที่ 8 ตำบลปากพูน.....	67
รูปภาพที่ 12 ปี 2553 กิจกรรมพัฒนาและมอบอาคารเรียน โรงเรียนบ้านหนองหัวหมูที่ 1 ตำบล ตลิ่งชันอำเภотаสาลาจังหวัดนครศรีธรรมราช	68
รูปภาพที่ 13 ปี 2555 กิจกรรมทาสีอาคารเรียนศูนย์จริยธรรมประจำมัสยิดบ้านหนองหงส์	68
รูปภาพที่ 14 โครงการอนุรักษ์ทะเลกลาย ประจำปี 2554 ที่องค์การบริหารส่วนตำบลกลาย ร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และบริษัท เซฟรอนประเทศไทยสำรวจและผลิต จำกัด	69
รูปภาพที่ 15 ปี 2554 โครงการ “เซฟรอนพลังใจ พลังคน เพื่อชุมชนเข้มแข็ง” พัฒนา 50 หมู่บ้านในจังหวัดนครศรีธรรมราช โครงการระยะยาว 3 ปี ซึ่งมีงบประมาณสนับสนุนจาก เซฟรอนกว่า 150 ล้านบาท เน้นสร้างอาชีพ สร้างทุนปัญญา ร่วมพัฒนาอย่างยั่งยืน.....	70
รูปภาพที่ 16 ธงและป้ายผ้าที่ใช้ในการรณรงค์.....	89
รูปภาพที่ 17 ตัวอย่างภาพที่ใช้ประกอบการนำเสนอข้อมูลในเวทีวิชาการ	101
รูปภาพที่ 18 บันทึกกลางนามสัญญาประชาคม ไม่เอาโรงไฟฟ้าถ่านหิน จังหวัดนครศรีธรรมราช.....	102

รูปภาพที่ 19 ระบบนิเวศเฉพาะ	128
รูปภาพที่ 20 แผนที่แสดงดอนและความอุดมสมบูรณ์ของอ่าวท่าศาลา.....	129
รูปภาพที่ 21 เส้นทางเดินอาหารชายฝั่งอ่าวท่าศาลา.....	130
รูปภาพที่ 22 กิจกรรมเดินขบวนเปิดงานเทศกาลรวมพลคนกินปลาและของดีท่าศาลาเมืองน่า อยู่.....	133
รูปภาพที่ 23 ป้ายประชาสัมพันธ์งานรวมพลคนกินปลาและของดีท่าศาลาเมืองน่าอยู่.....	133

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญ

ในปี 2551 บริษัท เซฟรอนประเทศไทยสำรวจและผลิต จำกัด ได้ริเริ่มโครงการก่อสร้างท่าเรือและศูนย์สนับสนุนการปฏิบัติงานสำรวจและผลิตปิโตรเลียมในอ่าวไทย¹ บนพื้นที่ 390 ไร่ ณ บ้านบางสาร ตำบลกลาย อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช จะดำเนินการก่อสร้างท่าเทียบเรือที่มีความยาวหน้าท่า (berth length) 330 เมตร ความยาวสะพานทางเชื่อมท่าเทียบเรือ 608 เมตร สร้างกำแพงกันคลื่นและชุดลอกร่องน้ำเป็นแนวยาวกว่า 2 กิโลเมตรจากท่าเทียบเรือ ด้วยลักษณะการดำเนินงานดังกล่าว โครงการก่อสร้างท่าเรือฯ จึงเข้าข่ายประเภทโครงการที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรง ทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและสุขภาพ² ต้องจัดทำรายงานการประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ (Environmental Health Impact Assessment: EHIA)³ เพื่อเสนอขอความเห็นชอบจากสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สผ.) ก่อนที่จะทำการขออนุญาตจากหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในขั้นตอนของการก่อสร้างและการดำเนินงาน (บริษัท เซฟรอนประเทศไทยสำรวจและผลิต จำกัด, 2555: 1-9) ทางบริษัทจึงได้เริ่มกระบวนการจัดทำรายงานการประเมินผลกระทบในปีเดียวกันนั่นเอง

ขณะที่กระบวนการจัดทำรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (Environmental Impact Assessment: EIA) ของโครงการก่อสร้างท่าเรือฯ ดำเนินไปตามขั้นตอนที่ระบุไว้ตามประกาศกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เรื่อง กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ ระเบียบปฏิบัติและแนวทางในการจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมสำหรับโครงการหรือกิจการที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงทั้งด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและสุขภาพ ลงวันที่ 29 ธันวาคม พ.ศ. 2552 พร้อมกันนั้นก็เกิดกระแสคัดค้านจากประชาชนที่อยู่อาศัยในพื้นที่ใกล้เคียงที่ตั้งโครงการ และมีการแสดงออกอย่างชัดเจนว่าไม่ยอมรับให้มีโครงการก่อสร้างท่าเรือฯ ในพื้นที่ ทั้งในการประชุมรับฟังความคิดเห็นต่อร่างขอบเขตและแนว

¹ หลังจากนั้นจะใช้คำว่า “โครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือ”

² ตามประกาศกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ลงวันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ.2553

³ ตามพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ มาตรา 67 วรรค 2 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ที่ระบุให้โครงการที่จัดว่าเข้าข่ายโครงการหรือกิจการที่ ต้องจัดทำรายงานประเมินผลกระทบดังกล่าว (ศูนย์ประสานงานฯ, มปป)

ทางการประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม สังคมและสุขภาพ วันที่ 8 มีนาคม 2553⁴ ที่ประชาชนผู้เข้าประชุมได้ร่วมซักถามรายละเอียด และยกมือลงความเห็นร่วมกันว่าไม่ยอมรับให้เกิดโครงการในพื้นที่ รวมถึงการประชุมเพื่อรับฟังความคิดเห็นฯ (Public Review) ในวันที่ 5 สิงหาคม พ.ศ.2553 ที่ประชาชนในพื้นที่ และกลุ่มนักศึกษาร่วมกันถือป้ายคัดค้านโครงการฯ อยู่รอบห้องประชุม เนื่องจากไม่ได้รับอนุญาตให้เข้าร่วมภายในงานประชุมได้ (peopleVOICE TV, 2556) ซึ่งสาเหตุของการคัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือฯ นั้น เนื่องมาหลายสาเหตุด้วยกัน หลักใหญ่ใจความมองว่าโครงการก่อสร้างท่าเรือฯ ให้ข้อมูลแก่ประชาชนไม่ครอบคลุมทุกด้าน โดยเฉพาะเรื่องผลกระทบทางลบที่จะเกิดขึ้นขณะก่อสร้างและที่ตามมาหลังโครงการดำเนินการแล้ว ยังมีความไม่ชัดเจนในการให้ข้อมูลตอบข้อซักถามจากประชาชนอยู่มาก ขาดกระบวนการมีส่วนร่วมจากประชาชน ขาดความโปร่งใสในการจัดทำรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม และการจัดการมวลชนเข้าร่วมเวที หรือแม้แต่การระบุในรายงานประเมินผลกระทบว่าพื้นที่ตั้งโครงการเป็นพื้นที่ “ไม่มีความอ่อนไหวต่อผลกระทบจากการก่อสร้างในทะเล”

จากจุดเริ่มต้นการคัดค้านโครงการจากประชาชนในพื้นที่ ได้ขยายการเชื่อมต่อกับความร่วมมือระหว่างประชาชนกับเครือข่ายพันธมิตร และภาคส่วนอื่นๆ ในสังคมเพิ่มขึ้น เช่น การจับมือกันเคลื่อนไหวของผู้ทำอาชีพประมงพื้นบ้านในนามกลุ่มประมงพื้นบ้านอ่าวท่าศาลา ความร่วมมือจากนักวิชาการ อาจารย์จากสถาบันการศึกษาในท้องถิ่น ที่มีบทบาทสำคัญในการรวบรวมและให้ข้อมูลแก่ชาวบ้านเพื่อระดมพลังในการขับเคลื่อนกิจกรรมการเคลื่อนไหว การเชื่อมต่อกับองค์กรพัฒนาเอกชนที่ให้การสนับสนุนด้านข้อมูล การรณรงค์เคลื่อนไหว และการเผยแพร่ข่าวสารประชาสัมพันธ์สร้างการรับรู้สู่สาธารณะ อีกทั้งยังมีการประสานกับองค์กรของรัฐที่ให้การสนับสนุนด้านกระบวนการจัดระบบข้อมูล และช่องทางในการเข้าถึงกระบวนการยื่นเสนอข้อมูลจากชุมชนเข้าสู่กระบวนการอนุมัติอนุญาตโครงการด้วย การรวมตัวกันของพันธมิตรผู้ร่วมเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเรือฯ ได้ประสานเชื่อมร้อยทั้งจุดมุ่งหมาย ข้อมูล และการเคลื่อนไหวเข้าด้วยกัน จนกลายเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมคัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเรือฯ ในที่สุด

ด้วยความร่วมมือจากเครือข่ายพันธมิตร อาทิเช่น เครือข่ายนักวิชาการ สถาบันการศึกษา องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรของรัฐ ประชาชนจากในและนอกพื้นที่ ฯลฯ ทำให้ยุทธวิธีการเคลื่อนไหวของขบวนการมีความแตกต่างหลากหลายทางทั้งยุทธศาสตร์และเทคนิควิธีการ กิจกรรมการเคลื่อนไหวจึงมีทั้งยุทธวิธีทำทนายระบบการเมืองปกติ เช่น การชุมนุมปิดถนน และยุทธวิธีตามช่องทาง

⁴ ตามกระบวนการจัดทำรายงาน ERIA เมื่อถึงขั้นตอนการจัดทำกระบวนการกำหนดขอบเขตการประเมินผลกระทบ (public scoping) บริษัทเจ้าของโครงการต้องจัดให้มีการประชุมรับฟังความคิดเห็นต่อร่างขอบเขตและแนวทางการประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม สังคมและสุขภาพ โดยเปิดเวทีให้ประชาชนเข้าร่วมรับฟัง ซักถาม แสดงความคิดเห็นต่อโครงการ (ศูนย์ประสานงานฯ, มปป)

ระบบการเมืองปกติ เช่น การเดินรณรงค์ การจัดประชุมวิชาการ การยื่นหนังสือคัดค้านต่อหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น และในการศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมคัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเรือฯ ก็ยังพบว่า การที่ขบวนการเชื่อมต่อกับเครือข่ายที่หลายหลายนี้ส่งผลให้ขบวนการมีการพัฒนารูปแบบและวิธีการเคลื่อนไหวเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเคลื่อนไหวต่อสู้อยู่เสมอ โดยเฉพาะการใช้ยุทธวิธีการต่อสู้ทางวาทกรรมและอาศัยภาคปฏิบัติการทางวาทกรรมสร้างความรู้และความจริงขึ้นมาใหม่ เช่น การสถาปนาวาทกรรม “อ่าวทองคำ” การสร้างชุดความรู้เกี่ยวกับทะเล อาชีพประมงพื้นบ้าน และระบบนิเวศน์ทางทะเลบริเวณอ่าวท่าศาลาขึ้น โดยมีภาคปฏิบัติการมารองรับ เพื่อหักล้างกับความเป็น “ทะเลร้าง” หรือเป็นพื้นที่ที่ “ไม่มีความอ่อนไหวต่อระบบนิเวศน์ทางทะเล” ตามที่ปรากฏในรายงาน EHIA ของโครงการ รวมถึงปฏิบัติการอื่นๆ ที่ทำให้ขบวนการสามารถเคลื่อนไหวต่อสู้จนนำไปสู่การยกเลิกการพัฒนาโครงการฯ ในพื้นที่ในที่สุด

ผู้วิจัยเล็งเห็นว่ากรณีศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมคัดค้านโครงการท่าเรือ อ่าวท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช มีความน่าสนใจต่อการศึกษาด้านพัฒนามนุษย์และสังคม เนื่องด้วยเป็นกรณีที่มีการประสานและพัฒนายุทธวิธีและเทคนิควิธีการเคลื่อนไหวจากการถอดประสบการณ์ร่วมกันจากเครือข่ายพันธมิตรผู้ร่วมเคลื่อนไหว อีกทั้งยังสำคัญที่ยุทธวิธีการเคลื่อนไหวที่ขบวนการใช้ยังมีลักษณะของการพยายามช่วงชิงการนิยามความหมาย และการสร้างความได้เปรียบและความชอบธรรมในการต่อสู้บนสนามระดับต่างๆ และมีภาคปฏิบัติการที่นำไปสู่การต่อสู้ต่อรองทางอำนาจเพื่อสร้างกฎเกณฑ์และกติกาการดำรงชีวิตใหม่ในแนวทางที่สมาชิกขบวนการมุ่งหวัง การศึกษากรณีนี้จึงน่าจะเพิ่มเติมองค์ความรู้ในส่วนการต่อสู้ของขบวนการทางสังคมท่ามกลางบริบทการพัฒนาสมัยใหม่ได้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

1.2 คำถามการวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้สนใจศึกษาว่าขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อคัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเรือ ณ บ้านบางสาร ต.กลาย อ.ท่าศาลา จ.นครศรีธรรมราช ใช้วาทกรรมและปฏิบัติการทางวาทกรรมอย่างไรในการต่อสู้ โดยวิเคราะห์เชื่อมโยงกับการประกอบสร้างขึ้นของขบวนการ รวมถึงบริบทแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการต่อสู้

1.3 วัตถุประสงค์งานวิจัย

1) เพื่อศึกษาการประกอบสร้างและการต่อสู้ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมคัดค้านโครงการท่าเรือ อ่าวท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช

2) เพื่อศึกษาการใช้วาทกรรมในการต่อสู้ ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมคัดค้านโครงการท่าเรือ อำเภотаสาธา จังหวัดนครศรีธรรมราช

1.4 วิธีการศึกษาวิจัย

ในการศึกษานี้ ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ในการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล โดยจะทำการเก็บข้อมูลจากเอกสารที่เก็บรวบรวมและการสัมภาษณ์ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.4.1 การเก็บข้อมูลจากเอกสาร อันเป็นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ เงื่อนไข หลักเกณฑ์ ข้อบังคับและนโยบายของฝ่ายขบวนการฯ ฝ่ายโครงการฯ และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะข้อมูลจากฝ่ายโครงการฯ และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องได้จัดเก็บจากเอกสารเพียงวิธีเดียว เนื่องจากข้อจำกัดเรื่องนโยบายบริษัทฯ ทำให้การสัมภาษณ์ไม่สามารถนำไปสู่ข้อมูลทีนอกเหนือจากที่เผยแพร่อยู่ในรายงานวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม และรายงานเผยแพร่อื่นๆ ของบริษัทฯ โดยเอกสารที่จัดเก็บข้อมูลแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1) เอกสารชั้นต้น (Primary documents) ประกอบด้วย

- เอกสารของขบวนการ ได้แก่ เอกสารการประชุม เอกสารเผยแพร่ข้อมูล และความรู้ต่างๆ ใบปลิว เอกสารรณรงค์ ตลอดจนวิดีโอบันทึกภาพและเสียงการจัดเวทีเรียนรู้หรือการประชุมสัมมนาวิชาการ
- เอกสาร วิดีโอเผยแพร่ ที่จัดทำโดยสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ
- เอกสารของโครงการฯ เช่น เอกสารรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม สังคม และสุขภาพของโครงการฯ ฉบับสมบูรณ์ 2555 รายงานสรุปความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับสาธารณชน พร้อมคำชี้แจง และขอบเขตและแนวทางการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ (Public Scoping) เป็นต้น
- เอกสารของหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องกับการอนุญาตโครงการฯ เช่น เอกสารชี้แจงข้อร้องเรียนของสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สผ.) หนังสือเชิญบริษัทฯ เจ้าของ

โครงการเข้าร่วมชี้แจงข้อมูลต่อประชาชนของคณะกรรมการองค์การอิสระ
ด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ (กอสส.) เป็นต้น

- เอกสาร หนังสือขององค์กรหรือหน่วยงานอื่นๆ

2) เอกสารชั้นรอง (Secondary documents) ประกอบด้วย บทความ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ ข่าวหนังสือพิมพ์ เอกสารเผยแพร่ที่จัดทำผ่านกระบวนการเอชไอเอชุมชน ฐานข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต ฯลฯ

1.4.2 การเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์

เนื่องจากงานวิจัยชิ้นนี้มีหน่วยการวิเคราะห์ (Unit of analysis) คือขบวนการ เคลื่อนไหวทางสังคมคัดค้านโครงการท่าเรือ อำเภотаสาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้วิจัย จะใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) เพื่อเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) อันประกอบด้วย ตัวแทนขบวนการเคลื่อนไหว องค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่น เครือข่ายและพันธมิตร และผู้ประกอบการธุรกิจในพื้นที่

1) ตัวแทนขบวนการเคลื่อนไหว ได้แก่ ผู้รู้และเข้าใจการต่อสู้ของขบวนการ สามารถ ให้ได้ทั้งภาพรวมและข้อมูลเชิงลึก เช่น เจื่อนไข เป้าหมาย ยุทธวิธีที่ใช้ โครงสร้างขบวนการ ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มเผชิญหน้า/ตัวกระทำต่างๆ และผู้รู้ เข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการ รวบรวม/สร้างข้อมูลและความรู้ ซึ่งบุคคลดังกล่าวอาจเป็น แกนนำขบวนการ นักวิชาการที่ เคยทำการศึกษาประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวของขบวนการ นักวิชาการและผู้มีส่วน เกี่ยวข้องในการรวบรวม/สร้างข้อมูลและความรู้ที่ใช้ในการเคลื่อนไหว เป็นต้น

2) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ นายกองจัดการบริหารส่วนตำบล สมาชิก องค์กรบริหารส่วนตำบล ผู้ใหญ่บ้านในพื้นที่ เป็นต้น

3) เครือข่ายและพันธมิตร เช่น นักวิชาการ นักพัฒนาเอกชนจากองค์กรสนับสนุน เป็นต้น

4) ตัวแทนอื่นๆ ที่ถูกระบุว่าเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการดำเนินงานของโครงการ ได้แก่ เจ้าของกิจการที่พักและรีสอร์ท ชาวบ้านผู้ประกอบการอาชีพประมงชายฝั่ง เป็นต้น

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.5.1 เข้าใจการเงื่อนไข องค์ประกอบในการการประกอบสร้างขึ้นของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมคัดค้านโครงการท่าเรือ อ่าวท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช อันเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมกลุ่มหลักในพื้นที่ภาคใต้ที่นิยามชุมชนตนเองว่าเป็นพื้นที่ผลิตอาหาร ก่อนจะขยายอุดมการณ์นี้สู่จังหวัดอื่นๆ ในภาคใต้

1.5.2 เข้าใจพลวัตของยุทธวิธีการต่อสู้ผ่านวาทกรรมและปฏิบัติการทางวาทกรรมของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมคัดค้านโครงการท่าเรือ อ่าวท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช และเงื่อนไข ปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

1.6 ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “วาทกรรมของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม: ศึกษากรณีขบวนการคัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือ อ.ท่าศาลา จ.นครศรีธรรมราช” เป็นการศึกษาปฏิบัติการต่อสู้ของขบวนการฯ ครอบคลุมในช่วงปี พ.ศ. 2551-2556 เนื่องจากเป็นระยะเวลาที่ขบวนการมีการเคลื่อนไหวเพื่อต่อต้านการพัฒนาโครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือฯ อย่างเข้มข้นในพื้นที่ เหตุผลที่เลือกทำการวิจัยในกรณีนี้เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนา โดยความขัดแย้งที่เกิดขึ้นมีลักษณะการปะทะของวาทกรรมระหว่างรัฐ ทูต และประชาชนที่ไม่ยอมรับการพัฒนา การวิจัยนี้ผู้วิจัยจึงจำกัดขอบเขตการอภิปรายไว้ในแนวคิดวาทกรรมและปฏิบัติการทางวาทกรรม ซึ่งสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับแนวคิดการระดมทรัพยากรและโครงสร้างโอกาสทางการเมือง รวมตลอดทั้งภาพใหญ่ของการต่อสู้เคลื่อนไหวของขบวนการที่จะอธิบายอยู่ในขอบเขตของแนวคิดเรื่องขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม

1.7 คำโครงการนำเสนอผลงานวิจัย

บทที่ 1 บทนำ เป็นการกล่าวถึงโครงร่างและภาพรวมของวิทยานิพนธ์ ประกอบด้วย ที่มาและความสำคัญ คำถาม วัตถุประสงค์ วิธีการ ขอบเขตที่ใช้ในการศึกษาและประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา

บทที่ 2 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย 2.1 แนวคิดเรื่องขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมนรูปแบบใหม่ (New Social Movement: NSM) ทฤษฎีการระดมทรัพยากร (Resource

mobilization) ทฤษฎีกระบวนการทางการเมือง (Political process) และแนวคิดเรื่องวาทกรรม และปฏิบัติการทางวาทกรรม (Discourse and Discursive Practice)

บทที่ 3 อธิบายข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับโครงการฯ ตามขอบเขตเนื้อหาที่ปรากฏในการศึกษา ขบวนการเคลื่อนไหวที่เริ่มต้นพร้อมกับการพัฒนาโครงการฯ จนกระทั่งสิ้นสุดการดำเนินโครงการฯ ในพื้นที่ในปี 2555 ตลอดจน กิจกรรมและความเคลื่อนไหวของขบวนการบางส่วนที่เกิดในภายหลัง

บทที่ 4 อธิบายการประกอบสร้างและการต่อสู้ของขบวนการคัดค้านโครงการท่าเรือ ประกอบด้วยเนื้อหา 5 ส่วน คือ บริบทพื้นที่และกลุ่มคนที่เกี่ยวข้อง การพัฒนาโครงการท่าเรือกับ ชุมชน การประกอบสร้างของขบวนการต่อต้าน และสรุปลักษณะสำคัญของการประกอบสร้างกลุ่ม และการระดมทรัพยากรของขบวนการ

บทที่ 5 อธิบายเงื่อนไข ลำดับเหตุการณ์ กระบวนการและรายละเอียดต่างๆ ที่นำไปสู่การ สร้างเอกลักษณ์และความหมายให้กับสิ่งที่เรียกว่าวาทกรรม ตลอดจนอธิบายภาคปฏิบัติการทางวาท กรรมที่ขบวนการใช้เพื่อการต่อสู้เคลื่อนไหว

บทที่ 6 สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ นำเสนอบทสรุปการวิจัย และข้อเสนอแนะต่อ งานศึกษาที่เกี่ยวข้องในอนาคต

1.8 นิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ

ขบวนการ หมายถึง ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมคัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือและ ศูนย์สนับสนุนปฏิบัติการสำรวจและผลิตปิโตรเลียมในอ่าวไทย อ่าวเกอท่าศาลา จังหวัด นครศรีธรรมราช

โครงการท่าเรือ หมายถึง โครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือและศูนย์สนับสนุนปฏิบัติการสำรวจ และผลิตปิโตรเลียมในอ่าวไทย อ่าวเกอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช

การประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม หมายถึง การประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (Environment Impact Assessment: EIA) ของโครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือและศูนย์สนับสนุนปฏิบัติการสำรวจ และผลิตปิโตรเลียมในอ่าวไทย อ่าวเกอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช

บทที่ 2

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวาทกรรมของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ศึกษากรณีขบวนการคัดค้านโครงการท่าเรือ อำเภотаสาธา จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้วิจัยได้แบ่งการอธิบายออกเป็น 2 ส่วน คือ 1) การประกอบสร้างและการต่อสู้ของขบวนการ และ 2) การใช้วาทกรรมในการต่อสู้ของขบวนการ โดยสาระทั้งหมดจะถูกอธิบายด้วยแนวคิดและทฤษฎีดังต่อไปนี้

2.1 แนวคิดเรื่องขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ (New Social Movement: NSM)

2.2 ทฤษฎีการระดมทรัพยากร (Resource mobilization)

2.3 ทฤษฎีกระบวนการทางการเมือง (Political process)

2.4 แนวคิดเรื่องวาทกรรมและปฏิบัติการทางวาทกรรม (Discourse and Discursive Practice)

2.1 แนวคิดเรื่องขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ (New Social Movement: NSM)

พัฒนาการการศึกษา “ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม”

ในปรากฏการณ์ที่กลุ่มคนผู้มีความไม่พอใจหรืออึดอัดคับข้องใจกับบางสิ่งบางอย่าง มารวมตัวกันแสดงออกถึงการต่อต้าน/ขัดขืน (resisting) การท้าทาย (challenging) หรือการเสนอข้อเรียกร้องอื่นๆ อาจแสดงออกในลักษณะการประท้วง (protest) ฯลฯ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อหลีกเลี่ยงหรือยุติการเผชิญกับสิ่งที่ไม่พึงพอใจนั้น เราเรียกลักษณะที่ผู้คนกระทำการรวมหมู่อย่างมีจุดมุ่งหมายเช่นนี้ว่า “ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม” (social movement)

การนิยามความหมายและให้คุณค่าต่อขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแปรผันไปตามบริบทของสังคมการเมือง ในช่วงศตวรรษที่ 1940-1950 ผู้คนต้องเผชิญกับความขัดแย้งและความวุ่นวายทางสังคมหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 การศึกษาขบวนการทางสังคมจึงมีแนวโน้มจะมองว่าการกระทำรวมหมู่ของประชาชนเป็นพฤติกรรมที่อันตราย ไร้เหตุผล และคุกคามต่อโครงสร้างและระเบียบของสังคม มีการวิเคราะห์ด้วยกรอบแนวคิดพฤติกรรมรวมหมู่ (collective behavior) และการอธิบายแนวจิตวิทยาสังคมว่า การกระทำรวมหมู่ของผู้คนนั้นเกิดจากการที่ปัจเจกบุคคลประสบกับความไม่พอใจ หรือความขัดข้องใจในหลายรูปแบบ จึงแสดงปฏิกิริยาโต้ตอบต่อสภาวะความวุ่นทางสังคมนั้นด้วยพฤติกรรมรวมหมู่ อย่างไรก็ตาม ความหมายของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมมีการพัฒนา

และเปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่อง ดังในช่วงทศวรรษที่ 1960 สังคมตะวันตกเกิดการเคลื่อนไหวของ ขบวนการทางสังคมเพื่อท้าทายสภาพสังคมที่ดำรงอยู่อย่างกว้างขวาง เช่น ขบวนการต่อต้านสงคราม ขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิพลเมืองในสหรัฐฯ ฯลฯ เป็นการเคลื่อนไหวอย่างเป้าหมาย และเป็นเหตุ เป็นผล การวิเคราะห์และอธิบายขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมจึงเปลี่ยนมาสู่มิติทางการเมืองและการระดมทรัพยากร ทำให้การวิเคราะห์ในแง่มุนจิตวิทยาที่มองว่าการกระทำรวมหมู่ของผู้คนเป็น อันตรายและไร้เหตุผลเสื่อมความนิยมไป (ประภาส ปันตบแต่ง, 2552)

จนกระทั่งต้นทศวรรษ 1970 มีขบวนการเคลื่อนไหวเรียกร้องโดยประชาชนกลุ่มต่างๆ เกิดขึ้นมากมาย ทั้งในประเทศอุตสาหกรรมตะวันตกและในประเทศโลกที่สาม เช่น ขบวนการต่อต้านอาวุธนิวเคลียร์ ขบวนการสันติภาพ ขบวนการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ขบวนการเรียกร้อง ให้กลับไปสู่วัฒนธรรมหรือภูมิปัญญาดั้งเดิมของตน ขบวนการเรียกร้องสิทธิต่างๆ อย่างขบวนการสิทธิ สตรี ขบวนการสิทธิของคนพื้นเมืองดั้งเดิมในประเทศต่างๆ ขบวนการสิทธิของคนรักเพศเดียวกัน หรือขบวนการเคลื่อนไหวเรียกร้องให้กินอาหารธรรมชาติอย่างขบวนการมังสวิรัต ซึ่งในขณะนั้นกรอบ แนวคิดเดิมที่เคยถูกใช้เพื่ออธิบายขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม อาทิเช่น แนวคิดเรื่องพฤติกรรมรวม หมู่ ทฤษฎีการระดมทรัพยากร ฯลฯ กลับไม่สามารถให้คำอธิบายถึงสาระสำคัญของขบวนการเหล่านี้ ได้เลย นักทฤษฎีในยุคนี้จึงพยายามที่จะค้นหาแนวคิดอื่นเพื่อมาทำความเข้าใจขบวนการใหม่ๆ ที่ เกิดขึ้น มีคำอธิบายชุดหนึ่งที่ค่อนข้างเป็นที่นิยม และได้รับการยอมรับจากคนในแวดวงวิชาการ ทางด้านสังคมศาสตร์ในปัจจุบัน เรียกทฤษฎีหรือคำอธิบายชุดนี้ว่า “ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม รูปแบบใหม่” (New Social Movement: NSM) (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2542a: 63-65)

ความ “ใหม่” ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม

พื้นฐานเริ่มต้นในการศึกษาทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ คือการศึกษา ตามแนวทางมาร์กซิสต์ โดยมุ่งตอบคำถามที่ว่า “ทำไม” ขบวนการทางสังคมจึงเกิดขึ้น Manuel Castelle (1977; 1978; 1983 อ้างถึงใน มณีมัย ทองอยู่, 2557) เป็นนักทฤษฎีขบวนการทางสังคมที่ ให้ความสำคัญกับบทบาทของขบวนการทางสังคมในเมือง เขากล่าวว่า ในขณะที่ระบบทุนนิยมและ ระบบราชการพยายามจะช่วงชิงพื้นที่เพื่อทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างกลายเป็นสินค้าเพื่อสร้างผลกำไรและ ผลประโยชน์ ขบวนการทางสังคมในเมืองต่างๆ และขบวนการคนรากหญ้าจะพยายามปกป้อง ผลประโยชน์ สร้างความเป็นอิสระทางการเมือง และรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตัวเองไว้ ทั้งนี้ Castelle ยังให้ความสำคัญกับรัฐ เขามีความเห็นว่าเป็นกระบวนการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเมือง การ บริโภคสาธารณะ (collective consumption) เป็นสิ่งสำคัญ แม้ว่าทุนอาจจะเป็นเจ้าของสินค้าและ บริการต่างๆ แต่รัฐจำเป็นต้องเข้าแทรกแซงเพื่อสนับสนุนการผลิตสินค้าและบริการที่มีความจำเป็นต่อ สาธารณะแม้จะไม่ทำกำไร นอกจากนี้ เขายังคงให้ความสำคัญกับเรื่องชนชั้น แต่เขาก็ยอมรับว่าปัจจัย

เรื่องความสัมพันธ์ทางชนชั้นต้องอยู่ควบคู่ไปกับอัตลักษณ์และปัจจัยอื่นๆ จึงเป็นที่มาให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ ซึ่งการศึกษาขบวนการทางสังคมในเมืองนี้ Castelle ชี้ให้เห็นประเด็นความ “ใหม่” ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม 4 ประการด้วยกัน คือ 1) การเคลื่อนไหวในประเด็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม 2) การเคลื่อนไหวในประเด็นต่อต้านกระบวนการของระบบที่ทำให้เป็นกลายสินค้าและระบบแบบราชการ 3) ผู้เข้าร่วมขบวนการมิได้มาจากฐานชนชั้น และ 4) ขบวนการมีการจัดการตนเองโดยอิสระ

Alain Touraine (1981, อ้างถึงใน มณีมัย ทองอยู่, 2557: 150-152) เป็นนักทฤษฎีอีกคนหนึ่งที่แนวคิดของเขายังคงได้รับอิทธิพลจากทฤษฎีมาร์กซิสต์ เขาวิเคราะห์ว่าเมื่อสังคมเข้าสู่ยุคหลังอุตสาหกรรม (post-industry society) มีกลุ่มผลประโยชน์ที่หลากหลายและความขัดแย้งใหม่ๆ ขบวนการทางสังคมที่เกิดขึ้นจึงมีความหลากหลายตามไปด้วย ในทัศนะของเขา ขบวนการทางสังคมแบบใหม่คือการเปลี่ยนรูปแบบใหม่ของวิถีทางประวัติศาสตร์ในสังคมตะวันตก ดังนั้น คำว่า “ใหม่” ในที่นี้จึงเกินความมากกว่าการเปลี่ยนแปลงลักษณะของขบวนการ เช่น เป้าหมาย กลุ่มผู้เข้าร่วม ยุทธวิธีการเคลื่อนไหว ฯลฯ แต่เป็นความใหม่ในเชิงประวัติศาสตร์สังคม หรือที่ Touraine ใช้คำว่า “mode of historicity วิถีทางประวัติศาสตร์” อย่างไรก็ตาม แม้ว่าเขาจะไม่ได้ระบุว่าขบวนการใดมีบทบาทมากที่สุดในการเปลี่ยนแปลงทางสังคม หรือบอกว่าเรื่องราวใดคือสาระสำคัญที่สุดของประวัติศาสตร์ยุคนั้น แต่เขาก็ได้ชี้ว่าขบวนการทางสังคมแบบใหม่ที่เกิดขึ้นนั้น มีการเคลื่อนไหวในประเด็นวัฒนธรรม ความแตกต่าง ความเฉพาะ และอัตลักษณ์ มากกว่าประเด็นทางการเมืองและเศรษฐกิจ

Jurgen Habermas (1987 อ้างถึงใน มณีมัย ทองอยู่, 2557: 153) มีความเห็นสอดคล้องกับ Touraine เขากล่าวว่าผู้กระทำการหลัก และการต่อสู้หลักเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมได้เปลี่ยนไปแล้ว โดยชนชั้นแรงงานไม่ใช่รากฐานของการต่อสู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงอีกต่อไป เป้าหมายและความต้องการของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่คือ การสร้างการเมืองแบบใหม่ที่ให้ความสำคัญกับประเด็นเรื่องคุณภาพชีวิต การมีส่วนร่วม และการสร้างอัตลักษณ์ทางสังคม ขบวนการทางสังคมแบบใหม่ยังมีจุดยืนร่วมกันในการวิพากษ์การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยมีขบวนการสิ่งแวดล้อมและขบวนการสันติภาพเป็นแกนกลาง และเนื่องจากประเด็นเหล่านี้เป็นเรื่องใหม่ ดังนั้น ประชาชนจึงไม่อาจพึ่งพรรคการเมือง ในการเคลื่อนไหวเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย หรือไม่อาจยอมรับเพียงค่าชดเชย ความเสียหายเป็นตัวเงินได้ ความสำคัญของขบวนการแบบใหม่คือ ความขัดแย้งที่ขบวนการหยิบยกขึ้นมา จะเกี่ยวข้องและมีผลต่อวิกฤตความเป็นธรรมในสังคมทุนนิยมแบบก้าวหน้าซึ่งมักถูกมองข้ามไป

Alberto Melucci (1989 อ้างถึงใน มณีมัย ทองอยู่, 2557: 160-164) เสนอว่า ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่เกิดขึ้นเพราะประเด็นความขัดแย้งใหม่ที่มีเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน การยืนยันในอัตลักษณ์ การเรียกร้องสิทธิในการแสดงออกและสิทธิของปัจเจกชน ตลอดจนประเด็นเชิงสัญลักษณ์ต่างๆ ปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงสังคม คือ ข้อมูลข่าวสารและการให้ความหมาย ดังนั้น ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมจึงมีบทบาทสำคัญในการสื่อสารถึงความเห็นและความต้องการที่แตกต่างหรือขัดแย้ง การที่ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่สนใจที่ประเด็นส่วนตัว ประเด็นทางจิตวิญญาณ หรือการแสดงออกของวิถีชีวิตสมัยใหม่ จึงบ่งบอกถึงการไม่ยอมรับวิธีการสร้างความชอบธรรมของสังคมกระแสหลัก

ในส่วนของนักวิชาการไทยก็ได้มีการสรุป “ความใหม่” ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่เกิดขึ้นในช่วงหลังไว้ว่า ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่แตกต่างจากขบวนการทางสังคมที่ผ่านมาในอดีต 4 ประการด้วยกัน คือ ประการแรก ขบวนการเหล่านี้ไม่ใช่ขบวนการเคลื่อนไหวบนฐานของชนชั้นใดเพียงชนชั้นเดียวอย่างขบวนการเคลื่อนไหวในอดีต ประการที่สอง เรื่องที่เคลื่อนไหวเรียกร้องของขบวนการเหล่านี้ไม่ใช่เรื่องแคบๆ เกี่ยวกับผลประโยชน์เฉพาะกลุ่ม ประการที่สาม ขบวนการเคลื่อนไหวเหล่านี้มิได้เรียกร้องผ่านกลไกทางการเมืองที่ดำรงอยู่ อย่างเช่น พรรคการเมือง หรือนักการเมือง และก็ได้หวังพึ่งกลไกของรัฐอย่างขบวนการเคลื่อนไหวเรียกร้องในอดีต แต่เคลื่อนไหวเรียกร้องด้วยตัวเอง และ ประการสุดท้าย เป้าหมายของการเคลื่อนไหวเรียกร้องมิใช่เพื่อต้องการช่วงชิงอำนาจรัฐอย่างขบวนการเคลื่อนไหวในอดีต แต่ต้องการสร้างสิ่งที่ Habermas (1981) เรียกว่า “กติกาหรือกฎเกณฑ์ชุดใหม่ในการดำรงชีวิต” (the grammar of forms of life) หรือที่ Laclau and Mouffe (1985) เรียกว่า การช่วงชิงการนำในการสร้างค่านิยม/ความหมายชุดใหม่ให้กับสิ่งที่ต่อสู้เรียกร้อง หรือเป็นการเคลื่อนไหวเพื่อสร้างวาทกรรมชุดใหม่ในเรื่องนั้นๆ (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2542b: 64)

ขบวนการทางสังคมรูปแบบใหม่มีลักษณะที่แตกต่างออกไปจากแนวคิดมาร์กซิสต์แบบคลาสสิก และทฤษฎีการระดมทรัพยากร และจะสังเกตได้ว่าทฤษฎีขบวนการทางสังคมรูปแบบใหม่มักจะให้ความสำคัญกับบริบททางสังคมที่เป็นจุดกำเนิดของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม นับเป็นอีกลักษณะเฉพาะที่สำคัญของทฤษฎีนี้ (มณีมัย ทองอยู่, 2557: 146) จากเดิมที่วิเคราะห์โดยใช้กรอบทฤษฎีมาร์กซิสต์ สามารถอธิบายปัญหาผลักดันที่ทำให้ขบวนการทางสังคมเคลื่อนไหวทางการเมืองได้ว่า มาจากความแตกต่างด้านผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจระหว่างชนชั้น (ชนชั้นนายทุนกับชนชั้นกรรมมาชีพ) ข้ออธิบายต่างๆ เกี่ยวกับขบวนการทางสังคมจึงเป็นการเชื่อมโยงผลประโยชน์ของชนชั้น (class interest) เข้ากับความขัดแย้งทางสังคมและการเรียกร้องผลประโยชน์ (Crook and Pakulski, 1995: 57 อ้างถึงใน ประภาส, 2552: 129-130) พัฒนาสู่การอธิบายด้วยแนวคิดเรื่องกลุ่ม

ผลประโยชน์ (interest groups) และกลุ่มผลักดัน (pressure groups) ที่อธิบายว่าเหตุผลผลักดันให้เกิดการรวมกลุ่มและการเคลื่อนไหวของขบวนการมีสาเหตุมาจากความไม่เท่าเทียมกันในการกระจายทรัพย์สิน ความต้องการที่จะปกป้องผลประโยชน์ ป้องกันและต่อสู้กับการก้าวร้าวจากรัฐ เช่น กลุ่มสมาคมชาวไร่อ้อย กลุ่มเกษตรกรรายย่อยภาคอีสาน เป็นต้น (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2552: 70-71)

ในส่วนของสาเหตุการเคลื่อนไหวของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่นั้น พบว่าไม่อาจเชื่อมโยงได้อย่างชัดเจนว่าเป็นเรื่องของเศรษฐกิจและการเมืองเท่านั้น เพราะถึงแม้ว่าจะยังคงมีขบวนการที่เคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องความอิสระจากความสัมพันธ์ที่เสมือนถูกครอบงำจากรัฐ วิธีการเชิงเทคนิค และระบบตลาด แต่ที่สำคัญกว่านั้น คือ ขบวนการที่เกิดขึ้นใหม่ในยุคหลังๆ มีเป้าหมายสัมพันธ์กับประเด็นที่ซับซ้อนและกว้างไกลและนอกเหนือกว่านั้น อาทิเช่นเรื่อง สิทธิ ค่านิยมในการดำเนินชีวิต สิ่งแวดล้อมและสุขภาพ เป็นต้น (อานันท์ กาญจนพันธ์, 2553: 248)

ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ ผู้วิจัยจึงสรุปการเปลี่ยนแปลงอันเป็นลักษณะเด่น หรือเป็น “ความใหม่” ในประเด็นดังต่อไปนี้

- 1) มูลเหตุหรือประเด็นในการเคลื่อนไหว เป็นประเด็นความขัดแย้งที่มักเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน เช่น สิทธิของปัจเจกชน ความแตกต่าง/ความเฉพาะของอัตลักษณ์ทางสังคม ประเด็นทางวัฒนธรรม จิตวิญญาณ คุณภาพชีวิต เป็นต้น
- 2) กลุ่มผู้เข้าร่วมขบวนการคือผู้ที่มีจุดยืนร่วมกัน ยอมรับในเป้าหมายของการเคลื่อนไหว มิได้มีฐานจากชนชั้นใดชนชั้นหนึ่ง
- 3) เป้าหมายของการเคลื่อนไหว เพื่อมุ่งสร้างกติกาหรือกฎเกณฑ์ชุดใหม่ในการดำรงชีวิต
- 4) ยุทธวิธีการเคลื่อนไหว ขบวนการเน้นการเคลื่อนไหวเรียกร้องด้วยตนเอง โดยจัดตั้งเป็นองค์กรที่มีการจัดการตนเองอย่างอิสระ มิได้เรียกร้องผ่านกลไกทางการเมืองที่มีอยู่ หรือหวังพึ่งกลไกรัฐเพียงอย่างเดียว

ในส่วนของแนวคิดเกี่ยวกับแนวทางการเคลื่อนไหวและยุทธวิธีการต่อสู้ของขบวนการทางสังคม Charles Tilly (1995: 151 อ้างถึงใน ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2552: 154) ได้ให้ความหมายของยุทธวิธีการเคลื่อนไหวว่า เป็นเครื่องมือที่กลุ่มมีและถูกนำมาใช้เพื่อเรียกร้องให้ได้มาซึ่งเป้าหมาย

เมื่อพิจารณาแนวคิดยุทธวิธีการเคลื่อนไหวของขบวนการทางสังคมในกรอบวิเคราะห์ของทฤษฎีระดมทรัพยากร และกระบวนการทางการเมืองด้วยมองว่า ตำแหน่งแห่งที่ของขบวนการหรือผู้ท้าทายระบบการเมืองปกติ (Challenges) มีพื้นที่อยู่ภายนอกกระบวนการเมืองปกติ กล่าวคือ เป็นกลุ่มคนที่ขาดอำนาจทางการเมืองในการตัดสินใจทางนโยบาย ไม่สามารถเข้าถึง ครอบครอง หรือใช้ประโยชน์ทรัพยากรการเมืองปกติได้ จึงต้องแสวงหาหนทางในการเอาชนะความไร้อำนาจ ด้วยการ

แสวงหาแนวทางหรือยุทธวิธีการต่อรองทางอำนาจ ซึ่งมักเป็นยุทธวิธีที่ก้าวข้ามระบบการเมืองปกติ ไปถึงการท้าทาย ขัดขวาง หรือเผชิญหน้าในที่สุด (ธวัชชัย, 2552: 39; ประภาส, 2552: 154-155)

ประภาส (2552: 153-173) อธิบายว่าในสถานการณ์การต่อสู้สามารถเห็นการกระทำร่วมใน 3 รูปแบบ หรือเป็นการจำแนกยุทธวิธีการเคลื่อนไหวของขบวนการทางสังคมออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

1) ยุทธวิธีการขัดขวาง ทำทลายระบบการเมืองปกติ มีลักษณะใกล้เคียงกับ “ปฏิบัติการท้าทายซึ่งหน้า (Direct action)” เป็นรูปแบบการขัดขวาง กัดดันกลุ่มเผชิญหน้าโดยไม่ใช้กลไกการเมืองแบบปกติ แต่ใช้การตั้งคำถามและขอความเห็นใจ อาจแบ่งย่อยได้อีก 2 ระดับคือ ปฏิบัติการท้าทายแบบไม่ผิดกฎหมาย ได้แก่ การบอยคอต (Boycott) และการนั่งประท้วง (Sit-in) ที่ผู้ท้าทายต้องกล้าได้กล้าเสียและกล้ากระทำการ ส่วนอีกระดับหนึ่งคือปฏิบัติการที่ผิด/ละเมิดกฎหมายแต่ไร้ความรุนแรง ได้แก่ อารยะขัดขืน (Civil Disobedience)

ยุทธวิธีการขัดขวาง ทำทลายระบบปกติ สามารถแก้ปัญหาความซ้ำซาก จำเจ และยังสามารถลากเอาผู้มีอำนาจทางการเมืองหรือชนชั้นนำให้ต้องเข้ามาดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างใด (อย่างน้อยที่สุดก็ในช่วงเวลาหนึ่ง) ซึ่งเป็นแหล่งทางอำนาจที่สำคัญของขบวนการทางสังคมและนวัตกรรมของภาคการต่อสู้ แต่ยุทธวิธีดังกล่าวนี้ก็มีลักษณะที่ขาดความคงทนถาวร และง่ายต่อการนำไปสู่วิธีการใช้ความรุนแรง ขณะเดียวกัน ในอีกด้านหนึ่งก็อาจนำกลับไปสู่ช่องทางระบบการเมืองปกติ อีกทั้งยังมีต้นทุนทั้งด้านทรัพยากร, มีความเสี่ยงต่อความไม่แน่นอนสูง และเรียกร้องความสามารถในการประดิษฐ์คิดค้นรูปแบบ วิธีการใหม่ๆ

2) ยุทธวิธีการใช้ความรุนแรง Tilly (1995 อ้างถึงใน ประภาส ปันตบแต่ง, 2552: 164) นิยามยุทธวิธีการใช้ความรุนแรงว่า เป็นการทำให้เกิดความเสียหายแก่ชีวิตและ/หรือทรัพย์สิน เช่น การปิดล้อม บุกเผา เพื่อดึงดูดความสนใจ และสร้าง “ข่าว” อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม ผลจากการใช้ยุทธวิธีนี้อาจทำให้เกิดความขัดแย้ง การเผชิญหน้า การเมืองแบบแยกขั้วและการปรับรูปแบบความสัมพันธ์ขึ้นตามมาภายหลังได้

ยุทธวิธีการใช้ความรุนแรงเป็นวิธีที่ง่ายที่สุดในการหยิบฉวยมาใช้ ซึ่งวิธีการดังกล่าวนี้มีความเหมาะสมกับกลุ่มขนาดเล็ก ที่มีทรัพยากรน้อยแต่นักเคลื่อนไหวของกลุ่มมีความกล้าหาญและทุ่มเทสูง เนื่องจากต้องเสี่ยงต่อการถูกปราบปรามด้วยความรุนแรงจากรัฐ หรือการตอบโต้จากฝ่ายที่เผชิญหน้าด้วย อีกทั้งยังเสี่ยงต่อความเสียหายที่อาจจะเกิดขึ้นแก่ตนเองและขบวนการฯ

3) ยุทธวิธีตามช่องทางระบบการเมืองปกติ เช่น การลงชื่อ เดินขบวน นัดหยุดงาน เป็นต้น เป็นวิธีการที่ขบวนการไม่ต้องการจัดการมากนัก โดยจะอาศัยบทเรียนและประสบการณ์เดิมมากกว่า และยังเป็นยุทธวิธีที่ดึงดูดผู้เข้าร่วมเคลื่อนไหวได้มากอีกด้วย

ยุทธวิธีการตามช่องทางการเมืองปกติมีลักษณะตรงกันข้ามกับวิธีการใช้ความรุนแรง กล่าวคือ สามารถที่จะสร้างขึ้นในช่องทางการเมืองปกติ ไม่ต้องการความทุ่มเท เอาใจจ้องและเสียดสี ปราศจากความเสียดสีหรืออันตรายจากผลของการกระทำนั้น ประชาชนคนทั่วไปสามารถเข้าใจและยอมรับได้ ขนชั้นนำและผู้มีอำนาจทางการเมืองให้การรับรองหรืออาจจะให้การสนับสนุน เอื้ออำนวยต่อการเคลื่อนไหวด้วยวิธีการดังกล่าว อย่างไรก็ตาม จุดด้อยของยุทธวิธีการตามช่องทางการเมืองปกติ คือขาดพลังในการดึงดูดความสนใจและมีลักษณะซ้ำซากจำเจ

ประเด็นสำคัญจึงอยู่ที่ความสามารถของขบวนการทางสังคมในการขับเคลื่อนและสร้างสรรค์ กล่าวคือ การเลือกใช้วิธีการใดก็ตามไปในทิศทางที่จะดึงดูดผู้เข้าร่วม ผู้สนับสนุน สร้างและขยายเครือข่าย และสามารถสร้างกรอบโครงหลัก (master frame) ซึ่งต้องมีพื้นฐานอัตลักษณ์ร่วมของความเป็นขบวนการเดียวกัน ทั้งนี้ กระบวนการที่กล่าวมาล้วนอยู่ภายใต้บริบททางการเมืองหรือโครงสร้างโอกาสทางการเมือง ซึ่งแปรเปลี่ยนไปในช่วงเวลาต่างๆ ดังนั้น สิ่งที่ทำทลายขบวนการทางสังคมก็คือ ความสามารถที่จะสร้าง ขยาย และรักษาสิ่งเหล่านี้เอาไว้

ภายใต้พลวัตการเปลี่ยนแปลงของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ก็มีพลวัตของยุทธวิธีการต่อสู้เกิดขึ้นควบคู่กัน ซึ่งงานศึกษายุทธวิธีการต่อสู้อื่นๆ นอกเหนือจากงานของประภาส ยังมีไม่มากนัก การศึกษาการต่อสู้โดยใช้ข้อมูลและความรู้จึงน่าจะเป็นการเพิ่มเติมองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับยุทธวิธีการต่อสู้ของขบวนการทางสังคมในประเทศไทยได้

จากคำอธิบายเกี่ยวกับขบวนการทางสังคมนิรูปแบบใหม่ข้างต้น เป็นเพียงการสรุปย่อความคิดเบื้องต้นเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาเท่านั้น อาจยังอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมคัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเรือฯ ได้ไม่ครอบคลุมเพียงพอ เพราะสามารถระบุให้เห็นได้เพียงบริบททางสังคม เงื่อนไข ปัจจัยเชิงโครงสร้าง ที่เป็นจุดกำเนิดและนำไปสู่การประกอบสร้างขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม หากแต่ยังละเลยการวิเคราะห์บริบทในระดับพื้นที่ ปฏิบัติการสำคัญของขบวนการทางสังคม หรือกล่าวได้ว่าเงื่อนไขเชิงโครงสร้างเป็นเงื่อนไขจำเป็นแต่ยังไม่เพียงพอที่จะอธิบายการเกิดขบวนการเคลื่อนไหวและการปฏิบัติการได้ ดังนั้น แนวคิดขบวนการทางสังคมแบบใหม่จึงถูกวิจารณ์ว่าไม่ได้คำนึงถึงเงื่อนไขมิติองค์ประกอบด้านกลไกเครื่องมือ-กลยุทธ์ (strategic-instrumental component) นั่นคือ เงื่อนไขทางด้านองค์กร ยุทธวิธี การเคลื่อนไหว การระดมทรัพยากร ฯลฯ (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2552: 146)

เพื่อให้การอธิบายในรายละเอียดถึงการเกิดขึ้นของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมคัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเรือฯ เป็นไปอย่างครบถ้วนและรอบคอบ ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดทฤษฎีอื่นๆ อธิบายร่วมด้วย ได้แก่ แนวคิดการระดมทรัพยากรมาใช้เพื่อทำความเข้าใจในส่วนองค์ประกอบของขบวนการ

เคลื่อนไหว และเติมเต็มในส่วนการระดมมวลชนและทรัพยากรอื่นๆ ที่จำเป็นและเพิ่มพลังการเคลื่อนไหวของขบวนการ ใช้แนวคิดเรื่องกระบวนการทางการเมือง มาทำความเข้าใจในส่วนโครงสร้างโอกาสทางการเมืองอันสัมพันธ์กับการเคลื่อนไหวของขบวนการ และใช้แนวคิดเกี่ยวกับวาทกรรมและปฏิบัติการทางวาทกรรมมาอธิบายในส่วนของปฏิบัติการหรือยุทธวิธีการเคลื่อนไหวในส่วนที่เป็นไปเพื่อสร้างกติกาหรือกฎเกณฑ์ใหม่ในการดำรงชีวิต

2.2 ทฤษฎีการระดมทรัพยากร (Resource Mobilization Theory: RMT)

จากจุดยืนของทฤษฎีระดมทรัพยากรที่วิจารณ์แนวคิดขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ว่าตอบคำถามว่า “เหตุใด” ขบวนการทางสังคมจึงเกิดขึ้นอย่างไม่เพียงพอ เนื่องจากอธิบายเน้นเพียงกระบวนการก่อรูปตัวกระทำทางสังคม (social actor) หรือขบวนการทางสังคม แต่ละเลยการวิเคราะห์บริบทในระดับพื้นที่ปฏิบัติการสำคัญของขบวนการทางสังคมหรือเงื่อนไขภายในองค์กร ขบวนการทางสังคม ทฤษฎีการระดมทรัพยากร จึงจะเพิ่มเติมความเข้าใจและให้ความสำคัญกับการอธิบายในส่วนเงื่อนไขภายในขบวนการ และความสามารถของสมาชิกในขบวนการในการระดมคนและทรัพยากรต่างๆ มาใช้เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของขบวนการ

ทฤษฎีการระดมทรัพยากรอธิบายเปรียบเทียบขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมด้วยแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ เปรียบขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมหนึ่งๆ ว่าเป็นเสมือนบริษัท ผู้ประกอบการหรือองค์กรทางธุรกิจ โดยองค์กรเหล่านี้จะทำกิจกรรม ด้วยเป้าหมายเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของผู้บริโภค มีการรวมตัวกันขององค์กรที่มีเป้าหมายคล้ายคลึงกันเพื่อให้เกิดกระบวนการลดต้นทุนหรือเป็นการระดมและอาศัยพลังการเคลื่อนไหวร่วมกัน (ประภาส ปันตบแต่ง, 2552: 79)

ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมก็เช่นเดียวกัน แต่ละขบวนการล้วนมีกิจกรรมการเคลื่อนไหวเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย มีแกนนำผู้วางยุทธศาสตร์ ระดมทรัพยากรที่จะมาสนับสนุนการเคลื่อนไหว มีการสร้างพันธมิตรกับขบวนการที่มีเป้าหมายทิศทางเดียวกันเพื่อเพิ่มพลัง เพิ่มอำนาจในการเคลื่อนไหว ประเด็นสำคัญคือ ทฤษฎีการระดมทรัพยากรให้ความสนใจกับความเป็น “องค์กร” ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมหนึ่งๆ และการอธิบายกลไกการระดมและใช้ทรัพยากรขององค์กรก็จะเผยให้เห็นถึงโครงสร้างและปฏิสัมพันธ์ระหว่างองค์กร ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการวิเคราะห์การประกอบสร้าง การพัฒนา ความเสื่อมถอย รวมถึงผลกระทบที่เกิดจากขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม องค์กรของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม (Social Movement Organization: SMO)

องค์กรขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม (SMO) หมายถึง องค์กรที่มีลักษณะซับซ้อนหรือเป็นทางการ มีจุดมุ่งหมายของตัวเอง ทำหน้าที่ในการขับเคลื่อนเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายของขบวนการ มี

ปฏิสัมพันธ์กับฝ่ายตรงข้าม มีโครงสร้างความเชื่อมโยงระหว่างองค์กรกับส่วนต่างๆ ขององค์กร หรือ องค์กรกับส่วนต่างๆ ของขบวนการ (McCarthy and Zald, 1976: 1218 อ้างถึงใน ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2554: 78-79) ทฤษฎีระดมทรัพยากรจะอธิบาย SMO ด้วยฐานคิดทางเศรษฐศาสตร์ กล่าวคือ อธิบายเปรียบเทียบ SMO กับบริษัทธุรกิจหรือหน่วยของผู้ประกอบการ ที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองต่อความต้องการ (demand) หรืออาจสร้างความต้องการขึ้น และจะต้องกระทำการเพื่อให้ความต้องการนั้นได้รับการตอบสนอง

ในด้านความต้องการ (ของประชาชน) นั้น McCarthy and Zahl (1977: 1217-18 อ้างถึงใน มณีมัย ทองอยู่, 2557: 60-66) ได้อธิบายว่า ประการแรกต้องมีการแยกแยะระหว่าง ผู้ยอมรับ ขบวนการ (adherent) และผู้ไม่ยอมรับ เป้าหมายของ SMO คือ ต้องพยายามดึงคนเข้ามา เป็นผู้ยอมรับขบวนการให้ได้มากที่สุด ซึ่งผู้ยอมรับขบวนการบางคนจะกลายเป็น ผู้สนับสนุนขบวนการ (constituent) ด้วย คนกลุ่มนี้จะสนับสนุนทรัพยากรต่างๆ แก่ขบวนการ วัตถุประสงค์หลักประการหนึ่งของ SMO คือการดึงผู้ยอมรับขบวนการให้กลายมาเป็นผู้สนับสนุนขบวนการ และจะเป็นการดียิ่งขึ้นถ้าคนกลุ่มนี้แปรทัศนคติยอมรับให้กลายเป็นการสนับสนุนอย่างเป็นทางการ เช่น การบริจาคเงิน หรือการเป็นอาสาสมัครช่วยเหลือและรณรงค์ เป็นต้น

เขาอธิบาย สาเหตุที่ผู้สนับสนุนขบวนการยินดีมอบทรัพยากรแก่ขบวนการก็เนื่องมาจากว่า พวกเขาจะได้รับประโยชน์โดยตรงจาก SMO หรือจากวัตถุประสงค์อื่นของตัวขบวนการทางสังคม เขาเรียกคนกลุ่มนี้ว่า “ผู้ที่มีศักยภาพที่จะเป็นผู้รับประโยชน์ (potential beneficiaries) หากขบวนการประสบความสำเร็จ พวกเขาก็จะได้รับประโยชน์ อย่างไรก็ตาม ไม่ใช่ผู้ที่มีศักยภาพที่จะเป็นผู้รับประโยชน์ทุกคนจะกลายเป็นผู้สนับสนุน เพราะมักจะมี “ผู้ขอโดยสาร (free rider)” คือคนที่ไม่ทำอะไร แต่ถ้ามีผลประโยชน์เกิดขึ้นก็จะขอรับด้วย

ในทางกลับกัน ก็มีผู้สนับสนุนบางกลุ่มที่ไม่ได้เป็นผู้มีศักยภาพที่จะเป็นผู้รับประโยชน์ เขาเรียกคนกลุ่มนี้ว่า “ผู้สนับสนุนด้วยมโนสำนึก (conscience constituents)” คนกลุ่มนี้กระทำการด้วยมโนสำนึก คนกลุ่มนี้มักเป็นกลุ่มคนที่มีทรัพยากร และยินดีที่จะมอบบางส่วนของทรัพยากรนั้น ให้แก่สิ่งที่พวกเขาเชื่อว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสม

Crossley (2002 อ้างถึงใน มณีมัย, 2557: 65-66) กล่าวถึงข้อเสนอเพิ่มเติมถึงเรื่อง ความสำคัญของเครือข่ายต่อ SMO ว่าเครือข่ายที่ดำรงอยู่ในชีวิตประจำวันเหล่านี้เป็นแหล่งที่มาของ ทรัพยากรมากมายหลายประเภทที่สามารถดึงมาใช้ในการต่อสู้ได้ ชุมชนและเครือข่ายเป็นที่มาของ ผู้นำ เป็นพื้นที่แห่งการสมาคม เป็นช่องทางและวิธีสื่อสาร และเป็นแหล่งสะสมทรัพยากรเพื่อการ จัดการและการจัดองค์กร

ขบวนการทางสังคมจำนวนมากเกิดและเติบโตขึ้นจากเครือข่าย ชุมชน และองค์กรที่ดำรงอยู่แล้ว และเกิดขึ้นในสภาพการณ์ที่กลุ่มทางสังคมมีเครือข่ายโยงใยกันมากกว่าในสภาพการณ์ที่กลุ่มทางสังคมอยู่โดดเดี่ยว กระจัดกระจาย ชุมชนและเครือข่ายเหล่านี้จะสร้างความสามัคคี และเป็นแหล่งที่มาของทรัพยากรในการต่อสู้ เป็นช่องทางในการสื่อสารที่ดำรงอยู่แต่เดิม และเป็นพื้นที่ของการชุมนุม และการจัดการทรัพยากรเพื่อการบริหารและจัดการองค์กร นอกจากนี้ ยังอาจพบว่าผู้นำขบวนการรุ่นแรกๆ ก็คือผู้ที่มีบทบาทนำในองค์กรเครือข่ายเหล่านี้ และอาจพบได้ว่าในบางครั้งขบวนการทางสังคมที่เกิดขึ้นเป็นการต่อขยายจากรูปแบบความสัมพันธ์ที่มีมาแล้วแต่เดิม

การจัดประเภทและการระดมทรัพยากร

ในบทความเรื่อง Resources and social movement mobilization Edwards and McCarthy (2007, อ้างถึงใน มณีมัย ทองอยู่, 2557: 66-73) ได้จัดจำแนกทรัพยากรเป็น 5 ด้าน คือ

1) ทรัพยากรด้านหลักธรรมจริยา (moral resource) ได้แก่ ความชอบธรรม (legitimacy) การสนับสนุนร่วมมือ (solidarity support) การสนับสนุนกำลังใจ (sympathetic support) และการสนับสนุนจากผู้มีชื่อเสียงโด่งดังในสังคม (celebrity)

2) ทรัพยากรด้านวัฒนธรรม (cultural resource) หมายถึงสิ่งประดิษฐ์และผลผลิตทางวัฒนธรรม เช่น เครื่องมือทางความคิด (conceptual tools) และความรู้เฉพาะเรื่องที่เป็นที่ยอมรับกว้างขวาง รวมถึงความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวของแต่ละคน (tacit knowledge) เกี่ยวกับการทำงานบางด้านให้บรรลุผล เช่น การจัดกิจกรรมประท้วง การจัดแถลงข่าว การจัดประชุม การจัดตั้งกลุ่ม/องค์กร การจัดงานเทศกาล หรือการค้นหาข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต เป็นต้น นอกจากนี้ยังกินความถึงองค์ความรู้ทางยุทธศาสตร์ ยุทธวิธี และเทคนิควิธีในการระดมมวลชน การจัดตั้งมวลชน และการผลิตอุปกรณ์เครื่องมือสื่อสารเพื่อการเคลื่อนไหว เช่น ดนตรี วรรณกรรม จดหมายข่าว หนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์ วิดีโอ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ทรัพยากรทางวัฒนธรรมและความสามารถในการเชิงวัฒนธรรมเหล่านี้ มิใช่สิ่งที่ทุกคนและทุกขบวนการจะมีได้อย่างเท่าเทียมกัน

3) ทรัพยากรด้านองค์กร-สังคม (social-organizational resource) ประกอบด้วยโครงสร้างพื้นฐานกับเครือข่ายและกลุ่มองค์กร โดยโครงสร้างพื้นฐาน ได้แก่ ทรัพยากรสินสาธารณะต่างๆ เช่น บริการไปรษณีย์ สุขาภิบาล ถนน ทางเดินเท้า ที่อำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวัน โครงสร้างพื้นฐานเป็นทรัพยากรส่วนรวมที่คนทั่วไปสามารถเข้าถึงได้เครือข่ายและกลุ่มองค์กรที่อยู่ภายนอกขบวนการ มักถูกควบคุมกีดกัน และมีความไม่เท่าเทียมกันในการเข้าถึงทรัพยากรนี้

ประเภทขององค์กร สามารถจำแนกได้เป็น องค์กรที่จงใจจัดตั้ง (intentional organization) โดยขบวนการทางสังคมเพื่อดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์ และองค์กรที่สามารถ

เข้าถึงได้ (appropriable organization) โดยขบวนการทางสังคม หมายถึงองค์กรที่จัดตั้งขึ้นเพื่อเป้าหมายอื่นนอกเหนือจากขบวนการ แต่นักปฏิบัติการในขบวนการสามารถเข้าถึงทรัพยากรต่างๆ ผ่านองค์กรเหล่านี้ได้

4) ทรัพยากรมนุษย์ (human resource) หมายถึง แรงงาน ประสบการณ์ ทักษะ และความชำนาญ รวมทั้งสภาวะผู้นำ ทรัพยากรเหล่านี้ยึดติดในตัวบุคคลมากกว่าติดอยู่กับองค์กรหรือวัฒนธรรม ในการที่บุคคลเข้ามีส่วนร่วมในขบวนการทางสังคม หรือ SMO ก็จะทำให้ขบวนการสามารถนำใช้ทรัพยากรมนุษย์ได้

5) ทรัพยากรวัตถุ (material resource) หมายถึง ทุนเงินตรา (financial capital) และทุนฝีมือมนุษย์ (physical capital) ทรัพยากรทางวัตถุเป็นสิ่งที่นักวิเคราะห์ขบวนการทางสังคมให้ความสนใจ เพราะเป็นสิ่งที่จับต้องได้ เป็นสิ่งที่มีเจ้าของกรรมสิทธิ์ และแลกเปลี่ยน/ทดแทนได้ง่ายกว่าทรัพยากรประเภทอื่น

เงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ขบวนการทางสังคมสามารถพัฒนา เด็บโต หรือเสื่อมถอย ล้มเหลว คือ ความเกี่ยวข้องระหว่างองค์กรการเคลื่อนไหวทางสังคมกับผู้ถือครองทรัพยากร ซึ่งอาจเป็นได้ทั้งปัจเจกบุคคล และองค์กรต่างๆ ในสังคม โดยการแบ่งประเภทผู้ถือครองทรัพยากรจะเชื่อมโยงไปสู่การวิเคราะห์กระบวนการระดมทรัพยากร และการพัฒนาเด็บโตของขบวนการทางสังคมได้ (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2552: 80)

กลไกในการเข้าถึงทรัพยากร

ก่อนที่ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมจะนำทรัพยากรใดๆ มาใช้ได้ จำเป็นต้องมีกลไกเพื่อให้เข้าถึงทรัพยากรนั้นเสียก่อน ซึ่งมณีมัย ทองอยู่ (2557: 74-77) แบ่งกลไกที่ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมสามารถเข้าถึงทรัพยากรออกเป็น 4 แบบ คือ

1) การระดมจากผู้สนับสนุน (aggregation) หมายถึง กลไกการรวบรวมทรัพยากรที่กระจัดกระจายอยู่ตามปัจเจกชนต่างๆ ให้มารวมเป็นทรัพยากรชุดหนึ่ง ก่อนจะถูกนำมาจัดสรรโดยนักเคลื่อนไหว การระดมทรัพยากรจากผู้สนับสนุนซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับประโยชน์โดยตรงจากขบวนการและผู้สนับสนุนเชิงอุดมการณ์ จะถูกนำมาใช้เพื่อดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกันของขบวนการ ซึ่งขบวนการอาจใช้วิธีการ จัดการประชุมขนาดใหญ่ เชิญนักกิจกรรมต่างๆ มาแลกเปลี่ยนข้อมูล ระดมสมองเพื่อสร้างยุทธศาสตร์การเคลื่อนไหว หรือจัดอบรม เพื่อระดมทรัพยากรทางวัฒนธรรม เป็นต้น

2) การผลิตเอง (self-production) หมายถึง กลไกที่ SMO หรือผู้นำขบวนการสร้างหรือสร้างมูลค่าเพิ่มแก่ทรัพยากรที่ระดมมา เข้ามาใช้ หรือได้รับมาจากผู้อุปถัมภ์ กลไกพื้นฐานของการเข้าถึงทรัพยากรประเภทนี้คือการผลิตเองจากภายในขบวนการ ขบวนการทางสังคมอาจสร้างผลผลิต

ทางวัฒนธรรม เช่น กรอบแนวทางในการสร้างกิจกรรมรวมหมู่ กลวิธีการดำเนินกิจกรรม ดนตรี วรรณกรรม ตราสัญลักษณ์ขององค์กร เพื่อดำเนินกิจกรรมหรือการรณรงค์ต่างๆ

3) การเข้านำใช้/การเข้าครอบครอง (co-optation/appropriation) ขบวนการทางสังคมมักใช้ประโยชน์จากความสัมพันธ์ที่มีกับองค์กรทางสังคมอื่นๆ ที่มีได้จัดตั้งขึ้นเพื่อการเคลื่อนไหว การนำเข้าใช้ หมายถึงการหยิบยืมทรัพยากรโดยโปร่งใสและได้รับอนุญาตจากกลุ่มองค์กรซึ่งเป็นผู้ระดมทรัพยากรนั้น การเข้าครอบครองหมายถึงการฉวยประโยชน์อย่างมีเลศนัยต่อทรัพยากรที่ระดมมาโดยองค์กร/กลุ่มอื่น

4) การอุปถัมภ์ (patronage) หมายถึง การที่ทรัพยากรถูกมอบให้แก่ SMO โดยปัจเจกบุคคลหรือองค์กรซึ่งมีความชำนาญในการอุปถัมภ์ ในการอุปถัมภ์ด้านการเงิน ผู้อุปถัมภ์ที่อยู่นอก SMO จะให้เงินจำนวนมากแก่ SMO แต่โดยทั่วไปมักจะยังคงดำรงสิทธิในการควบคุมการใช้จ่ายเงิน และอาจมีการสร้างอิทธิพลขึ้นนำการทำงานและการตัดสินใจเชิงนโยบาย สัญญาการทำงานกับภาครัฐ การให้เงินทุนสนับสนุนจากมูลนิธิ และการบริจาคเงินจำนวนมากจากภาคเอกชนเป็นรูปแบบการอุปถัมภ์ที่เห็นกันทั่วไป นอกจากนี้ การอุปถัมภ์อาจมาในรูปของทรัพยากรมนุษย์ เช่น การให้ยืมบุคลากรมาเป็น การชั่วคราว หรือการอุปถัมภ์ด้านธรรมจริยา เช่น การมอบรางวัลต่างๆ เป็นต้น

ผู้วิจัยใช้กรอบความคิดของทฤษฎีการระดมทรัพยากรเป็นแนวทางในการอธิบายการประกอบสร้าง การพัฒนาและการเคลื่อนไหวของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมคัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเรือฯ ร่วมกับทฤษฎีกระบวนการทางการเมือง (จะกล่าวถึงในลำดับถัดไป) และทฤษฎีขบวนการทางสังคมนิยามใหม่ โดยในส่วนของทฤษฎีการระดมทรัพยากรนั้น ผู้วิจัยใช้เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบ โครงสร้างภายในและภายนอกของขบวนการที่มีส่วนในการสนับสนุน สร้างเสริมพลังการเคลื่อนไหวให้แก่ขบวนการฯ ปัจจัยที่หนุนเสริมและบั่นทอนการเคลื่อนไหวอันเกี่ยวเนื่องมาจากทรัพยากรที่ขบวนการฯ จะ/ถูกระดมเข้าใช้ภายในขบวนการ ตลอดจนยุทธวิธีการเคลื่อนไหว และเทคนิควิธีที่ขบวนการฯ ใช้เพื่อให้เข้าถึงทรัพยากร

2.3 ทฤษฎีกระบวนการทางการเมือง (Political process)

ทฤษฎีกระบวนการทางการเมืองเป็นทฤษฎีที่ถูกพัฒนาและอธิบายต่อยอดมาจากทฤษฎีระดมทรัพยากรดั้งเดิมแต่มีความแตกต่างออกไป กล่าวคือ ภายใต้จุดร่วมทางทฤษฎีที่สำคัญคือการวิเคราะห์โครงสร้างโอกาสทางการเมือง ทฤษฎีระดมทรัพยากรจะวิเคราะห์ขบวนการทางสังคมในมิติด้านองค์กรและการจัดการภายในองค์กรเพียงมิติเดียว โดยอธิบายว่า ขบวนการทางสังคมถูกกำหนด

รูปแบบโดยชุดของข้อจำกัดและโอกาสทางการเมือง ในขณะที่ทฤษฎีกระบวนการทางการเมืองจะให้ความสำคัญกับการอธิบายขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในมิติด้านการเมือง และมิติเชิงสถาบัน ซึ่งเป็นการวิเคราะห์มิติที่อยู่ภายนอกอาณาบริเวณขององค์กรการเคลื่อนไหวทางสังคม (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2552: 94)

ทฤษฎีกระบวนการทางการเมืองพัฒนาจากฐานการวิเคราะห์ของทฤษฎีระดมทรัพยากรดั้งเดิม ตัวแบบการวิเคราะห์จึงได้รับอิทธิพลจากฐานคติการวิเคราะห์ของทฤษฎีระดมทรัพยากร กล่าวคือ ได้นำประเด็นองค์กรการเคลื่อนไหวทางสังคมเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการวิเคราะห์ด้วย ทฤษฎีกระบวนการทางการเมืองจึงมองว่า “ความมั่งคั่งและอำนาจซึ่งจะนำไปสู่การมีอิทธิพลในกระบวนการกำหนดนโยบายหรือการตัดสินใจทางการเมืองอันมีผลกระทบต่อคนส่วนใหญ่ นั้น กระจุกตัวอยู่ในกลุ่มคนเล็กๆ เท่านั้น” ดังนั้น “ขบวนการทางสังคม” จึงหมายถึง กลุ่มของผู้คนที่อยู่ชายขอบของกระบวนการตัดสินใจทางการเมือง และถูกกีดกันออกไปจากช่องทางกลไกการตัดสินใจดังกล่าว คนเหล่านี้จึงได้มารวมตัวกันกระทำรวมหมู่เพื่อให้บรรลุผลประโยชน์ ความต้องการ หรือจุดหมายที่มีร่วมกัน โดยกระทำผ่านทางช่องทาง กลไกภายนอกสถาบันทางการเมือง

จากฐานคิดนี้เอง ทำให้ตัวแบบการวิเคราะห์ของทฤษฎีกระบวนการทางการเมืองเน้นการวิเคราะห์ไปที่ปัจจัยสำคัญที่นำมาซึ่งการก่อกำเนิด พัฒนาการ ความเข้มแข็ง-อ่อนแอ ความก้าวหน้า-ถดถอย ความสำเร็จ-ล้มเหลว ตลอดจนการสร้างผลสะท้อนจากการเคลื่อนไหวของขบวนการทางสังคม (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2552: 95)

จากตัวแบบการวิเคราะห์ของทฤษฎีกระบวนการทางการเมือง อธิบายผลสะท้อนที่เกิดจากการเคลื่อนไหวของขบวนการทางสังคมว่าจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับปัจจัย 3 ประการ (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2552: 96-99; มณีมัย ทองอยู่, 2557: 86-95) ได้แก่

1) ระดับความพร้อมด้านองค์กร (degree of organizational readiness) McAdam (1982: 44-46 อ้างถึงใน ประภาส, 2552: 96-97) เสนอว่า องค์กรประกอบที่ส่งผลต่อระดับความพร้อมด้านองค์กร ได้แก่

- ผู้นำ/แกนนำในองค์กรการเคลื่อนไหวทางสังคม ในฐานะผู้จัดตั้งการเคลื่อนไหวและระดมทรัพยากร
- สมาชิก ที่มีแรงกระตุ้นในการเข้าร่วม มีน้ำหนึ่งใจเดียวและมีเอกภาพร่วมกัน
- โครงสร้างแรงจูงใจเพื่อให้สมาชิกมีความเป็นเอกภาพ เพื่อรักษาความเป็นขบวนการทางสังคมไว้ให้ได้อย่างต่อเนื่อง

- นวัตกรรมด้านยุทธวิธีเคลื่อนไหวต่อสู้ ซึ่งมีหัวใจหลักอยู่ที่ยุทธวิธีการขัดขวาง ทำลายระบบปกติ (disruptive tactics)
- 2) ระดับความพร้อมด้านจิตสำนึกของการต่อสู้ (level of insurgent consciousness)
- 3) โครงสร้างโอกาสทางการเมือง (political opportunity structure)

Eisinger (1973: 11 อ้างถึงใน มณีมัย ทองอยู่, 2557) เสนอว่า รูปแบบการเคลื่อนไหวของ ขบวนการมีความสัมพันธ์เป็นอย่างมากกับสภาพแวดล้อมทางการเมือง กล่าวคือ รูปแบบการ เคลื่อนไหวใดๆ ของขบวนการ มักขึ้นอยู่กับ “โครงสร้างโอกาสทางการเมือง” ในบริบทการเคลื่อนไหว นั้น ได้แก่ ปัจจัยต่างๆ เช่น ลักษณะของผู้บริหารสูงสุด รูปแบบการเลือกตั้งสมาชิกสภาเทศบาล การ กระจายตัวของทักษะทางสังคมและสถานภาพทางสังคม ระดับขั้นของความแปลกแยกในสังคม บรรยากาศการตอบสนองความต้องการของประชาชนโดยรัฐบาล และระดับของทรัพยากรของชุมชน ปัจจัยเหล่านี้จะมีผลต่างกันในการสกัดกั้นหรือเอื้ออำนวยต่อการที่พลเมืองจะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง ผ่านสถาบันทางการเมือง และด้วยเหตุนี้เอง จึงมีผลโดยตรงต่อโอกาสที่จะเกิดขบวนการ เคลื่อนไหวทางสังคม ส่วน Kriesi (1995 อ้างถึงใน มณีมัย ทองอยู่, 2557: 102) ได้ให้นิยามโครงสร้าง โอกาสทางการเมืองว่า คือ ข้อบ่งชี้หรือตัวชี้วัดถึงความกล้าของตัวกระทำ (actors) ทางสังคมและ การเมืองในการที่จะใช้ทรัพยากรภายในองค์กรเพื่อก่อรูปขบวนการทางสังคมว่ามีเพิ่มมากขึ้นหรือ ลดลง การให้นิยามลักษณะนี้เน้นไปที่การสร้างตัวชี้วัดความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างโอกาสทางการเมือง กับสมรรถนะในการระดมทรัพยากรของขบวนการทางสังคม

ต่อมา Tarrow (1998: 20 อ้างถึงใน มณีมัย ทองอยู่, 2552: 90) ได้พัฒนาแนวคิดเรื่อง โครงสร้างโอกาสทางการเมืองต่อจาก Eisinger โดยเสนอว่า โครงสร้างโอกาสทางการเมือง ประกอบด้วยโอกาส (opportunity) และข้อจำกัด (constraint) โดยเขาให้ความหมายโอกาสทาง การเมืองไว้ว่า หมายถึง มิติต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการต่อสู้ทางการเมือง แล้วกระตุ้นผู้คนให้เข้าร่วมใน การเมืองของการต่อสู้ ส่วนข้อจำกัดทางการเมือง หมายถึง ปัจจัยต่างๆ เช่น การกดขี่บีบคั้น และ รวมถึงความสามารถของผู้มีอำนาจ ในการสร้างแนวต้านที่เข้มแข็งต่อผู้ก่อการจลาจล ซึ่งทำให้เกิด ความกล้าที่จะต่อสู้

Tarrow (1998: 20 ,อ้างแล้ว) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของโอกาสทางการเมืองกับขบวนการ ทางสังคมไว้ดังนี้

- 1) การประท้วงและการเคลื่อนไหวมักมีแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นและขยายตัวในช่วงเวลาที่โอกาส ถูกเปิดออก ซึ่งกินความถึงสถานการณ์ต่างๆ เช่น การให้สิทธิทางการเมืองแก่คนกลุ่มใหม่ๆ การ สับเปลี่ยนชั่วคราวอำนาจทางการเมือง หรือรอบรัวในกลุ่มชนชั้นนำผู้กุมอำนาจ จนถึงการลดลงของ

อำนาจรัฐ หรือการเกิดขึ้นของพันธมิตรทางการเมืองใหม่ที่ทำให้ความสัมพันธ์ทางอำนาจหรือการเมืองเปลี่ยนไป

2) การประท้วงและการเคลื่อนไหว (ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อมีโอกาสทางการเมือง) อาจส่งผลที่เป็นไปได้ 3 ประการ คือ ประการแรก ขบวนการเคลื่อนไหวอาจสร้างโอกาสทางการเมืองให้แก่ขบวนการเอง และพันธมิตรอื่นๆ ประการที่สอง ขบวนการเคลื่อนไหวอาจกระตุ้นให้เกิดขบวนการต่อต้าน (counter movement) ขึ้นหรือเปลี่ยนสถานการณ์ทำให้ขบวนการต่อต้านที่ดำรงอยู่แล้วต้องปรับเปลี่ยนการเคลื่อนไหว และประการสุดท้าย ขบวนการเคลื่อนไหวอาจสร้างโอกาสทางการเมืองใหม่แก่กลุ่มชนชั้นนำ

3) ในรัฐที่มีการรวมศูนย์อำนาจ (centralization) พร้อมทั้งจะใช้กำลังเข้าปราบปรามควบคุมและกดขี่สูง โครงสร้างโอกาสทางการเมืองในระดับประเทศจะปิดกั้นการเคลื่อนไหว และจะทำให้การเคลื่อนไหวมีรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป (มณีมัย ทองอยู่, 2557: 90-95)

นอกจากนั้น Tarrow (1999 อ้างถึงใน ประภาส, 2552: 101) ยังได้พัฒนาการอธิบายตัวชี้วัดโครงสร้างโอกาสทางการเมืองมีอิทธิพลต่อขบวนการทางสังคม โดยแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1) โอกาสระดับพื้นฐาน (fundamental opportunity) ซึ่งค่อนข้างแข็งตัวเปลี่ยนแปลงได้ยาก เช่น ธรรมชาติและโครงสร้างของระบบการเมือง ความเข้มแข็งและอ่อนแอของรัฐ ความสามารถของรัฐ รูปแบบการปราบปราม

2) โอกาสที่เกิดขึ้นอย่างฉับพลัน (immediate opportunity) เปลี่ยนแปลงได้ง่าย เช่น ระบบและพื้นที่การตัดสินใจทางการเมือง การจัดระเบียบใหม่ของกลุ่มการเมือง ความขัดแย้งหรือความแตกแยกในหมู่ชนชั้นนำทางการเมือง พันธมิตรที่มีอิทธิพล การปราบปรามและการส่งเสริมขบวนการ เป็นต้น

พัฒนาการของทฤษฎีกระบวนการทางการเมืองในช่วงต่อมาได้ขยายกรอบการวิเคราะห์มาสู่การอธิบายฝ่ายต่อต้านขบวนการทางสังคม (counter movement) ร่วมด้วย เนื่องจากการจำกัดเฉพาะการปฏิสัมพันธ์ระหว่างขบวนการและรัฐนั้นถูกวิจารณ์ว่าไม่เพียงพอในการวิเคราะห์ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม เพราะการต่อสู้ของขบวนการนั้นต้องปะทะสังสรรค์กับกลุ่มคน องค์กร หรือขบวนการทางสังคมมากมายและมีลักษณะเป็นพลวัต ทั้งนี้ ความหมายของฝ่ายต่อต้านขบวนการทางสังคม ได้ถูกอธิบายว่าหมายถึง ขบวนการทางสังคมที่มีความต้องการหรือมีข้อเรียกร้องตรงข้าม ซึ่งข้อเรียกร้องของขบวนการฝ่ายต่อต้านมักถูกกระตุ้นจากข้อเรียกร้องของขบวนการเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นก่อน กล่าวคือ ฝ่ายต่อต้านมีลักษณะเป็นขบวนการโต้กลับด้วยจุดมุ่งหมายตรงกันข้าม ดังนั้น

ความสำเร็จในการเคลื่อนไหวของขบวนการทางสังคมจึงขึ้นอยู่กับเงื่อนไขความสามารถในการเอาชนะฝ่ายต่อต้านด้วย (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2552)

ผู้วิจัยได้ใช้ทฤษฎีกระบวนการทางการเมืองเป็นกรอบการวิเคราะห์ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมคัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเรือ ในการขยายแ่งมุมในการอธิบาย วิเคราะห์เงื่อนไข ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการประกอบสร้าง การพัฒนา ความสำเร็จและความล้มเหลวของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ การระดมทรัพยากร และกระบวนการทางการเมือง เป็นแนวคิดที่จะช่วยสร้างกรอบความคิดในการทำความเข้าใจเงื่อนไขปัจจัยอันผลักดันให้เกิดการเคลื่อนไหว การประกอบสร้าง การพัฒนาและการต่อสู้ต่อรองของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม อย่างไรก็ดี ความน่าสนใจประการสำคัญของกรณีศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมคัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเรือฯ คือ รูปแบบและยุทธวิธีการเคลื่อนไหว ที่มีความหลากหลาย ซับซ้อน มีพลัง และไม่สามารถอธิบายได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ได้โดยใช้เพียงแนวคิดเกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมอย่างที่แล้มา ยืนยันจากข้อสังเกตบางประการในการวิเคราะห์รูปแบบการเคลื่อนไหวของขบวนการทางสังคมแบบใหม่ ที่พบว่า ภายใต้กระบวนการต่างๆ ของการเคลื่อนไหวมักมีกระบวนการย่อยแฝงอยู่ ซึ่งกระบวนการเหล่านี้จะสะท้อนลักษณะของการสร้างสรรค์สิ่งใหม่อย่างมีเป้าหมายมากกว่าจะเป็นกระบวนการที่มุ่งเน้นผลทางการเมืองเพียงอย่างเดียว ซึ่งสามารถจัดจำแนกกระบวนการได้เป็น 2 ลักษณะนั้น (อานันท์ กาญจนพันธ์, 2553: 248) คือ 1) กระบวนการสร้างความหมาย (process of social construction) หมายถึงการนิยามความหมายใหม่ๆ เช่น ความหมายของระบบคุณค่าในการดำรงชีวิต ความหมายของสิทธิ แนวทางและทางเลือกในการพัฒนา และความหมายของความสัมพันธ์ระหว่างเพศ เป็นต้น และ 2) กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ (process of identity construction) หมายถึงความพยายามของผู้คนในสังคมที่จะแสวงหาพื้นที่สังคม และการแสดงออกทางวัฒนธรรม เพื่อเรียกร้องสิทธิในการดำรงอยู่อย่างแตกต่าง และอย่างมีความเสมอภาคกับกลุ่มชนอื่นๆ ทั้งสองกระบวนการนี้ชี้ให้เห็นว่าการอธิบายรูปแบบและยุทธวิธีการเคลื่อนไหวของขบวนการทางสังคมด้วยแนวคิดดังที่กล่าวมานั้นไม่เพียงพออีกต่อไป ซึ่งผู้วิจัยมีความเห็นว่าแนวคิดและทฤษฎีอื่นที่ควรมาเสริมเพิ่มความเข้าใจในประเด็นนี้ คือแนวคิดเกี่ยวกับวาทกรรมและปฏิบัติการทางวาทกรรม

2.4 แนวคิดเรื่องวาทกรรมและปฏิบัติการทางวาทกรรม (Discourse and Discursive Practices)

กรอบแนวคิดเรื่องวาทกรรมและปฏิบัติการทางวาทกรรมของมิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) เป็นแนวทางการศึกษาที่ผู้วิจัยเลือกใช้ แนวคิดของฟูโกต์จะเน้นไปที่การอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างวาทกรรมและสังคมมนุษย์ และพยายามถอดรื้อวาทกรรมเพื่อเผยให้เห็นถึงอำนาจ และเทคนิควิทยาการของอำนาจที่แฝงมาในรูปของ “ความรู้” ซึ่งมีความสำคัญยิ่งต่อการศึกษารากเหง้าหรือกิจกรรมใดๆ ในการต่อสู้ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ที่บ่งบอกว่า การต่อสู้นั้นไม่ใช่เป็นเพียงการแสดงออกถึงการคัดค้านเท่านั้น แต่ยังสามารถวิเคราะห์ได้ถึงรูปแบบยุทธวิธี หรือเทคนิคของอำนาจที่กระทำต่อกันด้วย (ธีรยุทธ บุญมี, 2551: 20, 28)

ตามแนวทางของฟูโกต์ว่าวาทกรรม หมายถึง ระบบ และกระบวนการสร้าง/ผลิต (Constitute) เอกลักษณ์ (identity) และความหมาย (significance) ให้กับสรรพสิ่งต่างๆ ในสังคม ไม่ว่าจะเป็นความรู้ ความจริง อำนาจ หรือตัวตนของเราเอง (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2542b: 19-20) ประกอบด้วยกระบวนการผลิตความหมายให้กับความจริงในเรื่องต่างๆ ซึ่งหมายรวมถึงการผลิตของชุดความรู้ กฎเกณฑ์ และข้อปฏิบัติทางสังคม นอกจากนี้ยังรวมถึงการมีสถาบันทางสังคมและปฏิบัติการทางสังคมที่ต่อเนื่องจากความรู้นั้นเพื่อเปลี่ยนแปลงให้ค่านิยมตนเองตามความรู้ที่ถูกผลิตออกมา แสดงถึงอำนาจของกระบวนการนั้นที่สามารถสถาปนา “อาณาจักรแห่งความจริง” (regime of truth) ชุดใดชุดหนึ่งขึ้นมา และความจริงเหล่านั้นจะนำไปสู่ภาคปฏิบัติการจริงทางสังคม (อภิัญญา เฟื่องฟูสกุล, 2546: 51) หรืออาจกล่าวได้ว่า วาทกรรมเป็นกรอบความคิดเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่พยายามอธิบาย “ความจริง” ผ่านมุมมองหรือความคิดของผู้ที่ตกอยู่ภายใต้วาทกรรมนั้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการแพทย์ วิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ปรัชญา ภาษา วรรณคดี ฯลฯ แสดงออกผ่านทางภาษา และสัญลักษณ์ สืบทอดต่อกันมาด้วยการสื่อความ การพูด การเขียน อย่างต่อเนื่อง ผ่านสถาบันและคนจำนวนมาก (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2532 อ้างถึงใน อรรถวณิช ปิณฑธโนวาท, 2546: 2; สุภางค์ จันทวานิช, 2552: 283)

การเกิดขึ้นของวาทกรรมต่างๆ เป็นผลมาจากกระบวนการทางสังคม ระบบโครงสร้างทางวัฒนธรรม และกิจกรรมทางภาษาของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นภาษาพูด/เขียน ภาษากายหรือสัญลักษณ์อื่นๆ อันเป็นตัวแทนทางความคิดของมนุษย์ วาทกรรมที่เกิดขึ้นเหล่านี้แวดล้อมอยู่รอบตัวและส่งอิทธิพลกลับมามีผลต่อการกระทำของมนุษย์ ในมุมมองนี้วาทกรรมจึงเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของมนุษย์ที่ไม่สามารถจะแยกออกจากกันได้ และยังเป็นส่วนสำคัญที่กำหนดพฤติกรรมและความคิดของมนุษย์ในสังคม (กฤษดาพรรณ หงส์ลดาธรมภ์ & จันทิมา เอี่ยมานนท์ (บ.ก.), 2549: 8-9) (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2533 อ้างถึงใน อรรถวณิช ปิณฑธโนวาท, 2546: 10)

สิ่งสำคัญที่มีส่วนช่วยคลายวาทกรรมออกเพื่อให้เห็นกระบวนการต่างๆ ที่แฝงอยู่ ไม่ว่าจะเป็นกระบวนการสร้าง/ผลิต การนำไปใช้ ฯลฯ คือ การวิเคราะห์วาทกรรม (discourse analysis) ที่มีสาระสำคัญอยู่ที่การพยายามศึกษาและสืบค้นถึงกระบวนการ ขั้นตอน ลำดับเหตุการณ์ และรายละเอียดปลีกย่อยต่างๆ ในการสร้างเอกลักษณ์และความหมายให้กับสรรพสิ่งที่ห่อหุ้มเราอยู่ในสังคมในรูปของวาทกรรม และภาคปฏิบัติการของวาทกรรมว่าด้วยเรื่องนั้นๆ ว่ามีความเป็นมาอย่างไร มีการต่อสู้เพื่อช่วงชิงการนำ (hegemony) ในการกำหนดกฎเกณฑ์ว่าด้วยเรื่องนั้นๆ อย่างไรบ้าง มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับบุคคล สถาบัน สถานที่ เหตุการณ์อะไรบ้าง และผลกระทบที่เกิดจากการสร้าง, รวมตลอดถึงการเก็บกด/ปิดกั้น, สิ่งเหล่านี้ของวาทกรรมมีอย่างไร หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง หัวใจของการวิเคราะห์วาทกรรมอยู่ที่การพิจารณาค้นหาว่า ด้วยวิธีการหรือกระบวนการใด ที่สิ่งต่างๆ ในสังคม ถูกทำให้กลายเป็นวัตถุเพื่อการศึกษา/เพื่อการพูดถึงของวาทกรรม หรือก็คือ การพิจารณาถึงภาคปฏิบัติการจริงของวาทกรรมนั่นเอง โดยกระบวนการ หรือขั้นตอนในการวิเคราะห์วาทกรรมจะเริ่มต้นจากคำถามที่ว่า สิ่งที่กำลังพูดถึง/ศึกษา คืออะไร หรือวาทกรรมของสิ่งนั้นคืออะไร (เช่น การวิเคราะห์วาทกรรมการพัฒนา ก็เริ่มด้วยการตั้งคำถามว่า การพัฒนา คืออะไร) การตั้งคำถามเช่นนี้มิใช่เพื่อต้องการค้นหาคำตอบที่ชัดเจน ตายตัว แต่เป็นการตั้งคำถามเพื่อต้องการตรวจสอบหรือสืบค้นว่าเอกลักษณ์หรือความหมายของสิ่งที่ต้องการจะศึกษานั้นคืออะไร ถูกสร้างมาได้อย่างไร และมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรบ้าง (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2542b: 27-31)

อีกคำถามที่สำคัญในขั้นตอนการวิเคราะห์วาทกรรมคือ สิ่งใดที่เกิดขึ้นในสังคม หรือในปรากฏการณ์ที่เราต้องการจะศึกษา แล้วถูกจัดว่าเป็นวาทกรรม การวิเคราะห์วาทกรรมตามแนวทางของฟูโกต์นั้นให้เริ่มต้นจาก “ความรู้” เพราะในความเข้าใจของฟูโกต์ วาทกรรมก็คือความรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่ถูกนิยามว่าเป็นความจริง ภายใต้กรอบความรู้แบบหนึ่งที่มาพร้อมกับปฏิบัติการในการนิยามความหมาย แต่ด้วยลักษณะของความรู้ที่ถือเป็นศาสตร์ที่กำเนิดเกิดขึ้นอย่างไม่เป็นระบบ กระจัดกระจาย บางครั้งก็เป็นเหตุบังเอิญ ก่อนถูกนำมาเชื่อมโยงร้อยเรียงและบ่อยครั้งที่มาการหยิบยืมข้ามปริมนทลหรือสาขาวิชา เขาพยายามชี้ว่าการก่อรูปหรือพัฒนาของความรู้ใดๆ มีการเกิดขึ้นเพิ่มปริมาณ สะสมตัว ถูกกลั่นกรอง ขยายเพิ่มเติม ถูกลึ้ม ถูกตัดทิ้ง ถูกรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่ ถูกตีความ ขยายความ ฯลฯ ซึ่งการตัดสินกลั่นกรองว่าสิ่งใด ความรู้ใดคือวาทกรรมสามารถสรุปรวมเป็นรูปแบบและข้อจำกัดได้ดังนี้ (ธีรยุทธ บุญมี, 2551: 41, 53-55; อานันท์ กาญจนพันธ์, 2555: 53-54, 60)

1) สิ่งใดที่สามารถนำมาพูดได้ (expressibility) และที่พูดไม่ได้ เช่น เกือบตลอดทุกยุคสมัย เราถูกห้ามไม่ให้พูดคำหยาบ คำสัพดน คำลามก เกี่ยวกับเรื่องเพศ วาทกรรมเกี่ยวกับเรื่องนี้จึงมีอยู่น้อยมาก ในศาสนาคริสต์บางช่วงห้ามพูดถึงซาตาน เพราะจะกลายเป็นพวกลัทธินอกรีต ในอาณาจักร

คริสต์ Byzantine มีการห้ามการจัดทำรูปเคารพ วาทกรรมเกี่ยวกับการหล่อ ปั้น แกะสลัก จึงถูกคิดกัน ทำลาย เป็นต้น

2) สิ่งใดที่ควรอนุรักษ์ไว้ (conservation) เช่น สมัยหนึ่งสังคมไทยไม่สนใจเรื่องวัฒนธรรมชาวบ้านหรือสภาวะแวดล้อม ก็ไม่มีการพูดถึงประเด็นเหล่านี้ และไม่มีการอนุรักษ์ไว้ใน archive ต่อเมื่อมีความสนใจจึงเกิดการพูดถึง วิเคราะห์ วิจัย และอนุรักษ์ไว้

3) ความทรงจำ (memory) สิ่งที่เราเก็บไว้ในความทรงจำ อะไร ใคร เหตุการณ์ใด ควรจัดทำเป็นอนุสาวรีย์ อนุสรณ์สถาน

4) การรื้อฟื้น (reactivation) ในทุกสังคม มักมีการรื้อฟื้นวาทกรรมบางชุดขึ้นมาใช้ใหม่ ในบริบทที่ดูคล้ายเดิมหรืออาจต่างไปอย่างสิ้นเชิง อย่างการรื้อเอาคำ “พ่อขุน” ซึ่งแวดวงประวัติศาสตร์เคยใช้อธิบายการปกครองสมัยพ่อขุนรามคำแหง มาใช้อธิบายการปกครองสมัยสุโขทัย รัชต์

5) การหยิบฉวย (appropriation) โดยไม่คำนึงถึงบริบทที่เป็นจริงทางประวัติศาสตร์ เช่น วงการแฟชั่นอาจหยิบฉวยแฟชั่นยุคกรีก โรมัน มาใช้อย่างตามใจชอบ เช่นเดียวกับวงการภาพยนตร์ ปัจจุบันก็มีความนิยมเช่นนี้

และ 6) การจัดจำแนกแยกแยะ ว่าใคร กลุ่มใด หรือชนชั้นใดจะเข้าถึงวาทกรรมใดได้บ้าง และจะต้องสัมพันธ์กันอย่างไร รวมทั้งการต่อสู้เพื่อควบคุมวาทกรรมระหว่างกลุ่มต่างๆ

หลังจากการค้นหาวาทกรรมแล้ว การศึกษาว่ามีกฎเกณฑ์อะไรบ้างที่กำกับการคิด การพูด การเขียนในเรื่องนั้นๆ จะทำให้เราเห็นถึงความเชื่อมโยงของความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมที่สิ่งนั้นดำรงอยู่ และยังทำให้เราเห็นถึงความสิ้นไหลเปลี่ยนแปลงมากกว่าความเป็นเอกภาพ แน่นอน ตายตัวของสรรพสิ่งต่างๆ ในสังคมว่าเป็นเพียงผลผลิตของวาทกรรมชุดหนึ่งเท่านั้น หลังจากนั้นขั้นตอนถัดไปของการวิเคราะห์วาทกรรม คือ ดูว่าสิ่งนั้นมีหน้าที่/บทบาทอย่างไรในสังคม หรือดูภาคปฏิบัติการจริงของวาทกรรมในเรื่องนั้น จะช่วยให้เราเห็นถึงความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงและเครือข่ายของสภาพสังคมที่วาทกรรมชุดนั้นดำรงอยู่ว่ามีรายละเอียดอย่างไรบ้าง (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2542b: 31-32)

ปฏิบัติการทางวาทกรรม (discursive practice)

เนื่องจากวาทกรรมเป็นนามธรรมที่มีการแสดงตัวออกมาในรูปแบบที่เป็นรูปธรรมต่างๆ เช่น การพูด การเขียน การถ่ายภาพ การแสดงอากัปกิริยา ฯลฯ ซึ่งจะแสดงให้เห็นถึงกระบวนการทำงานของวาทกรรมที่เกิดจากการนำเอาวาทกรรมต่างๆ ที่มีอยู่มาปะทะประสานกัน โดยเราเรียกกระบวนการทำงานของวาทกรรมว่า ปฏิบัติการทางวาทกรรม (กาญจนา แก้วเทพ, 2553: 493) พู

โกต์ได้อธิบายภาคปฏิบัติการจริงของวาทกรรมในสังคมไว้ 3 ประการ (กิติพร ใจบุญ, 2538: 23-30; ชาตรี เพ็ญศรี, 2543: 21-23; ศุภชัย เจริญวงศ์, 2544: 16-17) คือ

1) กระบวนการกีดกันปิดกั้นวาทกรรมบางประเภท (procedures of exclusion) แบ่งออกเป็น

- การห้าม (prohibition) เช่น การห้ามพูดในบางเรื่องที่เป็นข้อห้ามของแต่ละสังคม อาทิ เรื่องเพศ คำพูดต้องห้ามเหล่านี้จะถูกทำให้กลายเป็นสิ่งต้องห้ามด้วยพิธีกรรมบางอย่าง ในขณะที่เดียวกันก็มีการให้สิทธิพิเศษแก่คนบางคนในการพูดถึงสิ่งนี้ได้

- การแบ่งแยกวาทกรรมและปฏิเสธวาทกรรมบางชนิด (division and rejection) เช่น การแบ่งแยกวาทกรรมคนบ้าออกจากวาทกรรมคนดี/คนปกติ และผลักวาทกรรมคนบ้าให้ไปอยู่ในพื้นที่อื่น ซึ่งไม่ถือว่าเป็นพื้นที่จริงทางสังคม เช่น ในละคร

- การแบ่งแยกความถูกและความผิด (The opposition between the true and the false)

พูโกต์กล่าวว่า กระบวนการย่อยๆ เหล่านี้ ยังคงถูกสร้างผ่านสถาบันหลักทางสังคม นั่นคือ ระบบการศึกษา ระบบจัดเก็บข้อมูลในห้องสมุด สื่อสารมวลชน กระบวนการสร้างค่านิยมต่างๆ ของสังคม ระเบียบวินัย จารีตปฏิบัติ

2) กระบวนการจำกัดและควบคุมวาทกรรม (the limit and control of discourse) กระบวนการนี้จะกระทำผ่านทางตัววาทกรรม เป็นส่วนที่ทำให้เกิดอำนาจที่มาควบคุมวาทกรรมและทำให้เกิดความปรารถนาในการสานต่อวาทกรรมได้ ประกอบด้วย

- วิจารณ์ (commentary) ในแต่ละสังคมจะมีวาทกรรมประเภทหนึ่งที่เรียกว่า mata-narrative ได้แก่ วาทกรรมที่ทุกคนยอมรับหรือเป็นวาทกรรมที่ครองอำนาจสูงสุด ตัวอย่างเช่น หนังสือราชการ คัมภีร์ทางศาสนา เป็นต้น และวาทกรรมบางอย่างที่ถูกเก็บรักษาไว้ เพราะสงสัยว่าจะมีความลับหรือสิ่งมีค่าซ่อนเร้นอยู่ วาทกรรมเหล่านี้ถือเป็นเอกสารชั้นต้นที่ทุกคนควรต้องเรียนรู้และมีการวิจารณ์ ซึ่งการวิจารณ์เป็นขั้นตอนสำคัญในการสานต่อความคิดจากวาทกรรมหนึ่งไปสู่วาทกรรมหนึ่ง เพราะการวิจารณ์นอกจากจะเป็นการพูดถึงในสิ่งที่มีการพูดอยู่แล้ว ยังอาจชี้ให้เห็นถึงสิ่งที่ยังไม่เคยถูกพูดถึง ทำให้ความคิดใหม่ๆ เกิดขึ้นและเป็นไปได้ด้วย

- ผู้แต่ง (the author) ผู้แต่งในที่นี้ไม่ได้หมายถึงตัวบุคคล แต่หมายถึงกฎเกณฑ์ของวาทกรรมชุดหนึ่งๆ (a principle grouping of discourse) ที่เป็นต้นกำเนิดของความหมาย

ที่วาทกรรมนั้นๆ สื่อออกมา ในการศึกษาวาทกรรม “ผู้แต่ง” จึงมีความสำคัญมาก เพราะแบบฉบับหรือเอกภาพของวาทกรรมนั้นๆ จะช่วยให้เรารับรู้ถึงสิ่งที่สังคมแต่ละยุคสมัยเห็นว่าสำคัญ

- กฎระเบียบ (disciplines) พูโกต์อธิบายว่าเป็นเสมือนเครื่องมือหรือนิยามที่สังคมใช้วัดความเป็นจริง เป็นสิ่งจำกัดขอบเขตของวาทกรรมต่างๆ และเป็นตัวจำกัดขอบเขตของ “การวิจารณ์” และ “ผู้แต่ง” ด้วย กล่าวคือ การวิจารณ์ซึ่งถือได้ว่าช่วยสืบต่อวาทกรรม แต่ก็มีให้วาทกรรมทุกวาทกรรมจะได้รับการยอมรับ กฎระเบียบนี้จึงเป็นการกลั่นกรองว่าวาทกรรมใดจะเป็นวาทกรรมที่ได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการในสังคม ส่วนผู้แต่ง กฎระเบียบนี้จะเป็นตัวลดความสำคัญของผู้แต่ง ในฐานะผู้สร้างค่านิยมขึ้น แต่จะให้ความสำคัญกับผู้ใช้ว่าจะทำให้กฎระเบียบนั้นๆ ศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมาได้เพียงใด

3) กระบวนการที่วาทกรรมกลั่นกรองและควบคุมตัวผู้พูด (a rarefaction of the speaking subject) เพื่อตรึงตัวเองให้อยู่ในสังคมได้อย่างชอบธรรม แบ่งออกเป็น 2 ประเภทด้วยกัน

- พิธีกรรม (ritual) หมายถึง คุณสมบัติต่างๆ ของตัวผู้พูดที่จะกำหนดความน่าเชื่อถือให้แก่วาทกรรมที่เขาพูด ในอดีตหมายถึงพิธีกรรมทางศาสนาแต่ในปัจจุบันบ่อยครั้งที่หมายถึง “พิธีกรรมทางวิทยาศาสตร์” (ผู้วิจัย) กล่าวคือ ต้องผ่านกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ที่สามารถพิสูจน์ ทดลอง หรือได้รับการยอมรับว่าเป็นศาสตร์

- สังคมของวาทกรรม (societies of discourse) มีหน้าที่ดำรงวาทกรรม ด้วยการผลิต เผยแพร่กันในวงแคบๆ เช่น ในกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ เพื่อคงความศักดิ์สิทธิ์ไว้ โดยสถาบันทางสังคมที่ได้ชื่อว่ามีบทบาทมากในกระบวนการนี้ก็คือ ระบบการพิมพ์และระบบการศึกษา เพราะนอกจากจะช่วยควบคุมคุณสมบัติของผู้พูดแล้ว ยังเป็นตัวที่คอยควบคุม กลั่นกรอง และให้ความชอบธรรมแก่วาทกรรมที่ผลิตผ่านสถาบันดังกล่าวอีกด้วย

ปฏิบัติการของวาทกรรมเหล่านี้จะปรากฏชัด หรือแฝงอยู่ในภาษาพูด ภาษาเขียน ภาษาภาพ ภาษากิริยาท่าทาง ฯลฯ ที่พบในชีวิตประจำวัน อย่างไรก็ตาม พูโกต์ให้ความสนใจกับภาคปฏิบัติการของวาทกรรมเฉพาะด้านที่สำคัญๆ ในสังคม (serious speech acts) อย่างวาทกรรมของผู้เชี่ยวชาญในแขนงวิชาต่างๆ และมีได้ให้ความสำคัญกับภาคปฏิบัติการของวาทกรรมทุกๆ ไปในชีวิตประจำวัน (speech acts) เนื่องจากมีความเห็นว่าวาทกรรมมีความสัมพันธ์กับอำนาจที่พยายามจะจัดระเบียบให้แก่สังคม ทำให้การพูดเกี่ยวกับเรื่องใดๆ ทั้งผู้พูด เรื่องที่พูด ฯลฯ ได้ถูกกำหนดไว้แล้วด้วยวาทกรรม โดยมีภาคปฏิบัติการของวาทกรรมเป็นตัวกำหนดขอบเขตของสิ่งที่พูด/สิ่งที่ศึกษาว่าจะพูดอย่างไร เรื่องอะไร ใครเป็นผู้พูดจึงจะได้ความหมาย สื่อสารกันรู้เรื่องและเป็นที่ยอมรับในสังคม

นอกจากนั้น ภาคปฏิบัติการจริงของวาทกรรมยังสถาปนาให้ผู้พูดมีอำนาจ/ความชอบธรรมในการพูดถึงเรื่องนั้นๆ อีกด้วย แต่มีได้หมายความว่าผู้พูดเหล่านี้สามารถพูดอะไรก็ได้ตามใจชอบ หรือมีอิสระเสรีในการพูด แต่ต้องพูดตาม/ภายใต้กฎเกณฑ์ของวาทกรรมว่าด้วยเรื่องนั้น เช่น วาทกรรมทางการแพทย์ หรือ วาทกรรมทางเศรษฐศาสตร์ (Dreyfus and Rabinow, 1982 อ้างถึงใน ไชยรัตน์ เจริญสิน โอิฬาร, 2542b: 28-29)

งานศึกษาวาทกรรมและปฏิบัติการทางวาทกรรมของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมคัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเรือฯ ในครั้งนี้ ได้ใช้แนวคิดวิเคราะห์วาทกรรมและภาคปฏิบัติการของวาทกรรมมาเป็นแนวทางในการศึกษาปฏิบัติการ ยุทธวิธีการเคลื่อนไหวในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการสร้างกติกาหรือกฎเกณฑ์ชุดใหม่ในการดำรงชีวิต อันจะช่วยให้เข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างวาทกรรมและอำนาจ และการผลิตสร้างวาทกรรม ความรู้และความจริง ทั้งจากฝ่ายสนับสนุนและต่อต้านโครงการวิเคราะห์การต่อสู้ของของกลุ่มผู้คัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเรือฯ ผ่านการศึกษาวาทกรรมและปฏิบัติการทางวาทกรรมในครั้งนี้ จึงเป็นการเปิดมุมมองการศึกษาการเคลื่อนไหวของขบวนการทางสังคมในยุคปัจจุบันที่มีความหลากหลาย ลื่นไหลและมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการทบทวนงานศึกษาเกี่ยวกับวาทกรรมและปฏิบัติการทางวาทกรรมในประเทศไทยที่ผ่านมา เพื่อทำความเข้าใจและวิเคราะห์กระบวนการที่ค้นว่าด้วย “การพัฒนา” ของสังคมไทย โดยใช้แนวคิดวาทกรรมของฟูโกต์เป็นแนวทางวิเคราะห์ “การพัฒนา” ในฐานะที่เป็นวาทกรรมวาทกรรม รวมถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากปฏิบัติการพบว่า งานศึกษาวาทกรรมที่ผ่านมามีกรอบคิดที่ใช้วิเคราะห์วาทกรรม ดังนี้

การพัฒนาในมิติความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ในงานเรื่อง ความจริงเรื่องเชื่อน: บทศึกษาการปฏิบัติการทางวาทกรรมในสังคมไทย พ.ศ. 2490-2537 ของกิตติพร ใจบุญ ศึกษาปฏิบัติการทางวาทกรรมเกี่ยวกับเชื่อนชุดต่างๆ ของสังคมไทย ในยุคสมัยที่เชื่อนเป็นสัญลักษณ์ของการพัฒนาทางเศรษฐกิจของประเทศ มีการขับเคลื่อนระหว่างวาทกรรมสนับสนุนเชื่อน และวาทกรรมคัดค้านเชื่อน ในการสร้างภาพความจริงและสถาปนาอำนาจให้กับความจริงนั้น ผ่านการใช้ภาษา รูปภาพ ข้อมูลที่น่าเชื่อถือ ความเป็นวิทยาศาสตร์ ซึ่งในที่สุดแล้ว พบว่าไม่ว่าจะเป็นวาทกรรมการพัฒนากระแสหลักอย่างวาทกรรมสนับสนุนการสร้างเชื่อน หรือวาทกรรมทวนกระแสการพัฒนา อาทิเช่น วาทกรรมอนุรักษ์ธรรมชาติ ต่างก็ใช้ยุทธวิธีเดียวกันในการสร้างภาพความจริงและสถาปนาอำนาจให้กับความ

จริงที่สร้างขึ้นมา เพื่อให้ฝ่ายของตนเป็นผู้ครอบครองพื้นที่ในเวทีวาทกรรมทั้งสิ้น (กิตติพร ใจบุญ, 2538)

การพัฒนาในมิติการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นอกจากการแย่งชิงความหมายของ “การพัฒนา” ในมิติที่การพัฒนาหมายถึงความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแล้ว ยังมีในมิติที่การพัฒนา หมายถึง การคงไว้ อนุรักษ์ไว้ซึ่งทรัพยากรธรรมชาติ หรือการจัดสรรการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเกิดประโยชน์สูงสุดอีกด้วย งานศึกษาที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

ปฏิบัติการทางวาทกรรมของชาวบ้าน กรณีศึกษา “ป่าทามกุดเป่ง” ของ ศิริพร ศรีสินธุ์โร ศึกษาวาทกรรมของชาวบ้านที่สร้างขึ้นภายหลังได้รับผลกระทบจากการก่อสร้างฝายราษีไศล เพื่อต่อสู้ให้ได้มาซึ่งแนวทางการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่สัมพันธ์กับวิถีชุมชน พบว่าชาวบ้าน ร่วมกับนักวิชาการ และองค์กรพัฒนาเอกชน ได้สร้างวาทกรรม “ป่าบุงป่าทาม” ขึ้น และมีภาคปฏิบัติการเพื่อผลักดันให้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของวาทกรรมเรื่อง “ป่า” ด้วยวิธีนำเสนอข้อมูลในรูปแบบข่าว สารคดี มีการทำวิจัยทั้งทางวิทยาศาสตร์ และสังคมศาสตร์ นอกจากนั้นยังวิพากษ์วาทกรรมว่าด้วยการอนุรักษ์ของรัฐ และให้นิยามคำว่า “การอนุรักษ์” ใหม่ และมีภาคปฏิบัติการจนภาครัฐยอมรับความหมายใหม่ในที่สุด

นอกจากที่การสร้างวาทกรรมของชาวบ้านจะทำให้ได้มาซึ่งแนวทางการอนุรักษ์ที่นอกเหนือไปจากแนวทางที่รัฐวางไว้ให้แล้ว ในอีกด้านหนึ่งยังกล่าวได้ว่าเป็น “ยุทธวิธี” ที่ใช้ต่อสู้กับโครงการพัฒนาในพื้นที่ที่สร้างผลกระทบทางลบแก่ชุมชนท้องถิ่น อย่างฝายราษีไศลอีกด้วย โดยใช้ความสำคัญของ “ป่าบุงป่าทาม” ในฐานะเป็น “ป่า” ที่ควร “อนุรักษ์” เรียกร้องให้รัฐแก้ไขขั้นตอนการดำเนินงานของฝ่ายที่ก่อให้เกิดผลกระทบและฟื้นคืนป่าทามให้กลับสู่สภาพที่ชาวบ้านสามารถใช้ประโยชน์ได้ดั้งเดิม (ศิริพร ศรีสินธุ์โร, 2542)

การพัฒนาในมิติสิทธิชุมชน ในงานเรื่องกลยุทธ์การประกอบสร้างความรู้ของกลุ่มชาวบ้านที่คัดค้านเหมืองแร่ลิกันต์ กรณีศึกษาโครงการพัฒนาเหมืองเวียงแหง อ.เวียงแหง จ.เชียงใหม่ ของ กิติมา ขุนทอง งานศึกษาฉบับนี้นำเสนอปฏิบัติการช่วงชิงความรู้และการให้ความหมาย “ถ่านหิน” เน้นที่การปรับใช้ “ความรู้ท้องถิ่น” เพื่อการต่อรองของชาวบ้านผู้คัดค้านโครงการฯ พบว่า ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์จากงานวิจัยโครงการสิทธิชุมชนศึกษาฯ เพื่อเปิดพื้นที่ทางสาธารณะในการสื่อสารทั้งกับภายในและภายนอกชุมชน และเป็นการยกระดับความรู้เพื่อการสื่อสารและต่อรองข้ามระดับทางสังคม พร้อมกันนั้นยังเป็นการแสดงอัตลักษณ์ร่วมของกลุ่ม ผ่านการเชื่อมโยงของเครือข่ายการทำงาน ไม่ว่าจะเป็นชุมชน นักวิชาการ นักพัฒนาเอกชนหรือกลุ่มคนผู้ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ นอกจากนั้น ยังมีการปรับตัวต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงและมีความซับซ้อนมากขึ้น ด้วยการยกระดับความรู้ท้องถิ่น มาผสมผสานกับความรู้อื่น กล่าวคือ ในปฏิบัติการช่วงชิงความรู้ ชาวบ้านได้สะท้อนการให้ความหมาย “ถ่านหิน” ในฐานะที่เป็นทรัพยากรที่ยึดโยงกับความ

มั่นคงในการดำรงชีพ อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ และอุดมการณ์การเมืองท้องถิ่น (กิติมา ขุนทอง, 2547; 748-758)

อย่างไรก็ตาม งานศึกษาการพัฒนาในมิติสิทธิชุมชน มีความเกี่ยวข้องกับมิติการอนุรักษ์ ได้แก่ สิทธิในการอนุรักษ์และมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สิทธิในการดำรงอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีมีคุณภาพ และมีส่วนร่วมในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม

นอกจากที่กล่าวมา ยังมีงานศึกษาเรื่องวาทกรรมการพัฒนาในพื้นที่ คือ การศึกษาวาทกรรมการพัฒนา กรณีการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง ของตฤณ สุขนวล (2546) ที่ศึกษากระบวนการสร้าง/ผลิตความหมาย และปฏิบัติการทางวาทกรรมของชาวบ้านเพื่อต่อต้าน ตอบโต้ แอ้งชิงความหมายของการพัฒนาเหนือพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง เมื่อการเข้ามาของโครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังอันเนื่องมาจากพระราชดำริกลายเข้ายึดกุมอำนาจในการกำหนดนิยามและกฎเกณฑ์การพัฒนาพื้นที่ในฐานะที่เป็นแนวทางการพัฒนากระแสหลักได้ มีกระบวนการสร้างวาทกรรมเพื่อสร้างความชอบธรรมในการพัฒนาด้วยการจัดปรับองค์กร (Reorganize) ในรูปคณะกรรมการประกอบด้วยหน่วยงานรัฐหลายภาคส่วนทำงานบูรณาการร่วมกัน และมีภาคปฏิบัติการสร้างพื้นที่การพัฒนาที่เหนือจริงด้วยกระบวนการโฆษณาเพื่อสร้างการยอมรับ การส่งทหารเข้าทำงานชุมชนเพื่อเข้ายึดกุมพื้นที่ทางความคิด การอ้างถึง โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริเพื่อสกัดกั้นวาทกรรมอื่นๆ รวมถึงการสร้างพิธีกรรมรองรับและเผยแพร่วาทกรรมเหล่านั้นพร้อมด้วยชุดความรู้ใหม่ด้วย

ผลจากปฏิบัติการเหล่านี้ นอกจากจะสามารถตรึงวาทกรรมการพัฒนาของรัฐให้ดำรงอยู่ในพื้นที่ได้อย่างชอบธรรมแล้ว ยังเป็นการสกัดกั้น/เบียดขับชุดความรู้ของชาวบ้านที่สั่งสมและดำรงอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง มิให้ปรากฏหรือมีบทบาทในพื้นที่ของการพัฒนา สืบเนื่องมาจนถึงปฏิบัติการตอบโต้ ต่อด้านวาทกรรมการพัฒนากระแสหลักจากชุมชน ด้วยปฏิบัติการลดทอนและทำลายความชอบธรรมของวาทกรรมของรัฐ มุ่งโจมตีโครงการพัฒนาที่ด้อยพัฒนาที่ผ่านมาของรัฐว่าไม่ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมาย หน้าที่ยังทำให้เกิดความสูญเสียต่อทรัพยากรและระบบนิเวศน์ จนก่อผลกระทบต่อวิถีชีวิตและอาชีพของชาวบ้าน เช่น โครงการพัฒนาการคมนาคมขนส่งทางบก อีกทั้งความรู้ที่รัฐใช้หรือนำมาเข้ามามอบให้ก็เป็นความรู้จากภายนอกชุมชน ความรู้ทางวิชาการเชิงวิทยาศาสตร์ ไม่มีความสอดคล้องกับวิถีชุมชน เป็นเหตุให้ชาวบ้านต้องตกอยู่ภายใต้ภาวะพึ่งพิงปัจจัยภายนอกมากยิ่งขึ้น

ปฏิบัติการที่ชาวบ้านทำควบคู่กับการลดทอนและทำลายความชอบธรรมของวาทกรรมของรัฐ คือการสร้างวาทกรรมทางเลือก (Alternative discourse) จากชุมชนขึ้นมา ด้วยการสร้างชุดความรู้ชาวบ้าน ได้แก่ 1) ความรู้ชุดการจัดการทรัพยากร 2) ความรู้ชุดการทำนาข้าว 3) ความรู้ชุดการทำไร่นาสวนผสม 4) ความรู้ชุดการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ 5) ความรู้ชุดการทำประมงในคลอง เพื่อเสนอวิถีการพัฒนาที่มาจากชุมชนเอง และเน้นย้ำว่าองค์ความรู้จากท้องถิ่นเป็นความรู้ที่ใช้ได้และเกิดประโยชน์กับ

ชาวบ้านจริง ต่างจากองค์ความรู้ของรัฐ ที่เป็นองค์ความรู้จากภายนอก ไม่มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิต ไม่เคารพสิทธิชุมชนและไม่เปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นใดๆ

นอกจากนั้นชาวบ้านยังมีการตอบโต้รัฐด้วยการต่อแย้งต่อกฎหมาย โดยเฉพาะกฎหมายห้ามประชาชนเลี้ยงกุ้งในเขตน้ำจืดและยังมีการต่อต้านในชีวิตประจำวัน ผ่านการใช้ภาษา การชูปชิต นินทา การวิจารณ์ความรู้เรื่องเขื่อน ที่เริ่มจากการพูดคุยในกลุ่ม สู้อารมณ์ปรายหรือเผยแพร่ในวง สัมมนา และออกสู่สาธารณะ รวมถึงการกล่าวอ้างเรื่องสิทธิชุมชน

งานศึกษาในอดีตที่มีความเกี่ยวข้องกับสถานการณ์การเคลื่อนไหวต่อสู้ของขบวนการคัดค้าน โครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือฯ ได้แก่ งานศึกษาเรื่อง ความยุติธรรมเชิงนิเวศน์ ในความเป็นชุมชน สมัยใหม่ ศึกษาชุมชนประมงพื้นบ้านและชุมชนชายฝั่งทะเลภาคใต้ พื้นที่อ่าวลิชล - ท่าศาลา อ.ท่า ศาลา จ.นครศรีธรรมราช ของ นพพันธ์ วรรณเทพสกุล (2556) ด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และ สิ่งแวดล้อม ผ่านกรอบทฤษฎีทางนิเวศวิทยาและทฤษฎีความยุติธรรม นำเสนอคุณค่าของชุมชนท่า ศาลาตามบรรทัดฐานของความยุติธรรมเชิงนิเวศ ความแตกต่างระหว่างความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม ของนโยบายรัฐและความยุติธรรมเชิงนิเวศของชุมชนท่าศาลา และอุปสรรคกีดกันความยุติธรรมทาง นิเวศ

คุณค่าของชุมชนท่าศาลาตามบรรทัดฐานของความยุติธรรมเชิงนิเวศ กล่าวถึง 1) ความเป็น น้ำหนึ่งใจเดียวกัน (solidarity) วิถีชีวิตของผู้คนที่ใช้ชีวิตเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับอ่าวท่าศาลาที่เชื่อในการ พึ่งพาอาศัยกัน ทั้งระหว่างเพื่อนมนุษย์ และมนุษย์กับธรรมชาติ เช่น การออกเรือพร้อมกัน 2-3 ลำ เพื่อช่วยเหลือกันขณะอยู่กลางทะเล การออกกตึกาสำหรับป้องกันความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้น เช่น กตึกการวางอวน ในด้านเศรษฐกิจก็มีการเกื้อกูลกันทั้งในระบบเครือญาติ ระบบลูกแพและเจ้าของ แพ การแบ่งงานและรับผิดชอบงานตามความถนัด ไม่มีการผูกขาด นอกจากนี้ วิถีชีวิตที่หลากหลาย ทางวัฒนธรรมและศาสนายังถูกยึดโยงเป็นเนื้อเดียวกันด้วยธรรมชาติ มีการแลกเปลี่ยนสิ่งของระหว่าง “3 เกล่อ” เช่น ชาวประมงส่วนใหญ่เป็นชาวมุสลิม เกล่อเลน่าปลาไปแลกข้าวจากเกลอนา หรือแลก ผลไม้จากเกลอเขาที่ส่วนใหญ่เป็นชาวพุทธ เป็นต้น

2) ความยั่งยืนทางนิเวศ (ecological sustainability) เกิดจากมรดกทางวัฒนธรรมและการ เลือกใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการประกอบอาชีพทำให้เกิดความยั่งยืนของระบบนิเวศ เนื่องด้วย ทะเลท่าศาลาเป็นพื้นที่ที่มีระบบนิเวศน์เฉพาะที่เรียกว่า “ลมแปดทิศ” มีดินดอนปากแม่น้ำ รวมทั้ง กระจาสนวนเวียนของน้ำ ปัจจัยทางธรรมชาติเหล่านี้เป็นตัวกำหนดเครื่องมือจับปลาเพื่อให้เหมาะสม กับชนิดของสัตว์น้ำ ตามความหลากหลายของชนิดสัตว์ ตามฤดูกาล สลับสับเปลี่ยนตามความถนัด และเชี่ยวชาญการใช้อุปกรณ์ของชาวประมงแต่ละคน ทำให้เกิดการกระจายโอกาสการเข้าถึงกิจกรรม ทางเศรษฐกิจอย่างเป็นธรรมและยั่งยืน

3) ความพอเพียง (sufficiency) วิธีของชาวประมงพื้นบ้านอ่าวท่าศาลาเป็นวิถีแห่งการพึ่งพาอาศัย การพึ่งพาระหว่างคนกับธรรมชาติ ทำให้เงื่อนไขทางธรรมชาติดกลายเป็นปัจจัยกำหนดให้เกิดการแบ่งปันส่วนปริมาณและชนิดสัตว์น้ำที่จับได้

4) การมีส่วนร่วม (participation) คนในชุมชนบริเวณอ่าวท่าศาลามีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการยังชีพและการจัดการชีวิตในชุมชนเพื่อสิ่งที่ดีร่วมกัน และเพื่อสินค้าสาธารณะ มีความร่วมมือทางเศรษฐกิจ มีอุตสาหกรรมขนาดเล็กแบบรวมหมู่ และเกิดพันธมิตรระหว่างคนเมืองและคนชนบท คนในชุมชนรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของทรัพยากร นำมาซึ่งการสอดส่องดูแลและรณรงค์เพื่อการอนุรักษ์

ความแตกต่างระหว่างความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อมของนโยบายรัฐและความยุติธรรมเชิงนิเวศของชุมชนท่าศาลา และอุปสรรคกีดกันความยุติธรรมทางนิเวศ ในบทความนี้อธิบายว่า เมื่อจะมีโครงการพัฒนาขนาดใหญ่อย่างโครงการก่อสร้างท่าเรือฯ เข้ามาก่อตั้งในพื้นที่ แล้วต้องมีการจัดประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพตามหลักเกณฑ์ของรัฐ ซึ่งเมื่อพิจารณาขั้นตอนและวิธีการในกระบวนการทำการประเมินผลกระทบแล้วพบว่า เป็นกระบวนการที่สวนทางกับภูมิปัญญาและวิถีชีวิตของชุมชนท่าศาลาที่มีความสอดคล้องกับความยุติธรรมเชิงนิเวศ เพราะทั้งกระบวนการและความรู้ใหม่ๆ จากการทำรายงานการประเมินผลกระทบฯ มีความคิดที่แยกส่วนผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม สังคม และสุขภาพออกจากกัน เพื่อให้สามารถออกแบบวิธีการประเมินได้ ทั้งๆ ที่เรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก ผู้เขียนบทความจึงวิเคราะห์ว่า ความยุติธรรมที่กระบวนการของรัฐเป็นอยู่นั้นเป็นความยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นแง่มุมหนึ่งสำหรับการเข้าถึงความยุติธรรมเชิงนิเวศที่มีขอบเขตกว้างไกลและลึกซึ้งมากกว่าในการพิจารณาหากจะให้เกิดความยุติธรรมทั้งด้านระบบนิเวศและด้านสังคมอื่นๆ จึงอาจกล่าวได้ว่า จาริตประมงพื้นบ้านของชาวชุมชนท่าศาลาอาจมีความก้าวหน้าเข้าใจถึงความยุติธรรมเชิงนิเวศมากกว่ากระบวนการให้ได้มาซึ่งความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อมของรัฐ

งานศึกษาเรื่อง กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของสิทธิชุมชนในการจัดทำข้อบัญญัติท้องถิ่นทางทะเล ศึกษากรณีองค์การบริหารส่วนตำบลท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ของนฤตม ทิมประเสริฐ (2254) ที่ศึกษาการต่อสู้ของประมงพื้นบ้านท่าศาลาในอดีตก่อนที่จะพัฒนาไปสู่การจัดทำข้อบัญญัติทางทะเลว่า ชาวบ้านในพื้นที่ที่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านบริเวณอ่าวท่าศาลา อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช มีประสบการณ์การเคลื่อนไหวมาตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. 2520 - 2534 ชาวประมงพื้นบ้านประสบปัญหาการลักลอบทำเรือประมงของเรืออวนลากและเรืออวนรุนที่เข้ามาทำประมงในเขตประมงพื้นบ้าน (3,000 เมตร จากชายฝั่ง) สร้างปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรสัตว์น้ำ และสร้างความเสียหายต่อเครื่องมือประมงพื้นบ้าน ชาวบ้านใช้วิธีแก้ปัญหาโดยการแจ้งกำนัน หรือผู้ใหญ่บ้าน แล้วรวมกลุ่มกันนำเรือออกไปขับไล่ ซึ่งไม่เป็นผลนักและไม่สามารถแก้ปัญหาได้อย่างยั่งยืน ในช่วงนี้ชาวประมงพื้นบ้านยังไม่มีกรรวมกลุ่ม และ

ยังไม่มีหน่วยงานจากภายนอกเข้ามาช่วยเหลือหรือให้คำแนะนำในการแก้ปัญหา จึงยังไม่มียุทธวิธีการต่อสู้ที่เป็นแบบแผนหรือแนวทางชัดเจน เป็นเพียงการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าไปก่อน

ช่วงปี พ.ศ. 2535 - 2545 ชาวประมงพื้นบ้านประสบกับปัญหาเรือคราดหอยเข้ามาทำประมงในเขต 3,000 เมตร ผลกระทบจากเรือคราดหอยลายรุนแรงกว่าเรืออวนลากอวนรุน เพราะทำให้ทะเลเสื่อมโทรมอย่างมาก จนหลายครอบครัวไม่สามารถประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านได้อีกต่อไป อีกทั้งประมงคราดหอยยังส่งผลให้พื้นทะเลไม่เรียบ เกิดเป็นร่องน้ำลึกตื้นไม่เท่ากัน เป็นอุปสรรคต่อการทำประมงของเรืออวนลากและอวนรุนด้วย จึงทำให้เกิดความร่วมมือระหว่างประมงพื้นบ้านและประมงเรืออวนลากและอวนรุนเพื่อขับไล่เรือคราดหอยลายออกจากพื้นที่ การแก้ปัญหายังคงใช้วิธีเดิมคือการแจ้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องให้นำเรือออกไปจับกุม แต่ไม่ได้ผลนัก เนื่องจากเรือเจ้าหน้าที่ล่าช้า ในหลายครั้งชาวบ้านจึงนำเรือออกไปขับไล่เอง ต่อมาภายหลังจึงมีการรวมกลุ่มกันเป็นหน่วยเฝ้าระวังและออกไปขับไล่เรือประมงพาณิชย์โดยเฉพาะ มีการจัดเตรียมเรือหมู่บ้านละ 4 - 5 ลำ เตรียมพร้อมออกไปขับไล่ และระดมทุนค่าใช้จ่าย ค่าน้ำมันเรือ ค่าอาหาร เครื่องดื่มจากการจัดเลี้ยงน้ำชา นอกจากนี้ยังใช้ยุทธวิธีชุมนุมประท้วงด้วยการปิดอ่าวและนำเรือขึ้นมาปิดถนนเพื่อเรียกร้องให้หน่วยงานราชการให้ความช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาก็สามารถแก้ไขปัญหาก็ได้เพียงชั่วคราวแต่ไม่นานเรื่องก็เงียบหายไป

ชาวประมงพื้นบ้านพยายามค้นหาวิธีการเพื่อฟื้นฟูทรัพยากรสัตว์น้ำที่เป็นการแก้ปัญหาอย่างยั่งยืน ซึ่งในระยะต่อมาได้มีโครงการฟื้นฟูทรัพยากรขององค์กรพัฒนาเอกชนและมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ได้เข้ามามีบทบาทมากขึ้น โดยมีส่วนสร้างจิตสำนึก การจัดการการใช้ประโยชน์ การอนุรักษ์ และการฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเลให้กับชาวประมงพื้นบ้าน มีกิจกรรมศึกษาดูงานกลุ่มอนุรักษ์นอกพื้นที่ หลังจากนั้นในปี พ.ศ. 2545 ได้มีการก่อตั้ง “กลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านบ้านในถุ้ง” ขึ้น เพื่อดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ พื้นฟูทะเล และต่อสู้กับปัญหาเรือคราดหอยลาย มีมาตรการออกเรือไปแจ้งว่าพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่อนุรักษ์ของหมู่บ้าน และยังคงมีการออกเรือขับไล่ โดยได้รับการสนับสนุนเรือเร็วตรวจการณ์ขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าศาลา นอกจากนี้ยังมีการก่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์บ้านสระบัวเพื่อแก้ไขปัญหาวชาวประมงพื้นบ้านกู้ยืมเงินเจ้าของแพปลา ซึ่งถือเป็นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ เพราะมีการเปลี่ยนฐานคิดจากการพึ่งพาทุนภายนอกมาสู่การพึ่งพาทุนที่เกิดจากการจัดการภายในชุมชนเอง และในช่วงปี พ.ศ. 2546 ถึงปัจจุบัน ชาวประมงพื้นบ้านยังประสบปัญหาเรืออวนลากและอวนรุน และเรือคราดหอยอยู่บ้างประปราย จนกระทั่งปี พ.ศ. 2550 ชาวบ้านมีความเข้มแข็งมากขึ้นโดยก่อตั้งเป็นกลุ่มประมงพื้นบ้าน ก่อนจะรวมกันเป็นเครือข่ายประมงพื้นบ้านอ่าวท่าศาลา มีการยื่นหนังสือ ชุมนุมประท้วงหน่วยงานของรัฐ ก่อนที่จะร่วมกับองค์การบริหารส่วน

ตำบลท่าศาลาและองค์กรอื่นๆ จัดทำข้อบัญญัติท้องถิ่นทางทะเลได้สำเร็จในปี พ.ศ. 2552 นำไปสู่การแก้ปัญหาได้ในที่สุด

2.6 สรุปกรอบแนวคิดในการวิจัย

ในงานวิจัยนี้ ต้องการทำความเข้าใจ “วาทกรรมและปฏิบัติการทางวาทกรรม” ในฐานะเครื่องมือและยุทธวิธีเพื่อคัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือฯ โดยพิจารณาภายใต้บริบทความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกับกลุ่มผู้กระทำการต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง คือ องค์กรประชาชน ได้แก่ รัฐ ทุน องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรภาคประชาชน รวมไปถึงชุมชนท้องถิ่น ผ่านกรณีศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมคัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือฯ ต.กลาย อ.ท่าศาลา จ.นครศรีธรรมราช ที่ตอบโต้กันผ่านปฏิบัติการต่างๆ

จากความสนใจดังกล่าว ผู้วิจัยได้ทบทวนแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาเป็นฐานในการพัฒนารอบแนวคิด ประกอบด้วย ส่วนที่หนึ่ง แนวคิดขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ ช่วยให้ทำความเข้าใจลักษณะของขบวนการ แนวคิดระดมทรัพยากร ใช้อธิบายการประกอบสร้างของขบวนการ ในแง่ขององค์ประกอบ กลุ่มที่มีปฏิบัติการ และส่วนที่สอง การอธิบายการใช้วาทกรรมในการต่อสู้ของขบวนการฯ ใช้แนววิเคราะห์วาทกรรมและปฏิบัติการทางวาทกรรม เพื่อวิเคราะห์ว่าขบวนการใช้วาทกรรมอะไรในการต่อสู้ แต่ละวาทกรรมมีการก่อตัวขึ้นมาอย่างไร มีปฏิบัติการอย่างไร และส่งผลต่อการต่อสู้ของขบวนการอย่างไร นอกจากนี้ แนวคิดเรื่องกระบวนการทางการเมืองจะทำให้การศึกษากลยุทธ์และเทคนิคของผู้กระทำการที่เกี่ยวข้อง ท่ามกลางบริบทของการพัฒนาเพื่อทำความเข้าใจปัญหา ข้อจำกัด และเงื่อนไขต่างๆ จนนำไปสู่ปฏิบัติการที่แตกต่างหลากหลาย

บทที่ 3

ข้อมูลเกี่ยวกับโครงการท่าเรือ อำเภотаสาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช

เพื่อทำความเข้าใจการประกอบสร้างของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมคัดค้านโครงการท่าเรือ อำเภотаสาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ตลอดจนการต่อสู้และวาทกรรมที่ขบวนการใช้ในการเคลื่อนไหว ในบทนี้ ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับโครงการฯ ตามขอบเขตเนื้อหาที่ปรากฏในการศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวที่เริ่มต้นพร้อมกับการพัฒนาโครงการฯ จนกระทั่งสิ้นสุดการดำเนินโครงการฯ ในพื้นที่ในปี 2555 ตลอดจน กิจกรรมและความเคลื่อนไหวของขบวนการบางส่วนที่เกิดในภายหลัง โดยเนื้อหาในบทนี้ แบ่งออกเป็น 4 ส่วน คือ 3.1 ข้อมูลพื้นฐานของโครงการ 3.2 กระบวนการประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสังคม และด้านสุขภาพ 3.3 การมีส่วนร่วมของประชาชน 3.4 ลำดับเหตุการณ์ความขัดแย้ง และ 3.5 สรุปปัญหาความขัดแย้ง มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.1 ข้อมูลพื้นฐานของโครงการ⁵

บริษัท เซฟรอนประเทศไทยสำรวจและผลิต จำกัด ได้รับสัมปทานจากรัฐบาลไทยในการสำรวจและผลิตปิโตรเลียมภายใต้การกำกับดูแลของกรมเชื้อเพลิงธรรมชาติ ครอบคลุมพื้นที่กระจายอยู่ในแนวเหนือ-ใต้ของอ่าวไทย ปัจจุบันบริษัทฯ มีศูนย์สนับสนุนการปฏิบัติงานสำรวจและผลิตปิโตรเลียม (Shore Base) ตั้งอยู่ 2 แห่งที่ อ.เมือง จ.สงขลา และ อ.สทิงพระ จ.ชลบุรี เนื่องจากข้อจำกัดในการดำเนินงานของศูนย์สนับสนุนฯ ที่มีอยู่ในปัจจุบันบริษัทฯ จึงมีแผนที่จะก่อสร้างศูนย์สนับสนุนฯ แห่งใหม่ที่บ้านบางสาร ตำบลกลาย อำเภотаสาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ศูนย์สนับสนุนฯ แห่งนี้จะรวบรวมการปฏิบัติงานของศูนย์สนับสนุนฯ ที่มีอยู่ในปัจจุบันทั้ง 2 ศูนย์ไว้ด้วยกัน องค์ประกอบหลักของศูนย์สนับสนุนฯ คือท่าเรือเพื่อรองรับการขนถ่ายวัสดุอุปกรณ์ที่จะต้องขนส่งเข้า-ออกระหว่างพื้นที่ปฏิบัติงานในทะเลกับพื้นที่สนับสนุนบนฝั่งและการก่อสร้างบริเวณพื้นที่บนฝั่ง ประกอบไปด้วยอาคารและพื้นที่เก็บวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ และถนนทางเข้าโครงการฯ เพื่อสนับสนุนกิจกรรมการขนส่ง โดยโครงการท่าเรือแห่งใหม่จะทำการบริหารงานโดยบริษัท เอ็นเอสทีซีพีพลายเบส

⁵ ในหัวข้อ 3.1 ข้อมูลพื้นฐานของโครงการ ผู้วิจัยเรียบเรียงมาจาก เอกสารประกอบเวทีเรียนรู้เอชไอเอผ่านกรณีศึกษา (HIA Case Conference) กรณีศึกษาที่ 1 โครงการก่อสร้างท่าเรือและศูนย์สนับสนุนการปฏิบัติงานสำรวจและผลิตปิโตรเลียมในอ่าวไทยของบริษัท เซฟรอนประเทศไทยสำรวจและผลิตจำกัดที่ตำบลกลายอำเภотаสาลาจังหวัดนครศรีธรรมราช ที่จัดขึ้นในวันที่ 3 พฤศจิกายน 2555 เวลา 08.30-17.00 น. ณ ห้องประชุมसानใจ 1 ชั้น 6 อาคารสุขภาพแห่งชาติภายในกระทรวงสาธารณสุขจ.นนทบุรี

จำกัด ซึ่งเป็นบริษัทในเครือของบริษัท เซฟรอน ประเทศไทย สํารวจและผลิตจำกัด (เครือข่าย นักวิชาการเอชไอเอ, 2555: 2)

รูปภาพที่ 1 ที่ตั้งโครงการ ณ บ้านบางสาร ตำบลกลาย อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครศรีธรรมราช
ที่มา: เอกสารประกอบการประชุมรับฟังความคิดเห็น โครงการก่อสร้างศูนย์สนับสนุนการปฏิบัติงาน
สำรวจและผลิตปิโตรเลียมในอ่าวไทย ของบริษัท เซฟรอนประเทศไทยสำรวจและผลิต จำกัด, 2552

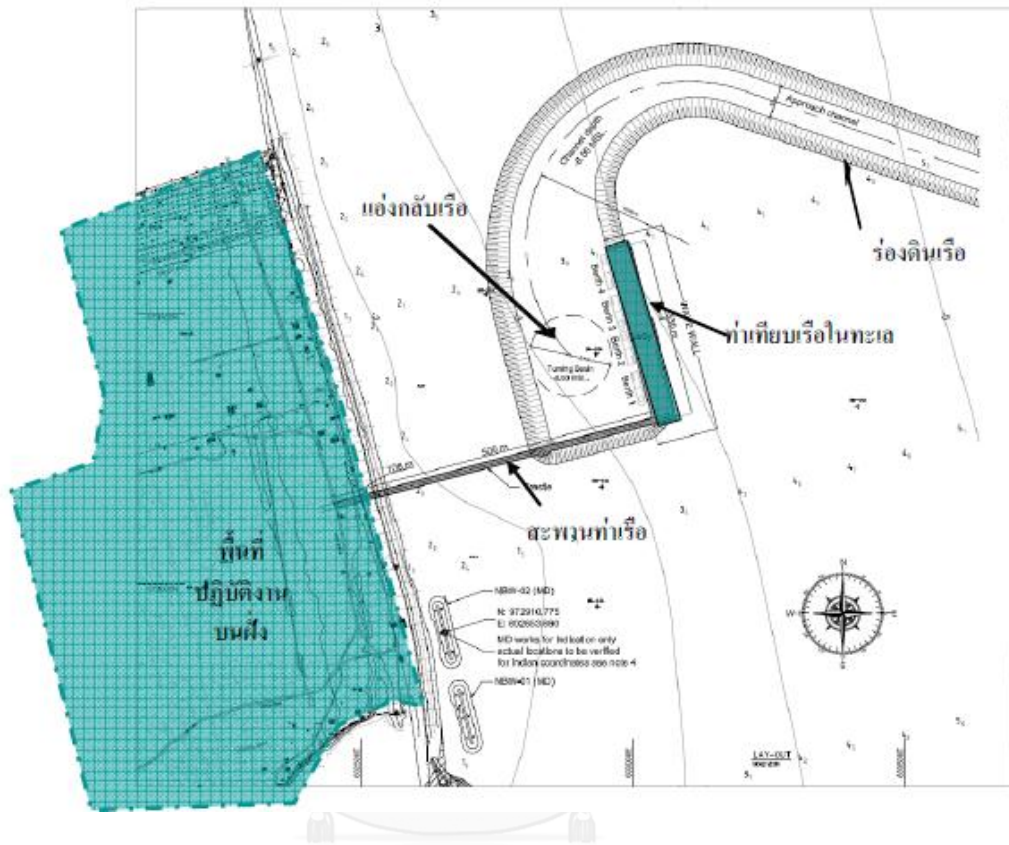
รูปแบบการก่อสร้าง

1. ท่าเรือแบบสะพานรูปตัวแอล (L-shaped Jetty) มีความยาวท่าเรือ 330 เมตรและความกว้าง 33 เมตรมีสะพานท่าเรือเชื่อมกับพื้นที่บนฝั่งโดยจะมีความยาวทั้งหมด 608 เมตรโดยเป็นส่วนที่ยื่นจากชายฝั่งออกไปในทะเลยาวประมาณ 500 เมตรระยะห่างระหว่างโครงสร้างของเสาสะพานเท่ากับ 12 เมตร และระดับพื้นของสะพานท่าเรือออกแบบไว้ที่ +6.5 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง
2. กำแพงกันคลื่น
3. ร่องน้ำทางเข้า-ออกท่าเรือและแอ่งกลับลำเรือโดยมีขนาดความลึกอยู่ที่ 8.5 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง (คิดเป็นพื้นที่มากกว่า 100,000 ตารางเมตร)
4. พื้นที่พัฒนาโครงการ 105 ไร่ประกอบด้วยอาคารสำนักงานคลังเก็บวัสดุอุปกรณ์ลานกองวัสดุ (สำหรับวางวัสดุประเภทท่อ) คลังเก็บเคมีภัณฑ์ที่ใช้ในการขุดเจาะปิโตรเลียมอาคารซ่อมบำรุงพื้นที่สำหรับจัดเก็บขยะและวัสดุที่ใช้แล้วชั่วคราวลานจอดรถถึงเก็บน้ำประปาและบ่อกักเก็บน้ำดิบเป็นต้น
5. พื้นที่ถนนเข้าโครงการ 36 ไร่
6. พื้นที่สีเขียว 249 ไร่

รูปภาพที่ 2 รายละเอียดการก่อสร้าง

ที่มา: เอกสารประกอบเวทีเรียนรู้เอชไอเอผ่านกรณีศึกษา (HIACaseConference), 2555

รูปภาพที่ 3 ท่าเรือในทะเล แอ่งกลับเรือและร่องน้ำสำหรับเดินเรือ
ที่มา รายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม ฉบับปี 2553

จุดทิ้งตะกอน

การดำเนินโครงการฯ จะต้องมีการขุดลอกตะกอนจากพื้นที่ทะเลโดยเริ่มขุดในระยะก่อสร้างและขุดลอกเป็นประจำทุกปี เพื่อให้ได้ระดับความลึกที่เหมาะสมในการเป็นร่องเดินเรือและแอ่งกลับเรือโดยจะมีขนาดความลึกอยู่ที่ 8.5 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง (คิดเป็นพื้นที่มากกว่า 100,000 ตารางเมตร) ทั้งนี้ตะกอนพื้นทะเลบริเวณโครงการฯ มีความเค็มสูงและส่วนใหญ่เป็นดินเหนียวที่อ่อนมากจึงไม่สามารถนำมาได้ประโยชน์อื่น ๆ ได้ ดังนั้นจึงใช้วิธีการขุดลอกและปล่อยตะกอนกลับลงสู่ทะเลโดยมีเกณฑ์ในการกำหนดจุดทิ้งตะกอนดังนี้

1. เป็นบริเวณที่มีระดับน้ำลึกมากกว่า 15 เมตรเพื่อจำกัดขอบเขตการฟุ้งกระจายกลับขึ้นมาของตะกอน (resuspension)

2. ไม่เป็นพื้นที่หวงห้ามหรือเป็นพื้นที่อนุรักษ์ตามที่กฎหมายกำหนดไว้
3. ไม่มีแหล่งรับผลกระทบทางนิเวศวิทยาที่อ่อนไหวที่อาจได้รับผลกระทบทั้งนี้ได้กำหนดจุดตั้งตะกอนซึ่งห่างจากชายฝั่งประมาณ 10 กิโลเมตร เพราะมีความลึกของน้ำที่เหมาะสม (ประมาณ 15 เมตร) ไม่มีข้อจำกัดในด้านการใช้ประโยชน์ของพื้นที่สำหรับการทำประมงจำเพาะและไม่กีดขวางเส้นทางการเดินเรือที่แล่นเข้า-ออกคลองกลาย

3.2 กระบวนการประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสังคม และด้านสุขภาพ⁶

โครงการท่าเรือ อำเภอนาทวี จังหวัดนครศรีธรรมราช จัดอยู่ในเกณฑ์โครงการหรือกิจการที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติและสุขภาพตามมาตรา 67 วรรค 2 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550 ซึ่งต้องทำการประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพเนื่องจากโครงการฯ มีความยาวท่าเรือ 330 เมตร และตามประกาศของกระทรวงทรัพยากรฯ กำหนด 300 เมตรขึ้นไปต้องจัดเป็นโครงการที่อาจกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรง (เครือข่ายนักวิชาการเอชไอเอ, 2555) ต้องดำเนินการศึกษาประเมินผลกระทบของโครงการ วิเคราะห์ผลกระทบโครงการในประเด็นสำคัญที่อาจเกิดจากการดำเนินงานของโครงการ ทั้งในระยะก่อสร้างและระยะดำเนินการ รวมทั้งมาตรการป้องกัน แก้ไขและลดผลกระทบ และมาตรการติดตามตรวจสอบผลกระทบในแต่ละด้าน

ในการประเมินผลกระทบจากการดำเนินโครงการฯ ประกอบด้วย 3 ส่วนด้วยกัน คือ ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม ผลกระทบทางสังคม และผลกระทบทางสุขภาพ โดยหลักเกณฑ์การประเมินผลกระทบเป็นไปตามประกาศกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เรื่อง กำหนดประเภท ขนาดและวิธีปฏิบัติสำหรับโครงการหรือกิจการที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและสุขภาพ (31 สิงหาคม พ.ศ. 2553) โดยยึดแนวทางการศึกษาของสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ขอบเขตพื้นที่ศึกษาวิเคราะห์ผลกระทบของโครงการ ครอบคลุมพื้นที่ทั้งบริเวณที่ตั้งโครงการ และบริเวณใกล้เคียงที่อาจได้รับผลกระทบจากการดำเนินกิจกรรมของโครงการ ในรัศมี 5 กิโลเมตร จากจุดที่ตั้งโครงการ ตามแนวทางที่กำหนดเบื้องต้นของสำนักงานนโยบายและแผน

⁶ ในหัวข้อ 3.2 กระบวนการประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสังคม และด้านสุขภาพ ผู้วิจัยเรียบเรียงมาจากรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมสำหรับโครงการหรือกิจการที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติและสุขภาพ ของโครงการก่อสร้างท่าเรือและศูนย์สนับสนุนการปฏิบัติงานสำรวจและผลิตปิโตรเลียมในอ่าวไทย ของบริษัท เชฟรอนประเทศไทยสำรวจและผลิต จำกัด เนื้อหาในบทที่ 5 การวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม สังคม และสุขภาพ

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นอกจากนั้นยังพิจารณาครอบคลุมพื้นที่อื่นๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับกิจกรรมของโครงการ ได้แก่ แนวถนนทางเข้าโครงการ บริเวณที่กำหนดเป็นจุดทิ้งตะกอนจากการขุดลอกร่องน้ำทางเดินเรือและอ่างกักเก็บเรือของโครงการ โดยมีระยะห่างจากเส้นทางการเดินเรือประมาณ 10 กิโลเมตร และบริเวณที่อาจได้รับผลกระทบจากการกัดเซาะและการตกตะกอนเนื่องจากโครงสร้างและกิจกรรมของโครงการ สำหรับการดำเนินกิจกรรมการมีส่วนร่วมของประชาชนโครงการได้พิจารณาทั้งในพื้นที่ขอบเขตการศึกษาผลกระทบรัศมี 5 กิโลเมตร จากจุดที่ตั้งโครงการและภายนอกรัศมี 5 กิโลเมตร สำหรับรายละเอียดผลการศึกษาผลกระทบฯ มีดังต่อไปนี้

ที่มา: เอกสารประกอบการประชุมรับฟังความคิดเห็น โครงการก่อสร้างศูนย์สนับสนุนการปฏิบัติงานสำรวจและผลิตปิโตรเลียมในอ่าวไทย ของบริษัท เชฟรอนประเทศไทยสำรวจและผลิต จำกัด, 2552

3.2.1 ผลการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม

1) คุณภาพน้ำทะเล

การก่อสร้างท่าเรือ สะพานทางเชื่อม กำแพงกันคลื่น รวมทั้งการขุดลอกร่องน้ำทางเดินเรือ และการทิ้งตะกอนจากการขุดลอก อาจมีผลกระทบต่อคุณภาพน้ำทะเล คือ ในระยะก่อสร้างจะมีตะกอน (สารแขวนลอยในน้ำทะเล) เพิ่มขึ้น โดยขอบเขตพื้นที่ที่อาจได้รับผลกระทบจากการพังกระจายของตะกอนจากการขุดลอกแอ่งกลับเรือ ร่องน้ำทางเดินเรือ และจุดทิ้งตะกอน ประมาณ 1.6 3.3 และ 7 กิโลเมตร จากพื้นที่ดำเนินการ ตามลำดับ และจะลดลงในระยะดำเนินการ โดยโครงการได้กำหนดให้มีแนวทางป้องกันและลดผลกระทบดังกล่าวด้วยการติดตั้งม่านดักตะกอนตลอดระยะเวลาที่ทำการขุดลอกและการทิ้งตะกอนเพื่อช่วยจำกัดขอบเขตของพื้นที่ที่อาจได้รับผลกระทบ นอกจากนี้ โครงการยังได้กำหนดจุดทิ้งตะกอนในบริเวณที่มีความลึกน้ำอย่างน้อย 15 เมตร ซึ่งจะสามารถช่วยไม่ให้ตะกอนที่ลงสู่พื้นท้องน้ำเกิดการพังกระจายขึ้นมาใหม่ ส่วนการขุดลอกที่อาจทำให้เกิดการพังกระจายของธาตุอาหารและองค์ประกอบทางเคมี เช่น ก๊าซไฮโดรเจนซัลไฟด์ ในตะกอนเลน จนทำให้น้ำในบริเวณนั้นมีปริมาณก๊าซออกซิเจนลดลง อย่างไรก็ตาม คาดว่าผลกระทบดังกล่าวจะไม่ส่งผลต่อการดำรงชีวิตของสิ่งมีชีวิตต่างๆ ในทะเลอย่างมีนัยสำคัญ เนื่องจากในระหว่างการขุดลอกและทิ้งตะกอนคาดว่าสัตว์น้ำต่างๆ จะเคลื่อนย้ายหลบออกไปจากบริเวณที่ดำเนินการดังกล่าวชั่วคราว

2) นิเวศวิทยาทางทะเล

พื้นที่โครงการส่วนที่อยู่ในทะเลและบริเวณใกล้เคียงไม่เป็นพื้นที่ในเขตอนุรักษ์ หรือพื้นที่คุ้มครองตามกฎหมาย รวมทั้งไม่ได้เป็นพื้นที่ที่มีความอ่อนไหว หรือมีความสำคัญเป็นพิเศษทางนิเวศวิทยา (ไม่เป็นแหล่งปะการัง แหล่งหญ้าทะเล และแหล่งเพาะพันธุ์วางไข่จำเพาะของสัตว์น้ำ) สิ่งมีชีวิตต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในบริเวณนั้น เช่น แพลงก์ตอนพืชและสัตว์ สัตว์หน้าดินในทะเล อาจได้รับผลกระทบจากการก่อสร้างโครงการในทะเล คือ ความขุ่นขมลดลง แต่เป็นผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นบางส่วนในบริเวณที่มีการดำเนินงาน และจะฟื้นตัวกลับคืนได้ในระยะเวลา 1 ปี ส่วนในระยะดำเนินการ โครงการจะติดตั้งม่านดักตะกอนตลอดระยะเวลาที่มีการขุดลอกเพื่อบำรุงรักษาร่องน้ำทางเดินเรือ และแอ่งกลับเรือ ส่วนการเปลี่ยนแปลงสภาพชายฝั่งที่อาจเกิดจากการกัดเซาะชายฝั่งและการตกทับถมของตะกอน ที่อาจส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบของสัตว์หน้าดินในทะเล โครงการมีมาตรการส่งเสริมการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรสัตว์น้ำในพื้นที่โครงการ และบริเวณ

ใกล้เคียง เพื่อลดและแก้ไขผลกระทบดังกล่าว ส่วนการเข้ามาของโลมาที่อาจลดลงเนื่องจากไม่คุ้นเคยกับสภาพแวดล้อมของโครงการ เป็นผลกระทบชั่วคราวเท่านั้น เพราะโลมาเป็นสัตว์ที่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้ง่าย

3) การประมง

ระหว่างการก่อสร้างโครงการในทะเล อาจมีผลกระทบต่อภารกิจวางทางเดินเรือของประมงพื้นบ้าน ซึ่งอาจต้องเดินเรืออ้อมบริเวณที่มีการก่อสร้าง และเป็นผลกระทบชั่วคราวในระยะ 17 เดือนที่มีการก่อสร้าง และในระยะดำเนินการ พื้นที่ทำการประมงบางส่วนจะถูกรบกวน โดยเฉพาะการทำประมงแบบอวนลอยของชาวประมงพื้นบ้าน

ในส่วนผลกระทบต่อทรัพยากรประมง ทรัพยากรประมงที่สำคัญในพื้นที่โครงการและบริเวณใกล้เคียง ได้แก่ ปลาชนิดต่างๆ เช่น ปลาหู ปลาเกะตัก ปลาเกะพงแดง ปลากระบอก และเคย จะได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงคุณภาพน้ำในระหว่างการก่อสร้าง อาจทำให้สัตว์น้ำเคลื่อนย้ายออกไปจากพื้นที่เป็นการชั่วคราว แต่ตะกอนดังกล่าวจะจมลงสู่ก้นทะเลอย่างรวดเร็ว และทางโครงการจะลดผลกระทบด้วยการเลือกใช้ชนิดเรือขุดลอกที่เหมาะสมกับลักษณะตะกอน รวมทั้งติดตั้งม่านดักตะกอนเพื่อช่วยจำกัดขอบเขตการฟุ้งกระจายของตะกอนให้น้อยที่สุด

สำหรับสัตว์น้ำที่อาศัยอยู่ในบริเวณหน้าดินอาจได้รับผลกระทบทางตรงในด้านการสูญเสียแหล่งที่อยู่อาศัยและแหล่งอาหาร ซึ่งผลกระทบดังกล่าวจะเกิดขึ้นในพื้นที่ประมาณ 2.19 ตร.กม. แต่ในบริเวณดังกล่าวไม่ได้เป็นแหล่งที่อยู่อาศัย/แหล่งทำประมงจำเพาะของสัตว์น้ำประเภทสัตว์หน้าดิน เช่น หอยลาย หอยแครง (เป็นสัตว์ที่พบโดยทั่วไป) นอกจากนี้ พื้นที่โครงการยังพบว่าโลมาเข้ามาหาอาหารเป็นครั้งคราว โดยเฉพาะช่วงที่มีปริมาณกุ้งเคยชุกชุม ซึ่งเสี่ยงรบกวนจากเรือและกิจกรรมของโครงการ รวมทั้งคุณภาพของน้ำอาจทำให้โลมาไม่เข้ามาในบริเวณพื้นที่โครงการในระยะเวลาที่มีกิจกรรมดังกล่าว ซึ่งทางโครงการได้มีมาตรการส่งเสริมการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำในพื้นที่โครงการและพื้นที่ใกล้เคียงเพื่อลดผลกระทบดังกล่าว และจะหลีกเลี่ยงกิจกรรมการขุดลอกร่องน้ำ แอ่งกลับเรือและการทิ้งตะกอนในช่วงฤดูที่มีเคยปรากฏในพื้นที่ (ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ถึงพฤษภาคม)

3.2.2 ผลการประเมินผลกระทบทางสังคม

การประเมินผลกระทบทางสังคมของโครงการก่อสร้างศูนย์สนับสนุนการปฏิบัติงานสำรวจและผลิตปิโตรเลียมในอ่าวไทย ของบริษัท เชฟรอนประเทศไทยสำรวจและผลิต จำกัด ทำการประเมินบนฐานของพลวัตการเปลี่ยนแปลงของสังคมเศรษฐกิจไทย ที่มีอาจแยกออกจากพลวัตการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก และมีกระบวนการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง มีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ เพื่อยืนยันผลการศึกษาและประกอบการประเมินผลกระทบทางสังคม ให้มีความชัดเจนมากที่สุด

บริษัทเจ้าของโครงการชี้แจงว่า ในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมทางสังคมของโครงการ สอดคล้องกับแนวทางการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมทางสังคมของสำนักนโยบายและแผน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปี 2549 โดยได้ดำเนินการให้ข้อมูลรายละเอียดโครงการ กรอบ แนวทางศึกษาผลกระทบ เพื่อให้มีความเข้าใจตรงกัน เนื่องจากบริบทของพื้นที่เมื่อเริ่มทำการศึกษา มีการได้รับข้อมูลข่าวสารทางด้านสิ่งแวดล้อมเป็นจำนวนมาก และกรณีปัญหาจากโครงการพัฒนานิคม อุตสาหกรรมในมาบตาพุด ทำให้เกิดความสับสนกับข้อเท็จจริงของโครงการ กับโครงการพัฒนา ชายฝั่งทะเลภาคใต้ ที่มีได้เกี่ยวข้องกับโครงการแต่อย่างใด ดังนั้น ในการศึกษาผลกระทบ จึง ดำเนินการด้วยความระมัดระวัง เพื่อป้องกันมิให้เกิดการเคลื่อนไหวทางสังคมที่มีอยู่ในพื้นที่ เกิดการ แสดงออกของพฤติกรรมรวมหมู่ที่ไม่พึงประสงค์ อันจะก่อให้เกิดความรุนแรง ไม่สามารถควบคุมได้ และไม่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของกระบวนการมีส่วนร่วมในการรับฟังความคิดเห็น

การประเมินผลกระทบต่อการล่มสลายของชุมชน โครงการระบุว่า ประเด็นการล่มสลายของ ชุมชนเป็นประเด็นที่ทางโครงการให้ความสำคัญและมีการถกแถลงกันมาตลอด โครงการยืนยันว่า การเกิดขึ้นของโครงการจะทำให้ชุมชนสามารถดำเนินวิถีชีวิตได้อย่างเป็นปกติ และไม่ทำให้เกิดการ ล่มสลายของชุมชน นอกจากนี้ โครงการยังมีแนวทางในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ภายใต้ การจัดทำแผนงานด้านต่างๆ และนโยบายความรับผิดชอบของธุรกิจต่อสังคม ทั้งนี้ ในประเด็นการ ประเมินผลกระทบต่อการล่มสลายของชุมชน ทางโครงการได้ชี้แจงและสรุปข้อวิตกกังวลต่างๆ ของ ชุมชนให้มีความสอดคล้องกับกิจกรรมการดำเนินงานของโครงการ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการพัฒนา โครงการจะไม่ก่อให้เกิดการล่มสลายของชุมชนหรือเกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต โดยสามารถสรุปเป็น ประเด็น ได้ดังนี้

รายละเอียดของโครงการ ความวิตกกังวลในเรื่องของรูปแบบท่าเรือ อาจจะส่งผลกระทบต่อ วิถีชีวิตผู้ที่ประกอบอาชีพประมงท้องถิ่น ซึ่งทางโครงการได้มีการออกแบบท่าเรือใหม่ โดยคำนึงถึงการ ใช้ประโยชน์ของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียให้สามารถใช้ประโยชน์จากพื้นที่ดังกล่าวได้ดั้งเดิม ไม่กระทบ ต่อวิถีชีวิตของชาวประมงท้องถิ่น ให้สามารถประกอบอาชีพได้ตามปกติ

การกัดเซาะชายฝั่ง ความวิตกกังวลในรูปแบบของท่าเรือว่าอาจมีผลกระทบต่อทิศทางของ กระแสน้ำ ซึ่งทางโครงการได้มีการออกแบบท่าเรือเป็นโครงสร้างแบบโปร่ง และห่างออกจากชายฝั่ง เป็นระยะทาง 500 เมตร เพื่อลดปัญหาการกัดเซาะหรือการทับถมของชายฝั่ง โดยที่ผู้ประกอบอาชีพ ประมงชายฝั่งซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรง ยังสามารถนำเรือเข้ามาใช้ประโยชน์บริเวณหน้าท่าได้ ตามปกติ ไม่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของประมงชายฝั่ง

รูปภาพที่ 5 รูปแบบท่าเรือของโครงการที่ติดชายหาดและมีกำแพงกันคลื่น (ก่อนปรับปรุง)
ที่มา: บริษัท เซฟรอนประเทศไทยสำรวจและผลิต จำกัด, 2555

รูปภาพที่ 6 รูปแบบท่าเรือของโครงการที่มีลักษณะยื่นออกไปในทะเล (หลังปรับปรุง)
ที่มา: บริษัท เซฟรอนประเทศไทยสำรวจและผลิต จำกัด, 2555

การขุดลอกร่องน้ำและการทิ้งตะกอน การฟุ้งกระจาย/ความเป็นพิษของตะกอน รวมถึงคุณภาพน้ำทะเล ทางโครงการได้คำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับประชาชนเป็นหลัก โดยได้มีการศึกษาเลือกจุดทิ้งตะกอนให้มีระดับความลึกของน้ำมากกว่า 15 เมตร และใช้ม่านกันตะกอนเพื่อลดขอบเขตการฟุ้งกระจายของตะกอน และผลกระทบต่อระบบนิเวศทางทะเล และหลีกเลี่ยงกิจกรรมการขุดลอกในช่วงฤดูที่มีกุ้งเคยชุกชุม โดยจะให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการติดตามตรวจสอบร่วมด้วย โดยกิจกรรมการขุดลอกดังกล่าวใช้เวลาเพียง 8 เดือน ซึ่งคาดว่ากิจกรรมของโครงการจะไม่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนในพื้นที่

การทำประมง การสูญเสียโอกาสในการทำประมง ทางโครงการได้มีแผนส่งเสริมการประกอบอาชีพประมงชายฝั่ง รวมถึงอาชีพทางเลือกเพื่อส่งเสริมให้กลุ่มประมงมีการรวมกลุ่มและเข้มแข็ง รวมทั้งแผนรองรับในการช่วยเหลือการสูญเสียโอกาสในการประกอบอาชีพประมงในบางพื้นที่ และช่วงเวลาที่ได้รับผลกระทบจากกิจกรรมของโครงการ เช่น โครงการส่งเสริมอาชีพทางเลือก โครงการวางปะการังเทียมและการจัดตั้งศูนย์ซ่อมเครื่องมือประมง เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีการประเมินผลกระทบต่อผู้ประกอบการอาชีพประมงในพื้นที่ ในประเด็นความเสี่ยงในการเกิดอุบัติเหตุทางน้ำในการเดินเรือเข้า-ออก ท่าเรือของโครงการกับเรือประมงในพื้นที่ และการพิจารณาผลกระทบจากการกีดขวางการทำอาชีพประมงในพื้นที่และผลกระทบต่อการจราจรทางน้ำนั้น ผลการประเมินพบว่า การเดินเรือเข้า-ออก ท่าเรือของโครงการคาดว่าจะมีความเสี่ยงต่ำต่อการเกิดอุบัติเหตุทางน้ำต่อชาวประมงที่ใช้พื้นที่บริเวณใกล้เคียงพื้นที่โครงการ เนื่องจากเรือที่แล่นผ่านพื้นที่ที่มีโครงสร้างหรือกิจกรรมของโครงการมีปริมาณไม่มาก และส่วนใหญ่เป็นเรือประมงชายฝั่งขนาดเล็ก ซึ่งทางโครงการได้มีการออกแบบและการจัดการเพื่อให้เรือประมงในพื้นที่สามารถแล่นผ่านพื้นที่โครงการได้อย่างสะดวกและปลอดภัย โดยไม่ได้รับอันตรายจากโครงสร้างท่าเรือและสะพานทางเชื่อม รวมถึงกิจกรรมการเดินเรือต่างๆ ของโครงการ

จากการประเมินผลกระทบทางสังคมและมาตรการเพื่อลดผลกระทบที่กล่าวมาข้างต้น โครงการยังดำเนินงานในส่วนความรับผิดชอบต่อสังคม (CR) โดยมีการกำหนดแผนพัฒนาด้านต่างๆ เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เช่น แผนพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต แผนส่งเสริมด้านการศึกษา วัฒนธรรมท้องถิ่น และพัฒนาเยาวชน และแผนพัฒนาด้านการประมง เป็นต้น ซึ่งโครงการฯ คาดการณ์ว่าแผนพัฒนาต่างๆ เหล่านี้ จะก่อให้เกิดผลกระทบทางบวกและช่วยส่งเสริมทั้งทางด้านศาสนา วัฒนธรรมท้องถิ่น รวมถึงวิถีชีวิตและการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านของชุมชนในพื้นที่ได้อย่างแน่นอน

3.2.3 ผลการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ

การประเมินผลกระทบทางสุขภาพของโครงการเป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ ระเบียบปฏิบัติ และแนวทางในการจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมสำหรับโครงการหรือกิจการที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและสุขภาพ ของสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (ธันวาคม 2552) เป็นการคาดการณ์การเกิดผลกระทบต่อเนื่องต่อสุขภาพอันเนื่องมาจากกิจกรรมการก่อสร้างและดำเนินโครงการศูนย์สนับสนุนการปฏิบัติงานสำรวจและผลิตปิโตรเลียมในอ่าวไทย ของบริษัทเซฟรอน ที่อาจเกิดกับคนในชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่รอบโครงการ และพนักงานที่ปฏิบัติงานในโครงการ (ในงานวิจัยนี้ จะกล่าวเฉพาะผลกระทบที่มีต่อคนในชุมชนที่อาศัยอยู่รอบพื้นที่โครงการ)

ผลการศึกษาผลกระทบทางสุขภาพต่อชุมชนในพื้นที่ที่คาดว่าจะได้รับผลกระทบ ทั้งในระยะก่อสร้างและดำเนินการ คือ ชุมชนที่อยู่ในรัศมี 5 กิโลเมตร จากที่ตั้งโครงการ ประกอบด้วย ชุมชนในพื้นที่ตำบลกลายและบางหมู่บ้านของตำบลสระแก้ว โดยผลกระทบเชิงลบที่อาจเกิดขึ้นกับคนในชุมชน นอกจากเรื่องที่เกิดจากการย้ายถิ่นของคนงานเข้ามาในพื้นที่ ทำให้ส่งผลต่อความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน การเดินทาง และโรคติดต่อ ตลอดจนอาจเกิดปัญหาจากการจัดการของเสียและขยะที่เพิ่มมากขึ้น ความต้องการใช้สาธารณูปโภค น้ำ ไฟ และความปลอดภัยของสถานบริการสุขภาพ แล้วยังอาจเกิดผลกระทบจากการปนเปื้อนของโลหะหนัก และอุบัติเหตุการรั่วไหลของสารเคมี

สำหรับความวิตกกังวลเรื่อง การปนเปื้อนของโลหะหนัก เช่น ปรอท สารหนู ในตะกอนเข้าสู่ห่วงโซ่อาหาร ที่อาจเกิดในระหว่างการขุดลอกร่องน้ำและการทิ้งตะกอน ทางโครงการชี้แจงว่า กิจกรรมการก่อสร้างนี้ใช้ระยะเวลา 8 เดือน เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นในระยะสั้น ไม่ต่อเนื่อง และจากการศึกษาร่วมกับข้อมูลทางสิ่งแวดล้อม พบว่าแหล่งที่มาของปริมาณการปนเปื้อนโลหะหนักมีน้อยมากและมีค่าไม่เกินมาตรฐานที่กำหนด อย่างไรก็ตาม โครงการได้กำหนดมาตรการป้องกันและลดผลกระทบ และมาตรการติดตามตรวจสอบกิจกรรมของโครงการที่คาดการณ์ว่าอาจก่อให้เกิดผลกระทบแล้ว ส่วนเรื่องอุบัติเหตุจากการรั่วไหลของสารเคมี มีโอกาสเกิดขึ้นน้อยมากเนื่องจากโครงการไม่มีกระบวนการผลิต ไม่มีการใช้เคมีภัณฑ์ภายในพื้นที่โครงการ เป็นเพียงสถานที่จัดเก็บเคมีภัณฑ์เท่านั้น อย่างไรก็ตาม หากเกิดอุบัติเหตุและมีการรั่วไหลของสารเคมี ทางโครงการก็ได้เตรียมระบบการจัดการรองรับสถานการณ์ไว้แล้ว

3.3 การมีส่วนร่วมของประชาชน⁷

กระบวนการมีส่วนร่วมจากประชาชนในกระบวนการศึกษาและประเมินผลกระทบ โครงการได้เริ่มดำเนินงานในส่วนนี้ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551 จนถึงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2552 ตามแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนและการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมทางสังคมในกระบวนการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2549 ของสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยได้จัดให้มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการกำหนดขอบเขตและแนวทางการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม สังคม และสุขภาพ เพื่อให้ข้อมูล

⁷ ในหัวข้อ 3.3 การมีส่วนร่วมของประชาชน ผู้วิจัยเรียบเรียงมาจากรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมสำหรับโครงการหรือกิจการที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติและสุขภาพ ของโครงการก่อสร้างท่าเรือและศูนย์สนับสนุนการปฏิบัติงานสำรวจและผลิตปิโตรเลียมในอ่าวไทย ของบริษัท เชฟรอนประเทศไทยสำรวจและผลิต จำกัด เนื้อหาในบทที่ 4 การมีส่วนร่วมของประชาชน

เกี่ยวกับร่างข้อเสนอโครงการ และขอบเขตการศึกษา รวมทั้งเปิดโอกาสให้ประชาชน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการนำเสนอประเด็นห่วงกังวลและข้อเสนอแนะต่อร่างขอบเขต และแนวทางการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม สังคม และสุขภาพ ประกอบด้วย การประชุมกลุ่มย่อย 2 ครั้ง การพบปะรายบุคคลและรายกลุ่มการสนทนากลุ่ม ก่อนจะจัดประชุมรับฟังความคิดเห็น ครั้งที่ 1 ในวันที่ 29 - 30 กันยายน พ.ศ. 2552

ต่อมากระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้ออกประกาศ เรื่องกำหนดหลักเกณฑ์วิธีการ ระเบียบปฏิบัติและแนวทางในการจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม สำหรับโครงการหรือกิจการที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และสุขภาพ ลงวันที่ 29 ธันวาคม พ.ศ. 2552 และมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 30 ธันวาคม พ.ศ. 2552 เป็นต้นมา กำหนดแนวทางการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในกระบวนการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมสำหรับโครงการหรือกิจการที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และสุขภาพ บริษัทฯ เห็นว่า แนวทางตามประกาศฯ ดังกล่าว มีสาระสำคัญที่เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอื่นๆ เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการศึกษาอันจะเป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่าย จึงได้นำแนวทางการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่กำหนดไว้ในประกาศดังกล่าว มาใช้กับการดำเนินงานด้านการมีส่วนร่วมของโครงการก่อสร้างท่าเรือฯ ซึ่งรายละเอียดกระบวนการที่บริษัทฯ ได้จัดทำตามเอกสารแนบท้ายประกาศ ค¹ และได้จัดประชุมรับฟังความคิดเห็นต่อร่างขอบเขตและแนวทางการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม สังคม และสุขภาพ (Public scoping) ขึ้นในวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2553

กระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในช่วงที่สอง ดำเนินการในช่วงเดือนเมษายน ถึง เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2553 เป็นกระบวนการในขั้นตอนการประเมินและจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม กระบวนการที่จัดขึ้นในช่วงนี้ ได้แก่ การประชุมวิชาการร่วมกับนักวิชาการในพื้นที่ หน่วยงานราชการ องค์กรเอกชนด้านสิ่งแวดล้อม และสื่อมวลชน เรื่องการเปลี่ยนแปลงสภาพชายฝั่ง และการพัฒนาและการฟื้นฟูกระจายของตะกอนจากการขุดลอก การ

¹ ค1 กระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการกำหนดขอบเขตและแนวทางการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ

ค2 กระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในขั้นตอนการประเมินและจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสำหรับโครงการหรือกิจการที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และสุขภาพ

ค3 กระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการทบทวนร่างรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม สำหรับโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และสุขภาพ

ปรึกษาหารือร่วมกับหน่วยงานราชการระดับจังหวัด อำเภอ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้ง ผู้นำชุมชนในตำบลกลายและตำบลสระแก้ว การสำรวจความคิดเห็นโดยใช้แบบสอบถาม การ สัมภาษณ์เชิงลึกกับหน่วยงานราชการระดับจังหวัด อำเภอ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และการ สนทนากลุ่ม

ต่อมาในช่วงเดือนกรกฎาคม ถึงเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2553 โครงการก่อสร้างท่าเรือฯ ได้จัดให้ มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในการทบทวนร่างรายงานการ วิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ตรวจสอบความถูกต้อง และความครบถ้วนสมบูรณ์ของร่างรายงานฯ รวมถึงนำเสนอข้อมูล ข้อเท็จจริง และข้อคิดเห็นเพิ่มเติม โดยจัดให้มีเวทีทบทวนร่างรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมฯ (Public Review) ในวันที่ 5 สิงหาคม พ.ศ. 2553

ภายหลังกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ออกประกาศเรื่อง กำหนดประเภท ขนาด และวิธีปฏิบัติสำหรับโครงการหรือกิจการที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบรุนแรง ทั้งทางด้านคุณภาพ สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและสุขภาพ ที่ส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ และเอกชน จะต้องจัดทำ รายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2553 ลงวันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ. 2553 พบว่า โครงการก่อสร้างท่าเรือฯ ถูกจัดประเภทเป็นโครงการที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรง ทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและสุขภาพ ซึ่งกระบวนการรับฟังความคิดเห็น ของประชาชนที่ได้จัดทำก่อนหน้านี้ สอดคล้องและเป็นไปตามแนวทางฯ ที่กำหนดไว้ในประกาศฉบับ นี้แล้ว

ในกระบวนการมีส่วนร่วม การประชุมรับฟังความคิดเห็นที่โครงการจัดขึ้นนี้ มีหลักเกณฑ์ กำหนดระยะเวลาในการประชาสัมพันธ์เพื่อให้ประชาชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้รับรู้และเข้าร่วมใน การมีส่วนร่วมอย่างทั่วถึง โดยรูปแบบการประชาสัมพันธ์ของโครงการฯ มีหลายช่องทาง (บริษัท เซฟรอนประเทศไทยสำรวจและผลิต จำกัด, 2555 ; .4 - 22) ได้แก่ สื่อวิทยุท้องถิ่น ประกอบด้วย วิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดนครศรีธรรมราช สถานีวิทยุ อสมท. จังหวัด นครศรีธรรมราช สถานีวิทยุกระจายเสียงชุมชนตำบลกลาย สถานีวิทยุเพื่อความมั่นคง คลื่น กอ.รมน. นครศรีธรรมราช สื่อโทรทัศน์ ได้แก่ สถานีโทรทัศน์ท้องถิ่น ช่อง 11 จังหวัดนครศรีธรรมราช สื่อ อินเทอร์เน็ต ได้แก่ เว็บไซต์ของบริษัท ยูไนเต็ด แอนนาลิสต์ แอนด์ เอ็นจิเนียริง คอนซัลแตนท์ จำกัด www.uaeconsultant.com/ctsb/scoping.php (ในขั้นตอนการจัด Public Scoping) และ www.uaeconsultant.com/ctsb/index.php (ในขั้นตอนการจัดทำ Public Review) ไปสเตอร์ และแผ่นพับประชาสัมพันธ์ ฯ บริเวณหน่วยงานราชการต่างๆ ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลกลาย องค์การบริหารส่วนตำบลสระแก้ว สาธารณสุขอำเภอท่าศาลา ที่ว่าการอำเภอท่าศาลา และศาลา กลางจังหวัด และจัดรถประชาสัมพันธ์ในพื้นที่ตำบลกลายและตำบลสระแก้ว

การพัฒนาโครงการดำเนินไปตั้งกระบวนการตามที่ได้กล่าวมาข้างต้น ขณะเดียวกันก็เกิดการเคลื่อนไหวคัดค้านของของเครือข่ายชาวบ้านและนักอนุรักษ์อย่างเข้มข้นและต่อเนื่อง จนในที่สุด วันที่ 7 ธันวาคม 2555 นายไพโรจน์ กวียานันท์ ประธานกรรมการบริหารบริษัทเจ้าของโครงการ ก็ได้ประกาศยุติโครงการก่อสร้างท่าเรือและศูนย์สนับสนุนปฏิบัติการสำรวจและผลิตปิโตรเลียมในอ่าวไทย⁹

แต่กระแสการคัดค้านจากขบวนการเคลื่อนไหวก็ยังไม่หมดลง จนกระทั่งต้นปี 2556 ทัตย์รัตน์ อติชาติ ผู้จัดการฝ่ายนโยบายด้านรัฐกิจและกิจการสัมพันธ์ บริษัท เชฟรอน (ประเทศไทย) สำรวจและผลิต จำกัด ก็ออกมาเน้นย้ำชัดเจนว่าเลิกโครงการชอร์เบส และจะไม่มีโครงการก่อสร้างในจังหวัดใดอย่างแน่นอน และจะใช้ท่าเรือที่จังหวัดสงขลาตามเดิม ส่วนโครงการความรับผิดชอบต่อสังคมที่ดำเนินอยู่ในจังหวัดนครศรีธรรมราชจะยังคงดำเนินต่อไป เนื่องจากมีหลายโครงการที่เป็นโครงการระยะยาว และถึงแม้จะไม่มีโครงการท่าเรือแล้ว บริษัทเจ้าของโครงการก็ยังมีฐานบินอยู่ในจังหวัดนครศรีธรรมราช และมีพนักงานของบริษัทเดินทางหมุนเวียนใช้งานที่ฐานบินแห่งนี้ เฉลี่ยหนึ่งหมื่นคนต่อเดือน (ประชาชาติธุรกิจออนไลน์, 2556)

3.4 ลำดับเหตุการณ์ความขัดแย้ง

ภายใต้สถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างโครงการก่อสร้างท่าเรือและประชาชนผู้คัดค้านโครงการ ได้เกิดการรวมตัวของประชาชนในหลายรูปแบบ ทั้งการเข้าร่วมในระดับปัจเจกชน กลุ่มต่างๆ รวมถึงเครือข่ายภาคประชาชนจากทั้งในและต่างพื้นที่ ประกอบสร้างเข้าด้วยกันเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม เพื่อร่วมกันต่อสู้เรียกร้องให้ได้มาซึ่งเป้าหมาย คือ การไม่ยอมรับให้มีโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ในพื้นที่ และชุมชนจะกำหนดทิศทางการพัฒนาด้วยตนเอง

สำหรับลำดับเหตุการณ์การต่อสู้ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมคัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเรือ ตำบลกลาย อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ในช่วงแรกเกิดจากการริเริ่มของกลุ่มคน 3 กลุ่ม คือ กลุ่มปัญญาชนท้องถิ่น กลุ่มปัญญาชนอิสระ และกลุ่มชาวประมงพื้นบ้าน โดยมีจุดเริ่มต้นและเส้นทางการเรียนรู้ เคลื่อนไหวที่แตกต่างกัน ก่อนจะมาเข้าร่วมประสานเป็นเนื้อเดียวกันด้วยเป้าหมายคัดค้านโครงการในที่สุด

ในปี 2549 กลุ่มปัญญาชนท้องถิ่น อันประกอบด้วยชาวบ้านผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ตำบลกลาย เพียงไม่กี่คนที่รับทราบข้อมูลการพัฒนาโครงการในพื้นที่และเคลือบแคลงสงสัยในการพัฒนาโครงการ ได้พยายามค้นหาข้อมูลเกี่ยวกับโครงการและบริษัทเจ้าของโครงการด้วยตนเอง ร่วมกับแสวงหาข้อมูล

⁹ ที่มา <http://www.chevronthailand.com/publication/news/2012/51.asp>

จากการเข้าร่วมกับเครือข่ายภาคประชาชนในพื้นที่ใกล้เคียง คือ อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งขณะนั้นอำเภอสิชลก็กำลังตกอยู่ในสถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างภาคประชาชนและรัฐที่จะดำเนินโครงการพัฒนานิคมอุตสาหกรรมในพื้นที่เช่นเดียวกัน กลุ่มปัญญาชนท้องถิ่นตำบลกลายได้เข้าร่วมในขบวนการคัดค้านของพื้นที่สิชลอยู่ระยะหนึ่ง ซึ่งระหว่างนั้นนอกจากกลุ่มปัญญาชนท้องถิ่นจะได้ร่วมในเวทีเรียนรู้และคัดค้านเรื่องนิคมอุตสาหกรรมแล้ว ยังได้ร่วมเดินทางไปดูงานพื้นที่ได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนาขนาดใหญ่และนิคมอุตสาหกรรมในพื้นที่จังหวัดอื่น ทำให้เกิดการประสานความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มกับเครือข่ายภาคประชาชนทั้งในพื้นที่อำเภอสิชลและเครือข่ายที่ห่างไกล อาทิเช่น เครือข่ายภาคประชาชนจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และเครือข่ายภาคประชาชนชาวมาบตาพุด จังหวัดระยอง รวมถึงกลุ่มปัญญาชนอิสระที่เคลื่อนไหวร่วมกับเครือข่ายภาคประชาชนอำเภอสิชลอยู่ก่อนหน้านั้นแล้ว

ในช่วงปีเดียวกันนั่นเอง หลังจากการเคลื่อนไหวของปัญญาชนท้องถิ่นในรูปแบบการเข้าร่วมกับเครือข่ายภาคประชาชนอื่นเพื่อเรียนรู้และสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์เกิดขึ้นได้ระยะหนึ่ง ปัญญาชนท้องถิ่นผู้หนึ่งก็เริ่มเคลื่อนไหวในพื้นที่ตำบลกลาย โดยเริ่มติดต่อกับปัญญาชนอิสระที่เข้าถึงแหล่งทุนและการจัดกระบวนการศึกษาของท้องถิ่นเพื่อหาการสนับสนุนการจัดเวทีเรียนรู้ให้กับชาวบ้านในพื้นที่ตำบลกลายซึ่งเป็นตำบลที่ตั้งโครงการ จนในที่สุดก็สามารถจัดเวทีเรียนรู้ผ่านกระบวนการประเมินผลกระทบโดยชุมชน หรือเอชไอเอชุมชน ภายใต้การสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ ในพื้นที่ตำบลกลายได้หลายครั้ง มีชาวบ้านสนใจเข้าร่วมไม่มากนัก แต่ก็ได้เริ่มเป็นที่รับรู้ในวงกว้างมากขึ้นว่ามีโครงการเกิดขึ้นในพื้นที่และมีผู้ต่อต้าน

ขณะเดียวกันนั้น ทางด้านชาวประมงพื้นบ้านในพื้นที่ใกล้เคียงอย่างตำบลท่าศาลาก็เริ่มรับรู้สถานการณ์การพัฒนาที่เริ่มเข้ามาสู่พื้นที่อำเภอท่าศาลาเช่นเดียวกัน กลุ่มแรก คือ กลุ่มประมงพื้นบ้านสระบัว โดยตัวแทนกลุ่มมีโอกาสได้ไปศึกษาดูงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งทะเลที่จังหวัดระยอง และได้ไปรับทราบข้อมูลว่าจะเกิดโครงการนิคมอุตสาหกรรมขึ้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช และอีกกลุ่มหนึ่ง คือ กลุ่มประมงพื้นบ้านในถุ้ง ที่สมาชิกกลุ่มจำนวนหนึ่งได้เข้าร่วมกับขบวนการคัดค้านโครงการนิคมอุตสาหกรรม อำเภอสิชล อยู่ก่อนหน้านั้นแล้ว องค์กรที่ประมงพื้นบ้านทั้งสองกลุ่มนี้มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ด้วยเป็นชุมชนชาวประมงมุสลิมที่มีอาณาเขตติดต่อกัน มีการไปมาหาสู่และทำกิจกรรมกลุ่มอนุรักษ์ด้วยกัน อีกทั้งยังมีความสัมพันธ์กับนักพัฒนาเอกชนและองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานในพื้นที่ อาทิ สมาคมรักษ์ทะเลไทย สมาคมตำบลบ้านดับเมือง เช่นเดียวกัน จึงมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกันอย่างสม่ำเสมอ อีกทั้งยังเคยร่วมกับนายกองค์การบริหารส่วนตำบลท่าศาลา ต่อสู้ขับไล่ประมงเรือคราดหอยลายที่เข้ามาตั้งแต่ก่อนปี 2549

ในช่วงปี 2549-2550 ผู้คัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเรือแต่ละกลุ่มเริ่มเชื่อมต่อกันหลังจากได้ร่วมศึกษาดูงาน ร่วมต่อสู้กับเครือข่ายภาคประชาชนอำเภอสิชลมาโดยตลอด โดยเฉพาะภายหลังจากได้รับการสนับสนุนจากอดีตผู้นำการเคลื่อนไหวต่อต้านโรงไฟฟ้าบ่อนอก ที่ชักชวนคนในภาคได้รวมถึงประชาชนในอำเภอสิชล อำเภอท่าศาลาและชาวจังหวัดนครศรีธรรมราช มาร่วมจัดขบวนการประชาชนภาคใต้เพื่อต่อต้านการโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ที่จะเกิดขึ้นในภาคใต้

ในปี 2550 โดยการนำของกลุ่มปัญญาชนท้องถิ่น ความร่วมมือจากปัญญาชนอิสระ เครือข่ายภาคประชาชนอำเภอสิชล และนักพัฒนาจากองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานในพื้นที่ มีการเคลื่อนไหวด้วยการจัดเวทีให้ความรู้ พูดคุยบอกเล่าข้อมูลเกี่ยวกับโครงการก่อสร้างท่าเรือให้กับชาวบ้านในพื้นที่ตำบลกลายและตำบลใกล้เคียงอยู่บ่อยครั้ง จนกระทั่งในปี 2551 ได้มีการก่อตั้งเป็น “กลุ่มรักษ์กลาย” ขึ้น

อย่างไรก็ดี ก่อนหน้านั้นในวันที่ 10 เมษายน 2551 นายสมคร สุนทรเวช นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น เห็นชอบให้ย้ายและขยายนิคมอุตสาหกรรมภาคตะวันออกไปยังโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคใต้ (Southern seaboard) และโครงการสะพานเศรษฐกิจ (Land bridge) จากนั้นการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยได้ว่าจ้างบริษัทที่ปรึกษาให้ดำเนินการศึกษาความเป็นไปได้ของพื้นที่ที่เหมาะสมจะรองรับนิคมอุตสาหกรรมปิโตรเคมีและพลังงาน และอื่นๆ พร้อมทั้งออกแบบเบื้องต้น ซึ่งผลการศึกษาพื้นที่เป้าหมาย คือ อำเภอสิชล และอำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ทางเครือข่ายภาคประชาชนจังหวัดประจวบคีรีขันธ์จึงได้จัดกระบวนการและร่วมกับภาคประชาชนอำเภอสิชลเปิดเวทีปราศรัยต่อสู้นิคมอุตสาหกรรม ที่อำเภอสิชล ซึ่งกลุ่มปัญญาชนท้องถิ่น ปัญญาชนอิสระ และกลุ่มประมงพื้นบ้าน ก็ได้เข้าร่วมกิจกรรมนี้ด้วย

เดือนเมษายน 2551 บริษัทจัดประชุมเพื่อขอรับฟังความคิดเห็น โครงการก่อสร้างฐานสนับสนุนการปฏิบัติการสำรวจและผลิตปิโตรเลียมในอ่าวไทย ณ ศาลาประชาคมบ้านบางสาร การประชุมครั้งนี้เน้นประเด็นเกี่ยวกับแบบก่อสร้าง และประเด็นการศึกษาผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

ช่วงปี 2551-2552 กลุ่มผู้คัดค้านโครงการเริ่มสนใจการใช้ข้อมูลความรู้ในการต่อสู้มากขึ้น ปัญญาชนอิสระคนหนึ่งจึงได้ประสานกับทางสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ เพื่อขอให้ช่วยจัดกระบวนการศึกษาเอชไอเอชุมชนอีกครั้ง โดยครั้งนี้ได้ปรับปรุงออกแบบวิธีการศึกษาใหม่ และเลือกเก็บข้อมูลกับกลุ่มประมงพื้นบ้านที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นกลุ่มที่มีความเสี่ยงได้รับผลกระทบมากที่สุดหากมีโครงการเกิดขึ้นในพื้นที่

8 มีนาคม 2553 บริษัทเจ้าของโครงการจัดประชุมรับฟังความคิดเห็นต่อร่างขอบเขตและแนวทางการประเมินผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม สังคม และสุขภาพ (Public scoping) และจัดให้มีเวทีทบทวนร่างรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมฯ (Public Review) ในวันที่ 5 สิงหาคม 2553

เดือนตุลาคม 2553 โรงไฟฟ้าถ่านหินขนาด 800 เมกะวัตต์ เริ่มเข้ามาดำเนินการพัฒนาโครงการในพื้นที่หมู่บ้านตะเคียนดำ ตำบลท่าซิ่น อำเภอท่าศาลา สร้างความวิตกกังวลให้กับประชาชนในพื้นที่จำนวนมาก และก่อให้เกิดปัจเจกปัญหาชนท้องถิ่นคนสำคัญอีกอีกหลายที่เป็นผู้มีส่วนสำคัญในการต่อสู้หลังจากนี้ กิจกรรมคัดค้านโครงการโรงไฟฟ้าถ่านหินดำเนินไปอย่างเข้มข้น ทั้งกลุ่มปัญหาชนท้องถิ่น ปัญญาชนอิสระ ประมงพื้นบ้าน นักการเมืองท้องถิ่น เครือข่ายชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมในพื้นที่อื่น นักพัฒนาเอกชนในพื้นที่ นักเคลื่อนไหวอิสระ รวมถึงชาวบ้านทั่วไปต่างระดมพลังกันต่อสู้กับโรงไฟฟ้าถ่านหิน

วันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2554 กลุ่มผู้คัดค้านโรงไฟฟ้าถ่านหินกว่า 3,000 คน รวมตัวชุมนุมประท้วงต่อต้านการก่อสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหิน ที่ศาลาว่าการอำเภอท่าศาลา การชุมนุมครั้งนี้เพื่อนัดหมายการแสดงพลังคัดค้านอีกครั้งในวันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2554 ลงนามประกาศสัญญาประชาคมไม่เอาโรงไฟฟ้าถ่านหินและจะขัดขวางโครงการทุกวิถีทางเพื่อปกป้องแผ่นดินท่าศาลา และกลางเดือนมีนาคม 2554 กลุ่มผู้คัดค้านยื่นหนังสือเพื่อขอคำเห็นชอบจากนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ นายกรัฐมนตรีขณะนั้น และผู้ว่าราชการจังหวัดนครศรีธรรมราช ในการยกเลิกการพัฒนาโรงไฟฟ้าถ่านหินในพื้นที่ และมีการลงลายเซ็นการเห็นชอบการยกเลิกโครงการดังกล่าว

วันที่ 28 มีนาคม 2554 เกิดภัยพิบัติน้ำท่วมครั้งใหญ่ที่อำเภอสิชล ชาวบ้านในพื้นที่ใกล้เคียงทั้งหมด รวมถึงสมาชิกขบวนการได้ระดมกำลังเข้าช่วยเหลือประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อน จากความร่วมมือในครั้งนี้ทำให้กลุ่มต่างๆ และเครือข่ายที่เป็นผู้ต่อต้านขบวนการได้หลอมรวมความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวที่จะยึดหยัดเพื่อช่วยเหลือกันเฝ้ายามที่เพื่อประสพภัย

กิจกรรมคัดค้านโครงการวันช่วงไประยะหนึ่ง จนกระทั่งหมดช่วงภัยพิบัติและบริษัทเจ้าของโครงการเริ่มทำกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมต่อไป ครั้งนี้ การรวมตัวของขบวนการมีความเหนียวแน่นขึ้นและเริ่มจัดกิจกรรมรณรงค์อย่างต่อเนื่อง ในปี 2555 ทั้งในพื้นที่ อาทิ กิจกรรมเวทีวิชาการหลายครั้ง และนอกพื้นที่ กิจกรรมละหมาดฮายัตของประมงพื้นบ้านชาวมุสลิมเพื่อปกป้องพื้นที่ผลิตอาหาร เป็นต้น

วันที่ 7 ธันวาคม พ.ศ. 2555 นายไพโรจน์ กวียานันท์ ประธานกรรมการบริหาร บริษัทเซฟรอนประเทศไทยสำรวจและผลิต จำกัด ได้ประกาศยุติโครงการก่อสร้างท่าเรือและศูนย์สนับสนุนปฏิบัติการสำรวจและผลิตปิโตรเลียมในอ่าวไทย¹⁰

ปี 2556 ขบวนการเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเรือจัดกิจกรรมรณรงค์เรื่อง “อ่าวทองคำ พื้นที่ผลิตอาหาร” อย่างเข้มข้นเพื่อเป็นการยืนยันเจตนารมณ์ในการปกป้องพื้นที่จากโครงการพัฒนาขนาดใหญ่

¹⁰ ที่มา <http://www.chevronthailand.com/publication/news/2012/51.asp>

3.5 สรุปปัญหาความขัดแย้ง

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นว่า การดำเนินงานของโครงการฯ นับตั้งแต่บริษัทได้รับสัมปทานจากรัฐบาล การจัดทำการศึกษาผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม สังคม และสุขภาพ ได้กลายเป็นเงื่อนไขแห่งความขัดแย้งที่นำไปสู่การเคลื่อนไหวต่อต้านการดำเนินโครงการฯ ของประชาชนในพื้นที่ที่ได้มีการรวมกันขึ้นเป็นกลุ่มภาคประชาชน และได้รับการสนับสนุนจากประชาชนในพื้นที่และเครือข่ายทางสังคมจากหลายพื้นที่ สำหรับปัญหาความขัดแย้งสำคัญระหว่างภาคประชาสังคมและโครงการฯ ใน 3 ประเด็น คือ

3.5.1 การจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมขาดความโปร่งใส¹¹

1) กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนไม่ได้สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง การประชาสัมพันธ์เชิญชวนผู้เข้าร่วมไม่มีความโปร่งและไม่ครอบคลุมกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมด กล่าวคือ ประชาชนส่วนใหญ่รับทราบข้อมูลโครงการหลังจากที่ขั้นตอนการศึกษาและประเมินผลกระทบล่วงเลยมาจนถึงกระบวนการรับฟังความคิดเห็นต่อร่างขอบเขตและแนวทางการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม สังคม และสุขภาพ (Public Scoping) ทั้งนี้ตามรายงาน EHIA ของโครงการระบุไว้อย่างชัดเจนว่าทางโครงการได้เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ข้อมูลเกี่ยวกับร่างข้อเสนอโครงการ และขอบเขตการศึกษา รวมทั้งเปิดโอกาสให้ประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการนำเสนอประเด็นห่วงกังวลและข้อเสนอแนะต่อร่างขอบเขต และแนวทางการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม สังคม และสุขภาพ ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551 จนกระทั่งถึงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2552

2) ขอบเขตการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมไม่ครอบคลุมพื้นที่และกลุ่มประชากรผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมด เพราะยึดขอบเขตการศึกษาในรัศมี 5 กิโลเมตรเป็นหลัก ทำให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจำนวนมากที่ถูกกล่เลยไม่ได้เข้าร่วมแสดงความคิดเห็น เพราะในความเป็นจริง การทำประมงบริเวณชายฝั่งจังหวัดนครศรีธรรมราชไม่ได้กำหนดขอบเขตในแนวชุมชนที่ขนานกับชายฝั่งเท่านั้น ชาวประมงในพื้นที่อื่น โดยเฉพาะพื้นที่ใกล้เคียง อาทิเช่น ชาวประมงบ้านหน้าทับ บ้านสระบัว บ้านในถุ้ง สามารถมาทำประมงในพื้นที่อ่าวท่าศาลาหน้าบ้านบางสารได้เช่นกัน

¹¹ ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยปรับมาจากข้อสรุปจาก เวทีเรียนรู้เอชไอเอผ่านกรณีศึกษา (HIA Case Conference) กรณีศึกษาที่ 1 โครงการก่อสร้างท่าเรือและศูนย์สนับสนุนการปฏิบัติงานสำรวจและผลิตปิโตรเลียมในอ่าวไทย ของ บริษัท เชฟรอนประเทศไทยสำรวจและผลิต จำกัด ที่ ตำบลกลาย อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่จัดขึ้นในวันที่ 3 พฤศจิกายน 2555 เวลา 08.30 -17.00 น. ณ ห้องประชุมสานใจ 1 ชั้น 6 อาคารสุขภาพแห่งชาติ ภายในกระทรวงสาธารณสุข จ.นนทบุรี และข้อมูลที่รวบรวมได้จากความคิดเห็นที่ได้จากการสัมภาษณ์สมาชิกขบวนการ และสังเคราะห์จากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวของขบวนการที่ค้นคว้าได้

3) ข้อมูลในรายงานการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการไม่ตรงกับข้อมูลจากการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมและสุขภาพโดยชุมชน หรือเอชไอเอชุมชน แบ่งออกเป็น 3 ประการคือ

ประการที่หนึ่ง การเลือกพื้นที่ก่อสร้างท่าเรือที่ทางโครงการอ้างว่าทะเลและบริเวณใกล้เคียงไม่เป็นพื้นที่ในเขตอนุรักษ์หรือพื้นที่คุ้มครองตามกฎหมาย รวมทั้งไม่ได้เป็นพื้นที่ที่มีความอ่อนไหวหรือมีความสำคัญเป็นพิเศษทางนิเวศวิทยา ขณะที่รายงานของชุมชนระบุว่าพื้นที่นี้เชื่อมโยงกับระบบนิเวศที่เรียกว่า "เขา ป่า นา เล" และยังมีแม่น้ำสายสั้นไหลสู่อ่าวท่าศาลาอีก 10 สายน้ำแหล่งแร่ธาตุที่อุดมสมบูรณ์ลงสู่ทะเล เกิดเป็น "ดอน" ใต้ทะเลที่ชาวบ้านใช้เป็นแหล่งจับสัตว์น้ำซึ่งสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจชุมชนนับหมื่นล้านบาท และกำลังผลักดันให้มีการประกาศเป็นพื้นที่คุ้มครองแหล่งผลิตอาหาร

ประการที่สอง การกำหนดขอบเขตของการศึกษาในกรณีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับโครงการนี้ ซึ่งทางโครงการระบุผู้มีส่วนได้เสียคือผู้ที่อยู่ในรัศมี 5 กิโลเมตร รอบโครงการแต่ชุมชนมองว่าการขุดร่องน้ำลึกเพื่อสร้างท่าเรือกระทบต่อการประมงที่เกิดขึ้นของทั้งอ่าวซึ่งในอ่าวนี้มีชาวประมงจากต่าง ตำบลต่างอำเภอ และต่างจังหวัดเข้ามาหาเกินกว่า 2,000 ลำ รวมทั้งกลุ่มคนที่อยู่ในธุรกิจต่อเนื่องด้วย

ประการที่สาม ความรุนแรงของปัญหาจากรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม ของโครงการนี้ระบุว่าเมื่อเรือประมงเพียงไม่กี่ลำที่ได้รับผลกระทบจึงมีมาตรการเยียวยาให้กับกลุ่มนี้ได้ ในขณะที่ข้อมูลเอชไอเอชุมชนพบว่าความรุนแรงของปัญหากระจายตัวในวงกว้างกระทบต่อชาวประมงจำนวนมากที่เข้ามาหาเกินพื้นที่และธุรกิจสัตว์ทะเลต่อเนื่อง หากวิถีประมงล่มสลายธุรกิจต่อเนื่องที่มีมูลค่าราวหมื่นล้านบาทย่อมล่มสลายไปด้วย ดังนั้นมาตรการเยียวยาผลกระทบจึงเป็นไปได้

3.5.2 ความจริงใจและธรรมาภิบาลของโครงการ¹²

1) ดำเนินโครงการฯ โดยการอาศัยช่องว่างในระหว่างที่ยังไม่มีการประกาศใช้ผังเมืองนครศรีธรรมราชดำเนินโครงการฯ ในพื้นที่เขตชุมชนและเกษตรกรรม (พื้นที่สีเขียว) สะท้อนให้เห็นว่าโครงการไม่มีธรรมาภิบาลในการดำเนินงาน

2) การใช้การดำเนินโครงการความรับผิดชอบต่อสังคมเข้าเป็นเครื่องมือในการเสนอผลประโยชน์เพื่อชี้ชวนให้เชื่อถึงผลกระทบเชิงบวกจากการดำเนินโครงการฯ ในพื้นที่ เพื่อปิดบังผลกระทบทางลบที่เกิดจากการดำเนินงานที่แท้จริงทั้งในระยะเฉพะหน้าและระยะยาว

¹² ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลจากความคิดเห็นที่ได้จากการสัมภาษณ์สมาชิกขบวนการ และสังเคราะห์จากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวของขบวนการที่ค้นคว้าได้

3.5.3 การพัฒนาโครงการทำให้เกิดผลกระทบต่อชุมชน¹³

- 1) ผลกระทบด้านสังคม วัฒนธรรม และวิถีชีวิต ทำให้สภาพสังคมเสื่อมถอยและวัฒนธรรมสูญหาย และสูญเสียพื้นที่ทำกิน
- 2) ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ การพัฒนาโครงการฯ นำไปสู่การทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ทำลายแหล่งอาหาร และจะนำสู่วิกฤติทางสุขภาพ
- 3) ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ การพัฒนาโครงการฯ เป็นการทำลายอำนาจทางเศรษฐกิจของประชาชนในพื้นที่ เนื่องจากได้ทำลายระบบนิเวศทางทะเลอันเป็นแหล่งรายได้หลักของประชาชนในพื้นที่

¹³ ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลจากความคิดเห็นที่ได้จากการสัมภาษณ์สมาชิกขบวนการ และสังเคราะห์จากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวของขบวนการที่ค้นคว้าได้

บทที่ 4

ขบวนการคัดค้านโครงการท่าเรือ อำเภอท่าศาลา

บทนำ

เนื้อหาในบทนี้ให้ความสำคัญกับการประกอบสร้างของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมคัดค้านโครงการท่าเรือ อำเภอท่าศาลา โดยใช้แนววิเคราะห์เรื่องการระดมทรัพยากรเป็นสำคัญ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการก่อสร้างท่าเรือจะตั้งอยู่ที่ตำบลกลาย อำเภอท่าศาลา และขอบเขตการศึกษาวิเคราะห์ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมนั้นทำในรัศมี 5 กิโลเมตร จากที่ตั้งโครงการ ขบวนการคัดค้านจึงมิได้จำกัดอยู่เฉพาะในพื้นที่ดังกล่าวเท่านั้น

เพื่อวิเคราะห์การประกอบสร้างของขบวนการ จึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับบริบทพื้นที่และกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องด้วย ดังนั้น เนื้อหาในบทนี้จึงมีรายละเอียด 5 ส่วนดังนี้

- 1) บริบทพื้นที่และกลุ่มคนที่เกี่ยวข้อง
- 2) การพัฒนาโครงการท่าเรือกับชุมชน
- 3) การประกอบสร้างของขบวนการต่อต้าน
- 4) สรุปลักษณะสำคัญของการประกอบสร้างกลุ่มและการระดมทรัพยากรของขบวนการ
- 5) สรุป

เนื้อหาแต่ละส่วนมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.1 บริบทพื้นที่และกลุ่มคนที่เกี่ยวข้อง

เนื่องจากโครงการก่อสร้างท่าเรือตั้งอยู่ในพื้นที่ตำบลกลาย อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นพื้นที่ชายทะเลใกล้รอยต่อระหว่างสองตำบล คือ ตำบลกลาย และตำบลสระแก้ว อำเภอท่าศาลา พลวัตการเคลื่อนไหว เจือปนใจและปัจจัยอื่นๆ ของขบวนการคัดค้านโครงการท่าเรือจึงมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับผู้คนและพื้นที่ตำบลกลาย และตำบลสระแก้ว อีกทั้งในการศึกษายังพบว่ากลุ่มคนที่เข้ามามีบทบาทสำคัญในการเคลื่อนไหวมิได้มีเฉพาะกลุ่มคนจากสองพื้นที่นี้เท่านั้น แต่ยังมีกลุ่มคนในพื้นที่ตำบลใกล้เคียงที่มีแนวชายฝั่งติดต่อกันอย่างคนในตำบลท่าซัน และตำบลท่าศาลา อำเภอท่าศาลา เข้ามามีบทบาทอีกด้วย ซึ่งสภาพและข้อมูลพื้นฐานของแต่ละตำบลที่กล่าวมาข้างต้น

จะช่วยในการวิเคราะห์ ทำความเข้าใจการประกอบสร้างและการเคลื่อนไหวของขบวนการได้เพิ่มมากขึ้น ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) ตำบลกลาย

ตำบลกลาย อำเภอท่าศาลา มีพื้นที่ประมาณ 41.34 ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับ ตำบลเปลี่ยน อำเภอสิชล ทิศใต้ติดต่อกับตำบลสระแก้ว ทิศตะวันออกติดต่อกับอำเภอไทย และทิศตะวันตกติดต่อกับตำบลลิ้นจี่ แบ่งออกเป็น 12 หมู่บ้าน โดยหมู่บ้านที่อยู่ทางทิศตะวันออกติดต่อกับอำเภอไทยมี 3 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 บ้านพังปริง หมู่ที่ 3 บ้านบางสาร และหมู่ที่ 11 บ้านโนไร่

จำนวนประชากรในตำบลกลายมีทั้งสิ้นประมาณ 8,783 คน อาศัยอยู่ในหมู่ที่ 1 บ้านพังปริง 1,450 คน หมู่ที่ 3 บ้านบางสาร 767 คน และหมู่ที่ 11 บ้านโนไร่ 779 คน ประชากรส่วนใหญ่ ร้อยละ 70 ของตำบลกลาย ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ ทำนา ทำสวนมะพร้าว ทำสวนยางพารา ทำสวนผลไม้ มีการเลี้ยงสัตว์ เช่น โคพันธุ์พื้นเมือง สุกร ไก่พันธุ์เนื้อและพื้นเมือง เป็นอาชีพเสริม นอกจากนี้ยังมีกลุ่มประชากรที่อาศัยอยู่ติดกับชายฝั่งทะเลที่ประกอบอาชีพประมง และเลี้ยงกุ้งกุลาดำ และปลาน้ำจืด

สถานที่ที่สำคัญในตำบลกลาย ประกอบด้วย สถาบันการศึกษา ได้แก่โรงเรียนประถมศึกษา 5 แห่ง โรงเรียนมัธยมศึกษา 2 แห่ง ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 1 แห่ง สถาบันและองค์กรศาสนา ได้แก่ วัดและสำนักสงฆ์ 4 แห่ง และมัสยิด 5 แห่ง (อยู่ในหมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 11) นอกจากนี้ยังมีสถานีนอนมาย์ประจำตำบลและสถานพยาบาลเอกชนอีก 1 แห่ง (องค์การบริหารส่วนตำบลกลาย, 2558: ออนไลน์)

2) ตำบลสระแก้ว

ตำบลสระแก้ว อำเภอท่าศาลา มีพื้นที่ประมาณ 39.61 ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับตำบลกลายและตำบลลิ้นจี่ อำเภอท่าศาลา ทิศใต้ติดต่อกับตำบลท่าช้าง ทิศตะวันออกติดต่อกับอำเภอไทย และทิศตะวันตกติดต่อกับตำบลกะหรอและตำบลนบพิตร กิ่งอำเภอนบพิตร แบ่งออกเป็น 11 หมู่บ้าน

จำนวนประชากรในตำบลสระแก้วมีทั้งสิ้นประมาณ 9,350 คน ส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม โดยเฉพาะการทำสวนผลไม้ ได้แก่ ทุเรียน มังคุด สวนยางพารา และเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ ไก่เนื้อ ไก่ไข่ และหมู นอกจากนี้ก็มีการปลูกพืชผักบ้างประปราย

สถานที่ที่สำคัญในตำบลสระแก้ว ประกอบด้วย สถาบันการศึกษา ได้แก่โรงเรียนประถมศึกษา 7 แห่ง โรงเรียนมัธยมศึกษา 1 แห่ง ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 4 แห่ง สถาบันและองค์กร

ศาสนา ได้แก่ วัด 6 แห่ง และสำนักสงฆ์ 1 แห่ง นอกจากนี้ยังมีสถานีนอนามัยประจำตำบลอีก 1 แห่ง (องค์การบริหารส่วนตำบลสระแก้ว, 2558: ออนไลน์)

3) ตำบลท่าซิ่น

ตำบลท่าซิ่น อำเภอท่าศาลา มีพื้นที่ประมาณ 47 ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับตำบลสระแก้ว ทิศใต้ติดต่อกับตำบลไทยบุรีและตำบลท่าศาลา อำเภอท่าศาลา ทิศตะวันออกติดต่อกับอำเภอไทย และทิศตะวันตกติดต่อกับตำบลกะหรอ กิ่งอำเภอนบพิตำ แบ่งออกเป็น 14 หมู่บ้าน โดยหมู่บ้านที่อยู่ทางทิศตะวันออกติดต่อกับอำเภอไทยมี 3 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 บ้านท่าซิ่น หมู่ที่ 2 บ้านเคียนดำ และหมู่ที่ 3 บ้านเราะ

จำนวนประชากรในตำบลท่าซิ่นมีทั้งสิ้นประมาณ 11,585 คน มีอาชีพหลัก คือ อาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ ทำนา ทำสวนผลไม้ ทำสวนยางพารา ปลูกแตงโม รองลงมาเป็นการเลี้ยงสัตว์และทำประมง

สถานที่ที่สำคัญในตำบลท่าซิ่น ประกอบด้วย สถาบันการศึกษา ได้แก่ โรงเรียนประถมศึกษา 8 แห่ง ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 5 แห่ง สถาบันและองค์กรศาสนา ได้แก่ ศาสนาพุทธมีวัด 10 แห่ง ศาสนาอิสลามมีมัสยิด 1 แห่งในหมู่ที่ 2 และบาหลี ในหมู่ที่ 1 นอกจากนี้ยังมีสถานีนอนามัยประจำตำบลอีก 2 แห่ง (องค์การบริหารส่วนตำบลท่าซิ่น, 2558: ออนไลน์)

4) ตำบลท่าศาลา

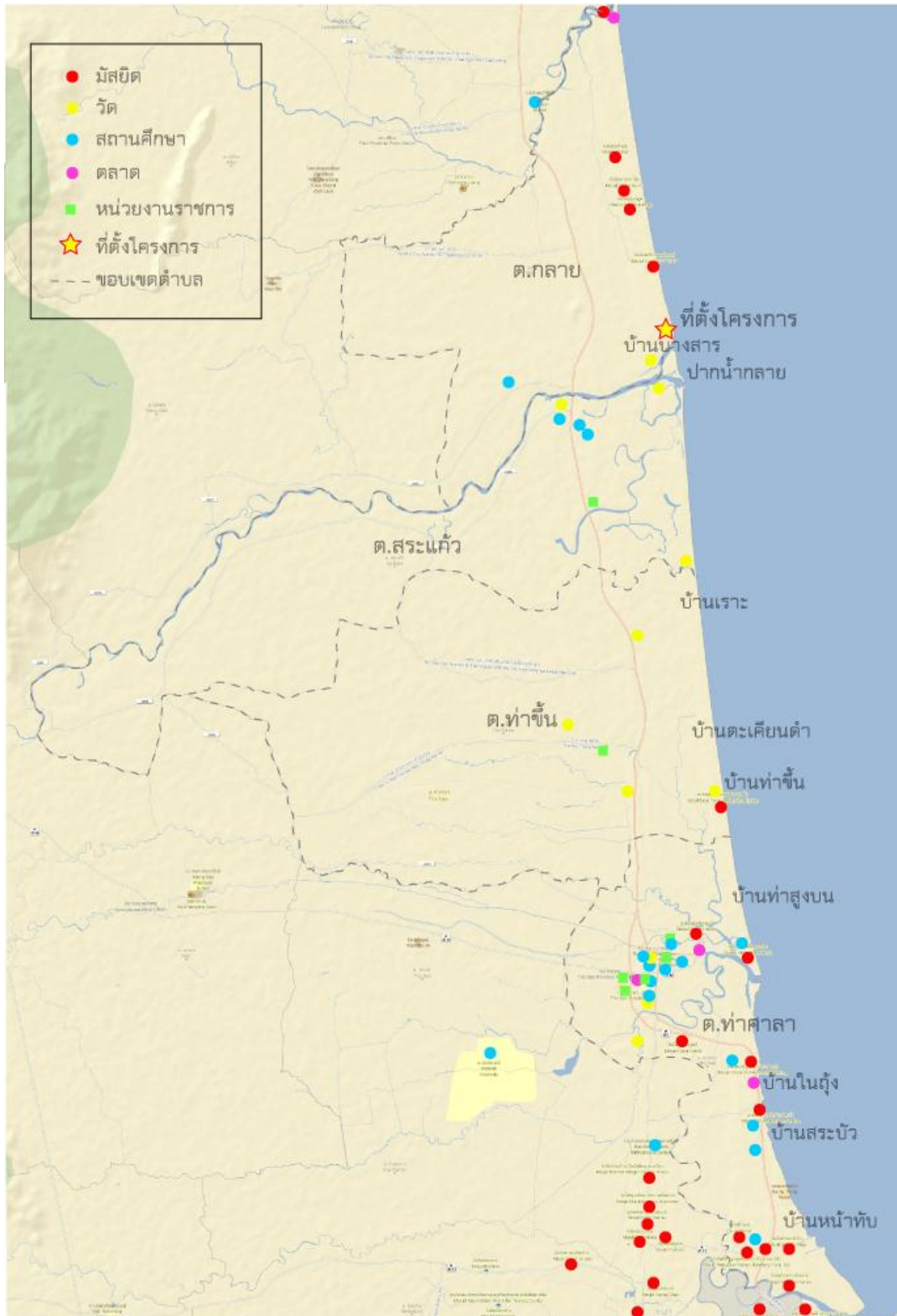
ตำบลท่าศาลา อำเภอท่าศาลา มีพื้นที่ประมาณ 26.84 ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับตำบลท่าซิ่น ทิศใต้ติดต่อกับตำบลปากพูน ทิศตะวันออกติดต่อกับอำเภอไทย และทิศตะวันตกติดต่อกับตำบลไทยบุรีและตำบลโพธิ์ทอง แบ่งออกเป็น 15 หมู่บ้าน โดยหมู่บ้านที่อยู่ทางทิศตะวันออกติดต่อกับอำเภอไทย คือ หมู่ที่ 10 หมู่ที่ 4 บ้านท่าสูงบน หมู่ที่ 5 บ้านในถุ้ง หมู่ที่ 6 บ้านสระบัว และหมู่ที่ 7 บ้านหน้าทับ

ตำบลท่าศาลามีประชากรทั้งสิ้นประมาณ 28,700 คน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมงเป็นหลัก เนื่องจากประชากรร้อยละ 60 ของตำบลอาศัยอยู่ในพื้นที่ติดกับทะเล รองลงมาเป็นการเลี้ยงสัตว์ เกษตรกรรม นอกจากนี้ เนื่องจากตำบลท่าศาลาเป็นที่ตั้งของศูนย์ราชการอำเภอท่าศาลา และหน่วยงานรัฐวิสาหกิจสำคัญๆ เป็นจำนวนมาก ในตัวตำบลจึงมีลักษณะเป็นชุมชนเมือง มีการทำธุรกิจหลายอย่าง เช่น โรงแรม ร้านอาหาร ประชาชนจึงมีอาชีพอื่นๆ ที่หลากหลาย เช่น รับราชการ รับจ้างค้าขาย และประกอบธุรกิจส่วนตัว เป็นต้น

สถานที่สำคัญในตำบลท่าศาลา ประกอบด้วย สถาบันการศึกษาระดับประถมศึกษา 6 แห่ง ระดับมัธยมศึกษา 1 แห่ง สถาบันและองค์กรทางศาสนา ได้แก่ วัด 3 แห่ง มัสยิด 12 แห่ง และโบสถ์

คริสต์ 1 แห่งนอกจากนั้นยังมีโรงพยาบาลของรัฐ 1 แห่ง และโรงพยาบาลเอกชน 3 แห่ง (องค์การบริหารส่วนตำบลท่าศาลา, 2558: ออนไลน์)

รูปภาพที่ 7 แผนที่แสดงพื้นที่และสถานที่สำคัญที่เกี่ยวข้องในการเคลื่อนไหวด้านโครงการ
 ปรับมาจาก <http://map.longdo.com>

ช่วงแรกเป็นกลุ่มที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตำบลกลายแต่มาได้อยู่ในพื้นที่ติดชายฝั่งทะเล แต่เป็นกลุ่มปัญญาชนท้องถิ่นที่มีพื้นฐานความรู้ในเรื่องการสาธารณสุข ตลอดจนมีความสนใจและสามารถเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยของประชาชนและผลกระทบจากโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ กลุ่มนี้ประกอบด้วยข้าราชการเกษียณอายุ ผู้นำท้องถิ่น และชาวบ้าน เป็นการคัดค้านในระดับปัจเจกก่อนจะมีการรวมตัวกันในภายหลัง

เป็นที่น่าสังเกตว่าประชาชนในพื้นที่ตำบลกลายซึ่งเป็นที่ตั้งโครงการก่อสร้างท่าเรือมิได้มีบทบาทสำคัญในการต่อสู้คัดค้านโครงการมากนัก ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะในพื้นที่ตำบลกลายประชาชนในพื้นที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำสวน ไร่จ้าง เป็นกลุ่มที่ไม่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการก่อสร้างท่าเรือเนื่องจากมิได้พักอาศัยหรือประกอบอาชีพเกี่ยวกับทะเล จึงไม่มีบทบาทในการเคลื่อนไหวต่อต้านโครงการ อีกส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะเกรงกลัวอิทธิพลท้องถิ่น จากคำบอกเล่าของชาวบ้านผู้ร่วมคัดค้านโครงการและมีที่อยู่อาศัยในตำบลกลายว่า ในชาวบ้านกลุ่มที่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านตำบลกลายแม้จะเป็นผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงหากมีการก่อสร้างท่าเรือ แต่ด้วยจำนวนชาวประมงที่มีไม่มาก อีกทั้งยังเกรงกลัวอิทธิพลท้องถิ่นทำให้ไม่ค่อยมีผู้ใดกล้าออกมาแสดงตัวต่อต้านโครงการนัก (ปัญญาชนท้องถิ่นคนหนึ่งในตำบลกลาย, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2558)

ทั้งนี้ จากคำบอกเล่าของผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญคนหนึ่งในช่วงการยังพบว่า ชาวบ้านที่ตื่นตัวติดตามข่าวการพัฒนาโครงการและเป็นผู้นำการคัดค้านในระยะแรกนอกจากจะเป็นกลุ่มข้าราชการเกษียณอายุผู้นำท้องถิ่นและชาวบ้านในตำบลกลายแล้ว ยังมีกลุ่มผู้สนับสนุนจากพื้นที่อำเภอชายฝั่งทะเลที่มีอาณาเขตติดต่อกันจากอำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่กำลังเผชิญกับสถานการณ์เข้ามาพัฒนานิคมอุตสาหกรรมในพื้นที่เช่นเดียวกัน ได้มาเข้าร่วมเป็นกำลังสำคัญ นอกจากกลุ่มคนที่กล่าวมาแล้ว ผู้ให้ข้อมูลคนดังกล่าวยังบอกอีกว่า อีกกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญในการเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการ คือ กลุ่มชาวประมงพื้นบ้านที่อยู่ในพื้นที่แนวชายฝั่งในตำบลใกล้เคียง ได้แก่ ตำบลท่าซัน และตำบลท่าศาลา โดยเฉพาะในพื้นที่หมู่ที่ 4 บ้านท่าสูงบน หมู่ที่ 5 บ้านในถุ้ง หมู่ที่ 6 บ้านสระบัว หมู่ที่ 7 บ้านหน้าทับ ตำบลท่าศาลา ที่มีความตื่นตัวในการต่อสู้เพราะเป็นกลุ่มที่เคยรวมตัวกันเพื่อต่อสู้กับวิกฤตเรืออวนลากอวนรุน และเรือคราดหอยมาตั้งแต่ก่อนปี 2549 อีกทั้งในบางกลุ่มยังได้รับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับผลกระทบที่จะเกิดกับประชาชนโดยเฉพาะกลุ่มประมงพื้นบ้านอันเนื่องมาจากการพัฒนาโครงการก่อสร้างท่าเรือและการก่อตั้งนิคมอุตสาหกรรมในอำเภอสิชลมาก่อนหน้านี้จากการเข้าร่วมกิจกรรมอนุรักษ์หรือการเข้าร่วมกิจกรรมชุมชนคัดค้านนิคมอุตสาหกรรมที่อำเภอสิชลมาก่อน และกลุ่มประมงพื้นบ้านหมู่ที่ 2 บ้านตะเคียนดำ ตำบลท่าซัน เป็นกลุ่มที่มาสมทบในช่วงที่โครงการโรงไฟฟ้าถ่านหินเข้ามาในพื้นที่ เนื่องจากเป็นพื้นที่เป้าหมายตั้งโรงไฟฟ้างดงาม โดยกลุ่มประมงพื้นบ้านเกือบทั้งหมดในพื้นที่ดังกล่าวเป็นมุสลิม มีมัสยิดหลายแห่งกระจายตัวอยู่หลายแห่งและตั้งอยู่อย่างหนาแน่นในเขตตำบลท่าศาลา

ในการเคลื่อนไหวกัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเรือ พื้นที่ที่ขบวนการเคลื่อนไหวก่อสร้างท่าเรือ ช่วงแรกนั้นอยู่ในเขตตำบลกลาย ก่อนที่จะขยายออกมาสู่ตำบลสระแก้ว ตำบลท่าซิ่น และตำบลท่าศาลา โดยเฉพาะตำบลท่าศาลา ที่ในตัวตำบลมีสถานที่ราชการ เช่น หน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่น ที่ว่าการอำเภอท่าศาลา สถาบันการศึกษา ได้แก่ โรงเรียนต่างๆ กระจุกตัวอยู่หลายหน่วยงาน อีกทั้งยังอยู่ไม่ไกลจากมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยในท้องถิ่นตั้งอยู่ในพื้นที่ตำบลไทยบุรี เขตติดต่อตำบลท่าศาลา จึงทำให้ตำบลท่าศาลาเป็นพื้นที่สำคัญที่ขบวนการคัดค้านโครงการใช้ในการรวมตัวจัดกิจกรรมการเคลื่อนไหว หรือแสดงสัญลักษณ์ต่างๆ อยู่บ่อยครั้ง

4.2 การพัฒนาโครงการท่าเรือกับชุมชน

จากการสรุปรวมและวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์สมาชิกที่มีบทบาทสำคัญในขบวนการเคลื่อนไหวก่อสร้างท่าเรือต่อต้านโครงการหลายคน ผู้วิจัยได้จัดลำดับการดำเนินงานเพื่อพัฒนาโครงการก่อสร้างท่าเรือเป็น 2 ช่วงด้วยกัน คือ ช่วงที่หนึ่ง (พ.ศ.2546-2549) และช่วงที่สอง (พ.ศ. 2549 เป็นต้นมา) โดยช่วงที่ 1 เป็นการดำเนินงานที่ยังไม่ปรากฏในรายงานประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม ฉบับสมบูรณ์ ปี 2555 ของบริษัท แต่มีการเคลื่อนไหวในพื้นที่ โดยผู้วิจัยได้ข้อมูลส่วนนี้มาจากการสัมภาษณ์สมาชิกขบวนการ และช่วงที่ 2 เป็นช่วงที่บริษัทดำเนินงานในพื้นที่ดังปรากฏตามรายงานฯ จนกระทั่งโครงการประกาศยกเลิกเรื่อยมาจนถึงปี 2557 ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.2.1 ช่วงที่หนึ่ง (พ.ศ.2546-2549)

ในช่วงเริ่มต้นพัฒนาโครงการ ปี พ.ศ.2546-2549 แบ่งลักษณะการดำเนินงานโครงการในพื้นที่ชุมชนได้เป็น 2 ลักษณะด้วยกัน คือ 1) การเข้าถึงผู้นำท้องถิ่น และ 2) การให้ข้อมูลโครงการ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) การเข้าพบผู้นำท้องถิ่น

ชาวบ้านผู้ติดตามและเข้าร่วมคัดค้านโครงการตั้งแต่ปี 2549 หลายคน ให้ข้อมูลว่า เนื่องจากที่ตั้งโครงการอยู่ใกล้บริเวณรอยต่อระหว่าง 2 ตำบล คือ ตำบลกลายและตำบลสระแก้ว อีกทั้งขอบเขตการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการนั้นยังอยู่ในรัศมี 5 กิโลเมตร ซึ่งกินพื้นที่ในสองตำบลดังกล่าว ในระยะแรกของการพัฒนาโครงการ ชาวบ้านพบเห็นว่ามีเจ้าหน้าที่ของบริษัทเจ้าของโครงการเข้ามาพูดคุยกับผู้นำชุมชน โดยมุ่งเน้นไปที่ผู้นำชุมชนของสองตำบลนี้ ได้แก่ กำนันผู้ใหญ่บ้าน นายองค์การบริหารส่วนตำบล สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) โต๊ะอิหม่าม และผู้มีอิทธิพลในพื้นที่ (ปัญญาชนท้องถิ่นคนหนึ่ง, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม, 2558; ชาวประมงพื้นบ้านคนหนึ่ง, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2558)

ชาวบ้านหลายคนให้ข้อมูลตรงกันว่า วิธีการที่บริษัทเจ้าของโครงการ ใช้ คือ เข้าพูดคุยกับผู้นำชุมชนเพื่อนำเสนอโครงการในแง่มุมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน เช่น ชุมชนจะพัฒนาขึ้น โครงสร้างพื้นฐาน อาทิ ถนน ไฟฟ้าจะทันสมัย และชาวบ้านจะมีงานทำ เป็นต้น เพื่อให้ผู้นำชุมชนนำข้อมูลเหล่านั้นมาเผยแพร่ให้ชาวบ้านในชุมชนได้รับทราบต่อ

"คุยกับท่านโต๊ะอิหม่ามที่บ้านคลองดิน เขาบอกว่าต่อไปนี้ที่บ้านคลองดินจะเจริญรุ่งเรือง มีถนนหลายสาย มีไฟฟ้า และคนในพื้นที่จะมีงานทำ แกบอกว่าจะแบ่งที่ให้ลูกบางคนขายที่ให้บริษัทได้เงินเป็นล้าน" (ชาวประมงพื้นบ้านคนหนึ่ง, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2558)

นอกจากนี้ ชาวบ้านหลายคนที่เข้าร่วมให้ข้อมูลทั้งคนที่อยู่อาศัยในเขตตำบลกลาย ตำบลสระแก้ว และตำบลท่าศาลา ยังให้ข้อมูลว่าเจ้าหน้าที่ของบริษัทเจ้าของโครงการเข้าพบไม่เพียงแต่พบผู้นำท้องถิ่นเพื่อให้ข้อมูลเพื่อทำความเข้าใจกับคนในพื้นที่เท่านั้น แต่ยังแสดงถึงความต้องการที่ดินขนาดใหญ่สำหรับการพัฒนาโครงการ และให้ผู้นำท้องถิ่นเป็นผู้จัดหาให้ (ปัญญาชนท้องถิ่น, ชาวประมงพื้นบ้าน และปัญญาชนอิสระคนหนึ่ง, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2558) ซึ่งนั่นอาจหมายถึงนโยบายของผลประโยชน์ที่แฝงอยู่ในการเข้าพบปะด้วย

นอกจากการเข้าถึงผู้นำท้องถิ่นเพื่อทำความเข้าใจและหาแรงสนับสนุนโครงการ จากภายในชุมชนแล้ว การพัฒนาโครงการยังมีการดำเนินงานเพื่อให้เข้าถึงหน่วยงานราชการในพื้นที่ควบคู่ไปด้วย ปัญญาชนอิสระคนหนึ่ง (สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2558) ให้ข้อมูลว่า ช่วงนี้ บริษัทเจ้าของโครงการเริ่มเข้าติดต่อบริษัทพันธมิตรโครงการ และให้การสนับสนุนโครงการที่หน่วยงานราชการในพื้นที่เป็นผู้จัด เช่น งานเชิงวัฒนธรรมท้องถิ่นและงานเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม อาทิ เทศกาลสารทเดือนสิบ งานปล่อยปลา เป็นต้น ซึ่งผลการดำเนินการที่กล่าวมาข้างต้นทั้งหมด ทำให้ผู้ให้ข้อมูลคนดังกล่าวคนดังกล่าว รวมถึงผู้คัดค้านโครงการอีกหลายคนมองว่า ผู้นำท้องถิ่นในพื้นที่ตำบลกลายและตำบลสระแก้วส่วนใหญ่ ล้วนให้การสนับสนุนโครงการ ส่งผลให้ชาวบ้านในพื้นที่สองตำบลส่วนใหญ่คล้อยตาม ไม่แสดงท่าทีคัดค้านโครงการแต่อย่างใด

2) การให้ข้อมูลโครงการ

ชาวประมงพื้นบ้านคนหนึ่งผู้ติดตามและเข้าร่วมคัดค้านโครงการตั้งแต่ปี 2549 กล่าวถึงการประชาสัมพันธ์ข้อมูลของโครงการในระยะแรกนี้ว่า เจ้าหน้าที่โครงการเข้าให้ข้อมูลแก่ผู้นำชุมชนและชาวบ้านในพื้นที่ได้รับทราบว่า บริษัทเจ้าของโครงการจะเข้ามาสร้างฐานสนับสนุนการขุดเจาะปิโตรเลียมในทะเล และหากโครงการเกิดขึ้น คนในพื้นที่จะมีงานทำ อย่างไรก็ตาม การให้ข้อมูลใน

ระยะนี้ไม่มีการพูดถึงการก่อสร้างท่าเรือแต่อย่างใด (ชาวประมงพื้นบ้านคนหนึ่ง, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2558)

“บริษัทฯ เขาเข้ามาที่ อบต.สระแก้ว มาบอกว่าจะย้ายฐานที่เก็บอุปกรณ์ ซ่อม สร้าง บำรุง มาจากฐานเดิมที่สงขลาและชลบุรีเพราะฐานเดิมแออัด จะไม่เกิดผลกระทบอะไรมาก” (ปัญญาชนท้องถิ่นคนหนึ่ง, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2558)

ชาวบ้านที่คัดค้าน (สัมภาษณ์, อ้างแล้ว) ให้ความเห็นว่า จากลักษณะการให้ข้อมูลของ โครงการส่งผลให้ผู้นำท้องถิ่นและชาวบ้านในพื้นที่ไม่ได้รับข้อมูลอย่างละเอียดครบถ้วน เนื่องจาก ทราบเพียงข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับผลที่จะเกิดขึ้นหากมีโครงการ มาก่อตั้งในพื้นที่ และรับทราบว่า โครงการ จะไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนมากนัก ชาวบ้านจึงมิได้ให้ความสนใจติดตามการพัฒนา โครงการ บริษัทเจ้าของโครงการจึงสามารถดำเนินงานได้อย่างสะดวกภายใต้การสนับสนุนจากผู้นำ ท้องถิ่น

4.2.1 ช่วงที่สอง (พ.ศ.2549 เป็นต้นมา)

หลังจากที่บริษัทเจ้าของโครงการดำเนินงานอยู่ในพื้นที่ได้ระยะหนึ่งก็เริ่มมีการเปลี่ยนแปลง เกิดขึ้น คือ เริ่มมีการต่อต้านจากชาวบ้านในพื้นที่และกระแสคัดค้านโครงการ ได้ขยายตัวมากขึ้น สมาชิกหลายคนเข้าร่วมในการต่อต้านโครงการให้ข้อมูลว่า ช่วงนี้บริษัทดำเนินงานในรูปแบบ กิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคม (Corporate Responsibility: CR)อย่างต่อเนื่อง ผ่านการสนับสนุน ด้านการศึกษา สิ่งแวดล้อม การพัฒนาเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตให้กับชุมชนบริเวณที่ตั้งโครงการ ยกตัวอย่างกิจกรรมดังนี้

- 1) การสนับสนุนกิจกรรมด้านการศึกษา ด้วยการสนับสนุนงบประมาณ จัดหาวัสดุอุปกรณ์ อำนวยความสะดวก สร้างอาคาร สนับสนุนการจัดกิจกรรมต่างๆ ให้กับโรงเรียนทั้งในพื้นที่บริเวณที่ตั้ง โครงการ คือ ตำบลกลายและตำบลสระแก้ว และขยายพื้นที่การสนับสนุนออกไปสู่พื้นที่ใกล้เคียงทั้ง ในอำเภอท่าศาลาและต่างอำเภอ (ปัญญาชนท้องถิ่น และปัญญาชนอิสระ, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2554) นอกจากนี้ยังให้การสนับสนุนแก่มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยในท้องถิ่น (ตั้งอยู่ในตำบลไทยบุรี อำเภอท่าศาลา) ในรูปแบบของการสนับสนุนงบประมาณเพื่อการวิจัยและ พัฒนา งบประมาณเพื่อจัดกิจกรรมต่างๆ ในมหาวิทยาลัย เช่น จัดกิจกรรมวันเด็กแห่งชาติ “วันของหนู 2553 วิทยาศาสตร์มหัศจรรย์วันพระราชฯ” ในวันที่ 9 มกราคม 2553 เป็นต้น (บริษัท เซฟรอน ประเทศไทยสำรวจและผลิต จำกัด, ม.ป.ป.)

รูปภาพที่ 9 ปี 2552 กิจกรรมปรับปรุงพัฒนาสนามเด็กเล่นและอุปกรณ์สนามเด็กเล่น ทาสีกำแพงโรงเรียน ซ่อมแซมอุปกรณ์ไฟฟ้าภายในอาคาร และมอบอุปกรณ์การศึกษา กระเป๋าเป้ และอุปกรณ์กีฬาให้แก่โรงเรียนวัดเขาพนมไตรรัตน์ตำบลกลาย อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครศรีธรรมราช
ที่มา <http://www.chevronthailand.com/publication/news/2009/5.asp>

รูปภาพที่ 10 กิจกรรมพัฒนาโรงเรียนวัดศรีมงคลและศูนย์พัฒนาเด็กเล็กหมู่ที่ 8 ตำบลปากพูน จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยทาสีอาคารเรียนโรงอาหารกำแพงรั้วและปลูกปาล์มน้ำมันบริเวณโรงเรียน วัดศรีมงคลและทำรั้วไม้พร้อมทาสีรั้วศูนย์พัฒนาฯ
ที่มา (บริษัท เชฟรอนประเทศไทยสำรวจและผลิต จำกัด, ม.ป.ป.)

รูปภาพที่ 11 ปี 2553 กิจกรรมพัฒนาและมอบอาคารเรียน โรงเรียนบ้านหนองหัวหมูที่ 1 ตำบลลี้ช้าง
อำเภอท่าศาลาจังหวัดนครศรีธรรมราช
ที่มา (บริษัท เชฟรอนประเทศไทยสำรวจและผลิต จำกัด, ม.ป.ป.)

2) สนับสนุนด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม

นอกจากให้การสนับสนุนสถาบันการศึกษาแล้ว บริษัทเจ้าของโครงการ ยังสนับสนุนสถาบันศาสนา เช่น มัสยิด วัด เป็นต้น ในพื้นที่บริเวณที่ตั้งโครงการและใกล้เคียงเช่นเดียวกัน โดยให้การสนับสนุนในด้านงบประมาณ อุปกรณ์อำนวยความสะดวก การปรับปรุงซ่อมแซมอาคาร

รูปภาพที่ 12 ปี 2555 กิจกรรมทาสีอาคารเรียนศูนย์จริยธรรมประจำมัสยิดบ้านหนองหงส์
ตำบลเกาะเพชร อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช
ที่มา <http://www.chevronthailand.com/publication/news/2012/19.asp>

อีกทั้งยังมีการสนับสนุนอาหารว่างและเครื่องดื่มสำเร็จรูปให้แก่ 31 มัสยิด ในจังหวัด นครศรีธรรมราช ในช่วงเดือนรอมฎอน (ถือศีลอด)

“บริษัทฯ เคยมาแจกของที่ศูนย์เด็กเล็ก แจกกระเป๋าทันสมัยที่ได้ของ พัฒลมบ้าง ปฏิทิน อินทผลัมบ้าง เขาเอามาวางไว้ให้ทีละเยอะๆ ใครอยากได้ก็หยิบกลับบ้านไป”
(ชาวประมงพื้นบ้านคนหนึ่ง, สัมภาษณ์, 16 มีนาคม 2558)

3) สนับสนุนกิจกรรมด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและพลังงาน เช่น ในปี 2553 บริษัทเจ้าของโครงการ ให้การสนับสนุนน้ำมันเครื่อง โครงการวิชาชีพสู่ชุมชน เนื่องในโอกาสเฉลิมพระชนมพรรษา ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว 5 ธันวาคมทศวรรษ ณ โรงเรียนเทคโนโลยีพาณิชยการสิชล อำเภอสิชล และร่วมสนับสนุนโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่ง โดยการ จัดซื้อเรือยนต์ตรวจการชายฝั่ง ให้กับองค์การบริหารส่วนตำบลปากพูน จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นต้น (บริษัท เชฟรอนประเทศไทยสำรวจและผลิต จำกัด, ม.ป.ป.)

รูปภาพที่ 13โครงการอนุรักษ์ทะเลไทย ประจำปี 2554 ที่องค์การบริหารส่วนตำบลกลาย ร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และบริษัท เชฟรอนประเทศไทยสำรวจและผลิต จำกัด ที่มา (องค์การบริหารส่วนตำบลกลาย, 2557)

4) กิจกรรมด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิต

บริษัทเจ้าของโครงการให้การสนับสนุนกิจกรรมด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตแก่ ประชาชนในพื้นที่ตำบลกลาย ตำบลสระแก้ว และพื้นที่อื่นๆ ในจังหวัดนครศรีธรรมราชอย่างต่อเนื่อง

หลายโครงการ เช่น สนับสนุนการก่อสร้างระบบประปาหมู่บ้านบางสาร ตำบลกลาย วันที่ 21 เมษายน 2553 จัดอบรมการปฐมพยาบาลเบื้องต้นให้กับอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน และอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลกลายและตำบลสระแก้ว วันที่ 4-5 ตุลาคม 2553 สนับสนุนรพพยาบาลพร้อมอุปกรณ์การแพทย์เพื่อให้บริการด้านสาธารณสุขในพื้นที่ตำบลท่าศาลา แก่องค์การบริหารส่วนตำบลท่าศาลา วันที่ 23 ธันวาคม 2553 เป็นต้น (บริษัท เชฟรอนประเทศไทยสำรวจและผลิต จำกัด, ม.ป.ป.)

รูปภาพที่ 14 ปี 2554 โครงการ “เชฟรอนพลังใจ พลังคน เพื่อชุมชนเข้มแข็ง” พัฒนา 50 หมู่บ้านในจังหวัดนครศรีธรรมราช โครงการระยะยาว 3 ปี ซึ่งมีงบประมาณสนับสนุนจากเชฟรอนกว่า 150 ล้านบาท เน้นสร้างอาชีพ สร้างทุนปัญญา ร่วมพัฒนาอย่างยั่งยืน

ที่มา <http://www.chevronthailand.com/publication/news/2011/8.asp>

จากการตั้งข้อสังเกตของชาวบ้านผู้คัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเรือหลายคนให้ความเห็นว่าการดำเนินงานของโครงการในช่วงที่สองนี้เน้นไปที่การให้การสนับสนุนด้านงบประมาณ วัสดุสิ่งของ และอุปกรณ์อำนวยความสะดวกต่างๆ ให้กับทั้งชุมชนที่ตั้งโครงการ บริเวณใกล้เคียงและพื้นที่รอบนอก รวมถึงสถาบันทางสังคม ไม่ว่าจะเป็น สถาบันการศึกษา สถาบันหรือองค์กรทางศาสนา และหน่วยงานราชการ ซึ่งกลุ่มผู้คัดค้านโครงการมองว่าการดำเนินงานเช่นนี้เป็นการสร้างการยอมรับและสร้างการสนับสนุนทั้งจากคนในและนอกพื้นที่

อย่างไรก็ดี ชาวบ้านกลุ่มดังกล่าวยังได้ชี้ประเด็นที่น่าสนใจว่า ขณะที่โครงการได้ดำเนินการจัดกิจกรรมเพื่อสนับสนุนชุมชนในด้านต่างๆ ขณะเดียวกันก็เริ่มมีกระแสคัดค้านจากประชาชนในพื้นที่ขยายวงกว้างออกไปเรื่อยๆ จนกระทั่งระยะหนึ่งที่มีข่าวว่าบริษัทเจ้าของโครงการออกมาตรการให้ค่าชดเชยแก่ชาวประมงที่มีเรือและอาศัยอยู่ในขอบเขตพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบ รัศมี 5 กิโลเมตร จาก

ที่ตั้งโครงการ ซึ่งกินพื้นที่บางส่วนในเขตตำบลกลายและตำบลสระแก้ว ผู้คัดค้านโครงการคนหนึ่งให้ข้อมูลว่า บริษัทจ้างกับประชาชนในเวทีรับฟังความคิดเห็นของประชาชนที่จัดขึ้นในวันที่ 5 สิงหาคม 2553 ที่ตำบลสระแก้ว “ในเวทีที่สระแก้ว บอกว่าจะจ่ายให้ชาวบ้านที่ทำประมงลำนละ 150,000 บาท”(เลิศชาย ศิริชัย (บก.), 2554) ข้อนี้เป็นประเด็นที่น่าสนใจ แม้จากการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์จะยังไม่พบว่ามิชชาวประมงที่ได้รับการจ่ายค่าชดเชยจากบริษัทจริงหรือไม่ แต่ผลที่ปรากฏออกมาภายหลังจากที่มีข่าวดังกล่าวและได้รับการยืนยันจากชาวบ้านหลายคน คือ ข่าวการจ่ายค่าชดเชยทำให้คนในชุมชนเกิดความขัดแย้งกันจริง โดยชาวบ้านคนหนึ่งที่อยู่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตำบลกลายให้ข้อมูลว่า คนในชุมชนเกิดความไม่ไว้วางใจกัน (ปัญญาชนท้องถิ่นคนหนึ่ง, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2558) มีทั้งกรณีที่บางคนออกตัวว่าคัดค้านโครงการแต่มีเรือในครอบครองและจะนำเรือไปอ้างเพื่อรับค่าชดเชย (ปัญญาชนท้องถิ่นคนหนึ่ง, สัมภาษณ์, 5 กรกฎาคม 2556) หรือบางคนไปซื้อเรือจากพื้นที่อื่นเพื่อมารับค่าชดเชย (ชาวประมงพื้นบ้านคนหนึ่ง, สัมภาษณ์, 16 มีนาคม 2558) เป็นต้น

ข้อสังเกตอีกประการที่กลุ่มผู้คัดค้านโครงการชี้ให้เห็น คือ ขอบเขตพื้นที่ในการดำเนินงานมวลชนของโครงการขยายไปมากกว่าขอบเขตการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม รัศมี 5 กิโลเมตร จากที่ตั้งโครงการ ตำบลที่ตั้งโครงการ ตลอดจนตำบลและอำเภอใกล้เคียง สมาชิกผู้มีบทบาทสำคัญในการเคลื่อนไหวของขบวนการคนหนึ่ง แสดงความคิดเห็นว่าวิธีการเช่นนี้เป็นกลยุทธ์หนึ่งของบริษัท ที่ใช้เพื่อสร้างการยอมรับและแรงสนับสนุนจากประชาชนจำนวนมากไม่เฉพาะเพียงคนในพื้นที่ อีกทั้งเมื่อเกิดกระแสคัดค้านจะประชาชนขึ้น โครงการก็ยังคงดำเนินกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมอย่างเข้มข้น และสันนิษฐานว่าโครงการอาจใช้วิธีการนี้เพื่อสร้างการยอมรับจากสาธารณะเพื่อมากดดันคนที่คัดค้านโครงการซึ่งมีจำนวนน้อยกว่า (ปัญญาชนอิสระ, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2558)

ขณะที่บริษัทดำเนินการพัฒนาโครงการไปอย่างต่อเนื่อง ขณะเดียวกันนั้นก็เกิดกระแสการคัดค้านจากประชาชนคู่ขนานกันไป เริ่มจากระดับปัจเจก สู่การรวมกลุ่มและขยายตัวเป็นเครือข่าย ในลำดับถัดไปจะอธิบายให้เห็นถึงการประกอบสร้างขึ้นของขบวนการคัดค้านโครงการท่าเรือ และการเคลื่อนไหวต่อสู้ที่ผ่านมา

4.3 การประกอบสร้างของขบวนการต่อต้าน

การอธิบายองค์ประกอบของขบวนการในส่วนนี้จะใช้ทฤษฎีเรื่องการระดมทรัพยากร (Resource Mobilization Theory: RMT) เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ผู้คนที่เกี่ยวข้องในการระดมทรัพยากรของขบวนการ โดย McCarthy and Zahl (1977: 1217-18 อ้างถึงใน มณีมัย ทองอยู่, 2557: 60-66) ได้เสนอว่า เป้าหมายหนึ่งของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมคือการพยายามดึงผู้ยอมรับขบวนการ (adherent) ให้กลายเป็น ผู้สนับสนุนขบวนการ (constituent) ให้ได้มากที่สุด คน

กลุ่มนี้จะเป็นผู้สนับสนุนทรัพยากรต่างๆ แก่ขบวนการ ซึ่งสาเหตุที่ผู้สนับสนุนขบวนการยินดีมอบทรัพยากรแก่ขบวนการนั้นเนื่องจากพวกเขาจะได้รับประโยชน์โดยตรงจากการเคลื่อนไหว เรียกคนกลุ่มนี้ว่า “ผู้ที่มีศักยภาพที่จะเป็นผู้รับประโยชน์ (potential beneficiaries) อย่างไรก็ตาม ไม่ใช่ผู้ที่มีศักยภาพที่จะเป็นผู้รับประโยชน์ทุกคนจะกลายเป็นผู้สนับสนุน เพราะมักจะมี “ผู้ขอโดยสาร (free rider)” คือคนที่ไม่ทำอะไร แต่ถ้ามีผลประโยชน์เกิดขึ้นก็จะขอรับด้วย และในทางกลับกัน ก็มีผู้สนับสนุนบางกลุ่มที่ไม่ได้เป็นผู้มีศักยภาพที่จะเป็นผู้รับประโยชน์ เรียกคนกลุ่มนี้ว่า “ผู้สนับสนุนด้วยมโนสำนึก (conscience constituents)” คนกลุ่มนี้กระทำการด้วยมโนสำนึก คนกลุ่มนี้มักเป็นกลุ่มคนที่มิทรัพยากร และยินดีที่จะมอบบางส่วนของทรัพยากรนั้นให้แก่สิ่งที่พวกเขาเชื่อว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสม

การนำเสนอในส่วนนี้ ผู้เขียนให้ความสำคัญกับการระดมทรัพยากร 3 ด้าน ได้แก่ ทรัพยากรบุคคล ทรัพยากรทางวัฒนธรรมและทรัพยากรด้านหลักธรรมจริยาหรือความชอบธรรมของขบวนการ

4.3.1 ทรัพยากรบุคคลของขบวนการ (human resource)

ทรัพยากรบุคคลของขบวนการหมายถึง แรงงาน ประสบการณ์ ทักษะ และความชำนาญ รวมทั้งสภาวะผู้นำ ทรัพยากรเหล่านี้มีอยู่ติดในตัวบุคคลมากกว่าติดอยู่กับองค์กรหรือวัฒนธรรม ในการที่บุคคลเข้ามีส่วนร่วมในขบวนการทางสังคม ดังที่กล่าวไว้ในหัวข้อ 4.1 ว่าขบวนการต่อต้านท่าเรือน้ำลึก มีองค์ประกอบของกลุ่มคนที่มีความหลากหลาย จากการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยจัดจำแนกองค์ประกอบสำคัญที่ประกอบสร้างขึ้นเป็นขบวนการไว้เป็น 10 กลุ่มด้วยกัน คือ ปัญญาชนท้องถิ่น ปัญญาชนอิสระ ชาวประมงพื้นบ้าน ชาวบ้านที่ต่อสู้เรื่องสิ่งแวดล้อมในพื้นที่อื่น นักการเมืองท้องถิ่น นักวิชาการมหาวิทยาลัย องค์กรพัฒนาเอกชน สื่อสารมวลชน นักเคลื่อนไหวอิสระ และเครือข่ายที่อยู่ห่างไกล มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) ปัญญาชนท้องถิ่น

คนกลุ่มแรกที่เริ่มต้นตัวต่อการเข้ามาของโครงการก่อสร้างท่าเรือและเริ่มค้นหาข้อมูล จนนำไปสู่การคัดค้านโครงการ และการเคลื่อนไหวเพื่อหาแนวร่วมในระยะถัดมา คือ กลุ่มปัญญาชนท้องถิ่น คนที่สำคัญ คือ ลุงแดง (นามสมมติ) ข้าราชการเกษียณอายุ ภูมิหลังเป็นเจ้าของพื้นที่หน่วยงานด้านสาธารณสุข ส่วนงานหน้าที่ดูแล ป้องกันและกำจัดยุงพาหะนำโรคมalariaเรียในหลายพื้นที่ จึงทำให้รู้จักชาวบ้านจำนวนมาก และมีฐานความรู้ความคิดเรื่องสุขภาพและสิ่งแวดล้อมอยู่พอสมควร

ลุงแดงเป็นปัญญาชนคนสำคัญที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตำบลกลาย จึงได้รับทราบการเข้ามาของโครงการตั้งแต่ระยะแรกๆ และเป็นผู้ที่มีบทบาทอย่างมากในการเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการ จากคำบอกเล่าของลุงแดง (สัมภาษณ์, 4 กรกฎาคม 2556) และคำบอกเล่าของผู้ร่วมขบวนการคัดค้านโครงการเกี่ยวกับลุงแดง (สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2558) พบว่า ความสงสัยของลุงแดงเริ่มต้นขึ้นเมื่อ

บริษัทเริ่มเข้ามาพบปะและบอกข้อมูลเฉพาะกับผู้นำชุมชน แต่ไม่ได้บอกข้อมูลที่ชัดเจนใดๆ กับชาวบ้าน ลุงแดงจึงเริ่มค้นหาข้อมูลด้วยตนเอง และให้ลูกซึ่งทำงานอยู่ที่มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์เป็นผู้ช่วยค้นหาข้อมูลเกี่ยวกับบริษัทและการดำเนินโครงการต่างๆ ของบริษัท หลังจากที่รวบรวมข้อมูลได้มากพอและเห็นว่าการดำเนินโครงการของบริษัทในพื้นที่อาจสร้างผลกระทบต่อชุมชนและชาวบ้านจึงพยายามนำข้อมูลดังกล่าวไปบอกกับผู้นำชุมชนและชาวบ้าน แต่ไม่มีใครเชื่อหรือสนใจ

จนกระทั่งลุงแดงได้ทราบว่าในขณะเดียวกันนั้น ที่อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งอยู่ห่างจากตำบลกลายเป็นระยะทางประมาณ 20 กิโลเมตร กำลังประสบสถานการณ์การเข้ามาของนิคมอุตสาหกรรมและมีชาวบ้านที่นั่นกำลังต่อสู้คัดค้าน และมีการจัดชุมนุมประท้วง ลุงแดงเมื่อทราบข่าวก็ได้ไปเข้าร่วม และพยายามขอให้แกนนำและแนวร่วมจากสิชลไปร่วมเคลื่อนไหวเพื่อคัดค้านโครงการที่จะเกิดขึ้นที่ตำบลกลายเป็นด้วย แต่ในขณะนั้น กลุ่มผู้คัดค้านที่อำเภอสิชลยังมุ่งต่อต้านโครงการนิคมอุตสาหกรรมด้วยถือว่าเป็นเรื่องใหญ่ จึงยังไม่มีใครมาช่วยลุงแดงได้

ลุงแดงยังคงเดินทางไปร่วมกิจกรรมกับกลุ่มผู้คัดค้านนิคมอุตสาหกรรมที่อำเภอสิชลทุกครั้ง ในขณะเดียวกันก็พยายามพูดคุยกับชาวบ้านละแวกใกล้เคียงจนได้เพื่อนร่วมความคิดมาอีกคนหนึ่งคือ ลุงใจ (นามสมมติ) (สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2558) ชาวบ้านที่รับรู้และเริ่มสนใจในการเข้ามาของโครงการเช่นกัน การได้พูดคุยกับลุงแดงจุดประกายความสงสัยให้กับลุงใจ ลุงใจจึงได้ให้ลูกที่ทำงานเป็นนักพัฒนาเอกชนช่วยค้นหาข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับบริษัทและการเข้ามาของโครงการอีกทางหนึ่ง

ลุงแดงและลุงใจได้เข้าร่วมกิจกรรมและการชุมนุมประท้วงด้านนิคมอุตสาหกรรมกับทางอำเภอสิชลอยู่ระยะหนึ่ง กระทั่งปี 2549 เครือข่ายภาคประชาชนที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ นำโดยอดีตผู้นำการเคลื่อนไหวต่อต้านโรงไฟฟ้าบ่อนอก ได้จัดโครงการนำชาวบ้านไปศึกษาดูงานที่นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด และได้ชักชวนชาวบ้านจากอำเภอสิชลเข้าร่วมด้วย เมื่อลุงแดงและลุงใจทราบจึงขอเข้าร่วมในการดูงานครั้งนั้นด้วย และยังได้เข้าร่วมในการศึกษาดูงานในพื้นที่รับผลกระทบอื่นๆ อีกหลายครั้ง จนเกิดการสั่งสมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพิษภัยของผลกระทบจากโครงการพัฒนาขนาดใหญ่และนิคมอุตสาหกรรมที่มีต่อชุมชน

“ลุงไปดูงานที่มาบตาพุด 2-3 ครั้ง เห็นน้ำเน่าดำ เจอกองขยะพิษสูงเป็นภูเขา ทะเลก็เจอเขตกันทูน ปิดปากน้ำไม่ให้เรือเล็กจอด ไปดูงานที่บางสะพาน ประจวบฯ ก็เห็นเขาต้องปิดบ่อน้ำใช้เพราะมันเป็นพิษ” (ลุงแดง, สัมภาษณ์, 4 กรกฎาคม 2556)

นอกจากนี้ จากจุดร่วมในอุดมการณ์ที่ไม่ต้องการให้เกิดโครงการพัฒนาขนาดใหญ่หรือนิคมอุตสาหกรรมในท้องถิ่น รวมถึงประสบการณ์ที่มีร่วมกันในการเรียนรู้สถานการณ์ปัญหาและการต่อสู้ที่ผ่านมา ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นระหว่างลุงแดงและลุงใจ และระหว่างคนทั้งคู่กับเครือข่าย

ภาคประชาชนอำเภอสีชล และประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งเป็นกำลังสนับสนุนหนึ่งต่อการเคลื่อนไหวของ ขบวนการคัดค้านโครงการท่าเรือในระยะถัดมา

ปี 2550 กลุ่มปัญญาชนท้องถิ่นได้เดินทางไปเยือนเพื่อเชื่อมต่อกับเครือข่ายภาคประชาชน อำเภอสีชล เครือข่ายภาคประชาชนจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และกลุ่มปัญญาชนอิสระที่เคลื่อนไหวร่วมกับ เครือข่ายภาคประชาชนอำเภอสีชลอยู่ก่อนหน้าแล้ว และเริ่มจัดเวทีเรียนรู้เฉพาะกรณีโครงการ ก่อสร้างท่าเรือในพื้นที่ตำบลกลายโดยมีจุดประสงค์เพื่อให้ชาวบ้านได้รับรู้ข้อมูลมากยิ่งขึ้นและเป็นการ หาแนวร่วมสนับสนุนการคัดค้านโครงการ ในที่สุด ด้วยความร่วมมือจากปัญญาชนอิสระก็สามารถจัด เวทีเรียนรู้ผ่านกระบวนการประเมินผลกระทบโดยชุมชน หรือเอชไอเอชุมชน ในพื้นที่ตำบลกลายได้ หลายครั้ง เช่น ในพื้นที่หมู่ 7 บ้านทุ่งพันธ์, หมู่ 9 บ้านดอนไคร และหมู่ 11 บ้านโนไร่ เป็นต้น มี ชาวบ้านสนใจเข้าร่วมไม่มากนัก แต่ก็เริ่มเป็นที่รับรู้ในวงกว้างมากขึ้นว่ามีโครงการเกิดขึ้นในพื้นที่และ มีผู้ต่อต้าน

19 มกราคม 2552 ขณะที่การคัดค้านโครงการนิคมอุตสาหกรรมที่สีชลกำลังดำเนินอยู่ ขณะนั้นการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยได้จัดเวทีรับฟังความคิดเห็นเบื้องต้นในการจัดตั้งนิคม อุตสาหกรรมปิโตรเคมี ณ ศาลาประชาคมประจำอำเภอสีชล (ทรงวุฒิ พัฒแก้ว และ ชัยพงศ์ เมืองด้วง , 2552) และผู้คัดค้านโครงการคนหนึ่ง (สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2558) ที่ได้เข้าร่วมในเวทีครั้งนี้ ยืนยันว่า การนิคมอุตสาหกรรมเปิดเผยว่า “นิคมอุตสาหกรรมจะเกิดขึ้นไม่ได้หากท่าเรืออุตสาหกรรม น้ำมันไม่เกิดขึ้นก่อน” สมาชิกผู้ต่อต้านนิคมอุตสาหกรรมที่สีชลจึงส่งข่าวให้กลุ่มลุงแดงได้ทราบ เนื่องจากคิดว่าประเด็นโครงการก่อสร้างท่าเรือที่ตำบลกลายอาจจะเกี่ยวข้องกับการเกิดนิคม อุตสาหกรรมด้วย

การเคลื่อนไหวของกลุ่มปัญญาชนท้องถิ่นร่วมกับกลุ่มอื่นๆ ดำเนินไปจนกระทั่งในเดือน ตุลาคม 2553 โครงการพัฒนาโรงไฟฟ้าถ่านหิน ขนาด 800 เมกะวัตต์ ได้เริ่มเข้ามาทำการพัฒนา โครงการในพื้นที่บ้านตะเคียนดำ ตำบลท่าซิ่น อำเภอท่าศาลา ในสถานการณ์นี้มีปัญญาชนท้องถิ่นคน สำคัญอีกหลายคนที่ย้ายมาช่วยในการคัดค้านโครงการโรงไฟฟ้าถ่านหิน คนแรกคือ อาจารย์วัน (นามสมมติ) ข้าราชการเกษียณอายุ ที่ได้เข้าร่วมในกระบวนการมีส่วนร่วมของโครงการโรงไฟฟ้าถ่าน หิน และมีความเห็นว่าในกระบวนการนี้มีความไม่โปร่งใสจริงจังกับชาวบ้าน

“โรงไฟฟ้ามาปักป้ายตรงข้ามบ้านครู บอกต้องการจะทำโรงไฟฟ้าถ่านหิน แต่เขาใช้ เล่ห์เหลี่ยม ที่เห็นกับตาและเปิดฉากทะเลาะด้วย คือ ที่หมู่ 1 บ้านชุมโรง ตำบลสระแก้ว อำเภอท่าศาลา ตอนนั้นผู้ใหญ่บ้านเขามาเชิญไปช่วยฟังที่โรงไฟฟ้าจะมาชี้แจงข้อมูลในการทำ ประชาคมหมู่บ้านด้วย ครูก็ไป บรรยากาศที่ศาลาอเนกประสงค์ ทุกเสาจะมีป้ายของโรงไฟฟ้า แล้วก็มีแจกเอกสารที่พูดถึงแผน PDP พัฒนาพลังงาน ตอนประชุมเขาพูดถึงเรื่องต่อไป

พลังงานจะขาดแคลน ชาวบ้านก็ฟังไป จนถึงตอนที่ประชุมประชาคมหมู่บ้าน ปลัด อบต. สระแก้ว เขามาทำประชาคมเรื่องงบประมาณเพื่อสร้างถนนในหมู่บ้าน ชาวบ้านก็ยกมือลงมติ ประชาคม โรงไฟฟ้ารับถ่ายภาพตอนที่ชาวบ้านยกมือ และขอถ่ายเอกสารรายชื่อผู้ที่เข้าร่วม ประชุมวันนั้นไว้ มาทราบเล่ห์กลก็เมื่อไปประชาคมที่หมู่ 6 บ้านสระบัว ตำบลท่าศาลา อำเภอท่าศาลา ครูก็ไปประชุมด้วย เห็นเขาเอาภาพชาวบ้านยกมือทำประชาคมที่ชุมโรงไป เป็นหลักฐานว่าเรายกมือเห็นด้วยการสร้างโรงไฟฟ้า ที่นี้ครูก็ไปด้วย ครูก็เปิดฉากเฉลยว่า วันนั้นที่ยกมือกันเขาไม่ได้ถามอะไรเลย ไม่ได้พูดสักคำว่าจะเอาหรือไม่เอาโรงไฟฟ้า แต่ที่ยกมือเขายกมือเอาโครงการของหมู่บ้านเขา” (อาจารย์วัน (นามสมมติ), สัมภาษณ์เมื่อ 20 มีนาคม 2558)

ปัญญาชนท้องถิ่นคนต่อมา คือ อาจารย์ไพบ (นามสมมติ) ข้าราชการที่รับทราบการเข้ามาของ โครงการโรงไฟฟ้าเนื่องจากอยู่ใกล้บริเวณที่ตั้งโครงการ อาจารย์ไพบมีความห่วงกังวลถึงผลกระทบที่ อาจเกิดจากการดำเนินกิจกรรมของโครงการจึงได้ติดตามสถานการณ์ที่ชาวบ้านตะเคียนดำ ตำบลท่า ขึ้น เริ่มรวมตัวคัดค้านโรงไฟฟ้า และเริ่มพูดคุยกับอาจารย์อุ๊ด (นามสมมติ) ข้าราชการเกษียณอายุอีก คนหนึ่ง เกี่ยวกับสถานการณ์การเข้ามาของโรงไฟฟ้า ความคิดเห็นและข้อห่วงกังวลที่มีต่อโรงไฟฟ้าที่ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์เหมาะที่ที่อาจารย์อุ๊ดได้เคยพูดคุยกับอาจารย์วันในเรื่องดังกล่าวเช่นกัน จึง เกิดความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลทั้งสามในการร่วมพูดคุย บอกเล่าข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโรงไฟฟ้าที่ ได้รับรู้มาในระยะหนึ่ง

จนกระทั่งในเวทีการประชุมหารือเรื่องการเข้ามาโรงไฟฟ้าถ่านหิน ที่ประชาชน โดยการนำ ของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลท่าขึ้น ได้ร่วมกันจัดขึ้นในวันที่ 28 พฤศจิกายน 2553 ที่องค์การ บริหารส่วนตำบลท่าขึ้น ในเวทีนี้ นอกจากผู้เข้าร่วมประชุมจากบ้านตะเคียนดำ ตำบลท่าขึ้นแล้ว ก็ยังมี กลุ่มปัญญาชนอิสระ ประมงพื้นบ้านสระบัว รวมถึงอาจารย์ทั้งสามก็ได้เข้าร่วมประชุมในครั้งนี้ด้วย หลังการประชุมได้ข้อตกลงร่วมกันว่าต้องมีการรวมตัวและจัดขบวนการต่อต้านโรงไฟฟ้าโดยเปลี่ยน กลุ่มผู้คัดค้านให้เป็นเครือข่ายที่มีขนาดใหญ่ขึ้น จึงยกระดับกลุ่มรักษบ้านเกิดตะเคียนดำเป็นกลุ่มรักษ บ้านเกิดท่าศาลา ได้แต่งตั้งให้อาจารย์วันเป็นประธานกลุ่ม และอาจารย์อุ๊ดเป็นรองประธาน ปัญญาชนท้องถิ่นกลุ่มนี้เข้ามามีบทบาทในการต่อต้านโรงไฟฟ้าถ่านหิน ก่อนจะผนวกรวมการต่อสู้เข้า กับการต่อสู้โครงการก่อสร้างท่าเรือในเวลาต่อมา

ในช่วงการต่อสู้กับโครงการโรงไฟฟ้าถ่านหินนี้ อาจารย์วัน ได้ร่วมกับชาวประมงพื้นบ้าน รวบรวมข้อมูลจากความรู้และประสบการณ์ส่วนตัวของอาจารย์ กับความรู้ภูมิปัญญาของชาวประมง จากกระบวนการเอชไอเอชุมชน มาจัดทำเป็นชุดความรู้หลายเรื่องด้วยกัน เช่น ระบบนิเวศเฉพาะ ลม

แปดทิศ เป็นต้น ชุดความรู้เหล่านี้ได้ถูกเผยแพร่ออกสู่สังคมผ่านทั้งช่องทางรายการโทรทัศน์ เว็บไซต์ วิชาการ เอกสารเผยแพร่ และกิจกรรมรณรงค์ต่างๆ เรื่อยมา

จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า ปัญญาชนท้องถิ่นจัดได้ว่าเป็นผู้สนับสนุนที่สำคัญของ ขบวนการ มีบทบาทสำคัญในการระดมทรัพยากรด้านสังคม คือ มวลชน เครือข่ายและกลุ่มองค์กร ประกอบเข้าเป็นขบวนการ ดังจะเห็นได้จากการที่ผู้แสดงสามารถชักชวนและขอความร่วมมือจาก ปัญญาชนอิสระ และเครือข่ายภาคประชาชนอำเภอสีชลในการร่วมเคลื่อนไหว จัดกิจกรรม ในช่วง แรกได้

นอกจากที่ได้กล่าวมาแล้ว กลุ่มปัญญาชนท้องถิ่นยังเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการระดมความรู้ที่ จำเป็นต่อการเคลื่อนไหว ทั้งความรู้ในเชิงยุทธศาสตร์ ยุทธวิธี อาทิเช่นเรื่องการจัดตั้งกลุ่ม การจัด ประชุม การค้นคว้าข้อมูล เป็นต้น จากชาวบ้านที่ต่อสู้เรื่องสิ่งแวดล้อมในพื้นที่อื่นและกลุ่มปัญญาชน อิสระให้เข้ามาร่วมเคลื่อนไหว อีกทั้งยังมีบทบาทสำคัญในการผลิตความรู้ที่เป็นวาทกรรมที่ใช้เป็น เครื่องมือในการเคลื่อนไหวของขบวนการอีกด้วย

2) ปัญญาชนอิสระ

เนื่องจากพื้นที่การต่อสู้อยู่ใกล้มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ตามปกติจะมีนักศึกษาที่เป็นนัก กิจกรรมที่ทำกิจกรรมตั้งแต่ตอนเรียน พอเรียนจบแล้วก็ทำงานอยู่ตามโครงการต่างๆ ทั้งโครงการของ มหาวิทยาลัย และโครงการขององค์กรพัฒนาเอกชน ปัญญาชนอิสระที่เข้ามามีส่วนร่วมสำคัญใน ขบวนการมี 2 คน คือ นายชม (นามสมมติ) และ นายนพ (นามสมมติ) ทั้งสองเป็นนักกิจกรรมมา ตั้งแต่สมัยเรียน เมื่อจบการศึกษา นายนพเข้าทำงานเป็นนักวิจัยอยู่ในโครงการวิจัยของมหาวิทยาลัย ก่อนจะไปทำงานในองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานเกี่ยวกับเรื่องอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเล คือ สมาคมรักษ์ทะเลไทย และย้ายมาอยู่สมาคมดับบ้านดับเมือง (เป็นโครงการที่ได้รับทุนสนับสนุนจาก สสส.) ในระยะต่อมา ระหว่างทำงานในโครงการ นายนพสะสมประสบการณ์ รู้จักกลุ่มเครือข่ายและ ช่องทางการเคลื่อนไหว โดยเฉพาะช่วงหลังที่นายนพทำงานเป็นนักข่าวพลเมืองควบคู่กับการทำงานใน องค์กรพัฒนาเอกชน ทำให้รู้จักช่องทางการติดต่อและใช้สื่อโทรทัศน์เพื่อประโยชน์ในกิจกรรมการ เคลื่อนไหว อีกทั้งในช่วงประมาณปี 2549 นายนพยังได้เข้าร่วมกับเครือข่ายภาคประชาชนอำเภอสีชล ในการคัดค้านการเกิดนิคมอุตสาหกรรมและโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ทำให้ได้รู้จักกลุ่มปัญญาชน ท้องถิ่น และในช่วงเวลาใกล้เคียงกันนั้นก็ยังสามารถเข้าร่วมเคลื่อนไหวและหาหนทางแก้ปัญหาพร้อมกับ ชาวประมงพื้นบ้านในวิกฤตเรือคราดหอยลาย จนกระทั่งได้รู้จักและร่วมทำงานกับกลุ่มประมงพื้นบ้าน และนายองค์การบริหารส่วนตำบลท่าศาลา ที่จะมีส่วนในการเคลื่อนไหวของขบวนการในระยะต่อมา (นายนพ (นามสมมติ), สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2558)

นอกจากบทบาทที่กล่าวมา นายพและนายชัยยังมีบทบาทอย่างมากในการประสานความร่วมมือกับคณะทำงานของสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) ให้ชุมชนได้เกิดกระบวนการศึกษาผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมและสุขภาพโดยชุมชน หรือ เอชไอเอชุมชน อีกทั้งยังเป็นผู้ประสานความร่วมมือกับเครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชนที่เคลื่อนไหวในประเด็นเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม เข้าร่วมในขบวนการด้วย (นายชม (นามสมมติ), สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2558; นายพ (นามสมมติ), สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2558)

วิเคราะห์ได้ว่า ปัญญาชนอิสระเป็นกลุ่มสำคัญที่มีบทบาทในการระดมทรัพยากรหลายชนิดเข้าสู่ขบวนการ ได้แก่ มวลชน ทรัพยากรด้านองค์กร/สังคม (social-organizational resource) คือ เครือข่ายและกลุ่มองค์กรต่างๆ แล้วหยิบยืมหรือเข้านำใช้ทรัพยากรที่เป็นของเครือข่ายและกลุ่มองค์กรนั้น เช่น การประสานความร่วมมือกับ สช. เพื่อแสวงหาเครื่องมือผลิตความรู้และผู้เชี่ยวชาญที่จะช่วยในการจัดการขบวนการเอชไอเอชุมชน การประสานความร่วมมือจากกรีนพีซ องค์กรที่มีประสิทธิภาพในการจัดทำสื่อเพื่อการรณรงค์ เป็นต้น

3) ชาวประมงพื้นบ้าน

เนื่องจากโครงการไม่ได้มีผลกระทบเฉพาะต่อชาวประมงที่อาศัยอยู่ในพื้นที่สองตำบลอันเป็นที่ตั้งโครงการ (ตำบลกลายและตำบลสระแก้ว) เท่านั้น แต่กินพื้นที่ผลกระทบกว้างออกไปตลอดแนวชายฝั่ง ขบวนการต่อสู้จึงพยายามดึงเอาประมงพื้นบ้านในขอบเขตที่กว้างขึ้นให้เข้ามามีส่วนร่วม เพราะเฉพาะประมงพื้นบ้านในเขตพื้นที่สองตำบลดังกล่าวมีจำนวนไม่มากและไม่มีบทบาทสำคัญในการเคลื่อนไหว

ประมงพื้นบ้านกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญเป็นกลุ่มประมงที่ตั้งกลุ่มและมีเครือข่ายกลุ่มอนุรักษ์อยู่ก่อนหน้าแล้ว โดยกลุ่มที่สำคัญ คือ กลุ่มประมงพื้นบ้านสระบัว ที่ตั้งเป็นกลุ่มอนุรักษ์ตั้งแต่ปี 2546 กลุ่มนี้เกิดจากการรวมตัวกันของชาวประมงพื้นบ้านเพื่อต่อสู้กับเรือคราดหอยหลายอันเป็นสาเหตุที่ทำให้ทะเลเสื่อมโทรมลงอย่างมากในเวลาอันรวดเร็ว ที่เป็นปัญหาเรื้อรังต่อเนื่องมาตั้งแต่ก่อนปี 2549 ชาวประมงกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีการเรียนรู้และตื่นตัวในเรื่องผลกระทบสิ่งแวดล้อมต่อความอุดมสมบูรณ์และสมดุลของระบบนิเวศทางทะเลที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องโดยตรงกับการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน เนื่องจากปัญหาที่เคยประสบมาทั้งวิกฤตอวนลากอวนรุน และเรือคราดหอยได้สร้างบทเรียนอย่างมากในเรื่องการต้องอนุรักษ์ รักษาความสมบูรณ์ของท้องทะเลไว้เพื่อการประกอบอาชีพประมงในระยะยาว

กลุ่มอนุรักษ์กลุ่มนี้ได้รับการสนับสนุนและทำงานร่วมกับองค์กรพัฒนาในพื้นที่อย่างสมาคมรักษ์ทะเลไทย มีการรวมตัวกันกับเครือข่ายกลุ่มอนุรักษ์เพื่อจัดโครงการศึกษาดูงานนอกพื้นที่อยู่

บ่อยครั้ง และครั้งที่สำคัญ คือ การไปศึกษาดูงานที่จังหวัดระยอง ประมาณปี 2550 บังแมน (นามสมมติ) ชาวประมงพื้นบ้านในพื้นที่บ้านสระบัว ตำบลท่าศาลา ให้ข้อมูลว่า การศึกษาดูงานที่ระยองครั้งนี้เป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้รู้เรื่องนิคมอุตสาหกรรมที่จะเกิดขึ้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช หลังจากกลับมาครั้งนั้นก็เริ่มติดตามข่าวสารการจะเกิดนิคมอุตสาหกรรมที่อำเภอสิชล และโครงการก่อสร้างท่าเรือที่ตำบลกลาย ด้วยความรู้สึกที่ว่าเพื่อนชาวประมงด้วยกันกำลังประสบปัญหาเดือดร้อน จึงเข้าร่วมเคลื่อนไหวต่อต้านและกลายเป็นสมาชิกอีกคนหนึ่งที่มีบทบาทในการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องมาตลอด (บังแมน, สัมภาษณ์; 7 กรกฎาคม 2558)

นอกจากความตื่นตัวเฝ้าระวังในเรื่องปัจจัยที่จะมีผลต่อความอุดมสมบูรณ์ทางทะเลหน้าบ้านของตัวเองแล้ว กลุ่มประมงพื้นบ้านกลุ่มนี้ยังตระหนักและเฝ้าระวังผลกระทบที่จะมาทำลายระบบนิเวศทางทะเลตลอดหน้าน้ำด้วย เนื่องจากธรรมชาติของการทำอาชีพประมงพื้นบ้านมิได้หากินเฉพาะพื้นที่ตัวเอง แต่สามารถแล่นเรือไปหากินในพื้นที่อื่นได้ ผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อทะเลในพื้นที่ใกล้เคียงอื่นๆ จึงไม่เพียงแต่จะทำให้ทะเลเสื่อมโทรมเป็นบางจุด แต่ยังสร้างและกระจายของเสีย นั่นหมายถึงการทำลายทรัพยากรทางทะเลในภาพรวม ซึ่งเป็นความเสี่ยงต่อการทำอาชีพประมง บังแมน (นามสมมติ) ชาวประมงพื้นบ้านบ้านในถุ้ง ตำบลท่าศาลา เป็นอีกคนหนึ่งที่มีความตื่นตัวในเรื่องผลกระทบของโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ต่อความอุดมสมบูรณ์ของทะเล บังแมนเข้าร่วมการต่อต้านโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ครั้งแรกในเรื่องเขื่อน ที่อำเภอสิชล ในปี 2549 และเข้าร่วมกิจกรรมเป็นระยะๆ จึงรับทราบข่าวสารมาโดยตลอดและกลายเป็นอีกผู้หนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในขบวนการคัดค้านโครงการท่าเรือในระยะต่อมา

กลุ่มประมงพื้นบ้านเป็นผู้สนับสนุนขบวนการเนื่องจากเป็นผู้มีศักยภาพที่จะเป็นผู้ได้รับประโยชน์หากขบวนการประสบความสำเร็จ ให้การสนับสนุนทรัพยากรหลายประเภท ได้แก่ มวลชนแรงงาน ทักษะและความชำนาญเกี่ยวกับอาชีพที่ได้ถูกระดมมาเพื่อผลิตเป็นชุดความรู้ต่างๆ อันเป็นทรัพยากรที่ขบวนการใช้เพื่อเป็นเครื่องมือในการต่อสู้อีกต่อหนึ่ง นอกจากนี้ กลุ่มประมงพื้นบ้านยังมีเครื่องมือทางความคิดที่เป็นประโยชน์ต่อการเคลื่อนไหวของขบวนการ คือ ความคิดเกี่ยวกับการต่อสู้กับสิ่งที่มาคุกคามวิถีชีวิตและอาชีพประมง และประสบการณ์การต่อสู้ กล่าวคือ กลุ่มประมงพื้นบ้านมีประสบการณ์ในช่วงวิกฤตเรืออวนลากอวนรุน และวิกฤตเรือคราดหอยลาย ที่ชาวบ้านต้องรวมตัวกันเพื่อแก้ไขและต่อสู้โดยมิได้รอความช่วยเหลือจากภาครัฐ กลุ่มประมงมีการปรับเปลี่ยนยุทธวิธี การระดมและผนึกกำลังกันภายในเพื่อคัดค้านหาวิธีแก้ไขสถานการณ์ให้สำเร็จลุล่วงไปได้ ทรัพยากรทางความคิดเหล่านี้เป็นทรัพยากรที่ติดอยู่ในตัวบุคคลและเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการเคลื่อนไหวของขบวนการ

4) นักการเมืองท้องถิ่น

นักการเมืองท้องถิ่นคนสำคัญที่มีบทบาทในการเคลื่อนไหวอย่างมากในช่วงแรกของการคัดค้านโครงการ คือ นายปอ (นามสมมติ) สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลกลาย นายปอเป็นอีกคนหนึ่งที่ได้รับทราบข่าวสารและข้อมูลจากลุงแดง จนกระทั่งตัดสินใจเข้าร่วมเป็นกำลังสำคัญในการเคลื่อนไหวช่วงแรก ทั้งในการแสดงความเห็นคัดค้านในที่ประชุมสภาองค์การบริหารส่วนตำบล (บันทึกการประชุมสภาองค์การบริหารส่วนตำบลกลาย, 2554) และการขึ้นพุดตอณรงค์คัดค้านในเวทีและกิจกรรมต่างๆ อีกทั้งยังเป็นบุคคลที่ทำหนังสือคัดค้านโครงการ พร้อมทั้งรวบรวมรายชื่อผู้คัดค้านยื่นไปยังหน่วยงานราชการต่างๆ 7 หน่วยงาน ทั้งในระดับท้องถิ่น จังหวัด และระดับประเทศ รวมถึงสำนักราชเลขาธิการ สำนักพระราชวัง ในปี 2554 (นายปอ (นามสมมติ), สัมภาษณ์, 4 กรกฎาคม 2556)

จากการสัมภาษณ์สมาชิกขบวนการหลายกลุ่ม รวมถึงผู้นำชุมชนและนายกองค์การบริหารส่วนตำบลตำบลหนึ่งในอำเภอท่าศาลา พบว่า นักการเมืองท้องถิ่นที่มีบทบาทต่อขบวนการอย่างโดดเด่นในช่วงหลัง คือ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลกลาย และตำบลท่าซิ่น อำเภอท่าศาลา ปัญญาชนอิสระคนหนึ่งให้ข้อมูลว่า นายกองค์การบริหารส่วนตำบลท่าศาลาได้รับรู้และต่อสู้ร่วมกับประชาชนลูกบ้านประมงพื้นบ้านท่าศาลามาตั้งแต่เรื่องเรือคราดหอยลาย (ประมาณปี 2549) เรื่อยมาถึงเรื่องต่อสู้คัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเรือ จนกระทั่งโครงการโรงไฟฟ้าถ่านหิน ณ บ้านตะเคียนดำ ตำบลท่าซิ่น จะเข้ามาดำเนินการพัฒนาโครงการในช่วงปี 2552 นายกองค์การบริหารส่วนตำบลกลายมีท่าทีที่ไม่ยอมให้มีโครงการโรงไฟฟ้าถ่านหินในพื้นที่ และเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนให้เกิดกิจกรรมต่อต้านโรงไฟฟ้าทั้งในรูปแบบการจัดเวทีให้ความรู้ในพื้นที่ชุมชน การรณรงค์ และการจัดเวทีลงนามสัญญาประชาคมคนท่าศาลาไม่เอาโรงไฟฟ้าถ่านหิน ในวันที่ 22-24 กุมภาพันธ์ 2554 จนกระทั่งโครงการโรงไฟฟ้าถ่านหินได้ถอนโครงการออกไปจากพื้นที่ในที่สุด ส่วนนายกองค์การบริหารส่วนตำบลท่าซิ่นนั้นก็ก็เป็นอีกหนึ่งคนที่มีบทบาทสำคัญในการต่อต้านโรงไฟฟ้าถ่านหิน ดังเห็นได้จากหลายกิจกรรมการต่อสู้ที่ได้เข้าร่วมจัด เช่น เวทีประชุมหารือเรื่องการเข้ามาโรงไฟฟ้าถ่านหินที่องค์การบริหารส่วนตำบลท่าซิ่น วันที่ 28 พฤศจิกายน 2553 และเวทีวิชาการให้ความรู้เรื่องโรงไฟฟ้าถ่านหินอีกหลายเวทีต่อจากนั้น (ปัญญาชนอิสระคนหนึ่ง, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2558)

ภายหลังจากการต่อสู้เรื่องโรงไฟฟ้าถ่านหิน ขบวนการได้เชื่อมโยงการต่อสู้ของประชาชนจากเรื่องโรงไฟฟ้าเข้าเป็นขบวนการที่ต่อสู้กับโครงการก่อสร้างท่าเรือด้วย นายกองค์การบริหารส่วนตำบลท่าศาลา ประกอบกับท่าทีของผู้นำทั้งสองชุมชนจึงเป็นการไม่เปิดโอกาสให้ทางโครงการได้จัดกิจกรรมใดๆ กับชาวบ้านในพื้นที่ตำบลท่าศาลา และตำบลท่าซิ่นที่เป็นฐานเสียงส่วนใหญ่ของการคัดค้านโครงการได้อย่างสะดวกนัก แต่เปิดทางสนับสนุนและเอื้ออำนวยความสะดวกให้กับฝ่ายคัดค้านมากกว่า ทั้งในการเปิดเวทีให้ความรู้และกิจกรรมการรณรงค์ต่างๆ

จากท่าทีของผู้นำท้องถิ่นต่อขบวนการและการพัฒนาโครงการทั้งโครงการท่าเรือและโรงไฟฟ้าถ่านหิน สามารถสนับสนุนให้ขบวนการเข้านำใช้ทรัพยากรได้อย่างสะดวกและหลากหลายมากขึ้น กล่าวคือ ท่าทีดังกล่าวนอกจากจะเป็นการสร้างเชื่อมั่นในการต่อสู้ให้กับชาวบ้านที่เป็นผู้ยอมรับหรือเป็นผู้สนับสนุนขบวนการอยู่เดิมให้มั่นคงมากขึ้นแล้ว ยังสามารถสร้างผู้ยอมรับขบวนการกลุ่มใหม่ เช่น ประชาชนที่ไม่ได้มีอาชีพเกี่ยวข้องกับทะเล หรือไม่ได้เชื่อมโยงผลกระทบทางลบหรือผลประโยชน์ที่จะได้รับหากการเคลื่อนไหวของขบวนการประสบความสำเร็จเข้ากับตัวเองเท่าใดนัก อาทิ พ่อค้าแม่ค้าในตลาด คนที่มีอาชีพรับจ้าง เกษตรกร ให้เข้าเป็นผู้ยอมรับขบวนการ และเปลี่ยนเป็นผู้สนับสนุนขบวนการได้เพิ่มขึ้น ส่งผลต่อปริมาณและชนิดของทรัพยากรที่ขบวนการสามารถเข้านำใช้จากสมาชิกก็จะเพิ่มขึ้นตามไปด้วย

5) ชาวบ้านที่ต่อสู้เรื่องสิ่งแวดล้อมในพื้นที่อื่น

การต่อสู้ของชาวบ้านจะไปดึงเอาชาวบ้านในพื้นที่อื่นมาเป็นกำลัง ในกรณีนี้จะเห็นว่าไปดึงชาวบ้านที่ลี้ลมาเป็นกำลังสำคัญในการเคลื่อนไหว เนื่องจากการชุมนุมช่วงแรกมีชาวบ้านในพื้นที่เข้าร่วมน้อยมาก แต่ได้คนมาร่วมจากลี้ล และคนในตำบลท่าศาลามาร่วม ลุงใจ (นามสมมติ) ชาวบ้านที่เข้าร่วมต่อสู้คัดค้านโครงการตั้งแต่ในช่วงแรกให้ข้อมูลว่า การต่อสู้ในช่วงแรกมีชาวบ้านในพื้นที่เข้าร่วมไม่มาก ในส่วนของประมงพื้นบ้านในเขตตำบลกลายและตำบลสระแก้วนั้นแทบไม่มีเลย การจัดกิจกรรมในช่วงแรกอาศัยคนจากพื้นที่อำเภอลี้ลที่คัดค้านโครงการนิคมอุตสาหกรรมอยู่ก่อนแล้วมาช่วยแสดงพลังในการคัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเรือ (ลุงใจ (นามสมมติ), สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2558)

จะเห็นได้ว่า ขบวนการได้รับการสนับสนุนจากคนนอกพื้นที่ ถือเป็นพลังที่ประกอบเข้ามาเป็นส่วนสำคัญของขบวนการ เนื่องจากในกรณีโครงการก่อสร้างท่าเรือ มีความเชื่อมโยงกับโครงการอื่นๆ ในพื้นที่ โดยเฉพาะประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อมและสุขภาพที่เป็นเรื่องของคนส่วนใหญ่และมีคนที่ตระหนักถึงผลกระทบหรือมีส่วนได้ส่วนเสียในวงกว้างกว่าเฉพาะพื้นที่ ขบวนการคัดค้านโครงการท่าเรือได้อาศัยจุดนี้เป็นปัจจัยสำคัญในการระดมผู้เข้าร่วมขบวนการเข้ามาเพิ่มขึ้นได้เป็นจำนวนมาก

6) นักวิชาการมหาวิทยาลัย

บุคลากรและนักวิชาการจากสถาบันอุดมศึกษาในพื้นที่ ได้แก่ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ และมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราชแบ่งออกเป็นสองกลุ่ม กลุ่มแรก คือ อาจารย์ นักวิชาการและบุคลากรมหาวิทยาลัยผู้มีส่วนร่วมในการเคลื่อนไหวตั้งแต่ช่วงต้น เนื่องจากตระหนักถึงความไม่เป็นธรรมในการพัฒนา ความไม่มีธรรมาภิบาลของโครงการ และต้องการให้สถาบันการศึกษาเป็นแหล่ง

ผลิตและมอบความรู้อันเป็นประโยชน์แก่ประชาชนอย่างแท้จริง กลุ่มหลัก คือ อาจารย์จากศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดนครศรีธรรมราช ในการสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย มีบทบาทหลักในการรวบรวม เผยแพร่ข้อมูล ให้ความเห็นเชิงวิชาการอันเป็นประโยชน์ต่อการเคลื่อนไหวของขบวนการ ร่วมขึ้นเวทีปราศรัย และร่วมจัดกระบวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยชุมชน (Community Health Impact Assessment: CHIA) และดำเนินโครงการวิจัยอันมีส่วนสำคัญต่อการรวบรวมข้อมูลเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งทางวิชาการแก่ประชาชนในพื้นที่ (ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดนครศรีธรรมราช, 2558: ออนไลน์) ได้แก่

- โครงการการศึกษาและการสร้างความทรงจำร่วมของชาวท่าศาลาเพื่อสร้างความสำนึก “ท่าศาลาเมืองน่าอยู่” และนำไปสู่การตัดสินใจที่เหมาะสมเกี่ยวกับการพัฒนาโครงการขนาดใหญ่ มีกิจกรรมเวทีผู้เฒ่าเล่าเรื่อง ต.กลาย อำเภوتاศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช วันที่ 14 พฤษภาคม 2556 และเวทีประชุมแลกเปลี่ยนประสบการณ์และให้ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาโครงการขนาดใหญ่ วันที่ 14 สิงหาคม 2556
- โครงการการศึกษาข้อมูลและการใช้ข้อมูลเพื่อการตัดสินใจเรื่องการสร้างนิคมอุตสาหกรรม ของชุมชนตำบลกลาย อำเภوتاศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช
- โครงการกระบวนการสร้างและใช้ความรู้ ธารรงค์เพื่อก่อให้เกิดการตัดสินใจที่เหมาะสมในการสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหินที่ อำเภอกันตัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดนครศรีธรรมราช ได้จัดประชุมชาวบ้านในเขต อำเภوتاศาลา อำเภอกันตัง จังหวัดนครศรีธรรมราช และชาวบ้านจาก อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เพื่อร่วมปรึกษาหารือใช้ความรู้แก้ปัญหากรณีการเข้ามาในพื้นที่ของโครงการขนาดใหญ่ ในวันที่ 22 ธันวาคม 2554
- กิจกรรมให้ความรู้อื่นๆ เช่น กิจกรรมเสวนาในวาระครบรอบ ๒๐ ปีมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ “ปัญหาพลังงาน...ทำไมจึงกลายเป็นปัญหาของท้องถิ่น” ในวันที่ 1 เมษายน 2555 เป็นต้น

เครือข่ายมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ (มวล.) เพื่อปวงชน เป็นกลุ่มแบบชั่วคราวที่เกิดจากการรวมตัวของบุคลากรในมหาวิทยาลัย ชมรมลูกจ้างและพนักงาน ที่ประกอบด้วย พนักงานฝ่ายวิชาการหรือคณาจารย์ และพนักงานฝ่ายปฏิบัติการหรือบุคลากร และยังรวมไปถึงนักศึกษาของสถาบัน เพื่อรวบรวมกลุ่มผู้คัดค้านจากมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยในพื้นที่ให้เห็นเป็นกลุ่มก้อนในการเข้าร่วมกิจกรรมรณรงค์ที่สำคัญอย่างการรณรงค์ในช่วงการลงนามสัญญาประชาคมคนท่าศาลาไม่เอาโรงไฟฟ้าถ่านหิน ในวันที่ 22-24 กุมภาพันธ์ 2554 โดยการแสดงพลังครั้งใหญ่นี้ การเรียนการสอน

ภายในมหาวิทยาลัยเสมือนหยุดไปโดยปริยาย เพื่อให้บุคลากรและนักศึกษาได้มีโอกาสเข้าร่วมในกิจกรรมนี้ (กำพล จิตตะนัง, 2554: ออนไลน์)

บุคลากรและนักวิชาการจากสถาบันอุดมศึกษาในพื้นที่กลุ่มที่สอง คือกลุ่มอาจารย์และนักวิชาการที่วางตัวเป็นกลางในปัญหาความขัดแย้ง แต่สนับสนุนส่งเสริมงานวิจัยของชาวบ้านและเข้าร่วมโครงการศึกษาวิจัยเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและเป็นประโยชน์ เป็นผู้มีส่วนในการผลิตความรู้ใหม่ อันเป็นประโยชน์ในการเปิดพื้นที่ทางวิชาการให้ข้อมูลชาวบ้านได้มีตัวตนขึ้น เช่น งานศึกษาแหล่งวางไข่ของปลาทุ เป็นต้น

นอกจากนักวิชาการในพื้นที่แล้ว ในกรณีนี้ยังได้รับการสนับสนุนจากนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยนอกพื้นที่ด้วย ตัวอย่างเช่น นักวิชาการจากศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง ศูนย์ศึกษานโยบายเพื่อการพัฒนา คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่เข้าร่วมการศึกษาข้อมูลของชุมชนท่าศาลาแบบบูรณาการ โดยคณะอาจารย์ผู้เข้าร่วมได้ทำงานศึกษาและนำเสนอบทความเรื่องชุมชนท่าศาลากับการพัฒนาที่ยั่งยืน และ อาชีพประมงพื้นบ้าน: ความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจไทย ในงานสัมมนาเรื่อง “ความยุติธรรมเชิงนิเวศน์: กรณีศึกษาท่าศาลา” ที่จัดขึ้นในวันที่ 5 มีนาคม 2556 ณ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย รวมทั้งยังมีนักวิชาการอิสระจากหลากหลายสาขา เป็นกลุ่มที่แก่นำระดมเข้ามาเพื่อสนับสนุนข้อมูลหรือทรัพยากรที่จะเป็นประโยชน์ต่อการเคลื่อนไหวของขบวนการ เช่น นักวิชาการด้านผังเมืองได้ให้ความเห็นจากการพิจารณาผังเมืองรวมของจังหวัดนครศรีธรรมราชที่ผ่านความเห็นชอบจากคณะกรรมการผังเมืองว่าตามผังเมืองได้กำหนดลักษณะการใช้ประโยชน์จากพื้นที่บริเวณที่ตั้งโครงการให้เป็นที่ชนบทและเกษตรกรรม การดำเนินโครงการจึงเป็นการละเมิดประกาศดังกล่าวเป็นต้น

จากที่กล่าวมาสามารถวิเคราะห์ได้ว่า มหาวิทยาลัยในท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนทรัพยากรเครื่องมือทางความคิดที่สำคัญแก่ขบวนการ โดยเฉพาะความรู้เฉพาะเรื่องที่เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง เช่น ความรู้เรื่องผลกระทบจากโรงไฟฟ้าถ่านหิน ความรู้เรื่องพลังงาน หรือแม้กระทั่งความรู้ที่มีฐานคิดมาจากภูมิปัญญาของท้องถิ่นเอง ความรู้เหล่านี้เป็นเครื่องมือสำคัญที่ขบวนการใช้ในการสื่อสารเพื่อสร้างความชอบธรรม การสนับสนุนความร่วมมือ และการยอมรับจากสังคม อันจะนำมาซึ่งการระดมผู้ยอมรับและผู้สนับสนุนขบวนการเพิ่มขึ้นได้

นอกจากนี้ มหาวิทยาลัยในพื้นที่ยังถือได้ว่าเป็นผู้สนับสนุนกำลังใจให้กับขบวนการ ปัญญาชนท้องถิ่นคนหนึ่งให้ข้อมูลว่า “มหาวิทยาลัยสร้างความศรัทธา ความเชื่อมั่นในความรู้ได้ คนทั่วไปมองว่านั่นคือนักวิชาการ เพราะถ้าแค่ชาวบ้านออกมาพูด ก็แค่ชาวบ้าน แต่ถ้าอาจารย์มหาวิทยาลัยออกมา มีความรู้ลึกกว่าเรื่องนี้ไม่ธรรมดา คนเขาจะเชื่อมั่นมากขึ้นทั้งในความรู้และการต่อสู้” (ปัญญาชนท้องถิ่นคนหนึ่ง, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2558)

การสนับสนุนจากนักวิชาการนอกพื้นที่ที่มีส่วนในการระดมความรู้เช่นกัน และที่นอกเหนือไปกว่านั้น นักวิชาการภายนอกที่ขบวนการระดมเข้ามาจะร่วมผลิตความรู้ที่จะใช้ในการระดมผู้ยอมรับและผู้สนับสนุนขบวนการจากสาธารณะ เป็นการขยายโอกาสที่ขบวนการจะสามารถระดมและเข้านำใช้ทรัพยากรใหม่ๆ ได้มากขึ้น

7) องค์กรพัฒนาเอกชน

องค์กรพัฒนาเอกชนที่มีบทบาทในการเคลื่อนไหวของขบวนการมีหลายองค์กร องค์กรในพื้นที่ ได้แก่ สมาคมรักษ์ทะเลไทย และสมาคมดับบ้านดับเมือง และองค์กรอื่นๆ ได้แก่ กรีนพีซ มูลนิธิชีววิถี มูลนิธินิติธรรมสิ่งแวดล้อม

กรีนพีซ (Green Peace) เป็นองค์กรที่ทำงานรณรงค์เพื่อเป้าหมายหลัก คือ การป้องกันและยุติภัยคุกคามร้ายแรงต่อความหลากหลายทางชีวภาพของโลกและสิ่งแวดล้อมรอบตัวเรา โดยงานรณรงค์ส่วนที่สอดคล้องกับการเคลื่อนไหวของขบวนการ คือ ประเด็นด้านการปกป้องมหาสมุทร ภาวะโลกร้อนและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (กรีนพีซ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้, 2558: ออนไลน์) กรีนพีซเป็นองค์กรแรกๆ ที่ร่วมให้การสนับสนุนการเคลื่อนไหวด้านข้อมูลของขบวนการ โดยเป็นผู้สนับสนุนการจัดทำสื่อความรู้ด้วยการออกแบบการนำเสนอให้มีความน่าสนใจและเข้าใจง่าย สื่อความรู้ของขบวนการ ที่ถูกผลิตออกมาชุดแรก คือ หนังสือเรื่อง ก่อน “กลาย” เป็นอื่น: จากท้องทะเลสู่ ผืนแผ่นดิน : จากคนหาปลาสู่คนกินปลาทั้งโลกนำเสนอการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากกระบวนการประเมินผลกระทบโดยชุมชนของชาวบ้านท่าศาลา (ปัญญาชนอิสระคนหนึ่ง, สัมภาษณ์ 2558)

มูลนิธิชีววิถี เป็นองค์กรที่ทำงานขับเคลื่อนและผลักดันนโยบายที่เกี่ยวข้องกับประเด็นด้านทรัพยากรชีวภาพ เกษตรกรรม อาหาร สิทธิเกษตรกรและชุมชน กิจกรรมขององค์กรที่สอดคล้องกับการเคลื่อนไหวของขบวนการ คือ การขับเคลื่อนเรื่องการส่งเสริมอธิปไตยทางอาหาร (มูลนิธิชีววิถี, 2558: ออนไลน์) โดยองค์กรได้สนับสนุนการผลิตชุดความรู้ของขบวนการในส่วนที่เกี่ยวข้องกับประเด็นความมั่นคงทางอาหารในรูปของบทความทางวิชาการ และสนับสนุนการจัดเวทีสัมมนาวิชาการในประเด็นที่เกี่ยวข้องด้วย (ปัญญาชนอิสระคนหนึ่ง, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2558) ทั้งนี้บทความที่ได้รับการเผยแพร่ ได้แก่ ขบวนการทางสังคมใหม่: การต่อสู้เพื่อปกป้องความมั่นคงทางอาหารในอ่าวทองคำ อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่ได้นำเสนอในงานสัมมนาเรื่อง “ความยุติธรรมเชิงนิเวศ: กรณีศึกษาท่าศาลา” ที่จัดขึ้นในวันที่ 5 มีนาคม 2556 ณ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง ศูนย์ศึกษานโยบายเพื่อการพัฒนา คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และอื่นๆ, 2556)

มูลนิธินิติธรรมสิ่งแวดล้อมเป็นองค์กรที่ทำงานสนับสนุนและส่งเสริมการใช้สิทธิในการคุ้มครองสุขภาพและสิ่งแวดล้อมของประชาชนและชุมชนตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย และกฎหมายอื่นๆ (มูลนิธินิติธรรมสิ่งแวดล้อม, 2558: ออนไลน์) มีบทบาทเป็นที่ปรึกษาเรื่องกฎหมายแก่ ขบวนการ และเข้าร่วมในการเคลื่อนไหวที่ขบวนการต้องการการยืนยันว่าการเคลื่อนไหวตามเจตนารมณ์คัดค้านโครงการและต้องการให้ชุมชนเป็นพื้นที่ผลิตอาหารของขบวนการนั้นเป็น ความชอบธรรมตามกฎหมาย การเคลื่อนไหวที่เรียกร้องให้บริษัทเจ้าของโครงการปฏิบัติตามข้อกำหนดที่เกี่ยวข้องหรือการชี้ให้เห็นความไม่ชอบธรรมทางกฎหมายของรายงาน EHIA ของโครงการ (ปัญญาชนอิสระคนหนึ่ง, สัมภาษณ์, 21 มีนาคม 2558)

องค์กรพัฒนาเอกชนเป็นผู้สนับสนุนขบวนการที่ถูกระดมเข้าสู่ขบวนการเพื่อประโยชน์ในการ นำมาใช้ทรัพยากรที่องค์กรนั้นถือครองอยู่ เช่น ความรู้ในการจัดกิจกรรมเพื่อรณรงค์ ความสามารถในการผลิตสื่อ ป้ายสัญลักษณ์ หรือสื่อสารคดี หนังสือ การสื่อสารออนไลน์ ของกรีนพีซ บุคลากร ผู้เชี่ยวชาญเรื่องกฎหมายสิ่งแวดล้อมและมีความสามารถในการวิเคราะห์ชี้ให้เห็นประโยชน์ต่อการ เคลื่อนไหวของขบวนการ ของมูลนิธินิติธรรมสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ล้วนแต่เป็นทรัพยากรที่สนับสนุนให้ ขบวนการเคลื่อนไหวได้อย่างมีประสิทธิภาพ

8) สื่อสารมวลชน

สื่อสารมวลชนที่มีบทบาทต่อการเคลื่อนไหวของขบวนการมี 2 รูปแบบ คือ สื่อสาธารณะและ สื่อท้องถิ่น สื่อสาธารณะที่สำคัญ คือ ไทยพีบีเอส ช่องรายการโทรทัศน์ที่จัดรายการถ่ายทอดการ เคลื่อนไหวของขบวนการผ่านรายการโทรทัศน์อยู่บ่อยครั้ง เช่น รายการเสียงประชาชนเปลี่ยน ประเทศไทย หัวข้อเรื่อง “ปกป้องความมั่นคงทางอาหาร” ออกอากาศในวันที่ 13 พฤษภาคม 2555 และหัวข้อเรื่อง “ตามหาการมีส่วนร่วมอ่าวทองคำ” ออกอากาศเมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน 2555 รายการเวทีสาธารณะ หัวข้อเรื่อง “รวมพลคนท่าศาลา รักษาอ่าวทองคำ” ออกอากาศเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2555 เป็นต้น การสื่อสารการเคลื่อนไหวของชาวบ้านผ่านสื่อสาธารณะนี้ นายนพ (นาม สมมติ) กลุ่มปัญญาชนอิสระเป็นผู้ค้นหาช่องทางเปิดพื้นที่ข่าวและดำเนินการติดต่อประสานงาน รวมถึงการลงข่าวในสื่อสาธารณะอื่นๆ เช่น รายการโทรทัศน์ช่อง ASTV หนังสือพิมพ์ผู้จัดการ อาทิ เนชั่น ไทยโพสต์ และมติชน ที่นายนพได้ทำการติดต่อและเขียนข่าวส่งไป

นอกจากสื่อสาธารณะแล้ว ขบวนการยังมีการเปิดพื้นที่ข่าวในสื่อท้องถิ่น โดยประชาสัมพันธ์ผ่าน สื่อวิทยุคลื่น 97.75 เมกะเฮิร์ต (บันทึกการประชุมสภาองค์การบริหารส่วนตำบลกลาย, 2554) ช่องทางออนไลน์โดยนครนิวส์ออนไลน์ ข่าวชาวนครศรีธรรมราช เป็นต้น ซึ่งเป็นช่องทางที่สามารถ เผยแพร่ข่าวสารและการเคลื่อนไหวของขบวนการได้ทุกกิจกรรม

สื่อสารมวลชนจัดเป็นทรัพยากรที่เป็นเครื่องมือสื่อสารเพื่อการเคลื่อนไหวที่สร้างความสำเร็จได้เปรียบในการเคลื่อนไหวได้มาก เนื่องจากเป็นทรัพยากรที่แต่ละขบวนการ องค์กร หน่วยงาน หรือแม้กระทั่งบริษัทกลุ่มทุน มีความสามารถในการเข้าถึงได้ไม่เท่ากัน การที่ขบวนการคัดค้านโครงการทำเรือสามารถเข้าถึงช่องทางการสื่อสารอย่างหลากหลาย และชนิดของสื่อที่ขบวนการนำเสนอผ่านทางสื่อสารมวลชน มีทั้งสื่อที่ขบวนการผลิตเอง อาทิ ชุดความรู้ที่ได้จากกระบวนการเอชไอเอชุมชน และสื่อที่องค์กรพัฒนาเอกชน หรือแม้แต่รายการโทรทัศน์ การคดี บทสัมภาษณ์ บทความ ที่สื่อมวลชนเป็นผู้ผลิตให้ ความหลากหลายเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยที่มีส่วนสำคัญอย่างมากต่อการระดมผู้ยอมรับและผู้สนับสนุนเข้าสู่ขบวนการ

9) นักเคลื่อนไหวอิสระ

ประกอบด้วยนักร้อง นักเขียน และนักวาด เป็นกลุ่มที่มีบทบาทอีกกลุ่มหนึ่งที่ร่วมเคลื่อนไหวและให้การสนับสนุนขบวนการในช่วงที่มีการเคลื่อนไหวเข้มข้น

นักร้อง เป็นนักเคลื่อนไหวที่มาร่วมขบวนด้วยอุดมการณ์ไม่ยอมรับให้มีโครงการเกิดขึ้นในพื้นที่และต้องการปกป้องท้อง ได้แก่ตุต นาคกร ศิลปินที่ร่วมร้องเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการต่อต้านบริษัท มาร่วมร้องและเล่นดนตรีประกอบในการกิจกรรมการเคลื่อนไหวของเพราะเชื่อในความไม่โปร่งใสของโครงการที่จะทิ้งผลเสียให้ตกแก่ชุมชน (ปัญญาชนอิสระคนหนึ่ง, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2558) และศิลปินจากวงอานัญชันกลุ่มนักร้องที่มาร่วมเล่นในเวทีด้วยจิตสำนึกของการอนุรักษ์ทะเลอนุรักษ์อ่าวท่าศาลา โดยจะวางตัวเป็นกลางเพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบต่อการประกอบอาชีพ เนื้อร้องของเพลงส่วนใหญ่เรียบเรียงเนื้อหาจากสถานการณ์ การเข้ามาของโครงการขนาดใหญ่ในจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งสวนทางกับชีวิตและวิถีของชุมชนและทิศทางการพัฒนา ที่มุ่งเน้นการท่องเที่ยว มุ่งเน้นเศรษฐกิจพอเพียง และทันกระแสโลกร้อนทะเล (ศิลปินคนหนึ่ง, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2558)

นักเขียน คือ อาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราชทำหนึ่งที่ประพันธ์นวนิยายเรื่อง มนต์รักอ่าวทองคำ และ ลูกสาวแห่งขุนทะเล นวนิยายที่อ้างอิงจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในระหว่างการต่อต้านโครงการก่อสร้างท่าเรือ (ปัญญาชนอิสระคนหนึ่ง, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2558) และกวีในนามกวีน้อยเมืองนคร ผู้ประพันธ์บทกลอนจำนวนมากซึ่งมีเนื้อหาตั้งแต่ตั้งคำถามกับการพัฒนา การต่อต้านอุตสาหกรรม โครงการก่อสร้างโรงไฟฟ้าและท่าเรือ (ปัญญาชนท้องถิ่นคนหนึ่ง, 10 กรกฎาคม 2558; ออนไลน์)

การเผยแพร่บทเพลง งานเขียนและบทกลอนแม้จะเป็นส่วนหนึ่งการเคลื่อนไหวที่ไม่เห็นรูปธรรมของผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นอย่างชัดเจน แต่ก็เป็นส่วนหนึ่งในการสร้างการรับรู้สู่สาธารณะ ทั้งบทเพลงที่ถูกขับร้องในเวทีการเคลื่อนไหว คำกลอนที่ถูกเผยแพร่ทั้งในระดับพื้นที่และระบบออนไลน์

หนังสือนวนิยายที่ถูกเผยแพร่ออกสู่ตลาด ล้วนแล้วแต่เป็นการสร้างการรับรู้ของคนในสังคม เป็นกลวิธีบอกเล่าเรื่องราวสถานการณ์ ความรู้สึกนึกคิดของคนในท้องถิ่นต่อสถานการณ์การพัฒนาโครงการขนาดใหญ่ในพื้นที่ได้อีกวิธีหนึ่ง

นักวาด มีทั้งกลุ่มนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช และนักวาดอิสระ ร่วมกันออกแบบสัญลักษณ์ในการต่อต้าน และสัญลักษณ์ที่แสดงถึงการอนุรักษ์อ่าวท่าศาลา ผลิตการสื่อสารสาธารณะในรูปแบบต่างๆ อาทิ การสื่อสารผ่านภาพ ป้ายผ้า ป้ายกระสอบ เป็นต้น(ปัญญาชนอิสระคนหนึ่ง, สัมภาษณ์, 21 มีนาคม 2558)

ความร่วมมือต่างๆ จากนักเคลื่อนไหวอิสระ ส่งผลโดยตรงในการสนับสนุนส่งเสริมการเคลื่อนไหว โดยเฉพาะในการพัฒนารูปแบบการสื่อสารอันเป็นส่วนหนึ่งของการระดมทรัพยากร หรือมวลชนในการเคลื่อนไหว ดังเช่นก่อนหน้าการเคลื่อนไหวใหญ่ด้านโรงไฟฟ้าถ่านหินในวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2554 การระดมเขียนและติดป้าย ป้ายกระสอบในทุกเสาไฟฟ้า ทุกสถานที่ที่สามารถติดได้ ทั้งทั้งอำเภอถายและอำเภอสิชลนั้น เป็นปรากฏการณ์ที่ไม่ได้เกิดขึ้นบ่อยนัก จึงสร้างความสนใจความตื่นตัวให้กับประชาชนทั่วไปเป็นอย่างมาก จนอาจเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่ทำให้ประชาชนที่พบเห็นสัญลักษณ์ดังกล่าวตัดสินใจเข้าร่วมกิจกรรม

นักเคลื่อนไหวอิสระ ได้แก่ นักร้อง นักเขียน และนักวาด เป็นอีกกลุ่มที่ เป็นผู้สนับสนุนด้วยมโนสำนึก (conscience constituents) คือให้การสนับสนุนด้วยมโนสำนึก ซึ่งคนกลุ่มนี้มักเป็นกลุ่มที่มีทรัพยากร และยินดีจะมอบบางส่วนของทรัพยากรนั้นให้แก่สิ่งที่พวกเขาเชื่อว่าถูกต้อง (McCarthy and Zahl, 1977 อ้างถึงใน มณีมัย ทองอยู่, 2557: 63) ในกรณีนี้ คือ นักเคลื่อนไหวอิสระให้การสนับสนุนขบวนการด้วยความรู้สึกต้องการปกป้องชุมชนท้องถิ่นไม่ให้กลายเป็นพื้นที่พัฒนาอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ จึงได้มอบทรัพยากร เช่น เครื่องมือสื่อสารเพื่อการเคลื่อนไหว ได้แก่ ดนตรี วรรณกรรม ภาพวาด ซึ่ง Edward และ McCarthy (2007, อ้างถึงใน มณีมัย ทองอยู่, 2557: 70) จัดประเภทว่าเป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นส่วนสนับสนุนการเคลื่อนไหวที่แต่ละขบวนการเคลื่อนไหวเข้าถึงได้ไม่เท่าเทียมและไม่เหมือนกัน

10) เครือข่ายที่อยู่ห่างไกล

เครือข่ายการต่อสู้ของขบวนการคัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเรือมืออยู่ทั้งในพื้นที่ใกล้เคียงอย่างเครือข่ายจากอำเภอสิชล และเครือข่ายที่อยู่ห่างไกลออกไปกว่านั้น เช่น เครือข่ายภาคประชาชนในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เครือข่ายภาคประชาชนภาคตะวันออกเฉียง (กรณีนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดจังหวัดระยอง) ทั้งสองเครือข่ายนี้มีส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้บทเรียนการต่อสู้ และข้อมูลข่าวสารระหว่างขบวนการกับพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนาพื้นที่อื่น ตลอดจน

การเข้าเสริมพลังการเคลื่อนไหวในบางกิจกรรมของขบวนการ ซึ่งเป็นไปในลักษณะที่ประชาชนผู้ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาเหมือนกันมีความเข้าใจ และมีเป้าหมายเดียวกันคือปกป้องพื้นที่ชุมชน จึงมาช่วยเหลือกันเพื่อให้เป้าหมายบรรลุผลสำเร็จไปได้

นอกจากนี้ ยังมีเครือข่ายที่เกิดขึ้นภายหลังจากที่กรณีอำเภอท่าศาลากลายเป็นพื้นที่นำร่องปฏิบัติการเอชไอเอชุมชน ตั้งแต่ปี 2551 โดยมีเจ้าหน้าที่จากสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) ลงพื้นที่เพื่อรับทราบข้อมูล และช่วยออกแบบในส่วนกระบวนการในการทำเอชไอเอชุมชน ตามพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ 2550 หลังจากนั้นในส่วนของการทำงานเป็นความร่วมมือระหว่างชาวบ้าน นักพัฒนาเอกชนและเจ้าหน้าที่ของ สช. ร่วมกันเก็บรวบรวม จัดระบบ วิเคราะห์ และนำเสนอข้อมูล (สมพร เฟิงคำ, สัมภาษณ์เมื่อ 2557)

กระบวนการศึกษาเอชไอเอชุมชนท่าศาลาดำเนินการจนแล้วเสร็จ จัดทำเป็นชุดข้อมูลเส้นทางเศรษฐกิจของอาชีพประมงพื้นบ้าน และระบบนิเวศของอ่าวท่าศาลา โดยในปี 2553-2557 ช่วงระหว่างและหลังกระบวนการจัดทำเอชไอเอชุมชนท่าศาลาเสร็จสิ้นลง สช. ได้เผยแพร่กรณีศึกษาในฐานะเป็นพื้นที่นำร่องปฏิบัติการที่ได้รับผลสัมฤทธิ์ทั้งชุดข้อมูลความรู้ท้องถิ่น ความร่วมมือจากกลุ่มประชากร และผลลัพธ์ที่นำไปสู่อำนาจการต่อรองของประชาชนกับโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ อันเป็นเป้าประสงค์หลักของการจัดทำเอชไอเอ หลายครั้งด้วยกัน ได้แก่ เวทีเรียนรู้เอชไอเอผ่านกรณีศึกษา (HIA Case Conference) ในวันที่ 3 พฤศจิกายน 2555 เวทีสัมมนาวิชาการ "ระบบนิเวศและทรัพยากรในอ่าวท่าศาลา" วันที่ 11 ธันวาคม 2555 และล่าสุด เมื่อวันที่ 11 กุมภาพันธ์ 2557 คณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (คสช.) และเครือข่ายประมงพื้นบ้านอ่าวท่าศาลา ได้จัดเวที ‘ขับเคลื่อนนโยบาย เคลื่อนไหวสังคม เพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในพื้นที่’ ครั้งที่ 1 ประจำปี 2557 ที่ อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ในหัวข้อ “ศูนย์การเรียนรู้เอชไอเอชุมชน กรณีพื้นที่อ่าวทองคำสิชล – ท่าศาลา” เพื่อเป็นการเรียนรู้วิธีการต่อสู้ของชาวบ้านในพื้นที่ว่าทำกันอย่างไรจึงประสบความสำเร็จได้ในเชิงนโยบายสาธารณะ

อาจถือได้ว่ากลไกการทำงานของ สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) เป็นกลไกสำคัญในการยกระดับประเด็นปัญหาและขยายการรับรู้ประเด็นการต่อสู้ของขบวนการคัดค้านโครงการท่าเรือ สู่สาธารณะ เพราะภายหลังจากที่พื้นที่ท่าศาลาเข้าร่วมการประเมินผลกระทบทางสุขภาพดังกล่าวก็ได้มีองค์กรพันธมิตรอื่นๆ ของ สช. เช่น คณะแพทย์กลุ่มหนึ่งได้เข้ามาใช้พื้นที่ท่าศาลาเป็นพื้นที่ศึกษาการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ หรือความร่วมมือจากศูนย์ศึกษาเศรษฐกิจศาสตร์การเมือง ศูนย์ศึกษานโยบายเพื่อการพัฒนา คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่สนับสนุนนักวิชาการเข้าร่วมศึกษาและจัดทำบทความเรื่อง “ความยุติธรรมเชิงนิเวศ:

กรณีศึกษาท่าศาลา” ซึ่งเป็นประเด็นที่นำเสนอข้อมูลสนับสนุนผลการศึกษาวิจัยโดยชุมชนที่ได้จากกระบวนการเอชไอเอชุมชนด้วย

ดังที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นว่าเครือข่ายที่อยู่ห่างไกลเป็นทรัพยากรด้านสังคมของขบวนการที่มีบทบาทในการสนับสนุนทรัพยากรหลายประเภทแก่ขบวนการ ได้แก่ มวลชน ความรู้ทางยุทธศาสตร์ ยุทธวิธีการต่อสู้ เทคนิคในการระดมและจัดตั้งมวลชน จากเครือข่ายภาคประชาชนจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และเครือข่ายภาคประชาชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กำลังใจและความเชื่อมั่นจากการสนับสนุนขององค์กรนอกพื้นที่ เป็นต้น

4.3.2 ทรัพยากรด้านวัฒนธรรมของขบวนการ

ทรัพยากรด้านวัฒนธรรม หมายถึงสิ่งประดิษฐ์และผลผลิตทางวัฒนธรรม เช่น เครื่องมือทางความคิดและความรู้เฉพาะเรื่องที่เป็นที่ยอมรับกว้างขวาง รวมถึงความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวของแต่ละคนเกี่ยวกับการทำงานบางด้านให้บรรลุผล เช่น การจัดกิจกรรมประท้วง การจัดแถลงข่าว การจัดประชุม การจัดตั้งกลุ่ม/องค์กร การจัดงานเทศกาล หรือการค้นหาข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต เป็นต้น นอกจากนี้ยังกินความถึงองค์ความรู้ทางยุทธศาสตร์ ยุทธวิธี และเทคนิควิธีในการระดมมวลชน การจัดตั้งมวลชน และการผลิตอุปกรณ์ เครื่องมือสื่อสารเพื่อการเคลื่อนไหว เช่น ดนตรี วรรณกรรม จดหมายข่าว หนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์ วิดีโอ เป็นต้น ซึ่งในทฤษฎีนี้ผู้เขียนจะให้ความสำคัญกับองค์ความรู้ทางยุทธศาสตร์และยุทธวิธีที่ขบวนการใช้

จากลำดับเหตุการณ์ความขัดแย้งและการเคลื่อนไหวของขบวนการคัดค้านในบทที่ 3 พอจะสรุปที่มาของการระดมทรัพยากรทางวัฒนธรรมหรือยุทธวิธีการเคลื่อนไหวของขบวนการคัดค้านได้ดังนี้

1) การใช้ยุทธวิธีขัดขวางระบบการเมืองปกติ

การใช้ยุทธวิธีขัดขวางระบบการเมืองปกติ ถือเป็นยุทธวิธีหลักของขบวนการทางสังคมสำหรับในกรณีศึกษา รูปแบบหลักของยุทธวิธีขัดขวางระบบการเมืองปกติ คือการชุมนุมเพื่อแสดงพลังการคัดค้านโครงการ โดยการชุมนุมคัดค้านโครงการขึ้นหลายครั้ง โดยครั้งสำคัญของขบวนการ ได้แก่ การชุมนุมปิดถนนในตัวเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช 3 จุด ในวันที่ 1 มีนาคม 2553 โดยกลุ่มปัญญาชนท้องถิ่น ปัญญาชนอิสระ ชาวประมงพื้นบ้าน ร่วมกับเครือข่ายชาวบ้านที่ประสบปัญหาสิ่งแวดล้อมในพื้นที่อื่น และนักศึกษาที่ทำงานร่วมกับกลุ่มประมงพื้นบ้าน เข้าร่วมเดินรณรงค์ประมาณ 400 คน และใช้ป้ายผ้าซึ่งกางขวางการจราจร ก่อนจะเปิดเวทีปราศรัยระยะสั้นๆ จดละ 10-15 นาที ก่อนจะเคลื่อนตัวต่อไป โดยเนื้อหาการปราศรัยนั้นเกี่ยวกับเรื่องที่ว่าโครงการก่อสร้างท่าเรือจะเป็นตัวเปิดประตูให้นักอุตสาหกรรมเข้ามาดำเนินการในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช รวมถึง

ผลกระทบจากท่าเรือ โดยมีการแจกเอกสารเผยแพร่การวิเคราะห์ข้อมูลผลกระทบจากท่าเรือ และทำป้ายผ้าเขียนข้อความคัดค้านโครงการและบริษัทเจ้าของโครงการ

งานลงนามสัญญาประชาคม “คนท่าศาลา ไม่เอาโรงไฟฟ้าถ่านหิน” 22 กุมภาพันธ์ 2554 ที่กลุ่มผู้คัดค้านโรงไฟฟ้าถ่านหินกว่า 3,000 คน รวมตัวชุมนุมประท้วงต่อต้านการก่อสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหิน ที่ศาลาว่าการอำเภอท่าศาลา การชุมนุมครั้งนี้เพื่อนัดหมายการแสดงพลังคัดค้านอีกครั้งในวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2554 ลงนามประกาศสัญญาประชาคมไม่เอาโรงไฟฟ้าถ่านหินและจะขัดขวางโครงการทุกวิถีทางเพื่อปกป้องแผ่นดินท่าศาลา และมีผู้ประชาชนสนใจเข้าร่วมเดินขบวนกว่า 10,000 คน (ปัญญาชนอิสระคนหนึ่ง, สัมภาษณ์เมื่อ มีนาคม 2558)

2) การเคลื่อนไหวโดยใช้สัญลักษณ์ของนักอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ในการเคลื่อนไหวของขบวนการมีการใช้สัญลักษณ์จำพวกธง ป้ายผ้า ป้ายกระสอบ เพื่อเขียนรณรงค์คัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเรือและโรงไฟฟ้าถ่านหินเป็นระยะ โดยเฉพาะในกิจกรรมครั้งสำคัญ เช่น การชุมนุมปิดถนน 3 จุดในตัวเมืองนครศรีธรรมราช วันที่ 1 มีนาคม 2553 มหกรรมรวมพลคนท่าศาลาไม่เอาโรงไฟฟ้าถ่านหิน 24 กุมภาพันธ์ 2554 งานรณรงค์หลังจากพิธีเมอลิตและละหมาดฮายัต ในวันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2555 โดยสัญลักษณ์ที่ใช้มักเป็นธงหรือป้ายสีเขียว เช่นเดียวกับที่ใช้ในการรณรงค์อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมโดยทั่วไป

3) การสร้างช่องทางการสื่อสารของขบวนการ

รูปภาพที่ 15 ธงและป้ายผ้าที่ใช้ในการรณรงค์

ภายในขบวนการ ลุงแดง (นามสมมติ) ปัญญาชนท้องถิ่นได้ริเริ่มการใช้ช่องทางการสื่อสารผ่านเครือข่ายวิทยุ โดยสื่อสารเรื่องราวสถานการณ์และข่าวสารเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของขบวนการ และให้ข้อมูลความรู้เหตุผลในการคัดค้านโครงการ โดยความร่วมมือจากกลุ่มประมงพื้นบ้านที่มีตัวแทนมาช่วยดำเนินการติดตั้งเสาวิทยุ ให้ความร่วมมือและตื่นตัวในการจัดซื้อเครื่องรับวิทยุประจำเรือ เพราะต้องการติดตามข่าวสารจากลุงแดง การสื่อสารด้วยช่องทางวิทยุนี้เป็นช่องทางที่ชาวประมงพื้นบ้านคุ้นชิน เนื่องจากใช้วิธีการนี้เพื่อสื่อสารกันในช่วงต่อสู้กับวิกฤตเรืออวนลากอวนรุนและเรือคราดหอยมาก่อนหน้านี้ (ชาวประมงพื้นบ้านในถ้ำคนหนึ่ง, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2558)

การที่ลุงแดงพูดสื่อสารผ่านคลื่นวิทยุนี้ นอกจากจะเป็นการสื่อสารภายในขบวนการแล้ว สัญญาณคลื่นที่ครอบคลุมพื้นที่ยังสามารถทำให้ผู้สนับสนุนขบวนการกลุ่มอื่น หรือสังคมสาธารณะที่รับฟังคลื่นความถี่ดังกล่าวสามารถรับรู้ข้อมูลได้ด้วย การสื่อสารของลุงแดงผ่านคลื่นวิทยุนี้จึงเป็นประโยชน์ทั้งในแง่ที่เป็นช่องทางการสื่อสารภายในขบวนการ และยังเป็นช่องทางสื่อสารสาธารณะในพื้นที่ใกล้เคียงด้วย

4) ยุทธวิธีการเคลื่อนไหวผ่านระบบการเมืองแบบปกติ ผ่านการใช้ช่องทางตามกฎหมายที่มีอยู่ในขณะนั้น ที่สำคัญได้แก่

ก) การใช้ช่องทางในพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 นำไปสู่กระบวนการประเมินผลกระทบสุขภาพโดยชุมชน หรือเอชไอเอชุมชน ซึ่งเป็นฐานสำคัญในการพัฒนาองค์ความรู้ของขบวนการรวมถึงยุทธวิธีการเคลื่อนไหวในระยะต่อมา

ปฏิบัติการต่อสู้ของขบวนการคัดค้านโครงการท่าเรือ เริ่มเป็นรูปเป็นร่างขึ้นภายหลังจากที่ชุมชนได้เข้าร่วมในกระบวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยชุมชน (Community Health Impact Assessment: CHIA) หรือเอชไอเอชุมชน กระบวนการนี้มีส่วนสำคัญที่สร้างให้เกิดวาทกรรมและภาคปฏิบัติการอันเกี่ยวเนื่องกับการเคลื่อนไหวต่อสู้ของขบวนการ รวมถึงการสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นภายในขบวนการเคลื่อนไหว

ที่มาของเอชไอเอชุมชนเริ่มต้นหลังจากที่พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.2550 ประกาศใช้และรับรองเรื่องการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ (Health Impact Assessment: HIA) หรือเอชไอเอ ไว้ในหมวดสิทธิและหน้าที่และหน้าที่ด้านสุขภาพ¹⁴ รวมถึงในรัฐธรรมนูญแห่ง

¹⁴ มาตรา 11 ความว่า “บุคคลหรือคณะบุคคลมีสิทธิร้องขอให้มีการประเมินและมีสิทธิร่วมในกระบวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพจากนโยบายสาธารณะ บุคคลหรือคณะบุคคลมีสิทธิได้รับข้อมูล คำชี้แจง และเหตุผลจากหน่วยงานของรัฐก่อนการอนุญาตหรือการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมใดที่อาจมีผลกระทบต่อสุขภาพของตนหรือของชุมชนและแสดงความเห็นของตนในเรื่องดังกล่าว” และ

ราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550 บัญญัติในหมวดสิทธิชุมชน¹⁵ กระบวนการเอชไอเอได้ถูกพัฒนาให้เป็นเครื่องมือของชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาผลกระทบจากนโยบายสาธารณะ ทั้งนี้กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก็ประกาศใช้แนวทางการประเมินผลกระทบทางสุขภาพสำหรับโครงการหรือกิจการที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรง อันเป็นแนวทางปฏิบัติตามมาตรา 67 วรรคสองของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550 และมีสาระสำคัญสอดคล้องกับหลักเกณฑ์ของเอชไอเอที่คณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติประกาศ ซึ่งเอชไอเอชุมชนได้ถูกจัดอยู่ในรูปแบบหนึ่งของวิธีการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ คือ “เป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนท้องถิ่น เพื่อสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมตัดสินใจนโยบาย โครงการ และกิจกรรมการวางแผนด้านต่างๆ ที่จะเป็นผลดีต่อสุขภาวะของชุมชน และมีความเป็นธรรมทางด้านสุขภาพ” (สมพร เพ็งคำ, 2555)โดยสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) เป็นองค์กรที่เป็นผู้รับผิดชอบในการสนับสนุนให้เกิดกระบวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยชุมชนและจัดกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งผลจากการกระบวนการเหล่านี้ทำให้ได้มาซึ่งชุดข้อมูลความรู้ของชาวบ้านที่กลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการเคลื่อนไหวของขบวนการคัดค้านโครงการท่าเรือ ในเวลาต่อมา

การจัดทำเอชไอเอชุมชนอาจแบ่งได้เป็น 2 ช่วงใหญ่ๆ คือ ช่วงแรก การทำเอชไอเอชุมชนช่วงแรกในปี 2551 มีจุดประสงค์เพื่อประเมินผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับชุมชนเน้นด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม มีการออกแบบกระบวนการทำงานเหมือนงานวิจัย มีการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถาม และการจัดเวทีสนทนากลุ่ม (Focus group) จากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ผู้นำท้องถิ่นทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานราชการต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง กลุ่มประชากรคือประชาชนในพื้นที่ตำบลกลาย อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช มีระยะเวลาการดำเนินการประมาณ 8 เดือน ทั้งเจ้าหน้าที่จากสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ และนักพัฒนาเอกชนในพื้นที่ ให้ความความเห็น ว่า ผลจากการดำเนินงานในครั้งแรกนี้ ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ได้เพียงผลการวิจัยในรูปแบบเอกสาร แต่ไม่สร้างพลังในการเคลื่อนไหวที่มาจากจิตสำนึกของชาวบ้าน ตลอดจนผู้ร่วมขบวนการอื่นๆ เลย สังเกตได้จากจำนวน ความสนใจและความกระตือรือร้นในการเข้าร่วมกระบวนการของประชาชนลดลงเรื่อยๆ จนท้ายที่สุดเหลือเพียงผู้สูงอายุจำนวนไม่ถึงสิบคนที่เข้า

มาตรา 25 (5) ความว่า “คณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (คสช.) มีหน้าที่และอำนาจในการกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพที่เกิดจากนโยบายสาธารณะทั้งระดับนโยบายและระดับปฏิบัติการ”

¹⁵มาตรา 67 วรรคสอง ความว่า “การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและสุขภาพ จะกระทำมิได้ เว้นแต่จะได้ศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและสุขภาพของประชาชนในชุมชน และจัดให้มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียก่อน รวมทั้งได้ให้องค์กรอิสระซึ่งประกอบด้วยผู้แทนองค์การเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ และผู้แทนสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติหรือสุขภาพ ได้ให้ความเห็นประกอบก่อนมีการดำเนินการดังกล่าว”

ร่วมการแลกเปลี่ยนและวิเคราะห์ข้อมูล คณะทำงานวิเคราะห์ปัจจัยที่ทำให้การทำเอชไอเอชุมชนช่วงแรกนี้ไม่ประสบความสำเร็จ น่าจะเป็นผลมาจากการออกแบบงานวิจัยที่แข็งตัวเกินไป สร้างข้อมูลเชิงประจักษ์ได้ แต่ไม่สามารถสร้างความตระหนักร่วมให้เกิดกับชาวบ้านได้ จึงเกิดความไม่ต่อเนื่อง ไม่เต็มใจในการให้ข้อมูล และไม่สร้างให้เกิดพลังในการปกป้องพื้นที่ของตนเอง ประกอบกับความพยายามเก็บข้อมูลจากกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียให้ครบถ้วนตามหลักการของงานวิจัยทำให้เกิดการกระจายตัวของข้อมูล ความคิดเห็น ซึ่งเป็นข้อมูลที่ไม่สร้างพลังและผู้ร่วมให้ข้อมูลก็ไม่เป็นเนื้อเดียวกันเพียงพอที่จะสร้างความตระหนักร่วมจนนำไปสู่การทำงานที่มีประสิทธิภาพและการเพิ่มแนวร่วมของขบวนการ ได้ (สมพร เพ็งคำ, สัมภาษณ์, 16 มิถุนายน 2557; ปัญญาชนอิสระคนหนึ่ง, สัมภาษณ์, 23 มีนาคม 2558)

ช่วงที่สอง การทำเอชไอเอชุมชนช่วงที่สอง ในปี 2554 ครั้งนี้คณะทำงานได้ปรับเปลี่ยนกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากโครงการ โดยเน้นไปที่กลุ่มประมงพื้นบ้านที่ใช้ประโยชน์จากทะเลบริเวณอ่าวท่าศาลาและบริเวณใกล้เคียง เนื่องจากพิจารณาแล้วว่าเป็นกลุ่มเปราะบางที่จะได้รับผลกระทบจากการประกอบกิจกรรมของโครงการเป็นกลุ่มแรกๆ และระยะเวลาได้รับผลกระทบนั้นอาจต่อเนื่องยาวนานกว่ากลุ่มผู้ได้รับผลกระทบกลุ่มอื่นๆ กระบวนการทำงานในครั้งนี้อย่างคงออกแบบคล้ายงานวิจัยแต่มีความยืดหยุ่นมากขึ้น (สมพร เพ็งคำ, อ้างแล้ว) วิธีการเก็บข้อมูลประกอบด้วยลงพื้นที่พบปะประชาชนการจัดประชุมกลุ่มย่อย และการพูดคุยตามร้านน้ำชา เก็บสถิติรวมได้ 126 ครั้ง ในระยะเวลาประมาณ 2 ปี เพื่อสำรวจพันธุ์สัตว์น้ำให้ครบถ้วนมากที่สุด ทั้งชนิด ปริมาณ ที่สัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงของกระแสน้ำ กระแสน้ำ และการไหลเวียนของตะกอนดิน (ปัญญาชนอิสระคนหนึ่ง, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2558)

กระบวนการศึกษาครั้งนี้ สามารถสร้างแรงจูงใจ แรงกระตุ้นการเข้าร่วมขบวนการให้เหล่าสมาชิกได้เป็นอย่างดี ปัญญาชนท้องถิ่นคนหนึ่งให้ความเห็นว่า เหตุที่เอชไอเอชุมชนในครั้งนี้น่าจะสามารถสร้างมวลชนแนวร่วมขบวนการคัดค้านโครงการท่าเรือ ได้นั้น เป็นเพราะปรับกระบวนการทัศนในการมองผู้ได้รับผลกระทบ ซึ่งส่งผลต่อเนื่องถึงนัยยะของข้อมูลที่จำเป็นต่อการดำเนินกระบวนการศึกษาเอชไอเอชุมชน กล่าวคือ เมื่อเปลี่ยนผู้ได้รับผลกระทบหลักมาเป็นกลุ่มประมงพื้นบ้าน และกระบวนการศึกษามุ่งไปที่ประเด็น “การอยู่รอด” ของชาวประมง ประเด็นนี้สามารถสร้างความสนใจ ความเห็น และการตระหนักร่วมจากกลุ่มชาวประมงพื้นบ้านต่อการตกเป็นผู้ได้รับผลกระทบจากการเกิดขึ้นของการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่ได้มาก ส่งผลต่อการพัฒนาขบวนการ คือ ในด้านหนึ่งกระบวนการเอชไอเอชุมชนเป็นการพัฒนา “ข้อมูลความรู้” ซึ่งถือเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่ขบวนการใช้ในการต่อสู้ในระยะต่อมา และในอีกด้านหนึ่งที่สำคัญ คือ ความสนใจและเอาใจใส่กับการเข้าร่วมในการเก็บรวบรวมข้อมูลและเวทีเรียนรู้ของกลุ่มชาวประมงพื้นบ้านนั้น เป็นโอกาสในการกระจายข่าวสารการเคลื่อนไหว เผยแพร่ชุดความรู้ของขบวนการ ซึ่งมีสาระอยู่บนพื้นฐานเรื่องความอยู่รอดของอาชีพประมงพื้นบ้าน

ทั้งเรื่องเศรษฐกิจ วิถีชีวิตและสุขภาพอนามัย นำไปสู่การหลอมรวมสมาชิกขบวนการเข้าด้วยกัน (ปัญญาชนท้องถิ่นคนหนึ่ง, สัมภาษณ์, 21 มีนาคม 2558)

ผลจากกระบวนการเอชไอเอชุมชน ในครั้งนี้ คณะทำงานมีความเห็นว่าประสบผลสำเร็จเป็นอย่างมาก เนื่องจากสามารถจัดกระบวนการให้ชุมชนชาวประมงพื้นบ้านสามารถรวบรวม วิเคราะห์ สังเคราะห์และนำเสนอข้อมูลอันมีเป็นองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตอย่างเป็นระบบ เพื่อใช้ในการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจนโยบาย โครงการ และกิจกรรมการวางแผนด้านต่างๆ ที่จะเป็นผลดีต่อสุขภาพของชุมชน และมีความเป็นธรรมทางด้านสุขภาพได้ จนได้รับการยกเป็นกรณีศึกษาที่ประสบผลสำเร็จและมีการเผยแพร่ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาในเวทีวิชาการหลายครั้ง (สมพร เพ็งคำ, สัมภาษณ์, 11 มิถุนายน 2557) เช่น งานประชุมวิชาการการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยชุมชน ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2555 เรื่องเอชไอเอชุมชนสร้างอำนาจทางปัญญาในการกำหนดอนาคตตนเองและสังคม ที่จัดขึ้นในวันที่ 16-17 กรกฎาคม 2555 ณ โรงแรมราม่า การ์เด้นส์ กรุงเทพมหานคร (ศูนย์ประสานงานการพัฒนาระบบและกลไกการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ, 2555) การประชุมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง “การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กรณีศึกษาการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ” ที่สถาบันการจัดการระบบสุขภาพภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (ศจรส. ม.อ.) ร่วมกับ สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) ร่วมกันจัดขึ้นในวันที่ 15-17 กันยายน 2555 (สถาบันการจัดการระบบสุขภาพภาคใต้, 10 กรกฎาคม 2558: ออนไลน์) หรือเวทีเรียนรู้เอชไอเอผ่านกรณีศึกษา (HIA Case Conference) ที่อาคารสุขภาพแห่งชาติ วันที่ 3 พฤศจิกายน 2555 เป็นต้น (ศูนย์ประสานงานการพัฒนาระบบและกลไกการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ, 2555)

การจัดเวทีวิชาการดังกล่าวเกิดผลดีต่อขบวนการเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเรือ เพราะนอกจากจะเป็นการสร้างการรับรู้ของสาธารณะว่าพื้นที่บริเวณอ่าวท่าศาลานี้มีความอุดมสมบูรณ์ และการพัฒนาโครงการจะทำให้ทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนวิถีชีวิตและเศรษฐกิจของชุมชนได้รับผลกระทบแล้ว ยังเป็นการสร้างความเชื่อมั่นให้กับสมาชิกขบวนการในการถ่ายทอดเผยแพร่ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตประมงและได้รับการยอมรับในความฐานะข้อมูลที่มีความเป็นวิชาการ ส่งผลดีต่อการถ่ายทอดองค์ความรู้นี้ทั้งภายในขบวนการเองและการสื่อสารสู่ภายนอก

เพราะนอกจากจะได้ข้อมูลเชิงประจักษ์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของระบบนิเวศต่อชีวิตของผู้นในชุมชนท่าศาลาแล้ว ผลจากการที่ประชาชนได้คลุกคลี เรียนรู้จากกระบวนการจัดทำเอชไอเอชุมชน ทำให้ชาวบ้านตระหนักถึงคุณค่าของวิถีชีวิตที่ผูกพันพึ่งพิงกับทะเล และภาคภูมิใจในอาชีพประมงพื้นบ้านที่ตกทอดมายาวนาน จนเกิดความรู้สึกหวงแหนและต้องการจะรักษาไว้ จิตสำนึกเหล่านี้เป็นเงื่อนไขสำคัญที่สร้างให้ขบวนการคัดค้านโครงการท่าเรือ มีความเป็นหนึ่งเดียว และทำให้ความตื่นตัวของสมาชิกผู้เข้าร่วมโครงการไม่ลดลง เนื่องด้วยตระหนักถึงความเกี่ยวข้องโดยตรงระหว่างวิถีชีวิตของตนกับผลกระทบจากการประกอบกิจกรรมของโครงการพัฒนา

การให้ความร่วมมือของชุมชนในกระบวนการเอชไอเอชุมชนจากมุมมองคณะทำงานของสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) เห็นว่า ด้วยข้อจำกัดของ สช. ที่เป็นหน่วยงานขนาดเล็ก มีเจ้าหน้าที่จำนวนไม่มาก และไม่ได้มีสำนักงานอยู่ในพื้นที่ ทำให้การทำงานในพื้นที่ต่างๆ ในช่วงแรกเป็นเรื่องยาก แต่ในกรณีท่าศาลา นักพัฒนาเอกชนที่ทำงานในพื้นที่นี้มาก่อนแล้วเป็นผู้เชื่อมโยงให้กระบวนการเกิดขึ้นโดยง่าย ด้วยการอธิบายและเตรียมความพร้อมให้กับชาวบ้านในการทำ ความเข้าใจกับกระบวนการเอชไอเอชุมชน อย่างไรก็ตาม บทบาทการทำงานของเจ้าหน้าที่ สช. และนักพัฒนาเอกชนไม่ได้มีลักษณะสั่งการให้ชาวบ้านเข้าร่วมหรือปฏิบัติตามกระบวนการ แต่เอชไอเอชุมชนท่าศาลาเกิดขึ้นจากลักษณะการทำงานแบบเครือข่ายหนุนเสริมซึ่งกันและกัน ทั้งชาวบ้าน แกนนำชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ นักพัฒนาเอกชนที่เป็นเช่นนี้ได้อาจเป็นเพราะชาวบ้าน และท้องถิ่น ได้มีการเตรียมตัวและทำความรู้จักกับเอชไอเอชุมชนมาก่อน

นักพัฒนาเอกชนผู้ทำงานในพื้นที่คนหนึ่ง ให้ข้อมูลว่า ผลที่ได้รับจากการจัดกระบวนการเอชไอเอชุมชนประการแรก คือ ท่ามกลางสถานการณ์การเคลื่อนไหวต่อต้านโครงการก่อสร้างท่าเรือ และโรงไฟฟ้าถ่านหินของขบวนการ ไม่ได้มีเฉพาะการต่อสู้ระหว่างขบวนการ และชุมชน กับโครงการเท่านั้น แต่ยังมี การต่อสู้ทางความคิดของประชาชนในพื้นที่ระหว่างคนที่เห็นด้วยกับการพัฒนาให้เป็นพื้นที่อุตสาหกรรม กระบวนการเอชไอเอชุมชนที่ดำเนินอย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลาอันยาวนานและได้ข้อมูลเชิงประจักษ์ถึงปริมาณและมูลค่าผลผลิต ตลอดจนเส้นทางเศรษฐกิจที่ภาคประมงถือครองสามารถสร้างรายได้หมุนเวียนให้แก่พื้นที่ท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราชและประเทศไทยได้จริง จึงทำให้พลังของกลุ่มที่ต้องการปกป้องพื้นที่ที่ท่าศาลาไว้ให้เป็นแหล่งผลิตอาหาร อันจะรักษาไว้ซึ่งวิถีประมงพื้นบ้าน ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมและสุขภาพอนามัยของประชาชนในพื้นที่ ทั้งยังสามารถสร้างงานกระจายรายได้ให้กับคนในพื้นที่ได้จริงและมีมูลค่าทางเศรษฐกิจไม่น้อยไปกว่าการมีโครงการพัฒนาอุตสาหกรรม มีพลังมากกว่ากลุ่มที่ต้องการเปลี่ยนให้ท่าศาลาเป็นพื้นที่พัฒนาอุตสาหกรรม หลังกระบวนการเอชไอเอชุมชนเสร็จสิ้นลงจึงเสมือนเป็นการได้ข้อยุติหรือบรรเทาความขัดแย้งภายในชุมชนไปได้บ้าง (นักพัฒนาเอกชนคนหนึ่ง, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2558)

ผลที่ได้รับจากการจัดกระบวนการเอชไอเอชุมชนอีกประการหนึ่ง คือ กระบวนการเอชไอเอชุมชนเป็นยุทธวิธีการสร้างนักวิชาการในพื้นที่ ด้วยข้อจำกัดที่ชุมชนขาดแคลนนักวิชาการผู้ที่มีและสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ที่จะเป็นต้องใช้ในการต่อสู้เคลื่อนไหวอย่างเป็นระบบ หลังจากทีสมาชิกเครือข่ายประมงพื้นบ้าน และประชาชนที่เข้าร่วมในกระบวนการเอชไอเอชุมชนได้เข้าร่วมกิจกรรมเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จนเกิดการสังสมแนวคิด ความรู้ วิธีคิด เป็นเวลานาน จนเกิดการหล่อหลอมนักวิชาการในพื้นที่ขึ้นมา ซึ่งบุคคลเหล่านี้จะเป็นผู้ที่มีความมั่นใจในการถ่ายทอดความรู้เพื่อสื่อสารสาธารณะและสร้างมวลชนได้

“นักวิชาการจากภายนอกตลอด เขาไม่ได้อยู่กับเราตลอด และการพูดของนักวิชาการ ความมั่นใจและสไตล์แบบนี้สร้างความสำเร็จได้มากกว่า แล้วถ้านักวิชาการยังเป็นคนในพื้นที่ ทำงานคลุกคลีกับประเด็น ได้รับผลกระทบจริง มีข้อมูลจริง และมีบุคลิกภาพความมั่นใจแบบนี้วิชาการ พูดที่ไหนใครก็ฟัง มีพลังในการโน้มน้าวสร้างผู้สนับสนุนโครงการได้ ตลอดจนหลอมรวมแกนนำชาวบ้านและสมาชิกให้มีเอกภาพร่วมกัน เกิดขึ้นผ่านการศึกษาวิถีชีวิตและเศรษฐกิจประมงพื้นบ้าน ” (สมาชิกขบวนการคนหนึ่ง, สัมภาษณ์เมื่อ มีนาคม 2558)

ประการต่อมา สามารถสร้างผู้มีความเห็นร่วมในการปกป้องท่าศาลาจากการเป็นพื้นที่อุตสาหกรรม และกำหนดทิศทางการพัฒนาว่าท่าศาลาจะเป็นพื้นที่ผลิตอาหาร ทำให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการซึ่งมีทั้งผู้ที่เข้าร่วมในขบวนการคัดค้านโครงการท่าเรือ อยู่ก่อนหน้าแล้ว และผู้ที่ไม่ได้เข้าร่วม ตลอดจนผู้ที่ยังไม่มีข้อสรุปในจุดยืนต่างก็มีความเห็นร่วมไปในทิศทางเดียวกันว่าอาชีพในภาคประมงและอ่าวท่าศาลาสามารถสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจได้จริง จึงมีความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมหรือการรณรงค์ปกป้องพื้นที่ผลิตอาหารเป็นอย่างดี แม้จะมีนัยยะของการต่อต้านโครงการก็ตาม

กระบวนการเอชไอเอชุมชนจึงถือได้ว่าเป็นยุทธวิธีที่สำคัญในการสร้างความพร้อมให้กับขบวนการ ในระยะเวลาหลายเดือนของการทำข้อมูลได้บ่มเพาะประสบการณ์ สร้างและคัดเลือกชาวบ้านที่มีภาวะผู้นำและมีศักยภาพในการสานต่อภารกิจการเคลื่อนไหว อีกทั้งยังสร้างสมาชิกที่มีน้ำหนึ่งใจเดียวกัน มีแรงจูงใจและแรงกระตุ้นให้เข้าร่วมขบวนการ ทำให้ขบวนการคัดค้านโครงการท่าเรือ สามารถเคลื่อนไหวอย่างเข้มแข็งและต่อเนื่องได้ในระยะต่อๆ มา

ข) การร้องเรียนผ่านคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.)

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนเป็นองค์กรอิสระตามกฎหมาย มีอำนาจหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ในการตรวจสอบและรายงานการกระทำหรือการละเลยการกระทำที่เป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน

ขบวนการมีการเคลื่อนไหวผ่านกลไกการทำงานของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ เป็นระยะ โดยในช่วงต้น ได้ใช้ช่องทางการร้องเรียนคณะกรรมการสิทธิฯ ร่วมกับชาวบ้านในพื้นที่อำเภอสิชล ที่ประสบปัญหาอันคมอุตสาหกรรมเช่นเดียวกัน ต่อมา ใช้กลไกการทำงานของคณะกรรมการสิทธิฯ เพื่อให้เป็นคนกลางในการเจรจาและชี้ความไม่ชอบธรรมของรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการ และครั้งสุดท้าย ใช้เป็นกลไกในการคัดค้านมติ

คณะกรรมการผู้ชำนาญการพิจารณาโครงการ (คชก.) ที่อนุมัติให้ผ่านรายงานการประเมินผลกระทบฯ ของโครงการเข้าสู่กระบวนการขออนุญาตดำเนินโครงการต่อไปได้

ประเด็นสิทธิการมีส่วนร่วมของประชาชน

เดือนมีนาคม 2552 ประชาชนและเครือข่ายเฝ้าติดตามการเคลื่อนไหวของนิคมอุตสาหกรรมภาคใต้ยื่นหนังสือร้องเรียนไปยังคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ในประเด็นที่โครงการพัฒนาขนาดใหญ่ทั้งของรัฐและเอกชนละเมิดสิทธิการมีส่วนร่วมของประชาชน และผลกระทบที่จะได้รับหากมีการก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรม โรงไฟฟ้านิวเคลียร์ รวมถึงการก่อสร้างศูนย์สนับสนุนปฏิบัติการและท่าเรือของบริษัทเชฟรอนฯ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน ในวันที่ 19 พฤศจิกายน 2552 นายแพทย์ นิรันดร์ พิทักษ์วัชระ ในฐานะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พร้อมด้วยคณะทำงาน ได้ลงพื้นที่บริเวณริมหาดคอเขา หมู่ 5 ตำบลสิชล อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อร่วมเวทีเสวนาและรับฟังปัญหาในข้อร้องเรียนดังกล่าวจากชาวบ้านในพื้นที่ โดยเน้นย้ำว่าทางคณะทำงานได้ติดตามลักษณะเช่นนี้มาโดยตลอด เช่น กรณีที่มาบตาพุด สำหรับกรณีที่ทำศาลา ทางคณะทำงานจะเฝ้าติดตามการเคลื่อนไหว ค้นหาข้อเท็จจริง เพื่อดำรงไว้ซึ่งสิทธิการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาโครงการขนาดใหญ่ต่อไป (กฤษฎะทิวัตต์สิริกุล, 2552)

ประเด็นความไม่ชอบธรรมของรายงาน EIA ของโครงการ

ภายหลังจากเวที Public Review ในวันที่ 5 สิงหาคม 2553 นำมาซึ่งการตั้งคำถามต่อหน้าคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติว่า กระบวนการดำเนินงานของบริษัทนั้นไม่โปร่งใสในแง่ของการเกาะติดนักการเมืองท้องถิ่นเช่น นายกองค้การบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้านเพื่อใช้อิทธิพลครอบงำชาวบ้านโดยใช้กลยุทธ์วัฒนธรรมผู้นำท้องถิ่นที่ชาวบ้านให้การเชื่อฟัง แม้ไม่ได้คำตอบที่ชัดเจนจากบริษัทเจ้าของโครงการ แต่ก็เกิดการตั้งคำถามต่อสาธารณะว่า การทำประชาพิจารณ์ EIA ในทำนองนี้ยังได้รับความชอบธรรมหรือไม่ และผู้นำท้องถิ่นแท้จริงแล้วใช้อำนาจท้องถิ่นรักษาผลประโยชน์ชุมชนและชาวบ้านจริงหรือไม่ หรือเป็นเพียงแค่ผู้อำนวยความสะดวกแก่รัฐและบริษัทเอกชนแค่นั้นหรือ หากเป็นเช่นนั้นสิทธิของชาวบ้านแท้จริงใครบ้างเป็นคนปล้นไป 4 พฤศจิกายน 2553 นายบุญโชค แก้วกานนายกองค้การบริหารส่วนตำบลทำขึ้น อำเภอท่าศาลา นำตัวแทนชาวบ้านกว่า 20 คน จากบ้านตะเคียนดำ ตำบลทำขึ้น อำเภอท่าศาลา ยื่นหนังสือต่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติและคณะ นายแพทย์นิรันดร์ พิทักษ์วัชระ ที่ศาลากลางจังหวัดนครศรีธรรมราชซึ่งคณะกรรมการสิทธิฯ เดินทางมาตรวจสอบข้อเท็จจริงกรณีปัญหาจากการพัฒนาจังหวัดนครศรีธรรมราชซึ่งเป็นข้อร้องเรียนจากเครือข่ายผลกระทบจากนโยบายสาธารณะจังหวัดนครศรีธรรมราช และมีเวทีรับฟังความคิดเห็นจากทั้งสองฝ่ายภาพรวมของเวที ตัวแทนจากบริษัทเอกชนชี้แจงว่า มีการดำเนินการตามขั้นตอนของกฎหมายอย่างถูกต้อง มีการรับฟังความคิดเห็นของชุมชน มีแผนการลดผลกระทบต่อชาวบ้านให้เหลือน้อยที่สุด และจะมีการเยียวยาใน

รูปแบบต่างๆ ขณะที่ตัวแทนจากหน่วยงานรัฐ เช่น กรมชลประทาน กรมเจ้าท่า สภาพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ พูตไปในทำนองเดียวกันว่า ยังไม่มีการดำเนินการใดๆ ทั้งสิ้นในขณะนี้โดยใน ส่วนตัวแทนของสภาพัฒนา ระบุว่า กำลังทำการทบทวนแผนเขาเทิร์นซีบอร์ด โดยจะเน้นการพัฒนาที่ยั่งยืนและด้านการเกษตร หากมีโครงการใดที่ประชาชนไม่ต้องการก็จะไม่มีการบรรจุอยู่ในแผน หากจะถือว่านี่คือคำสั่งฎาจากภาครัฐ ก็ย่อมเป็นคำสั่งฎาที่ต้องช่วยกันจดจำ เพราะในสายตาชาวบ้าน และนักวิชาการที่ติดตามเรื่องนี้มาโดยตลอด โครงการเขาเทิร์นซีบอร์ดดูจะสวนทางกับศักยภาพในพื้นที่

เดือนธันวาคม 2555 ชาวบ้าน เครือข่ายประมงกรณีชาวบ้าน เครือข่ายประมงพื้นบ้านอ่าวท่าศาลา เครือข่ายรักษ์บ้านเกิดท่าศาลา และภาคีเครือข่ายชุมชนท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ร่วมกับโครงการนิติธรรมสิ่งแวดล้อม (EnLaw) และคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.) จัดเวทีรับฟังความคิดเห็นชาวบ้านในพื้นที่ก่อสร้างท่าเรือ ของบริษัท เซฟรอนประเทศไทยสำรวจและผลิต จำกัด ในเขตพื้นที่ อ่าวท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อช่วงต้นเดือนธันวาคม 2555 โดยเรียกร้องให้สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สผ.) กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ยกเลิกรายงานผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ ของโครงการที่คณะกรรมการผู้ชำนาญการพิจารณาโครงการ (คชก.)เห็นชอบไปเมื่อวันที่ 11 กันยายน ปี 2555 เนื่องจากพบข้อบกพร่องหลายประเด็น จนกระทั่งบริษัทเจ้าของโครงการ ออกแถลงการณ์ยุติโครงการโดยให้เหตุผลเรื่องความไม่คุ้มทุนของโครงการ

ค) การใช้อำนาจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.2542 ในการขัดขวาง ยับยั้งโครงการ

ตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.2542 มาตรา 16 ให้องค์การบริหารส่วนตำบลมีอำนาจและหน้าที่ในการจัดระบบบริการสาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นของตนเอง โดยสาระที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวของขบวนการคัดค้านโครงการท่าเรือ มีดังนี้

(1) การจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง

(11) การบำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น

(15) การส่งเสริมประชาธิปไตย ความเสมอภาค และสิทธิเสรีภาพของประชาชน

(16) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของราษฎรในการพัฒนาท้องถิ่น

(24) การจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากป่าไม้ ที่ดินทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

เนื่องจากองค์การบริหารส่วนตำบลท่าศาลา และองค์การบริหารส่วนตำบลท่าซื่น อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นองค์กรพันธมิตรของขบวนการคัดค้านโครงการท่าเรือ ขบวนการจึงได้ใช้ช่องทางอำนาจและหน้าที่ดังกล่าวขององค์การบริหารส่วนตำบลในการเคลื่อนไหวในการกำหนดแผนพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง โดยเฉพาะการออกข้อบัญญัติท้องถิ่น โดยกำหนดทิศทางการพัฒนาของชุมชนว่าต้องการปกป้องพื้นที่ไว้จากอุตสาหกรรม โดยการนิยามตนเองว่าเป็นพื้นที่ผลิตอาหาร อีกทั้งยังมีการจัดพิธีลงนามสัญญาประชาคมนายกองค์การบริหารส่วนตำบล 29 ตำบล ไม่เอาโรงไฟฟ้าถ่านหิน ในวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2554

ง) การยื่นหนังสือคัดค้านผ่านกลไกระบบราชการ

ชาวบ้านใช้วิธีการยื่นหนังสือคัดค้านผ่านกลไกระบบราชการ หน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่น ส่วนภูมิภาค และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อแสดงเจตจำนงคัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเรือ หลังจากที่ได้รับรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการผ่านความเห็นชอบจาก คชก. สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (ส.อบต) คนหนึ่งในตำบลกลาย เป็นผู้รวบรวมรายชื่อประชาชนในพื้นที่ที่คัดค้านโครงการ ยื่นหนังสือเรียกร้องต่อหน่วยงานราชการและเจ้าหน้าที่เพื่อคัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเรือ ด้วยเหตุผลการเกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศทางทะเล โดยเฉพาะปัญหาการฟุ้งกระจายของตะกอน และขอคำอธิบายข้อเท็จจริงเกี่ยวกับโครงการให้ชาวบ้านได้รับรู้ ได้รับการตอบกลับจากหน่วยงาน เช่น กรมเจ้าท่าตอบกลับว่ายังไม่ได้รับทราบรายงานที่มีการก่อสร้างท่าเรือของบริษัทเซฟรอนฯ ถ้าได้รับหนังสือจากบริษัทแล้วจะแจ้งให้ทราบต่อไป อย่างไรก็ตามในบางหน่วยงานตอบกลับหนังสือว่าหนังสือพร้อมรายชื่อคัดค้านโครงการฉบับนี้ไม่มีผลมีการเซ็นชื่อแทน (ผู้สูงอายุ) ต่อประเด็นการยื่นหนังสือคัดค้านนี้ สมาชิกขบวนการคนดังกล่าวเล่าว่า

“ปี 2555 ผมหารายชื่อชาวบ้าน 309 คน ทำส่งไป 7 ฉบับ ส่งไปหาผู้ว่าราชการจังหวัดฯ รองผู้ว่าราชการจังหวัดฯ บริษัทเซฟรอนฯ กรมเจ้าท่า สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สผ.) สำนักนายกรัฐมนตรี และสำนักพระราชวัง ส่งไปพร้อมกันทั้ง 7 ฉบับ พร้อมหนังสือคัดค้านการก่อสร้าง ปัญหาคือชาวบ้านที่แก่ๆ เขาไม่ได้เขียนชื่อเอง ผมเขียนให้บ้าง ลูกหลานเขาเขียนให้บ้าง ลายมือเหมือนกันติดๆ กัน เลยถูกหาว่าเป็นรายชื่อปลอม” (สมาชิกขบวนการ, สัมภาษณ์เมื่อ กรกฎาคม 2556)

4.3.3 การระดมทรัพยากรด้านหลักธรรมจริยาหรือความชอบธรรมของขบวนการ

ทรัพยากรด้านหลักธรรมจริยาหรือความชอบธรรมของขบวนการมาอันนำมาซึ่งการขยายการสนับสนุนโครงการ สำหรับขบวนการเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเรือน้ำลึก มีจุดเด่นอยู่ที่การระดมทรัพยากรด้านหลักธรรมจริยาหรือช่วงชิงความชอบธรรมของขบวนการ โดยอาศัยการทำลายความชอบธรรมของวาทกรรมหลัก และช่วงชิงการนำจากผู้นำในพื้นที่ ดังมีรายละเอียดดังนี้

1) การต่อสู้ทางวาทกรรมโดยทำลายความชอบธรรมของวาทกรรมหลัก (รายงานการประเมินผลกระทบ) และสถาปนาวาทกรรมทางเลือกการพัฒนาของตนเอง ถือเป็นแนวทางสำคัญในการขยายแนวร่วม และหนุนเสริมการเคลื่อนไหวในยุทธวิธีการขัดขวางตามระบบการเมืองปกติ ในกรณีนี้การสร้างวาทกรรม “ทะเลร้าง” “อ่าวทองคำ” และการเชื่อมโยงความหมายของนิคมอุตสาหกรรม เรือคราดหอยลาย ท่าเรือ เข้าด้วยกันถือเป็นยุทธวิธีที่สำคัญในการต่อสู้ทางวาทกรรม

การต่อสู้ของขบวนการคัดค้านโครงการท่าเรือในระยะแรก ช่วงปี 2550 เริ่มใช้การสร้างและช่วงชิงการอธิบายเกี่ยวกับเรื่องผลกระทบจากนิคมอุตสาหกรรมตามประสบการณ์ที่ได้รับจากเครือข่ายประชาชนในอำเภอสิชล เครือข่ายภาคประชาชนจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และเครือข่ายภาคประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากนิคมอุตสาหกรรมมาตาปุด จังหวัดระยอง ประกอบกับการรวบรวมข้อมูล และข่าวสารที่ทางการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยได้เปิดเผยแก่ประชาชนในเวทีรับฟังความคิดเห็นเบื้องต้นต่อการจัดตั้งโครงการนิคมอุตสาหกรรม ในวันที่ 19 มกราคม 2552 ว่า ภายหลังจากศึกษาความเหมาะสมของการจัดตั้งอุตสาหกรรมเพื่อรองรับการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคใต้ พบพื้นที่ที่มีความเหมาะสมอยู่ 2 แห่ง คือ ตำบลทุ่งปรัง อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช และตำบลกลาย อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช มีโครงการต่างๆ ที่วางแผนไว้สำหรับการพัฒนาโครงการนิคมอุตสาหกรรมในสองพื้นที่นี้ รวมถึงโครงการก่อสร้างท่าเทียบเรืออุตสาหกรรม การสร้างโรงไฟฟ้า และการดำเนินอุตสาหกรรมปิโตรเคมี (กลุ่มศึกษาการพัฒนา นิคมอุตสาหกรรมปิโตรเคมีนครศรีธรรมราช, 2552)

การช่วงชิงการให้ความหมายของการเกิดนิคมอุตสาหกรรมโดยขบวนการได้ชี้ให้เห็นถึงผลกระทบในอีกแง่มุมหนึ่งที่หน่วยงานราชการอาจยังไม่ได้ชี้แจงให้ประชาชนได้ทราบ นั่นคือผลกระทบทางลบที่จะเกิดขึ้นหากมีนิคมอุตสาหกรรมในพื้นที่ ทั้งในประเด็นการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ การทำลายอำนาจการบริหารจัดการทางเศรษฐกิจของประชาชนในพื้นที่ และความเสื่อมของสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น ประเด็นเหล่านี้ขบวนการได้ใช้ในการเคลื่อนไหวในช่วงก่อนที่จะรับทราบรูปแบบโครงสร้างการก่อสร้างท่าเรือที่ตำบลกลาย ประมาณปี 2549 เรื่อยมาจนถึงปี 2551

ระหว่างนั้น ในช่วงปี 2549-2550 สถานการณ์ที่ชาวประมงพื้นบ้านต้องเผชิญ ได้แก่ วิกฤตเรือคราดหอยลาย ที่กำลังรุกรทำลายทรัพยากรทางทะเลอย่างหนัก สมาชิกผู้มีบทบาทในขบวนการเคลื่อนไหวและเป็นผู้ร่วมต่อสู้วิกฤตเรือคราดหอยลายกับชาวประมงพื้นบ้านได้เข้าช่วงชิงการอธิบายรวมความหมาย และยับยั้งการอธิบายการทำลายทรัพยากรทางทะเลมาสู่คำว่า “ทะเลร้าง” คำนี้ ปัญญาชนท้องถิ่นคนหนึ่งบอกเล่าว่า “เป็นคำที่มีที่มาจากนักการเมืองคนหนึ่ง เขาพูดบอกว่าทะเลท่าศาลาเป็นทะเลร้าง” (ปัญญาชนท้องถิ่นคนหนึ่ง, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2558) เป็นคำที่ชาวประมงพื้นบ้านตระหนักดีว่าเป็นผลมาจากการทำประมงของเรือคราดหอย ที่เข้าใช้เครื่องมือทำลายหน้าดินในทะเลจนสูญเสียความอุดมสมบูรณ์อย่างไม่สามารถฟื้นตัวกลับได้ในระยะเวลาสั้น ทะเลร้าง ถูกใช้เป็นความหมายเชื่อมโยงกับโครงการก่อสร้างท่าเรือว่า เรือคราดหอยลายเป็นต้นเหตุที่ทำให้ทะเลร้าง ซึ่งจะเป็นการเปิดประตูให้โครงการก่อสร้างท่าเรือเข้าใช้ประโยชน์จากพื้นที่อ่าวท่าศาลานี้โดยง่าย (ปัญญาชนอิสระคนหนึ่ง, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2558) สอดคล้องกับในรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการ ที่ระบุว่า “พื้นที่โครงการส่วนที่อยู่ในทะเล และบริเวณใกล้เคียงไม่เป็นพื้นที่ในเขตอนุรักษ์ และ / หรือพื้นที่คุ้มครองตามกฎหมาย รวมทั้งไม่ได้เป็นพื้นที่ที่มีความอ่อนไหว หรือมีความสำคัญเป็นพิเศษทางนิเวศวิทยา (ไม่เป็นแหล่งปะการัง แหล่งหญ้าทะเล และแหล่งเพาะพันธุ์วางไข่จำเพาะของสัตว์น้ำ)” (บริษัท เซฟรอนประเทศไทยสำรวจและผลิต จำกัด, 2555: 6-16) จึงยังเป็นการตอกย้ำว่า “ทะเลร้าง” จากเรือคราดหอยลายสัมพันธ์กับโครงการก่อสร้างท่าเรือ

ในการที่ขบวนการสร้างและเข้าช่วงชิงการอธิบายความหมาย “ทะเลร้าง” นี้ สามารถระดมมวลชนผู้สนับสนุนจากกลุ่มประมงพื้นบ้านได้อย่างเหนียวแน่น เนื่องด้วยเป็นกลุ่มที่มีประสบการณ์ตรง มีความเข้าใจและได้รับผลกระทบที่เกิดขึ้นหากท้องทะเลอ่าวท่าศาลาสูญเสียความอุดมสมบูรณ์โดยตรง จึงเป็นกลุ่มคนที่เข้าร่วมกิจกรรมการเคลื่อนไหวต่างๆ ของขบวนการอย่างเข้มแข็งในระยะต่อๆ มา (สำหรับรายละเอียดของการใช้วาทกรรมในการต่อสู้ ดูในบทที่ 5)

ทำเรือ เชฟรอน

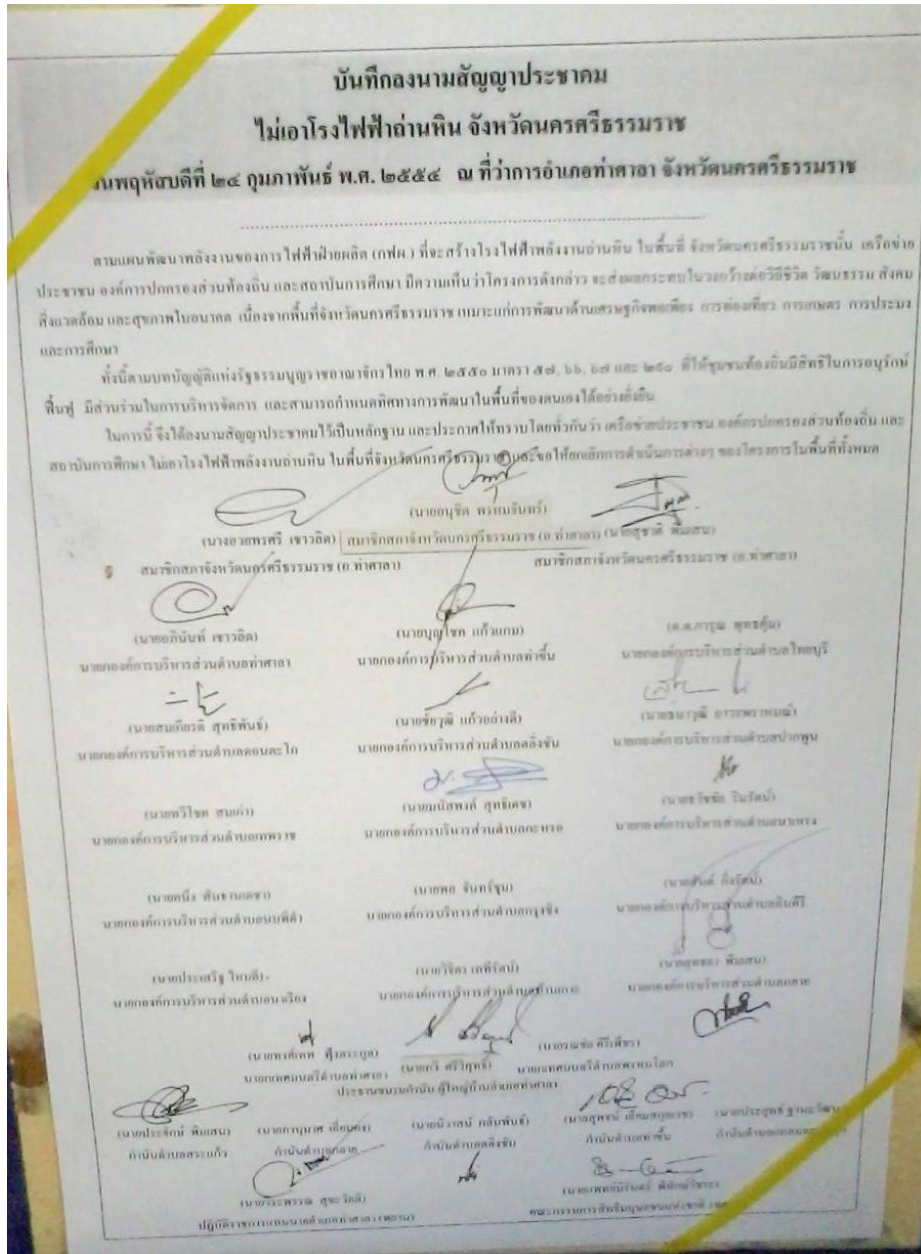
บริษัท เชฟรอนประเทศไทยสำรวจและผลิต จำกัด

รูปภาพที่ 16 ตัวอย่างภาพที่ใช้ประกอบการนำเสนอข้อมูลในเวทีวิชาการ
ที่มา: หนังสือเรื่อง การแย่งชิงทรัพยากรในบริบทโลกาภิวัตน์, เลิศชาย ศิริชัย บรรณาธิการ

2) การช่วงชิงการสนับสนุนจากผู้นำท้องถิ่น

การสร้างและช่วงชิงความหมายไม่เพียงเกิดขึ้นกับคำว่า “ทะเลร้าง” เท่านั้น แต่ยังเกิดขึ้นในการช่วงชิงความหมายของการสนับสนุนจากผู้นำท้องถิ่นอีกด้วย โดยขบวนการได้ใช้ช่องทางการจัดกิจกรรมครั้งสำคัญเพื่อประกาศนัยยะการสนับสนุนจากผู้นำท้องถิ่น ได้แก่ 1) งานลงนามสัญญาประชาคม “คนท่าศาลา ไม่เอาโรงไฟฟ้าถ่านหิน” 24 กุมภาพันธ์ 2554 เนื่องจากประเด็นโรงไฟฟ้าถ่านหินเป็นประเด็นปัญหาที่สาธารณะเห็นร่วมมากกว่าประเด็นโครงการทำเรือที่สาธารณะไม่ค่อยให้ความสนใจนัก ด้วยไม่เห็นภาพผลกระทบที่ชัดเจน จากเหตุผลดังกล่าวเป็นที่มาของการเกิดกิจกรรมลงนามสัญญาประชาคมครั้งนี้ โดยกิจกรรมได้ให้ผู้นำท้องถิ่นและประชาชนโดยทั่วไปลงนามว่าเห็นด้วยหรือคัดค้านการเกิดโรงไฟฟ้าถ่านหินในพื้นที่ ได้เชิญผู้นำท้องถิ่น ประกอบด้วย นายกองค์การบริหารส่วนตำบลทุกตำบลในอำเภอท่าศาลา กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน มาร่วมลงชื่อประกาศเจตนารมณ์ ทั้งนี้ ในสัญญาประชาคมฉบับนี้ได้ประกาศเจตนารมณ์ครอบคลุมไปกว่าเรื่องโรงไฟฟ้าถ่านหิน แต่หมายรวมถึงโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ทุกโครงการที่จะเข้ามาดำเนินการในพื้นที่ ซึ่งนายกองค์การ

บริหารส่วนตำบลที่มาร่วมลงชื่อแม้จะอยู่ในเขตตำบลอื่น หรือเห็นด้วยกับโครงการก่อสร้างท่าเรือ ที่ได้ร่วมลงชื่อก็ถูกหมายรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของผู้คัดค้านโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ด้วย

รูปภาพที่ 17บันทึกลงนามสัญญาประชาคม ไม่เอาโรงไฟฟ้าถ่านหิน จังหวัดนครศรีธรรมราช

นอกจากขบวนการจะพยายามทำลายความชอบธรรมของโครงการ ผ่านรายงาน EIA แล้ว อีกยุทธวิธีที่สำคัญคือการเข้าช่วงชิงนัยยะการสนับสนุนจากผู้นำ คือ การรวมตัวของผู้นำศาสนาและชาวมุสลิมในงานพิธีเมาลิดและละหมาดฮายัต ที่จัดขึ้นในวันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2555 ณ ชายหาดบ้านในถุ้ง อำเภอท่าศาลาเป็นการรวมตัวเพื่อขอพรต่อพระองค์อัลเลาะห์เจ้า ดลให้จังหวัดนครศรีธรรมราชรอดพ้นจากโครงการขนาดใหญ่ต่างๆ ซึ่งในงานพิธีนี้มีผู้นำศาสนาอิสลามเข้าร่วมเป็นจำนวนมาก ซึ่งขบวนการได้ใช้จุดนี้เป็นนัยยะแสดงว่าการเคลื่อนไหวและเป้าหมายการคัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเรือของขบวนการได้รับการสนับสนุนจากผู้นำศาสนาอิสลาม (ปรัชญเกียรติ ว่าโร๊ะ, 2555; ออนไลน์)

4.4 สรุปลักษณะสำคัญของการประกอบสร้างกลุ่มและการระดมทรัพยากรของขบวนการ

4.4.1 การสร้างแกนนำแบบหลากหลาย

ขบวนการเกิดจากการประกอบสร้างขึ้นของผู้คนทั้งแบบกลุ่ม และปัจเจกชน จำนวนมาก และหลากหลาย ลักษณะปฏิบัติการที่เกิดขึ้นก็มีอยู่อย่างหลากหลายตามแต่แนวทางของแต่ละกลุ่มที่มาประกอบกัน เช่น การที่กลุ่มประมงพื้นบ้านชาวมุสลิมจัดกิจกรรมทางศาสนาละหมาดฮายัตเพื่อเป็นสัญลักษณ์ว่าผู้นำทางศาสนา 35 มัสยิด ทั้งในพื้นที่และบริเวณใกล้เคียงไม่ยอมให้มีการเกิดขึ้นของโครงการ หรือการที่ศิลปินชาวจังหวัดนครศรีธรรมราชจะประพันธ์เพลงที่มีเนื้อหาคัดค้านต่อต้านบริษัทเจ้าของโครงการและมาร่วมร้องในเวทีสาธารณะต่างๆ เป็นต้น ลักษณะการประกอบสร้างดังกล่าวเป็นการยึดเหนี่ยวกันไว้ด้วยเป้าหมายที่มีร่วมกัน คือ การคัดค้านไม่ให้เกิดโครงการก่อสร้างท่าเรือขึ้นในพื้นที่ตำบลกลาย อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ด้วยลักษณะการเคลื่อนไหวเช่นนี้จึงมิได้มีใคร หรือคนกลุ่มใดเป็นแกนนำของขบวนการโดยตลอด

อย่างไรก็ตาม ปฏิบัติการของขบวนการมิได้มีแต่ปฏิบัติการย่อยๆ ที่กระทำแยกส่วนโดยองค์ประกอบของขบวนการ แต่ในปฏิบัติการครั้งใหญ่ที่มีการรวมตัวเพื่อแสดงพลังและความเข้มแข็งของประชาชนในการมุ่งมั่นทำตามเจตนารมณ์ปกป้องพื้นที่ เช่น การชุมนุมปิดถนน 3 จุด ในตัวเมืองนครศรีธรรมราชเพื่อต่อต้านนิคมอุตสาหกรรมและโครงการก่อสร้างท่าเรือ วันที่ 1 มีนาคม 2553 มหกรรมคนท่าศาลาไม่เอาโรงไฟฟ้าถ่านหิน 22-24 กุมภาพันธ์ 2554 ที่เป็นการรวมพลสมาชิกและเครือข่ายจำนวนมาก อาจปรากฏภาพของแกนนำธรรมชาติขึ้น กล่าวคือ อาจเป็นแกนนำที่เกิดจากการที่บุคคลสั่งสมความรู้และประสบการณ์ในการเคลื่อนไหวมาได้ระยะหนึ่ง รวมถึงอาจเป็นผู้ที่มีภาวะผู้นำ เป็นผู้นำกลุ่มต่างๆ อยู่ก่อนหน้าทีกลุ่มจะมีการกิจคัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเรือเพิ่มเสริมขึ้นมาจากภารกิจหลักของกลุ่ม เป็นต้น

4.4.2 การสร้างเครือข่ายแบบใกล้ชิดและเครือข่ายแบบห่างไกล

เครือข่ายการต่อสู้ของขบวนการคัดค้านโครงการท่าเรือมีอยู่ทั้งในพื้นที่ใกล้เคียงหรือเครือข่ายแบบใกล้ชิด ดังเช่น เครือข่ายจากอำเภอสิชล ที่ในการจัดกิจกรรมในช่วงแรกอาศัยคนจากพื้นที่อำเภอสิชลที่คัดค้านโครงการนิคมอุตสาหกรรมอยู่ก่อนแล้วมาช่วยแสดงพลังในการคัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเรือ ส่วนเครือข่ายที่อยู่ห่างไกลออกไปกว่านั้น เช่น เครือข่ายภาคประชาชนในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เครือข่ายภาคประชาชนต่อกรณีนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด จังหวัดระยอง ทั้งสองเครือข่ายนี้มีส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้บทเรียนการต่อสู้ และข้อมูลข่าวสารระหว่างขบวนการกับพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนาพื้นที่อื่น ตลอดจนการเข้าเสริมพลังการเคลื่อนไหวในบางกิจกรรมของขบวนการ ซึ่งเป็นไปในลักษณะที่ประชาชนผู้ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาเหมือนกันมีความเข้าใจ และมีเป้าหมายเดียวกันคือปกป้องพื้นที่ชุมชน จึงมาช่วยเหลือกันเพื่อให้เป้าหมายบรรลุผลสำเร็จไปได้

4.4.3 การสร้างฐานกำลังคนในการเคลื่อนไหว

ฐานกำลังคน มวลชน หรือสมาชิกที่เข้าร่วมในการเคลื่อนไหวเป็นสิ่งที่ยขบวนการให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก เนื่องจากมวลชนหรือฐานกำลังคนในที่นี้จะเป็นผู้ให้การสนับสนุนทรัพยากรแก่ขบวนการในหลายด้าน ได้แก่ ยืนยันความชอบธรรม สนับสนุนด้านความร่วมมือ ความรู้ด้านต่างๆ ที่จำเป็นต่อกิจกรรมการเคลื่อนไหว เช่น การจัดกิจกรรมประท้วง การจัดตั้งกลุ่ม/องค์กร หรือองค์ความรู้ทางยุทธศาสตร์ ยุทธวิธีและเทคนิคในการระดมมวลชน การประกอบสร้างในช่วงแรกนี้ ลุงแดง (นามสมมติ) ปัญญาชนในชุมชนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการระดมทรัพยากรจากพื้นที่อื่น คือ เครือข่ายภาคประชาชนที่อำเภอสิชลมาร่วมถ่ายทอดองค์ความรู้เหล่านี้ และยังเป็นจุดเริ่มต้นของการระดมทรัพยากรมนุษย์ คือ แรงงาน ประสบการณ์ ทักษะ ความชำนาญในความรู้ท้องถิ่น และภาวะผู้นำ ในกลุ่มประชาชนในพื้นที่ในระยะต่อมา

4.4.4 การใช้ความรู้และการสนับสนุนจากนักวิชาการ

เนื่องจากจุดมุ่งหมายหนึ่งของขบวนการเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการท่าเรือ คือ สร้างการเคลื่อนไหวที่มีพลัง สร้างการรับรู้และตระหนักในประเด็นปัญหาให้เกิดในคนหมู่มาก ลักษณะการเคลื่อนไหวที่สำคัญจึงเป็นการใช้ข้อมูลและความรู้เพื่อสื่อสารสร้างการยอมรับและสนับสนุนเป้าหมายจากสาธารณะ จากเป้าหมายนี้ ขบวนการจำเป็นต้องอาศัยนักวิชาการในการสนับสนุนงานด้านวิชาการ และข้อมูลความรู้ โดยนักวิชาการที่เข้าร่วมมีทั้งอาจารย์จากมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ที่ร่วม

ช่วยในการรวบรวม เผยแพร่ข้อมูล ให้ความเห็นเชิงวิชาการอันเป็นประโยชน์ต่อการเคลื่อนไหวของ ขบวนการ ร่วมขึ้นเวทีปราศรัย และร่วมให้ความรู้ในระหว่างการจัดกระบวนการประเมินผลกระทบ โดยชุมชน (CHIA) และดำเนินโครงการวิจัยอันมีส่วนสำคัญต่อการรวบรวมข้อมูลเพื่อเสริมสร้างความ เข้มแข็งทางวิชาการแก่ประชาชนในพื้นที่

นอกจากนี้ยังมีการสนับสนุนจากนักวิชาการนอกพื้นที่อีกหลายท่าน ได้แก่ นักวิชาการด้านผัง เมือง ที่มาร่วมช่วยในการวิเคราะห์แบบแปลนท่าเรือและผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นกับชาวประมง ท้องถิ่น อาจารย์จากคณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ผู้เชี่ยวชาญด้านการประเมินผลกระทบ สิ่งแวดล้อมและสุขภาพ (EHIA) ที่ร่วมวิเคราะห์ ให้ข้อมูลแก่ชาวบ้านและแสดงความคิดเห็นในเวที สาธารณะต่อกรณีการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมของโครงการที่มีข้อบกพร่องและสร้างความ ไม่เป็นธรรมแก่ชาวบ้านในพื้นที่

4.4.5 การมีเครือข่ายเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร

ความร่วมมือและปฏิบัติการที่สำคัญที่ขบวนการต้องการอีกส่วนหนึ่ง คือ ความร่วมมือจาก เครือข่ายเผยแพร่ข่าวสาร เป็นเครื่องมือที่สร้างความสำเร็จในการสร้างการยอมรับและแรงสนับสนุน จากสาธารณะที่มีต่อขบวนการให้เกิดขึ้นตลอดระยะเวลาการเคลื่อนไหว เครือข่ายที่สำคัญ คือ สื่อ สาธารณะ อาทิ รายการโทรทัศน์ต่างๆ ของช่องไทยพีบีเอส ช่อง ASTV หนังสือพิมพ์หลายสำนัก ได้แก่ เนชั่น ผู้จัดการ ไทยโพสต์ มติชน นอกจากนี้ยังมีเครือข่ายสื่อในพื้นที่ เช่น หนังสือพิมพ์ ท้องถิ่น หนังสือพิมพ์ “คนคอน” ที่ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการ สร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ในการจัดทำหนังสือพิมพ์เพื่อการสื่อสารข้อมูลข่าวสารต่างๆ ในท้องถิ่นอยู่ ช่วงระยะหนึ่ง คลื่นวิทยุท้องถิ่น 97.75 เมกะเฮิร์ตซ์ เป็นต้น

4.4.6 โครงสร้างกลุ่มที่มีความยืดหยุ่นสูง

การประกอบสร้างขึ้นของขบวนการเป็นการรวมกันของสมาชิกแบบปัจเจกชน กลุ่มหรือ เครือข่ายต่างๆ ทั้งใน และนอกพื้นที่ เป็นเพียงการรวมตัวแบบหลวมๆ ไม่มีโครงสร้างที่ชัดเจน ปรับเปลี่ยนได้ตามภารกิจ แม้ว่าจะมีองค์กรที่เคลื่อนไหวออกหน้าอย่างสมาคมเครือข่ายประมง พื้นบ้านอ่าวท่าศาลา และเครือข่ายรักบ้านเกิดท่าศาลา แต่สมาชิกในองค์กรเหล่านี้ก็ซ้อนทับกันอยู่ และซ้อนทับกับกลุ่มอื่นๆ ด้วย ปฏิบัติการของขบวนการภายใต้ลักษณะเช่นนี้อาจเรียกได้ว่าเป็น โครงสร้างการเคลื่อนไหวในแนวราบ เนื่องจากความยืดหยุ่นของโครงสร้างทำให้สมาชิกสามารถใช้ ทักษะเฉพาะของแต่ละบุคคล แต่ละกลุ่มได้อย่างค่อนข้างมีอิสระ มีลักษณะการสื่อสารเป้าหมาย ยุทธวิธีการเคลื่อนไหว และการเข้าถึงข้อมูลที่ทำเทียมกัน ไม่มีแกนนำที่เป็นผู้รับหน้าที่ปราศรัยหรือ

ออกคำสั่งเพื่อควบคุมและชี้ทิศทางการเคลื่อนไหวอย่างชัดเจน แต่เป็นปฏิบัติการที่ผ่านการวางแผน ตัดสินใจและดำเนินการร่วมกัน

อย่างไรก็ดี ในบางขั้นบางตอนของการเคลื่อนไหวอาจมีปฏิบัติการที่ต้องอาศัยการวางแผนที่ยุ่งยากและซับซ้อนกว่าการเคลื่อนไหวปกติ กล่าวคือ การวางแผนในเชิงกลยุทธ์ของการเคลื่อนไหว จำเป็นจะต้องอาศัยบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีความเชี่ยวชาญด้านการวางกลยุทธ์ การวางโครงสร้าง ขบวนการในช่วงนี้จึงอาจมีลักษณะแบบแนวตั้ง คือ เป็นการวางแผนโดยกลุ่มคนที่มีความเชี่ยวชาญ ก่อนจะถ่ายทอดยุทธวิธี หรือปฏิบัติการย่อยๆ สู่สมาชิกขบวนการ

4.4.7 ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละสถานการณ์การต่อสู้

ระหว่างการเดินทางต่อสู้ของกลุ่มผู้คัดค้านโครงการมีสถานการณ์ต่างๆ ที่สำคัญเกิดขึ้นหลายครั้ง ซึ่งล้วนแล้วแต่มีผลต่อการประกอบสร้างขึ้นของขบวนการทั้งสิ้น เริ่มตั้งแต่สถานการณ์การพัฒนานิคมอุตสาหกรรม ในเขตอำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช ประมาณปี 2549 ที่ได้สร้างความตื่นตัวและเกิดการรวมกลุ่มประชาชนที่ไม่เห็นด้วยกับการพัฒนา ที่ต่อมาได้สร้างความร่วมมือกับกลุ่มปัญญาชนอิสระที่ติดตามการพัฒนาโครงการนิคมอุตสาหกรรมในจังหวัดนครศรีธรรมราช กลุ่มประมงพื้นบ้านมุสลิมบางกลุ่มในอำเภอท่าศาลา และยังเกิดความสัมพันธ์กับภาคประชาชนผู้ได้รับผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์อีกด้วย

ในปีเดียวกัน หลังจากที่มีข่าวการพัฒนาโครงการก่อสร้างท่าเรือในพื้นที่ตำบลกลาย อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช กลุ่มปัญญาชนท้องถิ่นที่ตื่นตัวต่อการพัฒนานี้เริ่มสานต่อกับกลุ่มประชาชนอำเภอสิชล ด้วยการเข้าร่วมการเคลื่อนไหวและศึกษาดูงาน ทำให้กลุ่มปัญญาชนท้องถิ่นเกิดความสัมพันธ์อันดีกับเครือข่ายต่างๆ ที่อยู่ในขบวนการเคลื่อนไหวนี้ด้วย

อีกทั้งในช่วงปี 2549 ก็ยังมีวิกฤตเรือคราดหอยลายที่กลุ่มประมงพื้นบ้านกำลังเผชิญอยู่ ซึ่งกลุ่มประมงพื้นบ้านที่ตื่นตัวและมีบทบาทมากในการร่วมแก้ไขปัญหานี้คือ กลุ่มประมงพื้นบ้านสระบัว บ้านในถุ้ง และบ้านหน้าทับ โดยมีองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานอยู่ในพื้นที่ คือ สมาคมรักษ์ทะเลไทย รวมทั้งผู้นำท้องถิ่น คือ นายกองค้การบริหารส่วนตำบลกลาย ให้การดูแลและเข้าร่วมแก้ไขสถานการณ์นี้อยู่ อีกทั้งยังมีปัญญาชนอิสระเข้าร่วมติดตามและแก้ไขปัญหานี้ด้วย

ปี 2551 การเคลื่อนไหวของกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย สถานการณ์การเมืองระดับประเทศเข้ามามีบทบาทต่อการประกอบสร้างขบวนการในช่วงนี้ เมื่อกลุ่มผู้มีบทบาทสำคัญในการเคลื่อนไหวทั้งหมด ได้แก่ กลุ่มปัญญาชนท้องถิ่น ปัญญาชนอิสระ กลุ่มประมงพื้นบ้าน เครือข่ายภาคประชาชนอำเภอสิชล เครือข่ายภาคประชาชนจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ต่างก็เข้าร่วมกับการ

เคลื่อนไหวของกลุ่มพันธมิตรฯ ได้รู้จักสนิทสนม และสานความสัมพันธ์จนมาถึงช่วงการเคลื่อนไหวในระยะต่อมา

ปี 2553 โครงการพัฒนาโรงไฟฟ้าถ่านหินในพื้นที่อำเภอท่าศาลา ด้วยความตื่นตัวต่อผลกระทบจากโรงไฟฟ้า ทำให้มีปัญญาชนท้องถิ่นอีกกลุ่ม และผู้นำท้องถิ่น คือ นายกองค้การบริหารส่วนตำบลท่าซื่น ได้เข้ามีบทบาทต่อการเคลื่อนไหวคัดค้านโรงไฟฟ้า อีกทั้งยังมีประชาชนในพื้นที่ที่ตั้งโรงไฟฟ้า คือ กลุ่มชาวบ้านตะเคียนดำ ตำบลท่าซื่น ที่ตื่นตัวต่อสถานการณ์นี้ ทุกริ่ดี เนื่องจากกลุ่มชาวบ้านตะเคียนดำที่ตื่นตัวเป็นกลุ่มประมงพื้นบ้านมุสลิม จึงได้ประสานความร่วมมือขอความช่วยเหลือจากประมงพื้นบ้านสระบัวให้เข้าร่วมในการคัดค้านโรงไฟฟ้า

การพัฒนาโรงไฟฟ้าถ่านหินเป็นสถานการณ์ที่ประชาชนทุกกลุ่มให้ความสนใจและเห็นว่าเป็นประเด็นสำคัญ ในการเคลื่อนไหวคัดค้านจึงเกิดการรวมพลังทั้งกลุ่ม องค์กร และปัจเจกชนที่มีบทบาทในการเคลื่อนไหวทั้งหมดก่อนหน้านี้หลอมรวมเข้าเป็นขบวนการเดียวกัน

เดือนมีนาคม 2554 สถานการณ์ภัยพิบัติน้ำท่วมใหญ่จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นอีกเหตุการณ์ที่ทำให้เกิดการระดมพลังของประชาชนทุกกลุ่ม องค์กร และปัจเจกชนในการเข้าร่วมช่วยเหลือผู้ประสบภัย เหตุการณ์นี้ได้กระชับความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มผู้เคลื่อนไหวทั้งหมดเข้าด้วยกันอีกครั้งหนึ่ง

จากสถานการณ์ข้างต้นทั้งหมด มีการเกิดขึ้นของปัจเจกชนผู้คัดค้านโครงการ การรวมกลุ่ม การประสานระหว่างกลุ่มและเครือข่าย พัฒนากลายเป็นขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านโครงการก่อสร้างท่าเรือในที่สุด

4.4.8 การระดมทรัพยากร

ภายใต้บริบทความขัดแย้งระหว่างประชาชนผู้คัดค้านกับโครงการก่อสร้างท่าเรือ ได้เกิดการรวมตัวกันของประชาชนที่มีเป้าหมายในการคัดค้านไม่ให้มีการดำเนินโครงการ ในพื้นที่สำคัญ 4 ตำบล ได้แก่ ตำบลกลายที่ตั้งโครงการและตำบลใกล้เคียงอย่างตำบลสระแก้ว ตำบลท่าซื่น และตำบลท่าศาลา อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ทั้งนี้ การเคลื่อนไหวเพื่อให้เป้าหมายบรรลุผลสำเร็จ ประชาชนผู้คัดค้านโครงการ จำเป็นจะต้องมีการระดมและอาศัยพลังการเคลื่อนไหวร่วมกัน การประกอบสร้างกลุ่มผู้คัดค้านขึ้นเป็นขบวนการจึงอาจกล่าวได้ว่าเป็นกระบวนการสร้างพลังและอำนาจการต่อสู้ โดยออกแบบยุทธศาสตร์ ยุทธวิธีการเคลื่อนไหวและระดมทรัพยากรสนับสนุน รวมถึงมีการสร้างพันธมิตรกับองค์กร/ขบวนการที่มีเป้าหมายสอดคล้องหรือมีทิศทางเดียวกัน

การรวมตัวของแกนนำ สมาชิก และความร่วมมือจากองค์กรและเครือข่ายพันธมิตรทุกองค์กรที่กล่าวมา เป็นการรวมตัวในลักษณะไม่เป็นทางการ โครงสร้างของขบวนการเคลื่อนไหวทาง

สังคมคัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเรือจึงไม่มีโครงสร้างที่แข็งตัว แต่เป็นการรวมตัวเพื่อทำงานตามภารกิจเฉพาะตามความเชี่ยวชาญของแต่ละกลุ่ม/องค์กร และร่วมกันเคลื่อนไหวขับเคลื่อนในบางกรณี แต่ละองค์ประกอบที่สำคัญของขบวนการ ได้แก่ ปัญญาชนในชุมชน ปัญญาชนอิสระ ชาวประมงพื้นบ้าน นักการเมืองท้องถิ่น ชาวบ้านที่ต่อสู้เรื่องสิ่งแวดล้อมในพื้นที่อื่น นักวิชาการมหาวิทยาลัย นักพัฒนาเอกชน สื่อสารมวลชน นักเคลื่อนไหวอิสระ และเครือข่ายที่อยู่นอกพื้นที่อื่นๆ ล้วนยึดเหนี่ยวกันไว้ด้วยเป้าหมายของขบวนการ และนำความเชี่ยวชาญและทักษะความสามารถเฉพาะของแต่ละบุคคล กลุ่มหรือองค์กรระดมเข้าช่วยให้การเคลื่อนไหวของขบวนการบรรลุผลสำเร็จตามที่ตั้งไว้

องค์ประกอบของขบวนการที่มีความหลากหลาย สะท้อนให้เห็นว่า ขบวนการมีลักษณะของขบวนการทางสังคมรูปแบบใหม่ ในแง่ที่มีใช้ขบวนการเคลื่อนไหวบนฐานของชนชั้นใดเพียงชนชั้นเดียวอย่างขบวนการเคลื่อนไหวในอดีต แต่มีความหลากหลาย และมีความสัมพันธ์ที่สลับซับซ้อน ในขณะเดียวกันก็มีการเชื่อมโยงประเด็นการเรียกร้องกับผลประโยชน์ของสาธารณะ

4.5 สรุป

จากเนื้อหาในส่วนที่ 4.1 – 4.4 สามารถสรุป ภาพรวมของขบวนการคัดค้านท่าเรือ อำเภอลำศาลาได้ดังนี้

1. พื้นที่และกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์และการเคลื่อนไหวของขบวนการ ประกอบด้วยกลุ่มคนในพื้นที่ตำบลกลาย ตำบลสระแก้ว ตำบลท่าซิ่น และตำบลท่าศาลา การวิเคราะห์ผู้ยอมรับและสนับสนุนขบวนการ อาจแบ่งลักษณะกลุ่มคนตามอาชีพ คือ กลุ่มที่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านมีความตื่นตัวเข้าร่วมและให้การสนับสนุนขบวนการมากกว่ากลุ่มเกษตรกร ที่ทำสวน หรือเลี้ยงสัตว์ และกลุ่มคนในพื้นที่ตำบลกลายเป็นกลุ่มที่ตื่นตัวก่อน แต่ไม่ใช่กลุ่มที่เป็นมวลชนส่วนมากของขบวนการ กลับกลายเป็นกลุ่มคนในตำบลอื่น ได้แก่ ตำบลท่าศาลา ตำบลท่าซิ่น และตำบลสระแก้ว ที่ตื่นตัวมากกว่าตามลำดับ ซึ่งในส่วนนี้ก็อาจวิเคราะห์ได้ว่าสัมพันธ์กับอาชีพของกลุ่มคนในแต่ละพื้นที่ด้วย

2. การพัฒนาโครงการท่าเรือกับชุมชน แบ่งได้เป็น 2 ช่วง คือช่วงที่หนึ่ง (พ.ศ.2546-2549) ที่โครงการเริ่มเข้าพบผู้นำท้องถิ่น และให้ข้อมูลโครงการ และช่วงที่สอง (พ.ศ.2549 เป็นต้นมา) ที่เริ่มปรากฏกระแสการคัดค้าน โครงการดำเนินกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมในด้าน การสนับสนุนกิจกรรมด้านการศึกษาสนับสนุนด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมสนับสนุนกิจกรรมด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและพลังงานกิจกรรมด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิต

3. การประกอบสร้างของกลุ่มผู้คัดค้านโครงการท่าเรือ ประกอบขึ้นจากองค์ประกอบที่สำคัญ 10 กลุ่มด้วยกัน คือ

1) ปัญญาชนท้องถิ่น แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มด้วยกัน คือ กลุ่มแรก ปัญญาชนท้องถิ่น ชาวบ้านตำบลกลาย ที่เคลื่อนไหวตั้งแต่ช่วงแรกของการพัฒนาโครงการก่อสร้างท่าเรือ เป็นกลุ่มที่มีความสามารถในการระดมมวลชนจากพื้นที่อื่นมาช่วยเคลื่อนไหว โดยเฉพาะกลุ่มชาวบ้านที่ต่อสู้เรื่องสิ่งแวดล้อมในพื้นที่อื่นที่เข้ามาเสริมกำลังให้ขบวนการในช่วงแรกของการเคลื่อนไหวที่คนในพื้นที่เองยังไม่เกิดความตื่นตัวนัก อีกทั้งยังเป็นกลุ่มที่พยายามเข้าถึงแหล่งทุนที่จะสนับสนุนให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ เช่น โครงการเอชไอเอชุมชนที่จัดทำครั้งแรกในช่วงปี 2549 ได้รับการสนับสนุนเงินทุนจากสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ รวมถึงแหล่งข้อมูล เช่น นักวิชาการมหาวิทยาลัย เป็นต้น

ปัญญาชนท้องถิ่นกลุ่มที่สองเป็นกลุ่มที่เข้ามามีบทบาทหลังการเข้ามาของโรงไฟฟ้า ถ่านหิน เป็นกลุ่มที่มีบทบาทในการสร้างผลผลิตทางวัฒนธรรม อาทิเช่น บทกวี และความรู้ เรื่องระบบนิเวศเฉพาะ และลมแปดทิศ ที่ขบวนการใช้ในการดำเนินกิจกรรมหรือการรณรงค์ต่างๆ

2) ปัญญาชนอิสระ สมาชิกกลุ่มนี้เป็นกลุ่มสำคัญที่ระดมทรัพยากรที่มีประโยชน์ให้กับขบวนการได้อย่างหลากหลาย ได้แก่ มวลชน องค์ความรู้ทางยุทธศาสตร์ ยุทธวิธีการต่อสู้ การสื่อสารเพื่อการเคลื่อนไหว และเทคนิคการระดมมวลชนช่องทางการสื่อสารสาธารณะและองค์กรสนับสนุน

3) ชาวประมงพื้นบ้าน เป็นกลุ่มที่มีความสามารถในการระดมทรัพยากรมวลชนเข้าร่วมในการเคลื่อนไหวได้มาก โดยเฉพาะกลุ่มประมงพื้นบ้านในพื้นที่ อีกทั้งยังเป็นกลุ่มที่เป็นผู้ผลิตความรู้เฉพาะเรื่อง เช่น ความรู้เกี่ยวกับการทำอาชีพประมง เช่นความรู้เรื่องฤดูกาลวางไข่ของปลาแต่ละชนิด ชุมความรู้เรื่องเครื่องมือที่เหมาะสมในการจับสัตว์น้ำแต่ละประเภท ชนิดและพันธุ์ปลาที่หากินในบริเวณต่างๆ ลักษณะดอนได้น้ำ ฤดูกาลและทิศทางลม ล้วนเป็นความรู้เฉพาะเรื่องที่กระจุกกระจายอยู่

4) นักการเมืองท้องถิ่น สนับสนุนให้ขบวนการเข้านำใช้ทรัพยากรได้อย่างสะดวกและหลากหลายมากขึ้น และสร้างความเชื่อมั่นในการต่อสู้ให้กับชาวบ้านที่เป็นผู้ยอมรับหรือเป็นผู้สนับสนุนขบวนการอยู่เดิมให้มั่นคงมากขึ้น

5) ชาวบ้านที่ต่อสู้เรื่องสิ่งแวดล้อมในพื้นที่อื่น เป็นพลังที่ประกอบเข้ามาเป็นส่วนสำคัญของขบวนการ เนื่องจากในกรณีโครงการก่อสร้างท่าเรือ มีความเชื่อมโยงกับโครงการ

อื่นๆ ในพื้นที่ โดยเฉพาะประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อมและสุขภาพที่เป็นเรื่องของคนส่วนใหญ่และมีคนที่ตระหนักถึงผลกระทบหรือมีส่วนได้ส่วนเสียในวงกว้างกว่าเฉพาะพื้นที่ ขบวนการคัดค้านโครงการท่าเรือได้อาศัยจุดนี้เป็นปัจจัยสำคัญในการระดมผู้เข้าร่วมขบวนการเข้ามาเพิ่มขึ้นได้เป็นจำนวนมาก

6) นักวิชาการมหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยในท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนทรัพยากรเครื่องมือทางความคิดที่สำคัญแก่ขบวนการ โดยเฉพาะความรู้เฉพาะเรื่องที่เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง เช่น ความรู้เรื่องผลกระทบจากโรงไฟฟ้าถ่านหิน ความรู้เรื่องพลังงานหรือแม้กระทั่งความรู้ที่มีฐานคิดมาจากภูมิปัญญาของท้องถิ่นเอง ความรู้เหล่านี้เป็นเครื่องมือสำคัญที่ขบวนการใช้ในการสื่อสารเพื่อสร้างความชอบธรรม การสนับสนุนความร่วมมือ และการยอมรับจากสังคม อันจะนำมาซึ่งการระดมผู้ยอมรับและผู้สนับสนุนขบวนการเพิ่มขึ้นได้ ส่วนการสนับสนุนจากนักวิชาการนอกพื้นที่ก็มีส่วนในการระดมความรู้เช่นกัน และที่นอกเหนือไปกว่านั้น นักวิชาการภายนอกที่ขบวนการระดมเข้ามาจะร่วมผลิตความรู้ที่จะใช้ในการระดมผู้ยอมรับและผู้สนับสนุนขบวนการจากสาธารณะ เป็นการขยายโอกาสที่ขบวนการจะสามารถระดมและเข้านำใช้ทรัพยากรใหม่ๆ ได้มากขึ้น

7) องค์กรพัฒนาเอกชน เป็นผู้สนับสนุนขบวนการที่ถูกระดมเข้าสู่ขบวนการเพื่อประโยชน์ในการเข้านำใช้ทรัพยากรที่องค์กรนั้นถือครองอยู่ เช่น ความรู้ในการจัดกิจกรรมเพื่อรณรงค์ ความสามารถในการผลิตสื่อ ป้ายสัญลักษณ์ หรือสื่อสารคดี หนังสือ การสื่อสารออนไลน์ ของกรีนพีซ บุคลากรผู้เชี่ยวชาญเรื่องกฎหมายสิ่งแวดล้อมและมีความสามารถในการวิเคราะห์ใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการเคลื่อนไหวของขบวนการ ของมูลนิธินิติธรรมสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ล้วนแต่เป็นทรัพยากรที่สนับสนุนให้ขบวนการเคลื่อนไหวได้อย่างมีประสิทธิภาพ

8) สื่อสารมวลชน จัดเป็นทรัพยากรที่เป็นเครื่องมือสื่อสารเพื่อการเคลื่อนไหวที่สร้างความได้เปรียบในการเคลื่อนไหวได้มาก การที่ขบวนการคัดค้านท่าเรือสามารถเข้าถึงช่องทางการสื่อสารอย่างหลากหลาย และชนิดของสื่อที่ขบวนการนำเสนอผ่านทางสื่อสารมวลชน มีทั้งสื่อที่ขบวนการผลิตเอง อาทิ ชุดความรู้ที่ได้จากกระบวนการเอชไอเอชุมชน และสื่อที่องค์กรพัฒนาเอกชน หรือแม้แต่รายการโทรทัศน์ การคดี บทสัมภาษณ์ บทความ ที่สื่อมวลชนเป็นผู้ผลิตให้ ความหลากหลายเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยที่มีส่วนสำคัญอย่างมากต่อการระดมผู้ยอมรับและผู้สนับสนุนเข้าสู่ขบวนการ

9) นักเคลื่อนไหวอิสระ เป็นอีกกลุ่มที่ให้การสนับสนุนขบวนการด้วยความรู้สึก ต้องการปกป้องชุมชนท้องถิ่นไม่ให้เกิดกลายเป็นพื้นที่พัฒนาอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ จึงได้มอบทรัพยากร เช่น เครื่องมือสื่อสารเพื่อการเคลื่อนไหว ได้แก่ ดนตรี วรรณกรรม และภาพวาด

10) เครือข่ายที่อยู่ห่างไกล เป็นทรัพยากรด้านสังคมของขบวนการ ที่มีบทบาทในการสนับสนุนทรัพยากรหลายประเภทแก่ขบวนการ ได้แก่ มวลชน ความรู้ทางยุทธศาสตร์ ยุทธวิธีการต่อสู้ เทคนิคในการระดมและจัดตั้งมวลชน จากเครือข่ายภาคประชาชนจังหวัด ประจวบคีรีขันธ์ และเครือข่ายภาคประชาชนภาคตะวันออกเฉียง ก่าลังใจและความเชื่อมั่นจากการสนับสนุนขององค์กรนอกพื้นที่ เป็นต้น

4. ในการเคลื่อนไหวของขบวนการคัดค้านโครงการท่าเรือสามารถสรุปลักษณะสำคัญของการประกอบสร้างกลุ่มและการระดมทรัพยากรของขบวนการ ได้ 8 รูปแบบด้วยกัน ได้แก่ 1) การสร้างแกนนำแบบหลากหลาย 2) การสร้างเครือข่ายแบบใกล้ชิดและเครือข่ายแบบห่างไกล 3) การสร้างฐานกำลังคนในการเคลื่อนไหว 4) การใช้ความรู้และการสนับสนุนจากนักวิชาการ 5) การมีเครือข่ายเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร 6) โครงสร้างกลุ่มที่มีความยืดหยุ่นสูง 7) ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละสถานการณ์การต่อสู้ 8) การระดมทรัพยากร ซึ่งลักษณะการประกอบสร้างกลุ่มและการระดมทรัพยากรที่หลากหลายเช่นนี้เนื่องจากเงื่อนไขสถานการณ์ที่แตกต่างหลากหลายทำให้ขบวนการเรียนรู้และปรับตัวเพื่อคงและเพิ่มประสิทธิภาพของการเคลื่อนไหว

5. ยุทธวิธีการเคลื่อนไหว ขบวนการคัดค้านโครงการท่าเรือเคลื่อนไหวด้วยยุทธวิธีที่หลากหลาย ได้แก่

1) การใช้ยุทธวิธีขัดขวางระบบการเมืองปกติ

2) การต่อสู้ทางวาทกรรมโดยทำลายความชอบธรรมของวาทกรรมหลัก (รายงาน EIA) และสถาปนาวาทกรรมทางเลือกการพัฒนาของตนเอง

3) การเคลื่อนไหวโดยใช้สัญลักษณ์ของนักอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

4) การสร้างช่องทางการสื่อสาร

5) ยุทธวิธีการเคลื่อนไหวผ่านระบบการเมืองแบบปกติ ผ่านการใช้ช่องทางตามกฎหมายที่มีอยู่ในขณะนั้น คือ การใช้ช่องทางการกระบวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยชุมชน (Community Health Impact Assessment: CHIA) หรือเอชไอเอชุมชน ในพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ 2550 การร้องเรียนผ่านคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.) ให้เข้าตรวจสอบในประเด็นสิทธิการมีส่วนร่วมของประชาชน และความไม่

ขอบธรรมของรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการ และการใช้อำนาจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.2542 ในการขอบัญญัติท้องถิ่นและลงนามสัญญาประชาคม แสดงเจตนารมณ์ปกป้องทรัพยากรท้องถิ่น เพื่อขัดขวางและยับยั้งโครงการ

ข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ขบวนการคัดค้านโครงการท่าเรือน้ำลึก อำเภอท่าศาลา มีลักษณะเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ในหลายมิติ ตั้งแต่การเป็นขบวนการที่มีผู้กตติหรือยึดติดกับชนชั้นใดชนชั้นหนึ่งเพียงชนชั้นเดียว จากองค์ประกอบของผู้เข้าร่วมที่มีความหลากหลาย ตั้งแต่ปัญญาชนท้องถิ่น กลุ่มประมงท้องถิ่น นักวิชาการและองค์กรพัฒนาเอกชน ประกอบกับโครงสร้างขององค์กรที่เป็นโครงสร้างแนวราบและมีความยืดหยุ่นสูง ในขณะเดียวกันมีการเชื่อมโยงข้อเรียกร้องกับผลประโยชน์สาธารณะ โดยเฉพาะการชี้ให้เห็นว่า โครงการคัดค้านการก่อสร้างท่าเรือ มิได้มีผลกระทบเฉพาะกับคนในพื้นที่เท่านั้น แต่จะส่งผลกระทบไปถึงผู้คนในวงกว้าง โดยเฉพาะในปัญหาความมั่นคงทางอาหารของคนในภูมิภาค และในประเทศ และคุณลักษณะที่สำคัญที่สุดคือ ความพยายามในการนิยามทางเลือกการพัฒนาของท้องถิ่นด้วยการ “ปกป้องพื้นที่ผลิตอาหาร” แสดงให้เห็นว่า ขบวนการมิได้จำกัดตัวอยู่เฉพาะการคัดค้านโครงการเฉพาะหน้าเท่านั้น แต่มีความพยายามในการสถาปนาสิ่งที่ Habermas เรียกว่า กติกาหรือกฎเกณฑ์ชุดใหม่ในการดำรงชีวิตด้วย

จากการวิเคราะห์การประกอบสร้างของขบวนการผ่านทฤษฎีการระดมทรัพยากร ชี้ให้เห็นความสลับซับซ้อนของการระดมทรัพยากร ทั้งทรัพยากรมนุษย์ ทรัพยากรวัฒนธรรม รวมไปถึงการสร้างขอบธรรม ของขบวนการผ่านการช่วงชิงวาทกรรม (สำหรับการต่อสู้ทางวาทกรรมของโครงการ ดูรายละเอียดในบทที่ 5) สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นปัจจัยสนับสนุนการดำเนินงานของโครงการด้วยกันทั้งสิ้น

บทที่ 5

วาทกรรมกับการต่อสู้ของขบวนการคัดค้านโครงการท่าเรือ

ในขณะที่โครงการฯ อ้างความชอบธรรมในการดำเนินตามกฎหมายที่มีอยู่ และมีเครื่องมือสำคัญคือ การทำงานมวลชนและโครงการความรับผิดชอบต่อสังคม (Corporate Responsibility: CR) ในพื้นที่โครงการและบริเวณใกล้เคียง นอกเหนือไปจากการระดมทรัพยากรในการเคลื่อนไหว (ในบทที่ 4) ขบวนการคัดค้านได้พยายามลดทอนความชอบธรรมของโครงการ โดยอาศัยการสร้าง/ช่วงชิงวาทกรรมการพัฒนาพื้นที่ และขยายไปถึงความพยายามในการนิยามทางเลือกการพัฒนาของตนเอง เนื้อหาในบทที่ 5 นี้ ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูล/ความรู้ที่ขบวนการผลิตและใช้ในการเคลื่อนไหวจากเอกสารและการสัมภาษณ์สมาชิกขบวนการ แล้วนำมาวิเคราะห์ว่า ในการเคลื่อนไหวต่อสู้ของขบวนการคัดค้านโครงการท่าเรือมีการใช้วาทกรรมหรือภาคปฏิบัติการในการต่อสู้อย่างไร ผ่านการวิเคราะห์วาทกรรม (discourse analysis) ที่เป็นการศึกษาวาทกรรมและกระบวนการต่างๆ ที่แฝงอยู่ โดยการสืบค้นกระบวนการ ขั้นตอน ลำดับเหตุการณ์ และรายละเอียดต่างๆ ที่นำไปสู่การสถาปนาขึ้นของวาทกรรม ในส่วนของยุทธวิธีในการต่อสู้ที่ปรากฏระหว่างการวิเคราะห์วาทกรรม จะเผยให้เห็นปฏิบัติการทางวาทกรรม (discursive practice) หรือกระบวนการทำงานของวาทกรรม ที่ขบวนการใช้ในการต่อสู้ และผลที่เกิดขึ้นจากการใช้วาทกรรมนั้น

การอธิบายในบทนี้จะเริ่มจากการอธิบายเงื่อนไข ลำดับเหตุการณ์ กระบวนการและรายละเอียดต่างๆ ที่นำไปสู่การสร้างเอกลักษณ์และความหมายให้กับสิ่งที่เรียกว่าวาทกรรม ตลอดจนอธิบายภาคปฏิบัติการทางวาทกรรมที่ขบวนการใช้เพื่อการต่อสู้เคลื่อนไหว โดยเมื่อทำการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการเคลื่อนไหว พบว่าวาทกรรมที่เกี่ยวข้องและมีผลต่อการเคลื่อนไหวต่อสู้ของขบวนการคัดค้านโครงการท่าเรือมีอยู่ 3 วาทกรรมด้วยกัน คือ

5.1 วาทกรรมว่าด้วยนิคมอุตสาหกรรม

5.2 วาทกรรมว่าด้วยผลกระทบที่เกิดจากการดำเนินงานของโครงการและบริษัทเจ้าของโครงการ และ

5.3 วาทกรรมว่าด้วยเรื่องความไม่โปร่งใสในการจัดทำรายงานประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการ ที่ประกอบด้วยวาทกรรมย่อย คือ วาทกรรมเรื่อง “อ่าวทองคำ” และ วาทกรรมว่าด้วยเรื่องความไม่โปร่งใสในการจัดทำรายงานประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการ

ดังรายละเอียดต่อไปนี้

5.1 วาทกรรมว่าด้วยนิคมอุตสาหกรรม

จากการสัมภาษณ์สมาชิกของขบวนการคัดค้านโครงการท่าเรือ ปัญญาชนอิสระคนหนึ่งที่เป็นสมาชิกในกลุ่มศึกษาการพัฒนา นิคมอุตสาหกรรมปิโตรเคมีนครศรีธรรมราชให้ข้อมูลว่า ในช่วงแรกของการเคลื่อนไหว (ประมาณปลายปี 2549) ขบวนการคัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือเกี่ยวข้องกับความรู้ว่าด้วยเรื่องนิคมอุตสาหกรรม เหตุที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากจากการประกอบสร้างชั้นของขบวนการในช่วงต้น ที่กลุ่มปัญญาชนท้องถิ่นซึ่งเป็นคนกลุ่มแรกที่ตื่นตัวต่อการคัดค้านโครงการท่าเรือได้เข้าร่วมเคลื่อนไหวกับเครือข่ายภาคประชาชนอำเภอสิชล ซึ่งเครือข่ายดังกล่าวเป็นกลุ่มประชาชนที่ต่อสู้ในประเด็นสิ่งแวดล้อมที่มีชุดความรู้และประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับคัดค้านการก่อตั้งนิคมอุตสาหกรรมมาก่อนความรู้ชุดดังกล่าวจึงถูกถ่ายทอดสู่สมาชิกที่เข้าร่วม นับเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้ขบวนการคัดค้านโครงการท่าเรือใช้วาทกรรมว่าด้วยเรื่องนิคมอุตสาหกรรมในการต่อสู้ในระยะแรก

เงื่อนไขการเลือกสร้างวาทกรรม

1) กลุ่มผู้คัดค้านโครงการมีประสบการณ์ในการคัดค้านโครงการก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรมจากการเข้าร่วมกิจกรรมกับเครือข่ายภาคประชาชนในอำเภอสิชล จึงเกิดการเรียนรู้กระบวนการที่เป็นประโยชน์ต่อการสร้างความรู้และการเชื่อมต่อกับเครือข่ายอื่นๆ เพื่อให้เข้ามาสนับสนุนการเคลื่อนไหว

เงื่อนไขในข้อนี้ชี้ให้เห็นว่า การที่ขบวนการคัดค้านโครงการท่าเรือเติบโตมาจากการเข้าร่วมกับเครือข่ายที่ดำรงอยู่แล้วนั้น ส่งผลให้วาทกรรมที่ขบวนการใช้ในการเคลื่อนไหวก็มีลักษณะคล้ายคลึงหรือต่อยอดจากวาทกรรมเดิม ดังเห็นได้จากวาทกรรมว่าด้วยนิคมอุตสาหกรรมที่ขบวนการใช้นั้นก็มีกระบวนการก่อรูปมาจากชุดความรู้เรื่องนิคมอุตสาหกรรมที่กลุ่มปัญญาชนท้องถิ่นรับมาจากการเข้าร่วมเคลื่อนไหวกับเครือข่ายภาคประชาชนในอำเภอสิชล นอกจากนั้นยังชี้ให้เห็นภาคปฏิบัติการหรือการทำงานของวาทกรรมที่มีกระบวนการถ่ายทอดชุดความรู้ผ่านทางความสัมพันธ์แบบเครือข่ายด้วย

2) วาทกรรมว่าด้วยนิคมอุตสาหกรรมที่กลุ่มคัดค้านโครงการใช้ในการต่อสู้เคลื่อนไหวมีที่มาจากความรู้ของสังคมสาธารณะในเรื่องพิษภัยจากนิคมอุตสาหกรรมกำลังกระจายไปอย่างกว้างขวาง และสร้างความตื่นตัวของประชาชนได้ในวงกว้าง โดยเฉพาะจากกรณีที่เกิดขึ้นที่นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด ซึ่งมีการพาชาวบ้านในพื้นที่ต่างๆ เข้าร่วมศึกษาดูงานที่นี่และมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลประสบการณ์กับเครือข่ายผู้ได้รับผลกระทบ ประกอบกับที่ภาคใต้มีแนวโน้มที่จะถูกพัฒนาภายใต้โครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคใต้ และข่าวการจะพัฒนาบางพื้นที่ในจังหวัดนครศรีธรรมราชให้

เป็นพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมจึงทำให้ประชาชนในพื้นที่จำนวนหนึ่งเกิดความตื่นตัวต่อประเด็นการเกิดนิคมอุตสาหกรรมดังกล่าว

เงื่อนไขในข้อนี้แสดงถึงความพยายามในการผลิตสร้างทรัพยากรที่มีความสามารถในการระดมทรัพยากรอีกต่อหนึ่ง กล่าวคือ ขบวนการได้สร้างความรู้เฉพาะเรื่องที่เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางขึ้นเพื่อนำไปใช้ในการระดมมวลชน เห็นจากการใช้ความรู้เรื่องผลกระทบจากนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดซึ่งอยู่ในความสนใจของสังคมมาเป็นเวลานาน และเป็นชุดความรู้ที่สังคมยอมรับเนื่องจากผลกระทบปรากฏเป็นรูปธรรม การถ่ายทอดความรู้ชุดนี้ในฐานะเป็นตัวแทนหนึ่งในการอธิบายความหมายของนิคมอุตสาหกรรม จะสามารถสร้างการยอมรับจากสังคม นำไปสู่การสร้างมวลชนผู้ยอมรับและสนับสนุนการเคลื่อนไหวของขบวนการได้

3) เงื่อนไขที่สำคัญที่กลุ่มผู้คัดค้านใช้วาทกรรมว่าด้วยนิคมอุตสาหกรรมในการต่อสู้เคลื่อนไหวในช่วงแรกนั้นมาจากการที่พบหลักฐานเชื่อมโยงได้ว่าโครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือที่ตำบลกลายน่าจะมีความเกี่ยวข้องกับนิคมอุตสาหกรรมที่จะเกิดขึ้นในจังหวัดนครศรีธรรมราช จากข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนานิคมอุตสาหกรรมปิโตรเคมี พบว่า การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (กนอ.) ได้รับมอบหมายในการคัดเลือกพื้นที่และสำรวจความคิดเห็นของประชาชนในพื้นที่ ตั้งแต่ปี 2551 ให้แล้วเสร็จภายในปี 2552 โดยประเภทอุตสาหกรรมหลักที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่ ได้แก่ อุตสาหกรรมกลุ่มพลังงาน ปิโตรเคมี และอุตสาหกรรมที่ใช้ทรัพยากรในพื้นที่ เช่น น้ำมัน ปาล์ม ผลิตภัณฑ์ยางพารา แปรรูป เป็นต้น และอุตสาหกรรมรอง ได้แก่กลุ่มอุตสาหกรรมที่ต่อเนื่องจากกลุ่มพลังงานและปิโตรเคมี เช่น น้ำมันเครื่อง จาระบี เคมีภัณฑ์ พลาสติก เป็นต้น โดยผลการศึกษาพื้นที่ที่มีความเหมาะสมในการก่อตั้งนิคมอุตสาหกรรมในจังหวัดนครศรีธรรมราชได้พื้นที่ 2 แห่ง คือ ตำบลทุ่งปรัง อำเภอสิชล และตำบลกลาย อำเภอท่าศาลา สำหรับโครงการที่ดำเนินอยู่แล้ว คือ โครงการสำรวจแหล่งน้ำมัน การขุดเจาะและการตั้งแท่นเจาะน้ำมัน และกำลังดำเนินการได้แก่ การสร้างระบบท่อส่งก๊าซ การตั้งฐานปฏิบัติการบนฝั่ง ประกอบด้วย การสร้างท่าเรือและสนามบินของบริษัท เซฟรอนประเทศไทยสำรวจและผลิต จำกัด การสร้างโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน ตัดทางรถไฟ เขื่อน โรงไฟฟ้า เป็นต้น (กลุ่มศึกษาการพัฒนา นิคมอุตสาหกรรมปิโตรเคมี นครศรีธรรมราช, 2552) ทั้งนี้ ปัญญาชนอิสระคนหนึ่งได้ให้ข้อมูลว่า จากข้อมูลที่ภาครัฐได้เคยเสนอมาข้างต้น และการนำเสนอข้อมูลของการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (กนอ.) ในเวทีรับฟังความคิดเห็นของประชาชน ที่เกิดขึ้นในวันที่ 19 มกราคม 2552 ณ อำเภอสิชล ทำให้ประชาชนผู้คัดค้านอยู่ในความเข้าใจว่าโครงการก่อสร้าง ท่าเรือได้ถูกบรรจุเข้าในแผนการพัฒนา นิคมอุตสาหกรรมของ กนอ. เรียบร้อยแล้ว (ปัญญาชนอิสระ, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2558)

จากเงื่อนไขนี้ แสดงให้เห็นว่า ในการสร้างวาทกรรมว่าด้วยนิคมอุตสาหกรรมเพื่อใช้ในการคัดค้านโครงการท่าเรือ นั้น มีขั้นตอนของปฏิบัติการสานต่อความคิดจากวาทกรรมหนึ่งสู่วาทกรรมหนึ่ง

เพื่อพูดในสิ่งที่มืออยู่แล้ว และย้ำในสิ่งที่ยังไม่เคยถูกพูดถึง หรือเพื่อให้เกิดความต้องการในการสานต่อวาทกรรม

4) เงื่อนไขข้อจำกัดเรื่องความรู้เกี่ยวกับโครงการทำเรือ เนื่องจากปัญญาชนท้องถิ่นในพื้นที่อำเภอกลายกลุ่มแรกที่ตื่นตัวต่อการเข้ามาของโครงการทำเรื่อนั้น เป็นกลุ่มที่ได้มีความรู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับโครงการทำเรือ ซึ่งถือเป็นการพัฒนาเรื่องใหม่สำหรับชาวบ้านในพื้นที่ กระบวนการค้นคว้าข้อมูลเพิ่มเติมจึงเกิดขึ้น อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการเคลื่อนไหวในระยะแรกเป็นระยะที่โครงการยังมิได้เปิดเผยรูปแบบการก่อสร้างทำเรือ และองค์ประกอบ ตลอดจนกิจกรรมต่างๆ ในทะเล ที่จะดำเนินการในระยะก่อสร้างและระยะเปิดดำเนินการ จึงทำให้ประชาชนกลุ่มแรกที่ตื่นตัวคัดค้านยังไม่สามารถนำความรู้เกี่ยวกับทำเรือหรือข้อมูลอันเป็นรายละเอียดเฉพาะของโครงการมาต่อสู้อย่างมากนัก ด้วยเหตุของข้อจำกัดนี้จึงทำให้ความรู้เรื่องนิคมอุตสาหกรรมที่ถูกถ่ายทอดมาจากเครือข่ายที่สนับสนุนขบวนการในระยะแรกเด่นชัดกว่าความรู้หรือวาทกรรมเรื่องอื่นๆ

รายละเอียดวาทกรรม

ข้อมูลเกี่ยวกับการเกิดนิคมอุตสาหกรรมในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราชที่ขบวนการรวบรวมขึ้น และใช้ในการสื่อสารกับคนในพื้นที่และสาธารณะ มีประเด็นดังต่อไปนี้

1) การพัฒนานิคมอุตสาหกรรมไม่มีความโปร่งใส ไม่ถูกต้องตามหลักเกณฑ์ข้อบังคับตามกฎหมาย โดยเฉพาะในกรณีการเกิดนิคมอุตสาหกรรมที่จังหวัดนครศรีธรรมราชนี้ ที่การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (กนอ.) จัดกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ไม่ครอบคลุมอย่างทั่วถึงเพียงพอ แต่กลับมีบทสรุปว่าชุมชนเห็นชอบให้มีการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมในพื้นที่ ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้วประชาชนส่วนใหญ่เพิ่งได้รับทราบข้อมูลการเป็นพื้นที่เป้าหมายของการสร้างนิคมอุตสาหกรรมเมื่อกระบวนการศึกษาเสร็จสิ้นเรียบร้อยแล้ว

2) การพัฒนานิคมอุตสาหกรรมก่อให้เกิดผลกระทบทางลบกับชุมชน ในด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะทรัพยากรและระบบนิเวศทางทะเลและป่าไม้ อีกทั้งการเข้ามาของนิคมอุตสาหกรรมปิโตรเคมี หมายรวมถึง การขุดเจาะน้ำมันและการพัฒนาอุตสาหกรรมต้นน้ำอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกัปิโตรเคมี และการจัดหาโครงสร้างพื้นฐานที่รองรับการพัฒนา นิคม เช่น โรงไฟฟ้า เขื่อน และท่าเทียบเรืออุตสาหกรรม ซึ่งจะทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศทางทะเล ส่งผลกระทบต่อผู้ประกอบอาชีพประมงซึ่งเป็นอาชีพหลักของชาวบ้านที่อาศัยอยู่ตามหมู่บ้านชายฝั่งทะเล

ผลกระทบต่อด้านสิ่งแวดล้อมดังกล่าวจะกระทบต่อเนื่องเป็นลูกโซ่ถึงระบบเศรษฐกิจของชุมชน เนื่องจากเมื่อนิคมอุตสาหกรรมและการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่เกี่ยวข้องทำลายความสมบูรณ์ของทะเลลงแล้ว จะส่งผลต่อการล่มสลายของอาชีพประมงพื้นบ้าน ชุมชนชาวบ้านที่ประกอบอาชีพ

ดังกล่าวจะไม่สามารถบริหารจัดการให้เกิดอำนาจเศรษฐกิจภายในได้ ซึ่งการหวังพึ่งการจ้างงาน ภายหลังการเกิดขึ้นของนิคมอุตสาหกรรมก็เป็นความจริงได้น้อยมาก เนื่องจากแรงงานชาวบ้านที่ สูญเสียอาชีพจะไม่สามารถเข้าทำงานในระบบการจ้างงานที่ต้องการแรงงานทักษะฝีมือ หรือต้องใช้ ความรู้เฉพาะทางได้ การจ้างงานชาวบ้านโดยนิคมอุตสาหกรรมจึงมีโอกาสเกิดขึ้นน้อย หรือหาก เกิดขึ้นก็เป็นการจ้างในระดับแรงงานขั้นต่ำเท่านั้น นอกจากนี้ ในประเด็นผลกระทบทางเศรษฐกิจ กลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบมิได้มีเพียงแต่ชาวประมงเท่านั้น แต่ยังมีกลุ่มเกษตรกรที่จะได้รับ ผลกระทบด้วย เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ เช่น การเกิดฝนกรด หรือผลกระทบ จากการจัดสรรน้ำเพื่ออาชีพเกษตรกรรม ทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นว่าการเกิดนิคมอุตสาหกรรมจะไม่ ส่งผลดีต่อทั้งชาวชุมชนที่ประกอบอาชีพประมงและอาชีพเกษตรกรรม

3) การเกิดนิคมอุตสาหกรรมอาจส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของคนในพื้นที่และ บริเวณใกล้เคียง เนื่องจากอุตสาหกรรมปิโตรเคมีเป็นอุตสาหกรรมที่ก่อสารพิษได้เป็นจำนวนมาก จาก ตัวอย่างประชากรในพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมมาตาพุด จังหวัดระยอง ก็พบว่าประชาชนที่นั่นมีสุขภาพ ทรุดโทรม และมีปัญหาสุขภาพมากมาย อีกทั้งการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเสริมการทำงานของนิคม อุตสาหกรรม อย่างการพัฒนาโรงไฟฟ้า อาจยังเพิ่มความเสี่ยงภัยให้กับสุขภาพอนามัยของประชาชน ด้วย

4) การเกิดขึ้นของนิคมอุตสาหกรรมทำลายแหล่งอาหารของชุมชนและประเทศ เนื่องจาก ผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับท้องทะเลจะทำให้ทะเลบริเวณอ่าวเอสเซล-ท่าศาลา สูญเสียความอุดม สมบูรณ์ ทั้งที่พื้นที่บริเวณนี้สามารถผลิตอาหารจากทะเลป้อนสู่ตลาดท้องถิ่น ประเทศ และส่งออกไป ยังต่างประเทศได้เป็นจำนวนมาก การคัดค้านการสร้างนิคมอุตสาหกรรมจึงเป็นการยึดหยัดและแสดง เจตนากรณีในการปกป้องพื้นที่ผลิตอาหารเอาไว้

5) คนสีชล คนท่าศาลา และคนนครศรีธรรมราช ต้องการกำหนดทิศทางการพัฒนาด้วย ตัวเอง เนื่องจากเป็นผู้คนที่ผูกพันและมีวิถีชีวิตเกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติ วิถีชีวิต วัฒนธรรมที่สั่ง สมมาหลายชั่วอายุคน ชุมชนจึงขอยึดหยัดที่จะเลือกหนทางการพัฒนาในอนาคตด้วยตัวเอง

นอกจากวาทกรรมเกี่ยวกับนิคมอุตสาหกรรมดังกล่าวจะพบว่าโครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือ อ.ท่าศาลา ได้ถูกระบุไว้ว่าเป็นหนึ่งในโครงการที่จะเกิดขึ้นภายใต้การพัฒนานิคมอุตสาหกรรมปิโตร เคมีที่จังหวัดนครศรีธรรมราชด้วย ซึ่งข้อนี้กลุ่มผู้คัดค้านโครงการก็ได้ใช้เป็นประเด็นในการเคลื่อนไหว ดังที่จะกล่าวรายละเอียดในลำดับถัดไป

ปฏิบัติการของวาทกรรม

การเคลื่อนไหวคัดค้านในระยะแรกนี้ เป็นการเชื่อมโยงตัวตนของกลุ่มผู้คัดค้านกับขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านเดิมที่มีอยู่แล้ว ได้แก่ กลุ่มคัดค้านนิคมอุตสาหกรรมที่อำเภอสิชลซึ่งเชื่อมโยงไปถึงเครือข่ายพันธมิตรสิ่งแวดล้อมภาคตะวันออก รวมไปถึงเครือข่ายประชาชนภาคตะวันออก ซึ่งได้รับผลกระทบจากนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด ประกอบกับการพยายามขยายเครือข่ายผู้คัดค้านในพื้นที่ โดยเน้นการตั้งเวทีย่อยให้ความรู้ตามชุมชนเป้าหมายเกิดขึ้นภายหลังจากการรวมตัวของกลุ่มปัญญาชนท้องถิ่น และปัญญาชนอิสระ ประมาณปี 2550 จากการให้ข้อมูลของปัญญาชนอิสระคนหนึ่งที่มีส่วนในการจัดเวทีปราศรัยในช่วงแรก ทำให้ทราบว่า ผู้ริเริ่มการจัดเวทีในช่วงแรกนั้นคือลุงแดง (นามสมมติ) ปัญญาชนท้องถิ่นในพื้นที่ตำบลกลาย หลังจากลุงแดงเข้าร่วมรับฟังข้อมูลจากเวทีสิชล และเก็บรวบรวมข้อมูลจากการค้นคว้าด้วยตนเองและการศึกษาดูงานอยู่ระยะหนึ่ง จึงได้เข้าติดต่อประสานงานเพื่อหาเงินทุนในการจัดทำโครงการเผยแพร่ข้อมูลที่รวบรวมไว้แก่ประชาชน ซึ่งในขณะนั้นมีโครงการประเมินผลกระทบโดยชุมชน หรือเอชไอเอชุมชน ของสำนักงานสุขภาพแห่งชาติ (สช.) เป็นโครงการที่สอดคล้องสามารถให้การสนับสนุนโครงการของลุงแดงได้ หลังจากประสานงานไปจึงได้รับการสนับสนุนเป็นเงินประมาณ 30,000 บาท

การจัดเวทีครั้งแรกเกิดขึ้นที่โรงพยาบาลชุมชนแห่งหนึ่งในพื้นที่ โดยลุงแดงเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงสำคัญในการจัดการ มีชาวบ้านเข้าร่วมประมาณ 50 คน ด้วยวิธีการพูดรณรงค์เรื่องนิคมอุตสาหกรรมที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่ ซึ่งได้ให้ข้อมูลเชื่อมโยงกับเครือข่ายภาคประชาชนที่สิชล โดยเฉพาะวิธีการให้ข้อมูลเพื่อเชื่อมโยงโครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือกับนิคมอุตสาหกรรมที่ทำด้วยการอธิบายว่า *โครงการท่าเรือจะเป็นตัวเปิดประตูให้นิคมอุตสาหกรรม* โดยในช่วงแรกนี้จะยังไม่ได้มีการพูดถึงเรื่องผลกระทบจากโครงการแต่อย่างใด การจัดเวทีเช่นนี้ดำเนินไปได้ทั้งสิ้น 5 ครั้ง ในครั้งหลังๆ การจัดเวทีให้ความรู้ไม่ได้รับความสนใจจากชาวบ้านในพื้นที่เท่าใดนัก (ปัญญาชนอิสระ, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2558) จากปฏิบัติการดังกล่าว นอกจากชาวบ้านให้ความสนใจฟังแค่ในช่วงแรกแล้ว ยังถูกวิจารณ์จากเจ้าหน้าที่ของโรงพยาบาลชุมชนที่พูดถึงกลุ่มผู้จัดเวทีว่าเป็น *พวกนักพัฒนาเอกชนที่เข้ามาทำงาน ไม่ใช่ความเห็นที่เกิดจากประชาชนในตำบลกลายจริงๆ* ดังนั้น จึงดูเหมือนว่าปฏิบัติการทางวาทกรรมเรื่องนิคมอุตสาหกรรมไม่สามารถส่งผลกระทบต่อการขยายแนวร่วมได้มากนัก แต่สิ่งที่ได้จากปฏิบัติการนี้คือชาวบ้านได้รับรู้ว่ามีกลุ่มปัญญาชนท้องถิ่นและปัญญาชนอิสระที่สนใจติดตามประเด็นการเกิดนิคมอุตสาหกรรมนี้ และในส่วนของขบวนการแม้จะยังไม่เกิดการรวมกลุ่มใดๆ แต่ก็เริ่มเกิดการประสานงานระหว่างสมาชิกภายใน และการประสานงานร่วมกับเครือข่ายจากพื้นที่อื่นที่มีความสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่อาสาสมัครสาธารณสุขในพื้นที่ตำบลกลาย ให้อำนวยความสะดวกในการเข้าจัดเวทีในบางครั้ง (ปัญญาชนอิสระ, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2558)

ด้วยเงื่อนไขดังกล่าว ทำให้เห็นว่า ในสนามวาทกรรมท้องถิ่น วาทกรรมนิคมอุตสาหกรรมดูเหมือนจะยังไม่มีพลังมากพอในการระดมเครือข่ายในท้องถิ่นๆ อันที่จริง ในระยะนั้นวาทกรรมนิคมอุตสาหกรรมหรือผลกระทบจากนิคมอุตสาหกรรม ถือเป็นวาทกรรมสำคัญในการเคลื่อนไหวต่อต้านนิคมอุตสาหกรรมในภาค ภาคใต้ ผ่านการเรียนรู้บทเรียนจากนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดในภาคตะวันออก ดังนั้น แม้ว่าวาทกรรมเรื่องนิคมอุตสาหกรรม อาจมีข้อจำกัดในการระดมเครือข่ายได้เฉพาะเครือข่ายระดับแกนนำในท้องถิ่น แต่การใช้วาทกรรมนิคมอุตสาหกรรม ทำให้ขบวนการคัดค้านโครงการท่าเรือสามารถสร้างอัตลักษณ์ร่วมกับเครือข่ายที่มีอยู่แล้ว โดยเฉพาะเครือข่ายนอกท้องถิ่น ซึ่งมีผลต่อการระดมพลังการคัดค้านในช่วงต่อไป

5.2 วาทกรรมว่าด้วยผลกระทบที่เกิดจากการดำเนินงานของโครงการและบริษัทเจ้าของโครงการ

หลังจากที่การเคลื่อนไหวของฝ่ายคัดค้านด้วยการสร้างวาทกรรมว่าด้วยเรื่องนิคมอุตสาหกรรม และการที่โครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือเป็นส่วนหนึ่งของนิคมอุตสาหกรรม ดำเนินมาเกือบ 1 ปี ก็มีการสร้างวาทกรรมใหม่มาเป็นหลักของการเคลื่อนไหวในระยะต่อไป

เงื่อนไขการเลือกสร้างวาทกรรม

1) เนื่องจากข้อมูลของบริษัทเจ้าของโครงการได้ถูกเปิดเผยมากขึ้นเรื่อย ทั้งข้อมูลการดำเนินงานในประเทศไทยและในต่างประเทศ โดยเฉพาะที่แตกต่างจากข้อมูลในมิติที่บริษัทได้นำเสนอต่อชาวบ้านในพื้นที่ เช่น ข้อมูลการสร้างผลกระทบ ข้อมูลแสดงการเอาใจเปรียบชนพื้นเมืองในบางประเทศที่บริษัทเข้าไปดำเนินงาน เป็นต้น อีกทั้งข้อมูลเกี่ยวกับโครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือในพื้นที่ตำบลกลายเริ่มเปิดเผยรายละเอียดมากยิ่งขึ้น เนื่องจากเป็นช่วงที่ต้องดำเนินการศึกษาผลกระทบอย่างเป็นทางการ ดังนั้นกลุ่มคัดค้านจึงมีข้อมูลมากพอที่จะนำเสนอให้ชาวบ้านในพื้นที่และสาธารณะได้รับทราบถึงผลกระทบที่บริษัทได้เคยสร้างขึ้นในพื้นที่อื่น และเชื่อว่าน่าจะมีน้ำหนักพอที่จะให้ชาวบ้านในพื้นที่และสาธารณะไม่เห็นด้วยต่อโครงการสร้างท่าเรือของบริษัท

2) วาทกรรมเดิม (นิคมอุตสาหกรรม) ที่กลุ่มคัดค้านใช้ก่อนหน้านี้เริ่มถึงจุดอิมพัลส์ กล่าวคือ แม้ว่าการเผยแพร่วาทกรรมดังกล่าวจะสามารถสร้างเสียงคัดค้านโครงการได้บ้าง แต่ทว่าไม่สามารถทำให้บริษัทเจ้าของโครงการสูญเสียภาพลักษณ์ที่ดี หรือถูกลดความชอบธรรมในการเข้าพัฒนาโครงการในพื้นที่ได้ โดยบริษัทก็ยังคงเดินหน้านางานในส่วนความรับผิดชอบต่อสังคมต่อไปได้ กลุ่มผู้คัดค้านจึงเริ่มปรับทิศทางมาใช้วาทกรรมเรื่องผลกระทบที่เกิดจากการดำเนินงานของบริษัทเจ้าของโครงการในการเคลื่อนไหวช่วงนี้เป็นหลักแทนวาทกรรมเดิม

รายละเอียดวาทกรรม

ชุดข้อมูลเกี่ยวกับผลกระทบที่เกิดจากการดำเนินงานของโครงการ เป็นชุดข้อมูลที่มีรายละเอียดทั้งตั้งข้อมูลการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมของโครงการที่ปรากฏในรายงานการประเมินผลกระทบฯ ประกอบด้วย 3 เรื่องหลัก คือ

1) ผลกระทบจากการเดินเรือต่ออาชีพประมงพื้นบ้าน

จากรายงานฯ ของโครงการระบุว่า เรือที่ใช้จริงเมื่อโครงการเปิดดำเนินการเป็นเรือที่มีขนาดกินน้ำลึก 8.5 เมตร (บริษัท เซฟรอนประเทศไทยสำรวจและผลิต จำกัด, 2553; 2-69) ขบวนการตอบโต้ข้อมูลนี้ด้วยการอธิบายว่า พื้นที่ชายฝั่งท่าศาลาเป็นระยะออกไป 20 กิโลเมตร เป็นทะเลที่มีความลึกเพียง 10 เมตร การที่เรือขนาดใหญ่กินน้ำลึก 8.5 เมตร เข้ามาเล่นในบริเวณนี้นั้น กระทบต่อการวางอวนของประมงพื้นบ้าน ซึ่งอวนเป็นเครื่องมือหลักที่ชาวประมงพื้นบ้านบริเวณอ่าวท่าศาลาใช้ และด้วยความหลากหลายของการวางอวนที่มีทั้งอวนที่วางผิวน้ำ กลางน้ำ และผิวดิน อีกทั้งยังสลับสับเปลี่ยนเวลาวางตามชนิดของสัตว์น้ำที่ต้องการจับ การที่มีเรือขนาดใหญ่เข้ามาเล่นในบริเวณอ่าวท่าศาลาเป็นอุปสรรคต่อการประกอบอาชีพของชาวประมง จนอาจทำให้อาชีพล่มสลายไปได้

2) ผลกระทบจากการขุดลอกร่องน้ำและการทิ้งตะกอน

จากรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการระบุว่า สำหรับการเดินเรือ ต้องทำการขุดลอกร่องน้ำความกว้างของร่องเดินเรือ 60 เมตร (ที่พื้นทะเล) ไม่รวมบริเวณแอ่งกลับเรือ และมีระยะทางทั้งสิ้น 2.5 กิโลเมตร (บริษัท เซฟรอนประเทศไทยสำรวจและผลิต จำกัด, 2553; 2-67-2-69)

จากการสัมภาษณ์กลุ่มปัญญาชนอิสระ ปัญญาชนท้องถิ่น และตัวแทนประมงพื้นบ้านสระบัว พบว่าขบวนการได้พยายามตอบโต้ทั้งตั้งข้อมูลจากรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการด้วยชุดความรู้ที่ว่าด้วยเรื่องผลกระทบจากการขุดลอกร่องน้ำและการทิ้งตะกอน ปัญญาชนอิสระคนหนึ่งให้รายละเอียดว่า ทะเลท่าศาลามีลักษณะเป็นดอนใต้น้ำ เป็นดินเลนที่เป็นแหล่งระบบนิเวศปากน้ำที่สำคัญ การขุดลอกดินดอนนอกจากจะเป็นการทำลายระบบนิเวศแล้ว ลักษณะของดินที่เป็นเลนจะทำให้เมื่อถูกขุดลอกเป็นร่อง ดินเลนบริเวณข้างๆ ก็จะไหลลงไปแทนที่ ทำให้บริเวณที่สูญเสียความเป็นดินดอนที่อุดมสมบูรณ์ไม่ใช่เฉพาะบริเวณร่องน้ำเท่านั้น อีกทั้งการทิ้งตะกอนดินที่เป็นเลน แม้โครงการระบุว่ามีการใช้มุ้งดักตะกอน แต่ตะกอนที่เป็นดินเลนนั้นถูกกระแสน้ำพัดมาไปมาได้ง่าย การนำไปทิ้งในระยะไกลในที่สุดแล้วตะกอนก็จะถูกพัดพาลกลับมาทับถมบริเวณร่องน้ำให้ต้องขุดลอกอยู่เสมอ ซึ่งการขุดลอกร่องน้ำนี้ไม่เพียงแต่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศทางทะเล แต่ยังส่งผลทั้งต่อกิจกรรมการหาปลาของชาวประมงที่อาจต้องคอยหลบหลีก ใช้เส้นทางอื่น หรือหยุดการจับสัตว์น้ำในขณะที่มีการขุดลอกร่องน้ำ (ปัญญาชนอิสระคนหนึ่ง, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2558)

3) ผลกระทบจากระบบแสงสว่าง เสียงเครื่องยนต์เรือ ส่งผลต่อการเข้ามาวางไข่และหากินของสัตว์น้ำ โดยเฉพาะปลาที่กลัวแสงและไวต่อเสียงใต้น้ำที่เกิดขึ้นจากการเดินเครื่องยนต์เรือขนาดใหญ่หลายเที่ยวต่อวัน ปลาบริเวณอ่าวท่าศาลาจะลดลงทำให้ประมงพื้นบ้านไม่สามารถหาปลาในบริเวณนี้ต่อไปได้

ข้อมูลส่วนนี้สอดคล้องกับประสบการณ์ของกลุ่มชาวประมงพื้นบ้าน จึงสามารถสร้างกลุ่มผู้สนับสนุนเพิ่มขึ้นได้มาก วาทกรรมชุดนี้ได้สร้างจิตสำนึกในการต่อสู้ของกลุ่มประมงพื้นบ้านให้เป็นกลุ่มผู้สนับสนุนที่เข้มแข็งและมีความตื่นตัวต่อการเข้าร่วมกิจกรรมของขบวนการอย่างสม่ำเสมอ เนื่องจากเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรง นอกจากนั้นแล้วยังเป็นกลุ่มผู้สนับสนุนที่มีความสามารถในการถ่ายทอดเรื่องราวสู่สาธารณะได้เป็นอย่างดี เนื่องจากเป็นเรื่องที่คุ้นชินและอธิบายอยู่บนฐานของอาชีพและเป็นประสบการณ์ที่คุ้นชินมาเป็นระยะเวลาานาน

ในส่วนข้อมูลเกี่ยวกับผลกระทบที่เกิดจากการดำเนินงานของบริษัทเจ้าของโครงการ มีการรวบรวมและเผยแพร่ในหนังสือเรื่อง เซฟรอน: นักล่าอาณานิคมยุคใหม่? (เครือข่ายปกป้องพื้นที่ผลิตอาหารนครศรีธรรมราช, 2555) ที่ได้รวบรวมข้อมูลผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานของบริษัทเจ้าของโครงการในพื้นที่อื่น ทั้งในไทยและในต่างประเทศ ที่ขบวนการได้นำมาบอกเล่าแก่ประชาชนในพื้นที่และสาธารณะในเวทีเรียนรู้บ่อยครั้ง ตัวอย่างกรณีศึกษาผลกระทบที่เกิดขึ้นในต่างประเทศ เช่น บทเรียนจากประเทศไนจีเรีย บริษัทเจ้าของโครงการได้เข้าลงทุนในโครงการขุดเจาะน้ำมันและท่อก๊าซ ซึ่งภายหลังการดำเนินโครงการได้สร้างผลกระทบอย่างมากมายต่อประชาชนในพื้นที่ ข้อมูลจากหนังสือเล่มนี้ระบุว่า บริษัททำการปล่อยสารพิษลงในแหล่งน้ำและเกิดอากาศที่เป็นพิษจากการทิ้งกากของเสีย รวมถึงการรั่วซึมของปล่องเผาก๊าซทิ้ง ที่เรียกว่าแฟลร์ (Flare) ในระหว่างกระบวนการผลิตน้ำมัน สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นภัยต่อชีวิตของผู้คนท้องถิ่น สภาพแวดล้อมและพืชพันธุ์สัตว์ป่าทั้งบนบกและในน้ำ กระทั่งในปี 2541 ชาวไนจีเรียได้รวมกลุ่มกันต่อสู้เรียกร้องที่ถูกละเมิดสิทธิทั้งทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม รวมถึงคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน ทั้งวิธีใช้ความรุนแรง สันติวิธี และการฟ้องร้องเอาผิดทางกฎหมาย ซึ่งศาลอุทธรณ์ตัดสินให้บริษัทพันชั่งกล่าวหาในปี 2553 อย่างไรก็ตามในภายหลังบริษัทได้เสนอบันทึกข้อตกลงเพื่อสนับสนุนการสร้างงานและสวัสดิการเพื่อลดความขัดแย้งที่เกิดขึ้น แต่ประชาชนในพื้นที่ลงความเห็นว่าบริษัทล้มเหลวในการดำเนินงานตามข้อตกลง อีกทั้งยังก่อมลพิษเพิ่มขึ้นโดยไม่เคยเหลียวแลชุมชนเลย

บทเรียนจากกรณีบริษัททำน้ำมันรั่วที่ประเทศบราซิล ที่เกิดจากความผิดพลาดในระหว่างขั้นตอนการขุดเจาะส่งผลให้มีน้ำมันดิบปริมาณประมาณ 700,000-1,200,000 ลิตร รั่วไหลลงสู่มหาสมุทร ข้อมูลจากหนังสือเล่มนี้กล่าวอ้างผลการตรวจสอบข้อมูลโดยสำนักงานสิ่งแวดล้อมแห่งชาติบราซิลต่อกรณีน้ำมันรั่วครั้งนี้ พบความขัดแย้งทางข้อมูลกับบริษัทหลายประการ ทั้งปริมาณน้ำมันดิบ

รู้ไหลที่บริษัทรายงานน้อยกว่าที่ทางสำนักงานฯ ประเมินได้ และยังบิดเบือนเรื่องรายงานความปลอดภัยที่เกิดขึ้นจากกรณีนี้ ทั้งในส่วนการเผยแพร่ข้อมูลเท็จในการเสนอแผนรับมือเหตุการณ์น้ำมันรั่ว และการเผยแพร่ภาพความเสียหายที่ไม่ดูเลวร้ายเท่ากับความเป็นจริง ส่งผลให้บริษัทถูกสั่งปรับและอายัดทรัพย์สินของเจ้าหน้าที่ระดับสูงของบริษัทหลายคน

อย่างไรก็ดีบทเรียนจากต่างประเทศที่นำไปสู่การฟ้องร้องจากประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากการดำเนินงานของบริษัทเจ้าของโครงการ ทำให้นอกจากภาพลักษณ์ของบริษัทที่ถูกสร้างให้เป็นผู้ก่อผลกระทบแล้ว ยังเป็นภาพของผู้แย้งซึ่งทรัพยากรจากชุมชนท้องถิ่น โดยให้ผลประโยชน์ตอบแทนเป็นเงินที่มีมูลค่าเพียงเล็กน้อยเมื่อเทียบกับผลกำไรมหาศาลที่ได้จากการดักตวงทรัพยากรธรรมชาติของแต่ละประเทศไป

สำหรับประเทศไทย บริษัท เชฟรอนประเทศไทยสำรวจและผลิต จำกัด เป็นผู้ผลิตน้ำมันและก๊าซอันดับหนึ่งของประเทศไทย จดทะเบียนบริษัทในประเทศไทย 8 บริษัท โดยทั้งหมดทำหน้าที่ในการขุดเจาะน้ำมันในประเทศไทยภายใต้สัมปทานของรัฐบาลทุกสมัยที่ผ่านมา ข้อมูลจากหนังสือเล่มนี้ชี้ว่า การลงทุนของบริษัทในประเทศไทยนี้ทำให้คนไทยเสียเปรียบด้านผลประโยชน์ ข้อมูลกล่าวอ้างรายงานของคณะกรรมการการศึกษา ที่ทำการตรวจสอบเรื่องการทุจริตและเสริมสร้างธรรมาภิบาลในระบบพลังงานของประเทศไทย โดยเปรียบเทียบกับการจัดเก็บค่าภาคหลวง พบว่า ส่วนแบ่งของรัฐบาลไทยที่ได้รับจากการให้สัมปทานปิโตรเลียมอยู่ในระดับต่ำมากเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอื่น ๆ นำมาสู่การตั้งคำถามว่า ทำไมประเทศไทยจึงมีอัตราการเก็บรายได้ปิโตรเลียมที่ต่ำเมื่อเทียบกับประเทศอื่น ทำไมประเทศไทยจึงไม่มีอำนาจต่อรอง ทรัพยากรปิโตรเลียมเป็นของคนไทยแต่ทำไมคนไทยยังต้องซื้อน้ำมันในราคาแพง และถึงเวลาแล้วหรือยังที่ระบบพลังงานไทยจะถูกปฏิรูปเพื่อให้เกิดการบริหารจัดการอย่างมีธรรมาภิบาลและคืนผลประโยชน์ให้กับคนไทย

ปฏิบัติการของวาทกรรม

ขบวนการคัดค้านโครงการท่าเรือสร้างให้ความรู้เรื่องผลกระทบจากการดำเนินงานของบริษัท กลายเป็นความรู้ที่ชาวบ้านในพื้นที่และสาธารณะให้การยอมรับผ่านปฏิบัติการดังต่อไปนี้

1) จัดเวทีเผยแพร่ความรู้

จากการสัมภาษณ์ชาวประมงพื้นบ้านกลุ่มหนึ่งในพื้นที่บ้านหน้าทับ ตำบลท่าศาลา ให้ข้อมูลว่า ในช่วงที่มีการต่อต้านโครงการ มีนักพัฒนาเอกชน ปัญญาชนอิสระ และนักวิชาการมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์มาจัดกิจกรรมเพื่อร่วมพูดคุยบอกเล่าข้อมูลเกี่ยวกับโครงการ การดำเนินงานของบริษัทเจ้าของโครงการทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ รวมถึงผลกระทบจากโครงการที่เกิดในต่างประเทศ มีการเผยแพร่ทั้งภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหวประกอบการบรรยาย เป็นที่สนใจของกลุ่ม

ชาวบ้านและทำให้ชาวบ้านที่นี้ตัดสินใจเข้าร่วมในเวลาที่มีกิจกรรมคัดค้านโครงการ (ชาวประมงพื้นบ้านบ้านหน้าทับคนหนึ่ง, สัมภาษณ์, 19 มีนาคม 2558)

2) จัดทำและเผยแพร่สื่อวัฒนธรรม

ในการจัดเวทีใหญ่เพื่อปราศรัยหรือให้ความรู้เกี่ยวกับผลกระทบและการต่อต้านโครงการ นอกจากข้อมูลความรู้เชิงวิชาการแล้ว ขบวนการยังได้รับความร่วมมือจากนักเคลื่อนไหวอิสระ คือ เหล่าศิลปินนักร้องมาร่วมเผยแพร่สื่อทางวัฒนธรรมอย่างบทเพลงที่มีเนื้อหาพูดถึงผลกระทบที่จะเกิดจากการดำเนินงานของบริษัท หรือการพัฒนาโครงการอีกด้วย ตัวอย่างเช่น

เพลง เซฟรอน เซาเทิร์นซีบอร์ด โกลด์บอลวอมมิ่ง¹⁶

แผ่นดินต้องโดนกระหน่ำ แผ่นน้ำต้องโดนทำลาย ผู้คนกำลังเปลี่ยนไป มีนายทุนมาเปลี่ยนแปลง
โรงงานปิโตรเคมี อนุสาวรีย์ล่มสลายโรง กลั่นแยกก๊าซทำลาย ชุดเจาะชายฝั่งทะเล
Chevron Global Warming Chevron Southern Seaboard
มีคนมาเพื่อเสพ แล้วไปใช้เพื่อสร้าง คนแปลกหน้าเคลื่อนทาง คนท้องถิ่นร้างที่ทำกิน
สิ่งแวดล้อมเป็นพิษ เปลี่ยนชีวิตให้คนเปลี่ยนไป ฝืนน้ำแผ่นดินลมหายใจ ปล่องไฟพันควันความตาย
ชาวพุทธและมุสลิม ทั้งวัด มัสยิด กูโบร์ ศาสนา ประเพณี นานโซ ถูกปิโตรเคมีทำลาย
Chevron Global Warming Chevron Southern Seaboard
เราจะอยู่อย่างที่พักอยู่ บอกให้ลูกพอเพียง เราจะอยู่อย่างแม่อยู่ ไม่เบียดเบียนทำลาย
เราจะหยุดให้โลกคลายร้อน ก่อนลูกหลานละลาย เราจะหยุดใครชุดและเจาะ หมู่เกาะทะเลใต้
(พูด) “เราไม่ได้ขัดขวางการพัฒนา แต่เราอยากอยู่บนวัฒนธรรมและทรัพยากร ที่มีมาตั้งแต่บรรพบุรุษ
จะเป็นอย่างไร ถ้าในอนาคตข้างหน้า ผืนดินที่มีจิตวิญญาณถูกทับถมด้วยปูนซีเมนต์ ปล่องท่อและ
หมอกควัน ทำไมแผ่นดินที่เราร่วมรักษา ต้องมีคนมาเอาไป เพื่อผลประโยชน์ของคนกลุ่มน้อย แล้ว
ทำไมต้องให้คนยากคนจน
ต้องเป็นคนเสียสละ”
เราจะอยู่อย่างที่พักบอก บอกให้ลูกพอเพียง เราจะอยู่อย่างแม่อยู่ ไม่เบียดเบียนทำลาย
เราจะหยุดให้โลกคลายร้อน ก่อนลูกหลานละลาย เราจะหยุดใครชุดและเจาะ หมู่เกาะทะเลใต้
Chevron Global Warming Chevron Southern Seaboard
Chevron Global Warming Chevron Southern Seaboard
("เพลง เซฟรอน เซาเทิร์นซีบอร์ด โกลด์บอลวอมมิ่ง," 2553)

¹⁶ เนื้อร้อง/ทำนอง โดย ศุภกร วงเมฆ ขับร้องโดย ตุด นาคอน

เพลง ปกป้องอ่าวทองคำ¹⁷

<p>เทือกเขาหลวง คลองกลาย คล้ายรำไห่ น้ำตกไหล ผ่านห้วยหนอง ท้องทุ่งนา เมื่อคลองกลาย บอกเรื่องเศร้า กับอ่าวไทย หมูกุ้งกั้ง หอยปลาลู ผุงโลมา ปลุกปั่นน้ำ ให้เป็นตัว ชั่วใสร้าย ว่าบ้านกู เลกูร้าง ช่างอัปรีย์ เซฟรอนคือ ขุนโจรบาป คราบน้ำกบฏ สร้างสุเหร่า สร้างวัดวา สร้างโรงบาล คือนักฆ่า ฆาตกรรม ฆาตกร กัมมันต ภาพรังสี เคมีร้าย หยุดเซฟรอน ร่วมขับไล่ ให้กลับบ้าน อย่าปล่อยให้ อ่าวทองคำ โดนย่ำยี ร่วมปกป้อง แผ่นดินเกิด เกิดเพื่อน้อง อ่าวทองคำ คือของขวัญ อันล้ำค่า</p>	<p>เมื่อรู้ข่าว ถึงภัยร้าย ไกลเข้ามา เจ้าคงสือ สานภาษา ไม่พอใจ คลื่นซัดทราย หาดชายฝั่ง ดังผวา ต่างพากัน สาบแข่งดำ พวกจัญไร สร้างเล่ห์กล มนตร์อุบาย ไม่บัดสี คิดยึดที่ อ่าวทองคำ ทำทารุณ จอมลงทุน แจกเงินตรา มหาศาล เป็นทางผ่าน เพื่อกำไร ในเมืองคอน อาชญากร โจรกรรม บ่อนทำลาย ธรรมชาติ ล่มสลาย ได้แหลกลาญ อย่าให้มัน วางรากฐาน โครงการนี้ เหมือนกับที่ มันทำชั่ว ทั่วโลก เพื่อพี่น้อง ลูกหลานได้ ในภายหน้า ท่าศาลา เมืองหน้าอยู่ คู่แผ่นดิน</p>
---	---

นอกจากนี้ขบวนการยังได้รับความร่วมมือจากกลุ่มกวีในการประพันธ์บทกลอนเผยแพร่ตาม
สื่อสาธารณะ เช่น เว็บไซต์ www.manager.co.th หรือสื่อโซเชียลมีเดีย (www.facebook.com)
ตัวอย่างบทกลอน เช่น

จงตัดบาปอย่าให้มา..เมืองนคร

<p>บาปวันนี้เป็นของ ปตท. ด้วยเกมกลสารพัดที่ตัดตอน ใช้เกมลวงประกาศว่า..เลิกทำเรือ รอเวลาที่ใครใครไม่ระวัง</p>	<p>บาปวินต่อฤจะเป็นของเซฟรอน? เป็นอีแอบยอกย่อนอยู่รุ่งรัง อีไอเอ.ยังเหลืออยู่เต็มหลัง เปลอกก็สั่งเดินหน้าทำเรือลี้ก</p>
--	---

¹⁷ ที่มาจากสมุดบันทึกของศิลปินผู้ขับร้องบทเพลง ผู้วิจัยจดบันทึกในวันที่ 21 มีนาคม 2558

คนเรือใหญ่เข้า-ออก ใน-นอกฝั่ง	สารเคมีคลุ้มคลั่งก็พังตึก
วางท่อก๊าซท่อน้ำมันมาคักคิก	กว่าผู้คนจะรู้สึก..ก็ลิกแล้ว
อ่าวทองคำสมบูรณ์สูญพินาศ	ธรรมชาติหมดสิ้นจากถิ่นแถว
บริษัทล้มหายใจก็ไร้แฉว	ต้องหวัดแหวให้หวนนั่งครวญคราง
ระวังเถิด...ทุกกลศึกมันลิกกลับ	ท่าเรือรอวันกลับสลักร่าง
ผลประโยชน์ยอมทำร้ายทุกรายทาง	พร้อมเหยียบย่างอำยิทุกชีวา
บาปเกิดแล้ววันนี้...ที่ระยอง	ทะเลหมองเกินค่านวมประมวลดค่า
จงตัดไฟอย่าให้ลาม..ท่าศาลา	จงตัดบาปอย่าให้มา..เมืองนคร!

(สำนักกวีน้อยเมืองนคร, 2556)

จากปฏิบัติการของวาทกรรมชุดนี้ พบว่าไม่เพียงแต่จะสร้างการยอมรับความรู้ในเรื่องผลกระทบที่เกิดจากการดำเนินงานของบริษัทจากชาวบ้านและสาธารณะเท่านั้น แต่ยังสร้างให้เกิดชุดความคิดเกี่ยวกับความไม่โปร่งใสของบริษัทในการดำเนินงานในพื้นที่ต่างๆ อีกด้วย เห็นได้จากการเผยแพร่ตัวอย่างที่กล่าวมาข้างต้น จะพบว่า ไม่เพียงแต่เฉพาะความไม่จริงใจและเอาัดเอาเปรียบคนท้องถิ่นเท่านั้น แต่บริษัทยังดำเนินงานอย่างเอาัดเอาเปรียบประเทศที่ให้เข้ามาดำเนินงาน โดยเฉพาะในเรื่องอัตราค่าตอบแทน และการถือครองสัมปทานโดยกลุ่มทุนต่างชาติ ประเด็นเหล่านี้มีส่วนในการสร้างอัตลักษณ์ร่วมของผู้คนที่จะได้รับผลกระทบ และดึงเอาสาธารณะเข้ามามีส่วนร่วมในการสนับสนุนการเคลื่อนไหวของขบวนการได้อย่างกว้างขวาง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.3 วาทกรรมลดความชอบธรรมของการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการ

5.3.1 วาทกรรม “ทะเลร้าง” และ “อ่าวทองคำ”

การใช้วาทกรรมทะเลร้าง ถือเป็นส่วนหนึ่งของการลดความชอบธรรมของรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมของขบวนการ ข้อมูลจากการศึกษาพบว่า “ทะเลร้าง” ได้ถูกขบวนการผูกโยงคำเข้ากับผลการศึกษาของรายงานวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมที่ระบุว่า

“พื้นที่โครงการฯ ส่วนที่อยู่ในทะเล และบริเวณใกล้เคียงไม่เป็นพื้นที่ในเขตอนุรักษ์ และ/หรือพื้นที่คุ้มครองตามกฎหมาย รวมทั้งไม่ได้เป็นพื้นที่ที่มีความอ่อนไหว หรือมีความสำคัญเป็นพิเศษทางนิเวศวิทยา (ไม่เป็นแหล่งปะการัง แหล่งหญ้าทะเล และแหล่งเพาะพันธุ์วางไข่จำเพาะของสัตว์น้ำ)” (บริษัท เซฟรอนประเทศไทยสำรวจและผลิต จำกัด, 2555: 6-16)

และนำมาสร้างวาทกรรมว่า รายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการให้คุณค่าพื้นที่โครงการว่าเป็น “ทะเลร้าง” ทั้งๆ ที่ในรายงานฉบับดังกล่าว มิได้มีคำว่า “ทะเลร้าง” แต่อย่างใด ในที่นี้ การผลิตวาทกรรม “ทะเลร้าง” จึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการทำลายความถูกต้อง/ชอบธรรมของรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการ และเป็นที่มาในการผลิตวาทกรรมตอบโต้ คือ วาทกรรม “อ่าวทองคำ” ซึ่งขบวนการ อ้างข้อมูลจากรายงานการศึกษาผลกระทบสุขภาพโดยชุมชน (เอชไอเอชุมชน) ว่า พื้นที่โครงการยังมีทรัพยากรอยู่อุดมสมบูรณ์ หรือเปรียบเทียบว่าเป็น “อ่าวทองคำ” ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ทั้งวาทกรรม “ทะเลร้าง” และ “อ่าวทองคำ” จึงเป็นวาทกรรมที่ขบวนการ สร้างขึ้น เพื่อเป็นการจำกัดและลดทอนความชอบธรรมของรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม อันเป็นแหล่งข้อมูลหลักที่จะมีผลต่อการอนุมัติโครงการในอนาคต

เงื่อนไขการเลือกสร้างวาทกรรม

เนื่องจากกลุ่มคัดค้านสามารถขยายเสียงคัดค้านไปสู่ผู้คนในวงกว้างมากขึ้น คือมิใช่เฉพาะผู้ที่คาดว่าจะได้ผลกระทบเท่านั้น แต่ยังขยายฐานออกไปสู่คนที่อยู่ห่างไกล โดยเฉพาะคนชั้นกลางที่เริ่มสนใจคัดค้านโครงการมากขึ้น ซึ่งขบวนการต้องการขยายเสียงคัดค้านในส่วนนี้ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น จึงสร้างวาทกรรมที่จะเข้าถึงคนชั้นกลางอย่างชัดเจนมากขึ้น ดังเช่นวาทกรรม “อ่าวทองคำ” ซึ่งนำเสนอความสำคัญของแหล่งอาหารและความมั่นคงทางอาหารจึงถูกสร้างขึ้นมาเพื่อเคลื่อนไหวในพื้นที่ดังกล่าวคู่กับวาทกรรมผลกระทบที่เกิดจากการดำเนินงานของบริษัทเจ้าของโครงการ

รายละเอียดวาทกรรม

คำว่า “อ่าวทองคำ” มีที่มาจากกรณีที่เดิมที่พื้นที่อ่าวบริเวณนี้มีความอุดมสมบูรณ์จนกลุ่มเรือประมงพาณิชย์ที่เข้ามาทำประมงในพื้นที่นี้เรียกขานอ่าวท่าศาลาว่า “ดอนพันล้าน” จนกระทั่งปี 2552 เมื่อรายการเวทีสาธารณะที่ออกอากาศทางช่องไทยพีบีเอส ได้มาจัดรายการในหัวข้อเรื่อง “กลไกเผด็จการ ขอบัญญัติท้องถิ่น และแผนจัดการทรัพยากร” ผู้ดำเนินรายการต้องการคำที่สื่อความหมายถึงบริเวณอ่าวท่าศาลาที่มีความอุดมสมบูรณ์อย่างกระชับ ชัดเจนและสื่อความหมายได้เป็นอย่างดี จึงคิดหาคำร่วมกับปัญญาชนอิสระ จนในที่สุดจึงได้คำว่า “อ่าวทองคำ” และถูกนำเสนอครั้งแรกในรายการเวทีสาธารณะนี้

“อ่าวทองคำ” ถูกนำมาใช้ต่อสู้กับข้อมูลจากรายงานประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม ฉบับสมบูรณ์ ของโครงการก่อสร้างท่าเรือ โดยระบุว่า “พื้นที่โครงการฯ ส่วนที่อยู่ในทะเล และบริเวณใกล้เคียงไม่เป็นพื้นที่ในเขตอนุรักษ์ และ / หรือพื้นที่คุ้มครองตามกฎหมาย รวมทั้งไม่ได้เป็นพื้นที่ที่มี

ความอ่อนไหว หรือมีความสำคัญเป็นพิเศษทางนิเวศวิทยา (ไม่เป็นแหล่งปะการัง แหล่งหญ้าทะเล และแหล่งเพาะพันธุ์วางไข่จำเพาะของสัตว์น้ำ)” (บริษัท เซฟรอนประเทศไทยสำรวจและผลิต จำกัด, 2555: 6-16)

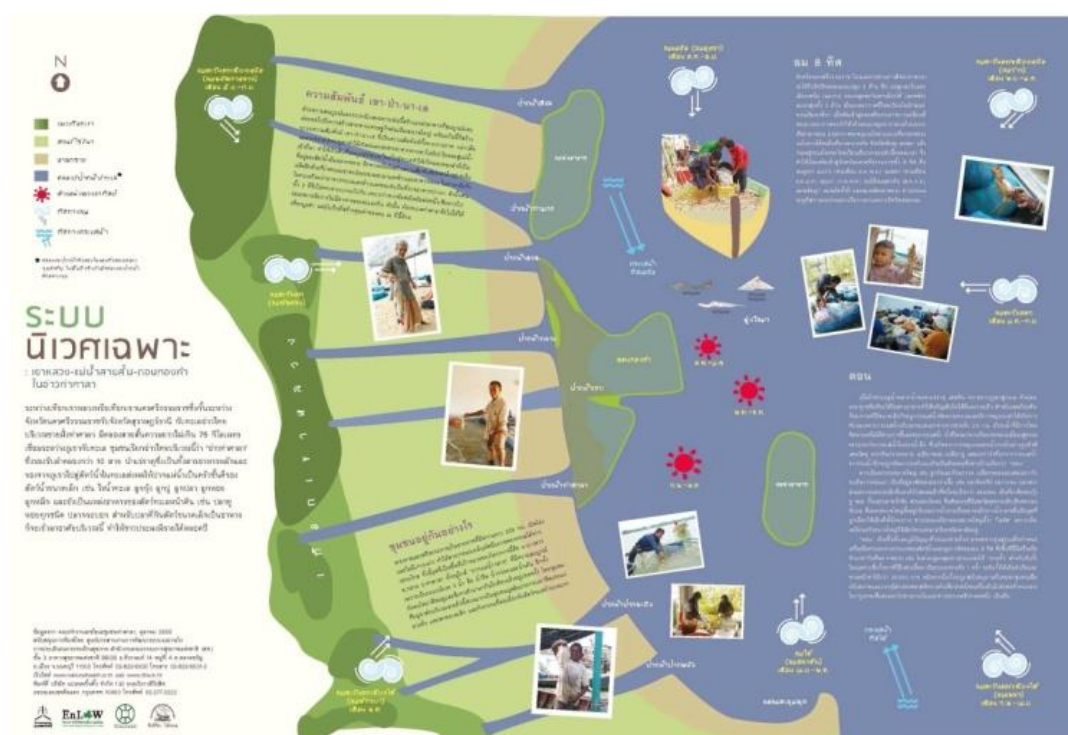
ขบวนการคัดค้านโครงการท่าเรือได้ใช้ประโยชน์กระบวนการเอชไอเอชุมชน โดยนำข้อมูลที่ได้ซึ่งเป็นข้อมูลเกี่ยวกับชนิดพันธุ์ปลา ปริมาณ เส้นทางและมูลค่าทางเศรษฐกิจของอาชีพประมงมา ยืนยันสมณนามว่าท่าศาลาเป็น “อ่าวทองคำ” และนำมาตอบโต้กับข้อมูลในรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม หรือหักล้างกับวาทกรรมของโครงการ ซึ่งข้อค้นพบที่ได้ในระหว่างกระบวนการเรียนรู้และเก็บข้อมูลของประมงพื้นบ้านและชาวบ้านในพื้นที่ระบุว่า พันธุ์ปลา ชนิดสัตว์น้ำและ ปริมาณที่จับได้ มีมูลค่าทางเศรษฐกิจมหาศาล สร้างงานและกระจายรายได้ให้กับคนในพื้นที่และชาว จังหวัดนครศรีธรรมราช อาทิเช่น หนังสือก่อน “กลาย” เป็นอื่น: โหมเราขอกำหนด อนาคตตนเอง ระบุตัวเลขการจ้างงานในกิจการที่เกี่ยวกับสัตว์น้ำชายฝั่งทะเลลิซล ท่าศาลา ว่าในพื้นที่ที่มีจำนวน ประมงพื้นบ้าน 1,305 ลำ มูลค่ารายได้ต่อวันจากประมงพื้นบ้านต่อวันรวม 3,957,500 บาท มีการ จ้างงานรวม 5,225 คน (เครือข่ายประมงพื้นบ้านลิซล-ท่าศาลา, ม.ป.ป.) จนอ่าวท่าศาลาถูกขนาน นามว่าเป็น “อ่าวทองคำ”

ชุดข้อมูลที่ได้จากกระบวนการเอชไอเอชุมชนล้วนถูกนำมาใช้เพื่อร่วมยืนยันความเป็น “อ่าว ทองคำ” ของท่าศาลา ดังนี้

1) พื้นที่ระบบนิเวศเฉพาะ

ปัญญาชนท้องถิ่นคนหนึ่ง (สัมภาษณ์, 19 มีนาคม 2558) เป็นผู้รวบรวมและเผยแพร่องค์ ความรู้เรื่องนี้สู่สาธารณะ ให้ข้อมูลว่า เนื่องจากในพื้นที่อ่าวท่าศาลามีเอกลักษณ์เฉพาะของพื้นที่ทาง ภูมิศาสตร์ประกอบด้วย ข้อมูลเรื่องระบบนิเวศเฉพาะ ด้วยภูมิศาสตร์พื้นที่บริเวณอ่าวที่ได้รับอิทธิพล จากการปะทะของกระแสลมกับเทือกเขาที่อยู่ล้อมรอบ ทำให้เกิดลักษณะที่เรียกว่า “ลมแปดทิศ” คือ ช่วงอ่าวลิซล-ท่าศาลา ได้รับอิทธิพลของลมมรสุม 2 ด้าน คือ มรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ (ลมว่าว) ลม มรสุมตะวันตกเฉียงใต้ (ลมพลัด) ลมมรสุมทั้งสองด้าน ไหลเวียนในลักษณะทวนเข็มนาฬิกา เมื่อพัด เข้าสู่ครศรีธรรมราช การเคลื่อนที่ของมวลอากาศจะทำให้เกิดลมมรสุมจากทะเลไปปะทะเทือกเขา หลวง มวลอากาศจะหมุนวนไปตามแนวเทือกเขาหลวง วนไปทางทิศใต้จนถึงเทือกเขาบรรทัด แล้ววน ลงสู่ทะเล โดยจะไหลเวียนเป็นวงกลมเช่นนี้ตลอดเวลา จึงทำให้มีลมพัดเข้าสู่จังหวัดนครศรีธรรมราช ทั้ง 8 ทิศ คือ ลมอุตรา ลมว่าว (ช่วงเดือน ต.ค.-พ.ย.) ลมออก (ช่วงเดือน ธ.ค.-ม.ค.) ลมเภา (ก.พ.- พ.ค.) ลมใต้/ลมสลาตัน (ส.ค.-ก.ย.) ลมพลัดยา ลมพลัดทั้งปี และลมพลัดเขาหลวง ชาวประมงจะดู ทิศทางลมก่อนออกเรือวางอวนเพราะอิทธิพลของลม อีกทั้งยังใช้ความรู้เรื่องลมในการวางแผนการจับ สัตว์น้ำแต่ละประเภท เนื่องจากต้องคำนึงถึงความเหมาะสมกับฤดูกาล มีการพักจับสัตว์แต่ละชนิด เป็นช่วงๆ ทำให้สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรได้ในระยะยาว

นอกจากนั้นยังมีกระแสน้ำที่หมุนเวียนบริเวณอ่าวท่าศาลาทำให้เกิดลักษณะพื้นที่ทางกายภาพที่เป็น “ดินดอน” ซึ่งเป็นจุดที่มีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรสัตว์น้ำเป็นพิเศษเนื่องจากเป็นแหล่งสะสมอาหาร ชาวประมงจะใช้ความรู้เรื่องดอนกำหนดเครื่องมือการจับปลาในการวางแผนจับสัตว์น้ำให้เหมาะสมกับชนิดของสัตว์น้ำ อุปกรณ์ที่ใช้จับจึงมีหลากหลายกว่า 100 ชนิด เช่น อวนปู ไม้ อวนปลาทุ อวนปลากุเหว่า อวนปลาหมอ อวนปลาทราย อวนปลาจะระเม็ด ลอบหมึก ลอบปู เป็นต้น เนื่องจากชาวประมงแต่ละคนจะเชี่ยวชาญเฉพาะบางอุปกรณ์ และจะเลือกวิถีประมงตามที่ตนเองถนัด จึงเป็นการกระจายโอกาสการเข้าถึงกิจกรรมทางเศรษฐกิจอย่างเป็นธรรมด้วย

รูปภาพที่ 18 ระบบนิเวศเฉพาะ
ที่มา: เอกสารประกอบรายงานผลการทำเอชไอเอชุมชน

2) พันธุ์สัตว์น้ำอ่าวท่าศาลา เนื่องจากลักษณะทางภูมิศาสตร์ กระแสลม กระแสน้ำที่ไหลเวียนภายในอ่าวท่าศาลา ทำให้เกิดการตกตะกอนอินทรีย์สารและทับถมกลายเป็นดอน ส่งผลให้ “ดอน” เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์มากจึงเป็นที่อาศัยของกุ้ง ปู หอย กุ้ง และปลาชนิดต่างๆ เช่น ปลาอินทรี ปลากระพง ปลาสาก เป็นต้นนอกจากนี้ ดอนส่วนที่เป็นโคลนยังเป็นที่อยู่ของปลาชายนเลน ซึ่งเป็นระบบนิเวศที่ลูกสัตว์น้ำอยู่อาศัยและเป็นแหล่งหากินของนกนางแอ่น ความสัมพันธ์ต่างๆ ของระบบนิเวศบริเวณอ่าวท่าศาลาดังที่กล่าวมาแสดงให้เห็นว่า พื้นที่อ่าวท่าศาลามีความอุดมทรัพยากร

รูปภาพที่ 20 เส้นทางเดินอาหารชายฝั่งอ่าวท่าศาลา

ที่มา: เอกสารประกอบเวทีเรียนรู้เอชไอเอผ่านกรณีศึกษา (HIACaseConference), 2555

ปฏิบัติการของวาทกรรม

กระบวนการสร้างให้ “อ่าวทองคำ” กลายเป็นความรู้ที่เป็นที่ยอมรับของประชาชนทั้งในพื้นที่และสาธารณะเกิดจาก 1) การผสมรวมระหว่างองค์ความรู้วิทยาศาสตร์และความรู้ทางสังคม และ 2) การผลิตซ้ำข้อมูลสู่ประชาชน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) การผสมรวมระหว่างองค์ความรู้วิทยาศาสตร์และความรู้ทางสังคม

ในกลุ่มชาวประมงพื้นบ้านซึ่งกำลังสำคัญในการเคลื่อนไหวของขบวนการ การเรียนรู้เกิดขึ้นในระหว่างกระบวนการเอชไอเอชุมชนที่ดำเนินการอยู่เป็นระยะเวลาประมาณ 2 ปี กระบวนการที่ออกแบบให้ชาวประมงพื้นบ้านได้นำวิธีการทางวิทยาศาสตร์และสถิติไปเก็บรวบรวมข้อมูลทางสังคม คือ ได้เก็บข้อมูลจากการสำรวจพันธุ์ปลาที่จับได้ในพื้นที่ พื้นที่ตอนใต้ น้ำ จำนวนเรือประมง และเส้นทางการจำหน่ายผลผลิตออกสู่ตลาด การเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบเหล่านี้สร้างให้เกิดการยอมรับว่าข้อมูลทางสังคมที่แวดล้อมรอบตัวชาวประมงพื้นบ้าน เป็นข้อมูลความรู้ที่แปรเปลี่ยนเป็นข้อมูลภาพความรู้ทางวิทยาศาสตร์ หรือข้อมูลแบบตัวเลขและสถิติได้ ทำให้สมาชิกผู้เข้าร่วมในกระบวนการเอช

ไอเอชเอ็มชนส่วนใหญ่เห็นข้อมูลที่แสดงความเป็น “อ่าวทองคำ” และเกิดความเชื่อมั่นในและมั่นใจในการที่จะสื่อสารข้อมูลเหล่านั้นออกไปสู่สาธารณะ

นอกจากข้อมูลเรื่องพื้นที่ตอน พันธุ์สัตว์น้ำ เรือประมงและเส้นทางเศรษฐกิจดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ยังมีความรู้เรื่องลม ซึ่งเป็นอีกหนึ่งความรู้ที่ผสมผสานวิทยาศาสตร์และความรู้ทางสังคมเข้าด้วยกัน ความรู้เรื่องลมถูกรวบรวมโดยปัญญาชนท้องถิ่น เป็นความรู้ที่สอดคล้องกับวิถีของชาวบ้านทั้งกลุ่มอาชีพประมงและเกษตรกร จึงทำให้สามารถรวบรวมชาวบ้านที่เข้าใจถึงวิถีชีวิตเดิมที่พึ่งพิงธรรมชาติ และการมีอยู่ของ “อ่าวทองคำ” อีกกลุ่มหนึ่ง

ข้อมูลที่มีการผสมระหว่างความรู้ทางวิทยาศาสตร์และความรู้ทางสังคมสามารถสร้างการยอมรับจากสาธารณะได้มากกว่าความรู้ทางสังคมเพียงอย่างเดียว เนื่องจากในกลุ่มประมงพื้นบ้านและเกษตรกรเป็นกลุ่มที่มีประสบการณ์ใกล้ชิดกับความรู้ทางสังคมที่ขบวนการใช้เครื่องมือเอชไอเอชเอ็มชนยกระดับขึ้นเป็นความรู้ที่ใช้ในการต่อสู้คัดค้านกับโครงการ ทั้งสองกลุ่มนี้จึงเป็นกลุ่มที่เข้าใจในข้อมูลทางสังคมเหล่านี้อย่างลึกซึ้ง ปฏิบัติการที่ให้กลุ่มคนผู้มีทักษะประสบการณ์ หรือวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องผูกพันกับข้อมูลความรู้อย่างแท้จริงเป็นผู้ถ่ายทอด ย่อมสร้างความเชื่อถือและการยอมรับจากสังคมได้ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการลั่นกรองและควบคุมตัวผู้พูด (a rarefaction of the speaking subject) ที่จะตรึงวาทกรรมนี้ให้อยู่ในสังคมได้อย่างชอบธรรม (ศุภชัย เจริญวงศ์, 2544: 16-17)

อย่างไรก็ดี ในสาธารณะนอกเหนือจากคนสองกลุ่มนี้ไม่เป็นเช่นนั้น การผนวกรวมการอธิบายทางวิทยาศาสตร์เป็นวิธีการทะลายเส้นแบ่งความรู้ทางสังคมที่เป็นความรู้เฉพาะที่เฉพาะส่วนให้กลายเป็นความรู้ที่เป็นสากลและได้รับการยอมรับให้มีความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น และเมื่อสาธารณะให้การยอมรับข้อมูลชุดดังกล่าว ขบวนการคัดค้านโครงการทำเรือก็จะได้ผู้สนับสนุนการปกป้องพื้นที่ไว้ในฐานะ “อ่าวทองคำ” ซึ่งเป็นนัยยะของการต่อต้านโครงการด้วย

2) การผลิตซ้ำข้อมูลสู่ประชาชน

ในการผลิตซ้ำข้อมูลสู่ประชาชนเกิดขึ้นผ่านกระบวนการเอชไอเอชเอ็มชน การที่สมาชิกขบวนการ โดยเฉพาะกลุ่มประมงพื้นบ้านได้คลุกคลีกับกระบวนการเอชไอเอชเอ็มชน เป็นเวลาหลายเดือน มีการเก็บข้อมูลจากการพบปะ การจัดประชุมกลุ่มย่อย และการพูดคุยตามร้านน้ำชา รวม 126 ครั้ง (ปัญญาชนอิสระคนหนึ่ง, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2558) สิ่งนี้ทำให้สมาชิกเกิดความเชื่อมั่นใน “อ่าวทองคำ” ความเชื่อมั่นภาคภูมิใจใจอาชีพ ภูมิปัญญา ความรู้จากประสบการณ์หรือความรู้ที่มีมาแต่เดิม และตระหนักถึงความสำคัญ และเห็นคุณค่าของอาชีพประมงชายฝั่งจนเกิดความรู้สึกหวงแหนอยากปกป้องรักษาไว้ ซึ่งเป็นการสร้างและคงไว้ซึ่งแรงจูงใจในการเคลื่อนไหวของสมาชิกตลอดการเคลื่อนไหว

นอกจากการผลิตซ้ำความรู้ผ่านเวทีย่อยในกระบวนการเอชไอเอชุมชนแล้ว ขบวนการยังจัดให้มีจัดเวทีปลุกกระตมหรือเผยแพร่เนื้อหาสาระที่ชูเรื่องอ่าวทองคำและการปกป้องพื้นที่อ่าวท่าศาลาไว้เป็นพื้นที่ผลิตอาหารทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ ในพื้นที่ ได้แก่ การชุมนุมและปราศรัยในตัวจังหวัด นครศรีธรรมราช ในวันที่ 1 มีนาคม 2553 กิจกรรม จัดเวทีเสวนา “ก่อนกลายเป็นอินโหมเราขอ กำหนดอนาคตตนเองจากท้องทะเลสู่ผืนแผ่นดิน: จากคนหาปลาสู่คนกินปลาทั่วโลก” 21 ตุลาคม 2554 ณ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ เป็นต้น และเวทีนอกพื้นที่ เช่น เวทีเรียนรู้เอชไอเอผ่านกรณีศึกษา (HIA Case Conference) กรณีศึกษาที่ 1 โครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือและศูนย์สนับสนุนการปฏิบัติงานสำรวจและผลิตปิโตรเลียมในอ่าวไทยของ บริษัท เชฟรอนประเทศไทยสำรวจและผลิต จำกัด ที่ ต.กลาย อ.ท่าศาลา จ.นครศรีธรรมราช วันเสาร์ที่ 3 พฤศจิกายน 2555 ณ อาคารสุขภาพแห่งชาติ กระทรวงสาธารณสุข และงานสัมมนาเรื่อง “ความยุติธรรมเชิงนิเวศน์: กรณีศึกษาท่าศาลา” ที่จัดขึ้นในวันที่ 5 มีนาคม พ.ศ. 2556 ณ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นต้น

นอกจากการผลิตซ้ำผ่านเวทีย่อย และเวทีปลุกกระตมแล้ว ขบวนการยังได้จัดกิจกรรมเพื่อออกค่ายและเผยแพร่ความคิดเรื่องอ่าวทองคำและการเป็นพื้นที่ผลิตอาหารผ่านงาน “เทศกาลรวมพลคนกินปลา และของดีท่าศาลาเมืองน่าอยู่” ครั้งแรกเมื่อวันที่ 28-30 กันยายน 2555 ณ สนามที่ว่าการอำเภอท่าศาลา โดยเครือข่ายประมงพื้นบ้านร่วมกับหน่วยงานราชการในพื้นที่เป็นผู้จัดขึ้น เป็นงานจำหน่ายสินค้าหลายชนิด โดยเฉพาะการเน้นย้ำว่างานเทศกาลในครั้งนี้ได้จัดจำหน่ายผลผลิตจากอ่าวทองคำ มีการเดินขบวนและจัดแสดงข้อมูลและแผนภาพเพื่อให้ความรู้ในการเป็นพื้นที่ผลิตอาหารของอ่าวท่าศาลา ซึ่งนอกจากจะเป็นการผลิตซ้ำข้อมูลความรู้ชุด “อ่าวทองคำ” แล้ว ยังเป็นการแสดงเชิงสัญลักษณ์เพื่อให้สังคมสาธารณะได้ตระหนักและเห็นความอุดมสมบูรณ์ของทะเลแห่งนี้ เพื่อสร้างแรงสนับสนุนในการปกป้องพื้นที่อ่าวท่าศาลาไว้เป็นพื้นที่ผลิตอาหารต่อไป

รูปภาพที่ 21 กิจกรรมเดินขบวนเปิดงานเทศกาลรวมพลคนกินปลาและของดีท่าศาลาเมืองน่าอยู่

รูปภาพที่ 22 ป้ายประชาสัมพันธ์จัดงานรวมพลคนกินปลาและของดีท่าศาลาเมืองน่าอยู่

5.3.2 วาทกรรมว่าด้วยเรื่องความไม่โปร่งใสในการจัดทำรายงานประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการ

เงื่อนไขการใช้วาทกรรม

จากเงื่อนไขความขัดแย้งของกลุ่มผู้คัดค้านกับโครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือที่ได้กล่าวไปในบทที่ 3 ได้ชี้ให้เห็นว่า

1) ขบวนการมีความเห็นว่าการดำเนินงานในส่วนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการดำเนินงานของโครงการยังไม่ทั่วถึงและครอบคลุมเพียงพอ ยังมีประชาชนในพื้นที่อีกจำนวนมากที่มิได้รับทราบข้อมูลโครงการ อีกทั้งขอบเขตการประเมินผลกระทบที่กำหนดไว้เพียงรัศมี 5 กิโลเมตรรอบโครงการ ก็เป็นอีกเหตุปัจจัยที่ขบวนการเห็นว่ามีผลทำให้การจัดกระบวนการมีส่วนร่วมและการศึกษาผลกระทบไม่ครอบคลุมเพียงพอ

2) ข้อมูลที่ประชาชนได้รับทราบจากการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของโครงการ พบว่าเป็นข้อมูลที่ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงทั้งในเรื่องความอ่อนไหวของระบบนิเวศทางทะเล และจำนวนเรือประมงที่ประกอบอยู่ในพื้นที่ทะเลบริเวณที่ตั้งโครงการ

รายละเอียดวาทกรรม

1) กระบวนการศึกษาไม่ได้สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างทั่วถึงเพียงพอ

เหตุผลประการสำคัญที่สร้างความเคลือบแคลงสงสัยและไม่พอใจของประชาชนต่อกระบวนการพัฒนาโครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือ การมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ต่อกระบวนการศึกษาและประเมินผลกระทบโครงการไม่ทั่วถึงและไม่ครอบคลุมกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมด คือประชาชนส่วนใหญ่รับทราบข้อมูลโครงการหลังจากที่ขั้นตอนการศึกษาและประเมินผลกระทบล่วงเลยมาจนถึงกระบวนการรับฟังความคิดเห็นต่อร่างขอบเขตและแนวทางการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม สังคม และสุขภาพ (Public Scoping) (สมพร เห่งคำ, 2555) ทั้งที่ตามรายงาน EHIA ของโครงการระบุไว้อย่างชัดเจนว่าทางโครงการได้เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ข้อมูลเกี่ยวกับร่างข้อเสนอโครงการ และขอบเขตการศึกษา รวมทั้งเปิดโอกาสให้ประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการนำเสนอประเด็นห่วงกังวลและข้อเสนอแนะต่อร่างขอบเขต และแนวทางการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม สังคม และสุขภาพ ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551 จนกระทั่งถึงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2552

2) ขอบเขตการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมไม่ครอบคลุม

สืบเนื่องจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ต่อกระบวนการศึกษาและประเมินผลกระทบโครงการที่ไม่ทั่วถึงและไม่ครอบคลุมกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมด เพราะยึดขอบเขตการศึกษาในรัศมี 5 กิโลเมตรเป็นหลัก ทำให้มีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจำนวนมากที่ถูกกลืนไม่ได้เข้าร่วมแสดงความคิดเห็น นำเสนอประเด็นห่วงกังวลและข้อเสนอแนะ จึงทำให้ผลการศึกษาวิเคราะห์ผลกระทบของโครงการไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ โดยเฉพาะการที่กลุ่มประมงพื้นบ้านไม่ถูกจัดเป็นผู้ได้รับผลกระทบหลัก ทั้งที่ในความเป็นจริง การทำประมงบริเวณชายฝั่งจังหวัดนครศรีธรรมราชไม่ได้กำหนดขอบเขตในแนวขนานกับชายฝั่งที่ชาวประมงสามารถแล่นเรือประกอบอาชีพได้ ชาวประมงในพื้นที่อื่น โดยเฉพาะพื้นที่ใกล้เคียง อาทิเช่น ชาวประมงบ้านหน้าทับ บ้านสระบัว บ้านในถุ้ง ก็สามารถมาทำประมงในพื้นที่อ่าวท่าศาลาหน้าบ้านบางสารได้เช่นกัน

3) ข้อมูลไม่เป็นความจริง

ประเด็นพื้นที่โครงการส่วนที่อยู่ในทะเลและบริเวณใกล้เคียงไม่เป็นพื้นที่ในเขตอนุรักษ์หรือพื้นที่คุ้มครองตามกฎหมาย รวมทั้งไม่ได้เป็นพื้นที่ที่มีความอ่อนไหวหรือมีความสำคัญเป็นพิเศษทางนิเวศวิทยา เป็นประเด็นที่สร้างความขัดแย้งระหว่างโครงการฯ กับประชาชนในพื้นที่ ด้วยเหตุผลที่ว่าชาวประมงพื้นบ้านที่ยังคงยึดอาชีพประมงเป็นอาชีพหลักยังคงมีรายได้หลักจากการจับผลผลิตจากทะเลในพื้นที่บริเวณอ่าวท่าศาลา และจากภูมิปัญญาการทำประมงที่ผ่านมา ผลจากการสันสะเทือนของน้ำ เสียใต้น้ำ กิจกรรมต่างๆ ที่ไม่ได้เกิดตามธรรมชาติในทะเล ล้วนส่งผลกระทบต่อการใช้งานวางไข่และหากินของปลาทั้งสิ้น การที่โครงการฯ ระบุว่าทะเลบริเวณนี้ไม่มีความอ่อนไหวจึงไม่เป็นความจริง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ปฏิบัติการทางวาทกรรม

1) การจัดเวทีให้ความรู้

กลุ่มผู้คัดค้านใช้โอกาสการจัดเวทีย่อยเพื่อการศึกษาเรียนรู้ในกระบวนการเอชไอเอชุมชน และการพบปะพูดคุยตามร้านน้ำชาในระหว่างกระบวนการศึกษา รวมเวทีเรียนรู้ทั้งสิ้นกว่า 100 เวทีในการเผยแพร่และตอกย้ำวาทกรรมผลกระทบที่เกิดจากการดำเนินงานของบริษัทเจ้าของโครงการ โดยเฉพาะผลกระทบต่อความอุดมสมบูรณ์ของท้องทะเล และการเพิ่มความเสี่ยงต่อการเสื่อมโทรมของระบบนิเวศทางทะเลหากบริษัทเข้ามาดำเนินการการพัฒนา ซึ่งผลที่ได้รับคือ กลุ่มชาวประมงพื้นบ้านผู้เข้าร่วมในกระบวนการส่วนใหญ่มีความเห็นไปในทิศทางเดียวกันว่าบริษัทจะมาสร้างความเสียหายให้กับชุมชนท้องถิ่นจริง

2) การเข้าร่วมและแสดงความคิดเห็นในเวทีรับฟังความคิดเห็นของโครงการ

ในเวทีรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Public Scoping) ที่บริษัท จัดขึ้น ในวันที่ 8 มีนาคม 2553 ณ องค์การบริหารส่วนตำบลกลาย อำเภอท่าศาลา กลุ่มผู้คัดค้าน ประกอบด้วย กลุ่มปัญญาชนท้องถิ่น กลุ่มปัญญาชนอิสระ และเครือข่ายภาคประชาชนอำเภอสิชล ได้ ชักชวนชาวบ้านมาร่วมในเวทีครั้งนี้ ในเวทีนี้กลุ่มผู้คัดค้านได้ร่วมแสดงความคิดเห็นที่เป็นข้อเท็จจริง อย่างมีหลักการ เช่น เรื่องประวัติศาสตร์ชุมชน ข้อห่วงกังวลหากมีโครงการมาก่อตั้งในพื้นที่โดยอ้างอิง ข้อมูลที่บริษัทให้ เป็นต้น ก่อนจะปิดท้ายด้วยการขอมติจากชาวบ้านที่มาร่วมประชุมต่อโครงการ ผล ปรากฏว่าชาวบ้านส่วนใหญ่ลงความเห็นว่ายอมรับโครงการ

3) การสื่อสารผ่านสื่อสาธารณะ

เนื่องจากสมาชิกขบวนการ โดยเฉพาะกลุ่มปัญญาชนอิสระมีความสามารถในการเข้าถึง ช่องทางสื่อสาธารณะ ทั้งสื่อโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ รวมถึงสื่อออนไลน์ โซเชียลมีเดียต่างๆ วาทกรรม ชุดต่างๆ โดยเฉพาะชุด “อ่าวทองคำ” และ “ความไม่โปร่งใสในการจัดทำรายงานประเมินผลกระทบ สิ่งแวดล้อมของโครงการ” ถูกเผยแพร่ออกสู่สื่อสาธารณะหลายช่องทางอย่างสม่ำเสมอตลอด ระยะเวลาการคัดค้านโครงการ

บทสัมภาษณ์หนึ่งที่ได้เผยแพร่ในช่องทางออนไลน์ กล่าวถึงกระบวนการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Public Scoping) ที่บริษัทจัดขึ้นประกอบการจัดทำ รายงานประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการ ในวันที่ 8 มีนาคม 2553 ณ องค์การบริหารส่วน ตำบลกลาย อำเภอท่าศาลา มีใจความว่า

“เปิดเวทีให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมเป็นครั้งแรกจริงๆ เดือนมีนาคม 2553 เป็นเวที Public scoping ก็เกิดปัญหา คือ ประชาชนเข้าร่วมเวทีจำนวนมาก เป็นพันคน หลังจาก ประชาชนฟังขอบเขตโครงการ เกิดข้อสงสัยต่างๆ มากมาย และสุดท้ายเกิดประชาพิจารณ์ ของชาวบ้านเองว่าจะเอาหรือไม่เอาโครงการนี้ สุดท้าย ประชาชนยกมือว่าไม่เอา เป็น สาธารณะร่วมกันแล้วชาวบ้านก็เดินออกเลย มีคนอยู่ร่วมฟังโครงการหลังจากนั้นแค่ 10-20 คน ก็เลยมีปัญหาว่าโครงการมันผิดมาตั้งแต่ต้น เพราะทำแค่คนบางกลุ่ม และคนส่วนใหญ่ก็ ไม่เห็นด้วยมาตั้งแต่ต้น” (ปัญญาชนอิสระคนหนึ่ง, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2558)

กระบวนการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Public Review) ที่จัดขึ้นในวันที่ 5 สิงหาคม 2553 ณ องค์การบริหารส่วนตำบลสระแก้ว อำเภอท่าศาลา มี ใจความว่า

“เวทีครั้งที่ 2 เขาพยายามที่จะทำต่อ เดือนสิงหาคม Public review แต่ก็ยังเป็นปัญหามาก ประชาชนที่มาเข้าร่วมจะว่าถูกจ้างก็ได้ จะว่าเงื่อนไขทางกฎหมายที่ต้องให้ค่าเสียเวลา 300-500 บาท ก็ได้ มีการจัดตั้ง พาคนใส่รถเข้ามาเลย คันนี้ 10 คน คันนี้ 15 คน มาถึงก็มาลงชื่อ มาแล้วไม่ต้องพูดอะไรเลย คนที่ขึ้นพูดเป็นคนที่ถูกจัดตั้งเอาไว้แล้วว่าถามเรื่องไหน พูดเรื่องอะไรบ้าง ไล่ไปที่ละคน มีโพยไว้แล้วว่าตั้งแต่เริ่มจนจบกระบวนการ 3 ชั่วโมง ต้องเป็นแบบนี้ ประชาชนแทบแทรกไม่ได้เลย มีการกีดกันมวลชนจะไปตั้งคำถามหรือไปแสดงออกทางสัญลักษณ์ จะมีทีมอีกทีมหนึ่งเข้ามากีดกันตลอดเวลา อันนี้เป็นการทำงานของบริษัทและฝ่ายสนับสนุน แทนที่จะได้รับความเห็นทางวิชาการ รับฟังความห่วงใย วิดกกังวล แทบจะไม่มีเลย” (สัมภาษณ์ปัญญาชนอิสระคนหนึ่ง, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2558)

ปฏิบัติการเผยแพร่ข้อมูลและความรู้ผ่านสื่อสาธารณะนี้ เป็นผลดีต่อการเคลื่อนไหวของขบวนการ หนึ่งในผู้นำการเคลื่อนไหวให้ข้อมูลว่า การที่ขบวนการสามารถเปิดพื้นที่ข่าวในสื่อสาธารณะได้ทำให้ประเด็นการต่อสู้กรณีพื้นที่ท่าศาลาเข้าสู่การรับรู้ของสังคมสาธารณะ เป็นการกระจายข่าวสาร สถานการณ์การต่อสู้ให้เครือข่ายที่ห่างไกลและสังคมได้รับรู้ ทำให้มีคนภายนอกให้การสนับสนุนมากขึ้น (ปัญญาชนท้องถิ่นคนหนึ่ง, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2558)

นอกจากนี้ การที่การต่อสู้ที่ท่าศาลาถูกให้ความสนใจจากสื่อสาธารณะยังเป็นผลดีต่อการสร้างความตื่นตัวของสมาชิกขบวนการ ยกตัวอย่างเช่นกลุ่มประมงพื้นบ้านที่นักข่าวมักให้ความสนใจเข้ามาขอสัมภาษณ์และสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับประเด็นการต่อสู้ และเรื่อง “อ่าวทองคำ” เหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นการกระตุ้นให้สมาชิกขบวนการเกิดความตื่นตัว และกระตือรือร้นในการเข้าร่วมกิจกรรมและติดตามข่าวสารของขบวนการอยู่เสมอ

5.4 สรุป

จากการศึกษาวิเคราะห์เงื่อนไขและการใช้วาทกรรมในการต่อสู้ ตลอดทั้งผลที่เกิดจากการใช้วาทกรรมในการต่อสู้ของขบวนการ ผู้วิจัยจะแบ่งการสรุปในส่วนนี้ออกเป็น 2 ประเด็น คือ 5.4.1 เงื่อนไขการเลือกสร้างวาทกรรม และ 5.4.2 ปฏิบัติการของวาทกรรม มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

5.4.1 เงื่อนไขการเลือกสร้างวาทกรรม

เนื่องจากวาทกรรมที่ขบวนการใช้ในการเคลื่อนไหวมีหลายชุด จึงมีความแตกต่างของบริบทเงื่อนไข และรายละเอียดปลีกย่อยต่างๆ ที่จะนำไปสู่การสร้างวาทกรรม อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยได้สรุปรวมประเด็นหลักที่สำคัญไว้ดังนี้

1) วาทกรรมใหม่จากการต่อยอดวาทกรรมเดิม การที่ขบวนการคัดค้านโครงการท่าเรือเต็บโต มาจากการเข้าร่วมกับเครือข่ายที่ดำรงอยู่แล้วนั้น ทำให้วาทกรรมที่เครือข่ายใช้อยู่ก่อนหน้าส่งอิทธิพล และเป็นเงื่อนไขในการเลือกสร้างวาทกรรมใหม่ ดังเห็นได้จากวาทกรรมว่าด้วยนิคมอุตสาหกรรมที่ ขบวนการใช้นั้นก็มีกระบวนการก่อรูปมาจากชุดความรู้เรื่องนิคมอุตสาหกรรมที่กลุ่มปัญญาชนท้องถิ่น รับมาจากการเข้าร่วมเคลื่อนไหวกับเครือข่ายภาคประชาชนในอำเภอสีชล

2) วาทกรรมที่มีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพในที่นี้หมายถึงวาทกรรมที่ถูกสร้างขึ้นนั้นจะสามารถระดมให้ได้มาซึ่งโอกาสทางการเมือง ระดับความพร้อมด้านองค์กรและจิตสำนึกในการต่อสู้ ตลอดจนทรัพยากรต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการเคลื่อนไหวของขบวนการ ดังเช่นการสร้างความรู้ว่า ด้วยเรื่องนิคมอุตสาหกรรมนั้นเป็นวาทกรรมที่สามารถระดมมวลชนได้ในช่วงแรกของการเคลื่อนไหว เนื่องจากส่วนหนึ่งของความรู้ที่ประกอบเป็นวาทกรรมชุดนี้เป็นความรู้ที่สังคมยอมรับอยู่แล้ว เช่น ความรู้เรื่องผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมและสุขภาพจากนิคมอุตสาหกรรมมาตาพุด เป็นต้น วาทกรรม ว่าด้วยเรื่องนิคมอุตสาหกรรมจึงใช้ระดมมวลชนได้อย่างมีประสิทธิภาพอยู่ในระยะหนึ่ง

3) ข้อจำกัดของวาทกรรมเดิม เมื่อวาทกรรมว่าด้วยเรื่องนิคมอุตสาหกรรมถูกใช้ไปในระยะ หนึ่ง ก็เริ่มถึงจุดอิ่มตัว กล่าวคือ แม้ว่าการเผยแพร่วาทกรรมดังกล่าวจะสามารถสร้างเสียงคัดค้าน โครงการได้บ้าง แต่ทว่าไม่สามารถทำให้บริษัทเจ้าของโครงการสูญเสียสภาพลักษณะที่ดี หรือถูกลด ความชอบธรรมในการเข้าพัฒนาโครงการในพื้นที่ได้ ประกอบกับการอธิบายของวาทกรรมอาจมี ขอบเขตไม่ครอบคลุม หรือกว้างใหญ่เกินกว่าเป้าหมายที่ขบวนการต้องการ จึงไม่สามารถสร้างพลังได้ เท่ากับวาทกรรมที่มีเนื้อหาตรงกับเป้าหมาย เช่น วาทกรรมว่าด้วยเรื่องนิคมอุตสาหกรรมมีขอบเขต การอธิบายผลกระทบของนิคมอุตสาหกรรม และไม่ได้มีเนื้อหาชี้ชัดเฉพาะเรื่องโครงการท่าเรือ ทำให้ ขบวนการคัดค้านโครงการท่าเรือไม่สามารถระดมมวลชนที่จะสนับสนุนประเด็นนี้อย่างเข้มข้นได้มาก เท่ากับวาทกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงต่อมา อาทิเช่น วาทกรรมว่าด้วยผลกระทบที่เกิดจากการดำเนินงาน ของโครงการและบริษัทเจ้าของโครงการ และชุดวาทกรรมลดความชอบธรรมของการประเมินผลกร ทบสิ่งแวดล้อมของโครงการ ล้วนเป็นวาทกรรมที่มีขอบเขตการอธิบายไม่กว้าง จึงมีความเข้มข้นและ สามารถที่สร้างพลังให้แก่ขบวนการคัดค้านโครงการท่าเรือได้มากกว่า

5.4.2 ปฏิบัติการทางวาทกรรมของขบวนการ

จากการวิเคราะห์วาทกรรมของขบวนการคัดค้านโครงการท่าเรือ พอจะสรุปรูปแบบของ ปฏิบัติการทางวาทกรรมของโครงการได้ดังนี้

1) การผลิตซ้ำและต่อยอดความหมาย

ขบวนการมีการผลิตซ้ำและต่อยอดความหมายของข้อมูล ความรู้ และชุดวาทกรรม ไม่ว่าจะ เป็นเรื่องผลกระทบจากนิคมอุตสาหกรรม ผลกระทบจากโครงการ (จากรายงานการประเมินผลกระทบ) รวมถึงการทำลายความชอบธรรมของรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมในหลายรูปแบบ ตลอดช่วงระยะเวลาการคัดค้านโครงการ (2549-2555) ปรากฏในหลายรูปแบบ ทั้งการจัดเวทีเผยแพร่ความรู้หลายครั้ง ทั้งเวทีสัมมนาวิชาการ การประชุมย่อย หรือการพบปะตามร้านน้ำชา มีการจัดทำและเผยแพร่สื่อวัฒนธรรม เช่น บทกวี บทเพลง นวนิยาย การเผยแพร่วาทกรรมผ่านกิจกรรมรณรงค์ การต่อยอดความหมายผ่านสื่อสารมวลชน เช่น รายการโทรทัศน์ รายการวิทยุ หนังสือพิมพ์ทั่วไปและหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น และเอกสารแผ่นปลิว รวมไปถึงการใช้พิธีกรรมอย่างพิธีละหมาดฮายัต เพื่อสร้างอัตลักษณ์ร่วมของขบวนการด้วย

2) การตีความใหม่และสร้างวาทกรรมใหม่ ด้านหนึ่งเพื่อลดทอนความชอบธรรมของคู่ขัดแย้ง กรณีศึกษาวาทกรรม “ทะเลร้าง” และ “อ่าวทองคำ” ถือเป็นตัวอย่างที่สำคัญที่สุดในกรณีนี้ ดังที่กล่าวไว้ในหัวข้อ 5.3 การเลือกตีความรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม อันนำไปสู่การสร้างวาทกรรม “ทะเลร้าง” ถือเป็นความพยายามจำกัด ปิดกั้นวาทกรรมหลัก หรืออีกนัยหนึ่งเป็นการลดทอนความชอบธรรมของบริษัทเจ้าของโครงการในฐานะผู้แต่ง (author) ด้วย

3) เลือกใช้วาทกรรมตามสถานการณ์

จากข้อมูลพบว่า ขบวนการผลิตสร้างวาทกรรมขึ้นหลายชุดเพื่อใช้ในการต่อสู้เคลื่อนไหว เนื่องจากสถานการณ์ที่ขบวนการเผชิญตลอดช่วงระยะเวลาที่เคลื่อนไหวนั้นปรับเปลี่ยนไม่คงที่ จึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนชุดวาทกรรมที่ใช้เพื่อให้สามารถสร้างพลังหรือมีความเหมาะสมมากกว่าในการต่อสู้ เช่น การใช้วาทกรรมความไม่โปร่งใสในการจัดทำรายงานประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการ เพื่อลดทอนความชอบธรรมของการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการ ในเวทีการประชุมรับฟังความคิดเห็นของประชาชนต่อโครงการท่าเรือ ในวันที่ 8 มีนาคม 2553 การใช้วาทกรรมเรื่อง “อ่าวทองคำ” เพื่อยืนยันความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรที่ท้องถิ่นมี และยืนยันในเจตนารมณ์ที่จะปกป้องรักษาทรัพยากรเหล่านั้นไว้ เป็นวาทกรรมที่ขบวนการใช้ในการสื่อสารสาธารณะและเปิดพื้นที่เผยแพร่วาทกรรมสู่กลุ่มคนที่ไม่ได้เป็นผู้ยอมรับ หรือกลุ่มคนที่เป็นผู้ไม่ยอมรับขบวนการ เป็นต้น

4) ปฏิบัติการสร้างอัตลักษณ์ร่วมของขบวนการ หรืออีกนัยหนึ่ง การสร้างจิตสำนึกร่วมในการต่อสู้ของขบวนการ

จากลักษณะโครงสร้างของขบวนการที่มีความยืดหยุ่นสูง คือ เป็นขบวนการที่เกิดจากการรวมตัวของปัจเจกชน กลุ่ม/องค์กร และเครือข่ายต่างๆ ทั้งเครือข่ายใกล้ชิดและเครือข่ายที่อยู่ห่างไกล มีการรวมตัวแบบหลวม ไม่มีโครงสร้างที่ชัดเจนปรับเปลี่ยนได้ตามภารกิจ และไม่มีแกนนำแท้ ทำให้ลักษณะความสัมพันธ์ของสมาชิกในขบวนการเป็นไปในแนวราบ กล่าวคือ ในสถานการณ์ปกติ

ปฏิบัติการตั้งแต่ช่วงการวางแผน และการสื่อสารข้อมูลความรู้ที่เกิดขึ้นระหว่างการเคลื่อนไหวภายใน ขบวนการจะเป็นไปในแนวราบ ด้วยวิธีที่หลากหลาย เช่น การนัดประชุม การจัดเวทีขนาดเล็กเพื่อให้ ความรู้ การพูดคุยพบปะตามร้านน้ำชา เป็นต้น สมาชิกผู้เข้าร่วมในแต่ละสถานการณ์จะอยู่ภายใต้ รูปแบบการสื่อสารด้วยวิธีนี้ จึงถูกสื่อสารด้วยข้อมูลความรู้ชุดเดียวกัน อย่างเท่าเทียมกัน จึงเป็นที่มา ของการอธิบายโครงสร้างของขบวนการคัดค้านโครงการท่าเรือว่าเป็นขบวนการที่ไม่มีแกนนำ ต่างจาก ขบวนการที่มีแกนนำ ที่เฉพาะกลุ่มแกนนำเท่านั้นที่จะเข้าถึงข้อมูลเพื่อการวางแผนการเคลื่อนไหว และเป็นลักษณะความสัมพันธ์แบบแนวดิ่ง (ปัญญาชนอิสระ, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2558)

ลักษณะความสัมพันธ์ในแนวราบดังกล่าวมีส่วนสำคัญต่อการสร้างสมาชิกที่มีศักยภาพในการ ระดมมวลชน กระบวนการที่ทำให้สมาชิกเข้าถึงข้อมูลชุดเดียวกัน เท่าเทียมกัน หรือรู้เท่ากัน ทำให้ ขบวนการมีสมาชิกที่มีฐานความรู้หรือเครื่องมือทางความคิดเดียวกัน นำไปสู่การสื่อสารความรู้ชุด เดียวกันสู่สังคมและสาธารณะ เป็นการยืนยันถึงความหนักแน่นของข้อมูล ส่งผลต่อการสร้างผู้ยอมรับ และผู้สนับสนุนขบวนการ หรือศักยภาพในการระดมมวลชนเข้าสู่ขบวนการที่เพิ่มสูงขึ้น

ปัจจัยดังกล่าวสอดคล้องกับที่ McAdam (1982: 44-46 อ้างถึงใน ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2552: 96-97) ได้อธิบายไว้ว่า สมาชิกที่มีเอกภาพร่วมกันเป็นปัจจัยสำคัญหนึ่งที่ส่งผลต่อระดับความ พร้อมของขบวนการเคลื่อนไหว ซึ่งในกรณีดังกล่าวมา จะเห็นว่าสมาชิกขบวนการมีเอกภาพร่วมกันใน เรื่องเครื่องมือทางความคิดหรือชุดข้อมูลความรู้ที่นำไปใช้ในการต่อสู้ และนอกจากปัจจัยเรื่องเอกภาพที่ ส่งผลต่อการสร้างความพร้อมของขบวนการแล้ว McAdam ยังพูดถึงแรงกระตุ้นในการเข้าร่วม จิตสำนึกของการต่อสู้ และ โครงสร้างโอกาสทางการเมืองไว้ด้วย

ในประเด็นแรงกระตุ้นในการเข้าร่วมและจิตสำนึกของการต่อสู้ การที่สมาชิกขบวนการ โดยเฉพาะกลุ่มประมงพื้นบ้านได้คลุกคลีกับกระบวนการเอชไอเอชุมชนเป็นเวลาหลายเดือน มีการ เก็บข้อมูลจากการพบปะ การจัดประชุมกลุ่มย่อย และการพูดคุยตามร้านน้ำชา รวม 126 ครั้ง (ปัญญาชนอิสระ, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2558) นั้นเป็นปัจจัยสำคัญที่สร้างแรงกระตุ้นในการเข้าร่วม การเคลื่อนไหว

ปัญญาชนท้องถิ่นคนหนึ่งให้ข้อมูลว่า ในกระบวนการศึกษาเอชไอเอชุมชน กลุ่มประมง พื้นบ้านซึ่งเป็นกลุ่มศึกษาในกรณีนี้ได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลชนิดสัตว์น้ำ แหล่งที่พบ ฤดูกาลหรือ ช่วงระยะเวลาที่พบ และจำนวนที่จับได้ต่อวัน และนำข้อมูลที่เก็บได้มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ จัดทำ เป็นเอกสารและมีการเผยแพร่สู่สาธารณะ กระบวนการเหล่านี้ใช้เวลาหลายเดือนกว่าจะบรรลุผล สรุปรวมได้เป็นข้อมูลความรู้เกี่ยวกับประมงพื้นบ้านหลายชุด เช่น ดินดอน ระบบนิเวศเฉพาะ เป็นต้น จากกระบวนการนี้ได้ส่งเสริมให้สมาชิกขบวนการโดยเฉพาะกลุ่มชาวประมงพื้นบ้านเกิดความภาคภูมิใจ

ใจอาชีวะ ภูมิปัญญา ความรู้จากประสบการณ์หรือความรู้ที่มีมาแต่เดิม และตระหนักถึงความสำคัญ และเห็นคุณค่าของอาชีพประมงชายฝั่งจนเกิดความรู้สึกหวงแหน อยากปกป้องรักษาไว้ ซึ่งความรู้สึกที่เกิดจากการสร้างชุดความรู้ผ่านกระบวนการเอชไอเอชุมชนเหล่านี้เป็นประโยชน์ต่อขบวนการ เพราะสามารถสร้างจิตสำนึกของการต่อสู้และคงไว้ซึ่งแรงจูงใจในการเคลื่อนไหวของสมาชิกได้ตลอด การเคลื่อนไหว (ปัญญาชนท้องถิ่นคนหนึ่ง, สัมภาษณ์, 19 มีนาคม 2558)

อย่างไรก็ดี ผลที่ได้จากการสร้างความรู้ผ่านกระบวนการเอชไอเอชุมชน มิได้สร้างแต่เพียง จิตสำนึกในการต่อสู้เท่านั้น แต่ยังสามารถสร้างผู้ยอมรับขบวนการ และลดจำนวนผู้ไม่ยอมรับ ขบวนการได้ด้วย ในประเด็นนี้ปัญญาชนอิสระคนหนึ่งให้ข้อมูลว่า ในสถานการณ์ความขัดแย้ง ทั้งการ ต่อสู้กับโครงการท่าเรือ และโรงไฟฟ้าถ่านหิน มีการต่อสู้ทางความคิดของประชาชนในพื้นที่ระหว่าง คนที่เห็นด้วยกับการพัฒนาให้เป็นพื้นที่อุตสาหกรรมเกิดขึ้นกับคนที่ต้องการรักษาวิถีชีวิตแบบเดิมไว้ กระบวนการเอชไอเอชุมชนที่ดำเนินการเป็นระยะเวลาหลายเดือน ทำให้สถานการณ์ความขัดแย้ง ของคนในพื้นที่เบาบางลงได้ในระดับหนึ่ง เนื่องจากการศึกษาสามารถสร้างและระดมคนที่มีความเห็น ร่วมว่าทะเลท่าสาบมีความอุดมสมบูรณ์และมีความสำคัญทางเศรษฐกิจได้มากกว่า กลุ่มคนเหล่านี้ ยอมรับความรู้ของขบวนการและส่วนหนึ่งได้กลายมาเป็นผู้สนับสนุนขบวนการในที่สุด

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าพลังของกลุ่มคนที่ต้องการปกป้องพื้นที่ให้เป็นแหล่งผลิตอาหารจะโดดเด่นมากกว่า แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าคนที่อยากพัฒนาเป็นอุตสาหกรรมจะยอมคล้อยตามทั้งหมด เพียงแต่ไม่มีพลังมากพอที่จะแสดงออกให้เห็นปรากฏชัด

ผลของการต่อสู้ทางวาทกรรมกับขบวนการ

1) ขบวนการเกิดการระดมทรัพยากรเพิ่มขึ้น

ภายหลังจากที่การสถาปนาวาทกรรมเรื่อง “อ่าวทองคำ” ทำให้รายงานการประเมินผลกระทบของโครงการถูกลดความชอบธรรมหรือพลังในการอธิบายถูกทำลายลง ทำให้ปฏิบัติการของ “อ่าวทองคำ” สามารถเปิดพื้นที่การสื่อสารเพื่อระดมมวลชนได้มากขึ้นกว่าเดิม โดยเฉพาะในพื้นที่เดิม ที่ขบวนการไม่สามารถเข้าถึงได้ในขณะที่รายการการประเมินผลกระทบยังมีความชอบธรรมเต็มที่ เช่น การเปิดเวทีในพื้นที่ตำบลกลาย ซึ่งเดิมเป็นพื้นที่ที่มีเงื่อนไขความขัดแย้งสูง อีกทั้งยังมีเงื่อนไขทาง สังคม อาชีพ ประกอบอาชีพเกษตรกรรมไม่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากโครงการท่าเรือ ทำให้มี ประชาชนเข้าร่วมเคลื่อนไหวในขบวนการไม่มากทั้งที่เป็นพื้นที่ก่อตั้งโครงการ เมื่อรายงานการ ประเมินผลกระทบถูกลดความชอบธรรมลงส่งผลให้วาทกรรมของขบวนการโดดเด่นขึ้นมา และ เนื่องจากเนื้อหาสาระของวาทกรรมอ่าวทองคำอยู่บนฐานของสิ่งแวดล้อม วิถีชีวิต สังคมและเศรษฐกิจ ทั่วไป ไม่ได้มีเนื้อหาโจมตีโครงการโดยตรง จึงทำให้วาทกรรมเข้าสู่พื้นที่ที่ขัดแย้งโดยง่าย

การต่อสู้ด้วยวาทกรรมสามารถทำให้ขบวนการเปิดพื้นที่การสื่อสารเพื่อระดมมวลชนได้มากขึ้น ในสนามการต่อสู้ทางวาทกรรมระหว่างขบวนการกับโครงการที่เกิดขึ้นในพื้นที่อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช วาทกรรมของขบวนการมีความสำคัญอย่างมากต่อการระดมมวลชนเข้าสู่ขบวนการ ตั้งแต่การต่อสู้ด้วยวาทกรรมว่าด้วยนิคมอุตสาหกรรมที่เริ่มระดมผู้คน โดยเฉพาะชาวบ้านจากพื้นที่อื่นที่ได้รับผลกระทบจากนิคมอุตสาหกรรมเข้าสู่ขบวนการ นำมาซึ่งทรัพยากรที่เป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องสิ่งแวดล้อมและผลกระทบจากนิคมอุตสาหกรรม ตลอดจนทั้งความรู้เพื่อการจัดตั้งยุทธวิธี ยุทธศาสตร์การเคลื่อนไหวของขบวนการ ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการก่อเกิดขบวนการในช่วงแรก นอกจากนี้ ความสำเร็จในการช่วงชิงวาทกรรมของขบวนการ ยังมีผลในการเก็บกด ปิดกั้นควบคุมพื้นที่ในการแสดงความคิดเห็น ดังนั้น แม้จะมีผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับขบวนการ แต่ก็ไม่กล้าแสดงความคิดเห็นดังกล่าวในพื้นที่

การต่อสู้ด้วยวาทกรรมเรื่อง “อ่าวทองคำ” ที่ช่วงหลังถูกพ่วงกับ “แหล่งผลิตอาหาร” เป็นวาทกรรมที่ใช้ในการระดมทรัพยากรได้จากพื้นที่ที่หลากหลายมากขึ้น กล่าวคือ ในพื้นที่อำเภอท่าศาลา และจังหวัดนครศรีธรรมราชสามารถระดมมวลชนผู้ยอมรับขบวนการ และเปลี่ยนให้เป็นผู้สนับสนุนขบวนการได้ เห็นได้จากกิจกรรมรณรงค์เพื่อลงนามในสัญญาประชาคมคนท่าศาลาไม่เอาโรงไฟฟ้าถ่านหิน หรืองานรวมพลคนกินปลาที่มีคนเข้าร่วมจำนวนมาก เนื่องจากผู้คนยอมรับและต่างก็เห็นร่วมกันตามสาระของวาทกรรมแล้ว

นอกจากในระดับพื้นที่แล้ว “อ่าวทองคำ” ที่ถูกยกระดับการอธิบายโดยผสมรวมความรู้ในเชิงวิถีชีวิตและภูมิปัญญา เข้ากับความรู้ทางเศรษฐศาสตร์ วิทยาศาสตร์และความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อม ยังเปิดพื้นที่การสื่อสารสู่สาธารณะ อาทิ การเปิดเวที “ความยุติธรรมเชิงนิเวศน์: กรณีศึกษาท่าศาลา” ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นปฏิบัติการที่สร้างการรับรู้สู่สังคมมากขึ้นกว่าการเคลื่อนไหวเฉพาะในพื้นที่ด้วย

2) ปฏิบัติการทางวาทกรรมว่าด้วยเรื่องอ่าวทองคำเป็นส่วนหนึ่งที่ยกระดับสถานะ “ผู้แต่ง” (author) ให้ชาวบ้านในขบวนการและลดสถานะของผู้จัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม

เนื่องจากโดยทั่วไป เมื่อเปรียบเทียบระหว่างชาวบ้าน กับนักวิชาการ ฝ่ายหลังมักจะมีน้ำหนักมากกว่าในฐานะ ผู้จัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม องค์กรสร้างวาทกรรม “ทะเลร้าง” ประกอบกับกระบวนการจัดทำเอชไอเอชุมชน ซึ่งเป็นที่มาของวาทกรรม “อ่าวทองคำ” กลายเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ยกสถานะให้ชาวบ้านมีสถานะเป็น “ผู้แต่ง” (author) และมีสถานะที่จะไปคัดค้านกับ “ผู้แต่ง” เดิมอย่างนักวิชาการผู้จัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมได้

“อ่าวทองคำ” แต่เดิมเป็นเพียงคำเรียกที่แสดงความอุดมสมบูรณ์ของอ่าวบริเวณท่าศาลา แต่ภายหลังจากการศึกษาเอชไอเอชุมชน กระบวนการศึกษารวบรวม วิเคราะห์ สังเคราะห์ และนำเสนอข้อมูล ได้จัดกระทำให้ “อ่าวทองคำ” กลายเป็นความรู้ชุดหนึ่งที่หนักแน่น มีข้อพิสูจน์ และเป็นที่ยอมรับของสังคม

สมาชิกขบวนการที่มีบทบาทอย่างมากในการสร้างความรู้ผ่านกระบวนการเอชไอเอชุมชน คือ ชาวประมงพื้นบ้าน ผู้ซึ่งรวบรวมข้อมูลจากประสบการณ์หรือภูมิปัญญาเดิม อาทิเช่น ความรู้เรื่องทิศทางลม กระแสน้ำ เครื่องมือประมง บริเวณดินดอนที่อุดมสมบูรณ์ และการเก็บรวบรวมข้อมูลสถิติในแต่ละวัน อาทิ ชนิดสัตว์น้ำ พันธุ์ปลา และปริมาณที่จับได้ในแต่ละวัน เพื่อนำมาวิเคราะห์ และจัดทำเป็นชุดความรู้ ซึ่งชุดความรู้ที่ได้ถูกนำไปเผยแพร่ผ่านช่องทางต่างๆ มากมาย ทั้งการจัดทำเป็นหนังสือ เอกสารตีพิมพ์ การนำเสนอในเวทีวิชาการ การเผยแพร่ทางสื่อโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ งานเทศกาลประจำปี เช่น งานรวมพลคนกินปลา หรือแม้กระทั่งการเผยแพร่ผ่านการพูดคุยตามร้านน้ำชา เป็นต้น

ในการเผยแพร่ว่าทกรรมว่าด้วยเรื่องอ่าวทองคำนี้ สมาชิกขบวนการคนสำคัญที่ได้รับบทบาทให้เป็นผู้สื่อสารว่าทกรรมนี้ออกไป คือ ชาวประมงพื้นบ้าน ไม่ว่าจะเป็นการเผยแพร่ในระดับการพูดคุยสนทนา ขึ้นพูดในเวทีท้องถิ่นท้องถิ่น หรือไปเผยแพร่ข้อมูลในฐานะที่เป็นผลงานวิชาการในเวทีอื่นๆ เช่น เวทีเรียนรู้เอชไอเอชุมชนผ่านกรณีศึกษา ที่จัดขึ้นโดยสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ งานสัมมนาเรื่อง “ความยุติธรรมเชิงนิเวศน์: กรณีศึกษาท่าศาลา” ที่จัดขึ้นโดยคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นต้น หรือแม้กระทั่งการให้สัมภาษณ์แก่รายการโทรทัศน์ หรือนักข่าวที่มาทำข่าวความเป็น “อ่าวทองคำ” ของทะเลท่าศาลา ก็ล้วนแต่ต้องเป็นข้อมูลจากกลุ่มชาวประมงพื้นบ้านทั้งสิ้น

เหตุที่เป็นเช่นนี้ ปัญญาชนท้องถิ่นคนหนึ่งให้ข้อมูลว่า กลุ่มชาวประมงถือได้ว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านทะเลเพราะมีวิถีชีวิตผูกคลุกคลีอยู่กับทะเลมาตลอด การจะสื่อสารเรื่องราววิถีชีวิตและการดำรงชีพที่เกี่ยวกับทะเลจึงไม่มีใครที่มีความรู้ดีเท่ากับชาวประมง ที่รู้จริงมากกว่าสมาชิกขบวนการกลุ่มอื่น (ปัญญาชนอิสระคนหนึ่ง, สัมภาษณ์, 23 มีนาคม 2558) ซึ่งจากเหตุผลที่กล่าวมา ชวนให้วิเคราะห์ได้ว่า ในการโต้แย้งข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความอุดมสมบูรณ์ทางทะเลระหว่างขบวนการและโครงการ ฝ่ายขบวนการน่าจะมีความสามารถในการยืนยันความหนักแน่นของข้อมูล และสื่อสารความรู้ที่มีความเกี่ยวข้องพันกับชีวิต มากกว่าฝ่ายโครงการ หรืออาจกล่าวได้ว่าความรู้จากชาวประมงก็มีสถานะเทียบเท่าหรือได้เปรียบกว่าความรู้ของนักวิชาการที่มาทำรายงานประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม

จากประเด็นการต่อสู้ช่วงชิงความหมายหรือการให้คำอธิบายทะเลท่าศาลาระหว่างโครงการกับขบวนการ ชี้ให้เห็นความสำคัญของผู้แต่ง (the author) ต่อความสามารถในการช่วงชิงการให้ความหมาย ศุภชัย เจริญวงศ์ (2544: 16-17) อธิบายว่า ผู้แต่งในที่นี้ไม่ได้หมายถึงตัวบุคคล แต่

หมายถึงกฎเกณฑ์ของวาทกรรมชุดหนึ่งๆ ที่เป็นต้นกำเนิดของความหมายที่วาทกรรมนั้นสื่อออกมา ในการต่อสู้ว่าด้วยเรื่องความอุดมสมบูรณ์ของท้องทะเล จากกรณีนี้จึงจะเห็นได้ว่า ความหมายของทะเลท่าศาลาที่ถูกอธิบายโดยชาวประมงพื้นบ้านผู้มีวิถีชีวิตผูกพัน เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับทะเล สามารถสร้างมวลชนผู้เห็นพ้องได้มากกว่าความหมายของทะเลท่าศาลาที่ถูกอธิบายโดยนักวิชาการ ของโครงการ ซึ่งเป็นความรู้ในทางวิทยาศาสตร์ หรือความรู้เชิงเทคนิคที่อาจยากต่อความเข้าใจ หรือ เข้าไม่ถึง “ใจ” ของประชาชน

3) เอชไอเอชุมชนกับการสถาปนาวาทกรรมของขบวนการ

ในการต่อสู้ทางวาทกรรมของขบวนการ เครื่องมือหนึ่งที่สำคัญอย่างมากที่ช่วยในการ สถาปนาวาทกรรมที่ขบวนการใช้ในการเคลื่อนไหว คือ เครื่องมือเอชไอเอชุมชน เครื่องมือนี้เป็น กระบวนการศึกษาและประเมินผลกระทบทางสุขภาพโดยชุมชน ทำให้สมาชิกขบวนการที่เข้าร่วมใน การศึกษา โดยเฉพาะกลุ่มประมงพื้นบ้าน ได้เกิดกระบวนการสั่งสมความรู้จากศึกษารวบรวม วิเคราะห์ สังเคราะห์ และนำเสนอข้อมูล ชุดข้อมูลที่ขบวนการได้จากการศึกษาครั้งนี้ คือ ชุดข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับทะเลท่าศาลา หรือ ชุดข้อมูลที่มาประกอบกันเป็นการอธิบายความหมายของ “อ่าว ทองคำ” นั่นเอง ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า กระบวนการศึกษาและประเมินผลกระทบสุขภาพโดยชุมชน ถือ เป็นการช่องทางทางการเมืองใหม่ที่สนับสนุนการก่อตัว การระดมทรัพยากร รวมถึงการต่อสู้ทางวาท กรรมของขบวนการด้วย

กระบวนการเอชไอเอชุมชนทำให้สมาชิกเกิดความภาคภูมิใจ และตระหนักถึงความสำคัญ ของการมีอยู่ของความรู้ที่ตนมี ปัญญาชนท้องถิ่นคนหนึ่งให้ข้อมูลว่า เอชไอเอชุมชนที่ให้ชาวบ้าน ค้นคว้า รวบรวมความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาเกี่ยวกับอาชีพประมงออกมา เมื่อเสร็จสิ้นการศึกษาแล้วมีการ จัดทำข้อมูลในรูปเอกสาร หนังสือ สิ่งพิมพ์ต่างๆ ทำให้ชาวบ้าน โดยเฉพาะกลุ่มประมงพื้นบ้านเห็นถึง การมีอยู่และภาคภูมิใจในความรู้ที่ตนมี (ปัญญาชนท้องถิ่นคนหนึ่ง, สัมภาษณ์, 19 มีนาคม 2558) จากข้อมูลดังกล่าวพบว่า กระบวนการเอชไอเอชุมชนทำให้สมาชิกที่เข้าร่วมกระบวนการศึกษาเชื่อมั่น และยอมรับในชุดความรู้ที่ได้ ส่งผลให้เกิดความมั่นใจในการสื่อสารเพื่อระดมมวลชน อันเป็นส่วน สำคัญที่ทำให้วาทกรรมถูกเผยแพร่ออกไปสู่สังคมได้

นอกจากนี้ กระบวนการเอชไอเอชุมชนยังแสดงให้เห็นถึงช่องทางและโอกาสทางการเมืองที่ เอื้อต่อการเคลื่อนไหวของขบวนการประชาชน กล่าวคือ เอชไอเอชุมชน หรือ การประเมินผลกระทบ ทางสุขภาพเป็นวิธีการประเมินผลกระทบรูปแบบหนึ่งที่ถูกบรรจุอยู่ในพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ 2550 หลังจากนั้นรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย 2550 มาตรา 67 วรรค 2 ก็มีผลบังคับใช้ตามมา โดยระบุว่า

“การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติและสุขภาพ จะกระทำมิได้ เว้นแต่จะได้ศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนในชุมชน และจัดให้มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียก่อน รวมทั้งได้ให้องค์การอิสระซึ่งประกอบด้วยผู้แทนองค์การเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ และผู้แทนสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติหรือด้านสุขภาพ ให้ความเห็นประกอบก่อนมีการดำเนินการดังกล่าว” (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2550)

ประชาชนจึงมีสิทธิในการจัดกระบวนการเพื่อประเมินผลกระทบด้านสุขภาพจากนโยบายสาธารณะหรือโครงการพัฒนาที่เข้าข่ายโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติและสุขภาพ ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย 2550 ช่องทางดังกล่าวจึงกล่าวได้ว่าเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ประเมินผลกระทบทางสุขภาพโดยชุมชนเอง หรือถือว่าเป็นการเปิดให้ชาวบ้านได้มีพื้นที่ในการสร้างชุดข้อมูลความรู้ท้องถิ่นที่มีสถานะสามารถนำไปต่อรองทางนโยบายกับรัฐได้

บทที่ 6

สรุปผลการศึกษา

สำหรับในบทนี้ การนำเสนอจะอ้างอิงตามวัตถุประสงค์การวิจัย คือ 1) การประกอบสร้างและการต่อสู้ของขบวนการ และ 2) การใช้วาทกรรมในการต่อสู้ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมคัดค้านโครงการท่าเรือ อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยจะแบ่งการนำเสนอออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่หนึ่ง สรุปผลการศึกษาวิจัย และส่วนที่สอง ข้อเสนอแนะ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

6.1 สรุปผลการศึกษาวิจัย

6.1.1 การประกอบสร้างและการต่อสู้ของขบวนการ

เพื่อทำความเข้าใจการเคลื่อนไหว ผู้วิจัยได้สรุปปัญหาอันเป็นที่มาของความขัดแย้งระหว่างกลุ่มผู้คัดค้านและโครงการก่อสร้างท่าเรือ อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ไว้ 3 ประเด็นด้วยกัน คือ

1) การจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมขาดความโปร่งใส¹⁸ โดยกลุ่มผู้คัดค้านขบวนการให้เหตุผลว่า กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนของโครงการนั้นไม่ได้สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง การประชาสัมพันธ์เชิญชวนผู้เข้าร่วมไม่มีความโปร่งและไม่ครอบคลุม กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมดอันมีเหตุมาจากการขอบเขตการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมไม่ครอบคลุมเพียงพอ รวมถึงประเด็นที่ข้อมูลในรายงานการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการไม่ตรงกับข้อมูลจากการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมและสุขภาพโดยชุมชน หรือเอชไอเอชุมชน ทั้งในเรื่องการเลือกพื้นที่ก่อสร้างท่าเรือ การกำหนดขอบเขตของการศึกษาในกรณีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและความรุนแรงของปัญหาจากรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการ

2) ความจริงใจและธรรมาภิบาลของโครงการ ขบวนการคัดค้านให้เหตุผลในเรื่องการพัฒนาโครงการในช่วงที่ยังไม่มีการประกาศใช้ผังเมืองนครศรีธรรมราช และการใช้โครงการความรับผิดชอบ

¹⁸ ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยปรับมาจากข้อสรุปจาก เวทีเรียนรู้เอชไอเอผ่านกรณีศึกษา (HIA Case Conference) กรณีศึกษาที่ 1 โครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือและศูนย์สนับสนุนการปฏิบัติงานสำรวจและผลิตปิโตรเลียมในอ่าวไทย ของ บริษัท เชฟรอนประเทศไทยสำรวจและผลิต จำกัด ที่ ต.ทลาย อ.ท่าศาลา จ.นครศรีธรรมราช ที่จัดขึ้นในวันที่ 3 พฤศจิกายน 2555 เวลา 08.30 - 17.00 น. ณ ห้องประชุมसानใจ 1 ชั้น 6 อาคารสุขภาพแห่งชาติ ภายในกระทรวงสาธารณสุข จ.นนทบุรี และข้อมูลที่รวบรวมได้จากความคิดเห็นที่ได้จากการสัมภาษณ์สมาชิกขบวนการ และสังเคราะห์จากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวของขบวนการที่ค้นคว้าได้

ต่อสังคมเข้าเป็นเครื่องมือในการเสนอผลประโยชน์เพื่อชี้ชวนให้เชื่อถึงผลกระทบเชิงบวกจากการดำเนินโครงการ¹⁹

3) การพัฒนาโครงการทำให้เกิดผลกระทบต่อชุมชน ทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิต ด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ และด้านเศรษฐกิจ²⁰

ปมปัญหาอันเป็นที่มาของความขัดแย้งดังกล่าวทำให้เกิดกลุ่มต่อต้านขึ้น และพบว่าปัจจัยทางสังคมของประชาชนเรื่องอาชีพนั้นเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่มีผลต่อท่าทีที่มีต่อการพัฒนาโครงการในพื้นที่ด้วยเช่นกัน กล่าวคือ กลุ่มคนในพื้นที่ที่ประกอบอาชีพเกี่ยวกับประมงพื้นบ้านเป็นส่วนใหญ่จะตื่นตัวต่อกลุ่มคนในพื้นที่ที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม

เพื่อทำความเข้าใจการประกอบสร้างและการต่อสู้ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมคัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือ ผู้วิจัยได้อธิบายผ่าน 3 กรอบทฤษฎี ได้แก่ ทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมนิวแบบใหม่ (New Social Movement: NSM) ทฤษฎีการระดมทรัพยากร (Resource mobilization) และทฤษฎีกระบวนการทางการเมือง (Political process) มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

จากการทบทวนแนวคิดและทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมนิวแบบใหม่ ในบทที่ 2 ผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกต 4 ประการหลักในการวิเคราะห์ขบวนการเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือ ได้แก่ มูลเหตุหรือประเด็นในการเคลื่อนไหว กลุ่มผู้เข้าร่วม เป้าหมายของการเคลื่อนไหว และยุทธวิธีการเคลื่อนไหว ข้อมูลจากการศึกษาวิจัยพบว่า แม้ว่าสมาชิกและกลุ่มที่ประกอบสร้างขึ้นเป็นขบวนการคัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือจะมีช่วงระยะเวลาของการเริ่มเคลื่อนไหวแตกต่างกันตามแต่สถานการณ์แวดล้อมที่เผชิญ แต่อยู่ภายใต้ประเด็นความขัดแย้งร่วมที่มีลักษณะเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวันเช่นเดียวกัน คือ เรื่องสุขภาพและสิ่งแวดล้อม เช่น กลุ่มปัญญาชนท้องถิ่นชาวประมงพื้นบ้านส่วนหนึ่งตัดสินใจเข้าร่วมการเคลื่อนไหวด้วยเงื่อนไขกลัวผลกระทบจากการเข้ามาตั้งของโครงการใกล้ที่อยู่อาศัย เป็นต้น

อย่างไรก็ดี พบว่า มูลเหตุหรือประเด็นการเคลื่อนไหวไม่ได้มีแต่เรื่องสุขภาพและสิ่งแวดล้อม แต่ยังอยู่บนพื้นฐานเรื่องเศรษฐกิจ การประกอบอาชีพที่เป็นประเด็นที่สัมพันธ์กับเรื่องสิ่งแวดล้อมด้วย เช่น กลุ่มชาวประมงพื้นบ้านบ้านสระบัว บ้านในถุ้งและบ้านหน้าทับ ที่เข้าร่วมการเคลื่อนไหวด้วย

¹⁹ ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลจากความคิดเห็นที่ได้จากการสัมภาษณ์สมาชิกขบวนการ และสังเคราะห์จากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวของขบวนการที่ค้นคว้าได้

²⁰ ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลจากความคิดเห็นที่ได้จากการสัมภาษณ์สมาชิกขบวนการ และสังเคราะห์จากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวของขบวนการที่ค้นคว้าได้

เงื่อนไขหลักผลกระทบของการเข้ามาตั้งโครงการในพื้นที่ทำกิน นั้นอาจเป็นเหตุให้ขบวนการนี้ยังคงอธิบายได้ด้วยประเด็นการเคลื่อนไหวของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบเก่า

ในด้านกลุ่มผู้เข้าร่วมขบวนการพบว่าประกอบขึ้นจากผู้ที่มีจุดยืนร่วมกัน คือ ไม่ต้องการให้มีโครงการพัฒนาขนาดใหญ่หรือนิคมอุตสาหกรรมเกิดขึ้นในพื้นที่ แม้ว่าในเบื้องต้นของการเคลื่อนไหวบางกลุ่มจะคัดค้านโครงการโรงไฟฟ้าถ่านหินเพียงอย่างเดียวเนื่องจากไม่ใช่ผู้ได้รับผลกระทบที่อาจเกิดจากโครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือ แต่ในท้ายที่สุดแล้ว สมาชิกเหล่านี้ก็ยอมรับในเป้าหมายของขบวนการที่ครอบคลุมประเด็นต่อต้านโครงการพัฒนาขนาดใหญ่หรือนิคมอุตสาหกรรมด้วยตระหนักว่าเป็นประเด็นที่มีความเชื่อมโยงและเป็นปัญหาร่วมกัน โดยมีได้เกี่ยวข้องกับเรื่องชนชั้น

ในส่วนเป้าหมายของการเคลื่อนไหวนั้น อาจแบ่งได้เป็น 3 ประเด็น คือ 1) การเคลื่อนไหวเพื่อรักษาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เห็นได้ชัดจากกลุ่มประมงพื้นบ้านที่เคลื่อนไหวเพื่อรักษาอาชีพและรายได้ที่มาจากผลผลิตจากทะเล 2) การเคลื่อนไหวเพื่อขับไล่โครงการพัฒนาออกจากพื้นที่สมาชิกกลุ่มนี้ส่วนใหญ่วิตกกังวลผลกระทบที่อาจเกิดจากโครงการพัฒนาที่ตั้งใกล้บริเวณที่อยู่อาศัย จึงมาเข้าร่วมการเคลื่อนไหว และ 3) การเคลื่อนไหวเพื่อมุ่งสร้างกติกาหรือกฎเกณฑ์ชุดใหม่ในการดำรงชีวิต เป็นเป้าหมายที่ซับซ้อนขึ้นกว่าข้ออื่น สมาชิกที่มีเป้าหมายเช่นนี้โดยมากเป็นกลุ่มผู้นำการเคลื่อนไหวที่มีประสบการณ์ต่อสู้ทั้งในและนอกพื้นที่ เช่น ปัญญาชนอิสระ นักวิชาการ มหาวิทยาลัย องค์กรและเครือข่ายความร่วมมือต่างๆ ที่มุ่งการเปลี่ยนแปลงในเชิงนโยบาย หรือมุ่งสร้างการพัฒนาจากภายในชุมชนเอง

ด้านยุทธวิธีการเคลื่อนไหว พบว่า สมาชิกขบวนการมิได้เรียกร้องหรือหวังพึ่งกลไกทางการเมืองหรือกลไกรัฐที่มีอยู่เท่าใดนัก แต่มุ่งเน้นการเคลื่อนไหวเรียกร้องด้วยตัวเอง ด้วยการจัดตั้งเป็นองค์กรที่มีการจัดการอย่างอิสระ อาศัยการประกอบสร้างของแต่ละปัจเจก กลุ่ม/องค์กรและเครือข่ายขึ้นเป็นขบวนการเคลื่อนไหว เช่น การรวมตัวกันของปัจเจกเป็นกลุ่มรักบ้านเกิดท่าศาลา กลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านสระบัว เคลื่อนไหวเป็นขบวนการร่วมกับเครือข่ายภาคประชาชนอำเภอสิชล เป็นต้น

จากข้อวิจารณ์แนวคิดขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่จากจุดยืนของทฤษฎีระดมทรัพยากร มีว่าขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่อธิบายเน้นเพียงกระบวนการก่อรูปตัวกระทำทางสังคม (social actor) หรือขบวนการทางสังคม เป็นการอธิบายที่ไม่เพียงพอเนื่องจากได้ละเลยการวิเคราะห์บริบทในระดับพื้นที่ปฏิบัติการสำคัญของขบวนการทางสังคมหรือเงื่อนไขภายในองค์กรขบวนการทางสังคมไป ซึ่งการอธิบายการประกอบสร้างขบวนการด้วยกรอบทฤษฎีการระดมทรัพยากรจะช่วยเพิ่มเติมความเข้าใจในส่วนเงื่อนไขภายในขบวนการ และความสามารถของสมาชิกในขบวนการต่อการระดมคนและทรัพยากรต่างๆ มาใช้เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของขบวนการ (ประภาส

ปีนตบแต่ง, 2552: 27) ซึ่งจากกรอบทฤษฎีดังกล่าว สามารถสรุปรายละเอียดการวิเคราะห์ผู้คนที่เกี่ยวข้องในการระดมทรัพยากรของขบวนการ ได้ดังนี้

การเคลื่อนไหวของขบวนการมีการระดมทรัพยากร 3 ด้าน ได้แก่ ทรัพยากรบุคคล ทรัพยากรทางวัฒนธรรมและทรัพยากรด้านหลักธรรมจริยาหรือความชอบธรรมของขบวนการ

1) ทรัพยากรบุคคลของขบวนการ (human resource) ผู้วิจัยจัดจำแนกองค์ประกอบสำคัญที่ประกอบสร้างขึ้นเป็นขบวนการไว้เป็น 10 กลุ่มด้วยกัน คือ ปัญญาชนท้องถิ่น ปัญญาชนอิสระ ชาวประมงพื้นบ้าน ชาวบ้านที่ต่อสู้เรื่องสิ่งแวดล้อมในพื้นที่อื่น นักการเมืองท้องถิ่น นักวิชาการ มหาวิทยาลัย องค์กรพัฒนาเอกชน สื่อสารมวลชน นักเคลื่อนไหวอิสระ และเครือข่ายที่อยู่ห่างไกล มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

- ปัญญาชนท้องถิ่น แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มด้วยกัน คือ กลุ่มแรก ปัญญาชนท้องถิ่น ชาวบ้านตำบลกลาย ที่เคลื่อนไหวตั้งแต่ช่วงแรกของการพัฒนาโครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือ เป็นกลุ่มที่มีความสามารถในการระดมมวลชนจากพื้นที่อื่นมาช่วยเคลื่อนไหว อีกทั้งยังเป็นกลุ่มที่พยายามเข้าถึงแหล่งทุนที่จะสนับสนุนให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ปัญญาชนท้องถิ่น กลุ่มที่สอง เป็นกลุ่มที่เข้ามามีบทบาทหลังการเข้ามาของโรงไฟฟ้าถ่านหิน เป็นกลุ่มที่มีบทบาทในการสร้างผลผลิตทางวัฒนธรรม อาทิเช่น บทกวี และความรู้เรื่องระบบนิเวศเฉพาะ และลมแปดทิศ ที่ขบวนการใช้ในการดำเนินกิจกรรมหรือการรณรงค์ต่างๆ

- ปัญญาชนอิสระ เป็นกลุ่มสำคัญที่ระดมทรัพยากรที่มีประโยชน์ให้กับขบวนการได้อย่างหลากหลาย ได้แก่ มวลชน และองค์ความรู้ทางยุทธศาสตร์ ยุทธวิธีการต่อสู้ การสื่อสารเพื่อการเคลื่อนไหว และเทคนิคการระดมมวลชน ช่องทางการสื่อสารสาธารณะ องค์กรสนับสนุน ปัญญาชนอิสระบางคนมีเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรที่สามารถให้การสนับสนุนขบวนการได้ เช่น สำนักงานสุขภาพแห่งชาติ องค์กรพัฒนาเอกชน เป็นต้น

- ชาวประมงพื้นบ้าน เป็นกลุ่มที่มีความสามารถในการระดมทรัพยากรมวลชนเข้าร่วมในการเคลื่อนไหวได้มาก และเป็นผู้ผลิตความรู้เฉพาะเรื่อง เช่น ความรู้เกี่ยวกับการทำอาชีพประมง เช่น ความรู้เรื่องฤดูกาลวางไข่ของปลาแต่ละชนิด ชุดความรู้เรื่องเครื่องมือที่เหมาะสมในการจับสัตว์น้ำแต่ละประเภท ชนิดและพันธุ์ปลาที่หากินในบริเวณต่างๆ ลักษณะดอนใต้ น้ำ ฤดูกาลและทิศทางลม ล้วนเป็นความรู้เฉพาะเรื่องที่กระจุกกระจายอยู่

- นักการเมืองท้องถิ่น สนับสนุนให้ขบวนการเข้านำใช้ทรัพยากรได้อย่างสะดวกและหลากหลายมากขึ้น และสร้างความเชื่อมั่นในการต่อสู้ให้กับชาวบ้านที่เป็นผู้ยอมรับหรือเป็นผู้สนับสนุนขบวนการอยู่เดิมให้มั่นคงมากขึ้น

- ชาวบ้านที่ต่อสู้เรื่องสิ่งแวดล้อมในพื้นที่อื่น เป็นพลังที่ประกอบเข้ามาเป็นส่วนสำคัญของขบวนการในการระดมผู้เข้าร่วมขบวนการเข้ามาเพิ่มขึ้นได้เป็นจำนวนมาก

- นักวิชาการมหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยในท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนทรัพยากรเครื่องมือทางความคิดที่สำคัญแก่ขบวนการ โดยเฉพาะความรู้เฉพาะเรื่องที่เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง หรือแม้กระทั่งความรู้ที่มีฐานคิดมาจากภูมิปัญญาของท้องถิ่นเอง ความรู้เหล่านี้เป็นเครื่องมือสำคัญที่ขบวนการใช้ในการสื่อสารเพื่อสร้างความชอบธรรม การสนับสนุนความร่วมมือ และการยอมรับจากสังคม อันจะนำมาซึ่งการระดมผู้ยอมรับและผู้สนับสนุนขบวนการเพิ่มขึ้นได้ ส่วนการสนับสนุนจากนักวิชาการนอกพื้นที่ก็มีส่วนในการระดมความรู้เช่นกัน และที่นอกเหนือไปกว่านั้น นักวิชาการภายนอกที่ขบวนการระดมเข้ามา จะร่วมผลิตความรู้ที่จะใช้ในการระดมผู้ยอมรับและผู้สนับสนุนขบวนการจากสาธารณะ เป็นการขยายโอกาสที่ขบวนการจะสามารถระดมและเข้ามามีทรัพยากรใหม่ๆ ได้มากขึ้น

- องค์กรพัฒนาเอกชน เป็นผู้สนับสนุนขบวนการที่ถูกระดมเข้าสู่ขบวนการเพื่อประโยชน์ในการเข้ามามีทรัพยากรที่องค์กรนั้นถือครองอยู่ เช่น ความรู้ในการจัดกิจกรรมเพื่อรณรงค์ ความสามารถในการผลิตสื่อ ป้ายสัญลักษณ์ หรือสื่อสารคดี หนังสือ การสื่อสารออนไลน์ ของกรีนพีซ บุคลากรผู้เชี่ยวชาญเรื่องกฎหมายสิ่งแวดล้อมและมีความสามารถในการวิเคราะห์ใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการเคลื่อนไหวของขบวนการ ของมูลนิธิธิดาธรรมสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ล้วนแต่เป็นทรัพยากรที่สนับสนุนให้ขบวนการเคลื่อนไหวได้อย่างมีประสิทธิภาพ

- สื่อสารมวลชน เป็นทรัพยากรที่เป็นเครื่องมือสื่อสารเพื่อการเคลื่อนไหวที่สร้างความได้เปรียบในการเคลื่อนไหวได้มาก การที่ขบวนการคัดค้านท่าเรือสามารถเข้าถึงช่องทางสื่อสารอย่างหลากหลาย และชนิดของสื่อที่ขบวนการนำเสนอผ่านทางสื่อสารมวลชน มีทั้งสื่อที่ขบวนการผลิตเอง มีผลดีอย่างมากต่อการระดมผู้ยอมรับและผู้สนับสนุนเข้าสู่ขบวนการ

- นักเคลื่อนไหวอิสระ มอบทรัพยากร เช่น เครื่องมือสื่อสารเพื่อการเคลื่อนไหว ได้แก่ ดนตรี วรรณกรรม และภาพวาด

- เครือข่ายที่อยู่ห่างไกล มีบทบาทในการสนับสนุนทรัพยากรหลายประเภทแก่ขบวนการ ได้แก่ มวลชน ความรู้ทางยุทธศาสตร์ ยุทธวิธีการต่อสู้ เทคนิคในการระดมและจัดตั้งมวลชน รวมถึงกำลังใจและความเชื่อมั่นจากการสนับสนุนขององค์กรนอกพื้นที่

2) ทรัพยากรด้านวัฒนธรรมของขบวนการ

จากลำดับเหตุการณ์ความขัดแย้งและการเคลื่อนไหวของขบวนการคัดค้านในบทที่ 3 สรุปได้ว่า ที่มาของการระดมทรัพยากรทางวัฒนธรรมหรือยุทธวิธีการเคลื่อนไหวของขบวนการคัดค้านมาจาก 4 ยุทธวิธี คือ หนึ่ง การใช้ยุทธวิธีขัดขวางระบบการเมืองปกติ สอง การเคลื่อนไหวโดยใช้สัญลักษณ์ของนักอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม สาม การสร้างช่องทางการสื่อสารของขบวนการ และสี่ ยุทธวิธีการเคลื่อนไหวผ่านระบบการเมืองแบบปกติ ผ่านการใช้ช่องทางตามกฎหมายที่มีอยู่ในขณะนั้น ที่สำคัญ ได้แก่ การใช้ช่องทางในพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 นำไปสู่กระบวนการประเมินผลกระทบสุขภาพโดยชุมชน หรือเอชไอเอชุมชน การร้องเรียนผ่านคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.) การใช้อำนาจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.2542 ในการขัดขวางโครงการ และการยื่นหนังสือคัดค้านผ่านกลไกระบบราชการ

3) การระดมทรัพยากรด้านหลักธรรมจริยาหรือความชอบธรรมของขบวนการ

ทรัพยากรด้านหลักธรรมจริยาหรือความชอบธรรมของขบวนการมาอันนำมาซึ่งการขยายการสนับสนุนโครงการ สำหรับขบวนการเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเรือน้ำลึก มีจุดเด่นอยู่ที่การระดมทรัพยากรด้านหลักธรรมจริยาหรือช่วงชิงความชอบธรรมของขบวนการ โดยอาศัยการทำลายความชอบธรรมของวาทกรรมหลัก และช่วงชิงการนำจากผู้นำในพื้นที่ ดังเห็นได้จาก

- ยุทธวิธีการต่อสู้ทางวาทกรรมโดยทำลายความชอบธรรมของวาทกรรมหลัก (รายงานการประเมินผลกระทบ) และสถาปนาวาทกรรมทางเลือกการพัฒนาของตนเอง ถือเป็นแนวทางสำคัญในการขยายแนวร่วม และหนุนเสริมการเคลื่อนไหวในยุทธวิธีการขัดขวางตามระบบการเมืองปกติ ในกรณีนี้การสร้างวาทกรรม“ทะเลร้าง” “อ่าวทองคำ” และการเชื่อมโยงความหมายของนิคมอุตสาหกรรม เรือคราดหอยลาย ท่าเทียบเรือ เข้าด้วยกันถือเป็นยุทธวิธีที่สำคัญในการต่อสู้ทางวาทกรรม

- การช่วงชิงการสนับสนุนจากผู้นำท้องถิ่น ที่ขบวนการได้ใช้ช่องทางการจัดกิจกรรมครั้งสำคัญเพื่อประกาศนัยยะการสนับสนุนจากผู้นำท้องถิ่น เช่น งานลงนามสัญญาประชาคม “คนท่าศาลา ไม่เอาโรงไฟฟ้าถ่านหิน” อังนัยยะการสนับสนุนจากผู้นำท้องถิ่น หรือ การรวมตัวของผู้นำศาสนาและชาวมุสลิมในงานพิธีเมาลิดและละหมาดฮายัต อ้างถึงการสนับสนุนจากผู้นำศาสนา

นอกจากนี้ ในการเคลื่อนไหวของขบวนการคัดค้านโครงการท่าเรือสามารถสรุปลักษณะสำคัญของการประกอบสร้างกลุ่มและการระดมทรัพยากรของขบวนการ ได้ 8 รูปแบบด้วยกัน ได้แก่

1) การสร้างแกนนำแบบหลากหลาย 2) การสร้างเครือข่ายแบบใกล้ชิดและเครือข่ายแบบห่างไกล 3)

การสร้างฐานกำลังคนในการเคลื่อนไหว 4) การใช้ความรู้และการสนับสนุนจากนักวิชาการ 5) การมีเครือข่ายเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร 6) โครงสร้างกลุ่มที่มีความยืดหยุ่นสูง 7) ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในแต่ ละสถานการณ์การต่อสู้ 8) การระดมทรัพยากร ซึ่งลักษณะการประกอบสร้างกลุ่มและการระดม ทรัพยากรที่หลากหลายเช่นนี้เนื่องจากเงื่อนไขสถานการณ์ที่แตกต่างหลากหลายทำให้ขบวนการ เรียนรู้และปรับตัวเพื่อคงและเพิ่มประสิทธิภาพของการเคลื่อนไหว

ข้อมูลข้างต้น แสดงให้เห็นว่า ขบวนการคัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเรือ อำเภอนาทวี มี ลักษณะเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ในหลายมิติ ตั้งแต่การเป็นขบวนการที่มีได้ผูก ติดหรือยึดติดกับชนชั้นใดชนชั้นหนึ่งเพียงชนชั้นเดียว จากองค์ประกอบของผู้เข้าร่วมที่มีความ หลากหลาย ตั้งแต่ปัญญาชนท้องถิ่น กลุ่มประมงท้องถิ่น นักวิชาการและองค์กรพัฒนาเอกชน ประกอบกับโครงสร้างขององค์กรที่เป็นโครงสร้างแนวราบและมีความยืดหยุ่นสูง ในขณะเดียวกันมี การเชื่อมโยงข้อเรียกร้องกับผลประโยชน์สาธารณะ โดยเฉพาะการชี้ให้เห็นว่า โครงการคัดค้านการ ก่อสร้างท่าเรือ มิได้มีผลกระทบเฉพาะกับคนในพื้นที่เท่านั้น แต่จะส่งผลกระทบต่อผู้คนในวงกว้าง โดยเฉพาะในปัญหาความมั่นคงทางอาหารของคนในภูมิภาค และในประเทศ และคุณลักษณะที่สำคัญ ที่สุดคือ ความพยายามในการนิยามทางเลือกการพัฒนาของท้องถิ่นด้วยการ “ปกป้องพื้นที่ผลิต อาหาร” แสดงให้เห็นว่า ขบวนการมิได้จำกัดตัวอยู่เฉพาะการคัดค้านโครงการเฉพาะหน้าเท่านั้น แต่มี ความพยายามในการสถาปนาสิ่งที่ Habermas (1981 อ้างถึงใน ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2542b: 64) เรียกว่า กติกาหรือกฎเกณฑ์ชุดใหม่ในการดำรงชีวิตด้วย

6.1.2 การใช้วาทกรรมในการต่อสู้

จากการศึกษาวิเคราะห์การใช้วาทกรรมในการต่อสู้ ตลอดทั้งผลที่เกิดจากการใช้วาทกรรมใน การต่อสู้ของขบวนการ สรุปได้ว่า ในการสร้างวาทกรรมใดๆ เพื่อเป็นเครื่องมือในการต่อสู้ ขบวนการมี เงื่อนไขการเลือกสร้างวาทกรรม โดยในการศึกษาขบวนการคัดค้านโครงการท่าเรือนี้พบว่า เงื่อนไข การเลือกสร้างวาทกรรมของขบวนการ คือ

1) วาทกรรมใหม่จากการต่อยอดวาทกรรมเดิม เป็นผลสืบเนื่องมาจากการเข้าร่วมกับ เครือข่ายที่ดำรงอยู่แล้ว ทำให้วาทกรรมที่เครือข่ายใช้อยู่ก่อนหน้าส่งอิทธิพลและเป็นเงื่อนไขในการ เลือกสร้างวาทกรรมใหม่ ดังเห็นได้จากที่สมาชิกกลุ่มแรกเข้าร่วมกับเครือข่ายภาคประชาชนที่ต่อสู้ ด้วยวาทกรรมว่าด้วยนิคมอุตสาหกรรม ในช่วงต้นอันเป็นจุดก่อเกิดขบวนการ จึงมีการใช้วาทกรรม ดังกล่าวในการเคลื่อนไหว

2) วาทกรรมที่มีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพในที่นี้หมายถึงวาทกรรมที่ถูกสร้างขึ้นนั้นจะสามารถระดมให้ได้มาซึ่งโอกาสทางการเมือง ระดับความพร้อมด้านองค์กรและจิตสำนึกในการต่อสู้ตลอดจนทรัพยากรต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการเคลื่อนไหวของขบวนการ ดังเช่นการสร้างความรู้ว่าด้วยเรื่องนิคมอุตสาหกรรมนั้นเป็นวาทกรรมที่สามารถระดมมวลชนได้ในช่วงแรกของการเคลื่อนไหว เนื่องจากส่วนหนึ่งของความรู้ที่ประกอบเป็นวาทกรรมชุดนี้เป็นความรู้ที่สังคมยอมรับอยู่แล้ว เช่น ความรู้เรื่องผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมและสุขภาพจากนิคมอุตสาหกรรมมาตาพุด เป็นต้น วาทกรรมว่าด้วยเรื่องนิคมอุตสาหกรรมจึงใช้ระดมมวลชนได้อย่างมีประสิทธิภาพอยู่ในระยะหนึ่ง

3) ข้อจำกัดของวาทกรรมเดิม คือเมื่อวาทกรรมถูกใช้ไปในระยะหนึ่งก็เริ่มถึงจุดอิ่มตัว ประกอบกับการอธิบายของวาทกรรมอาจมีขอบเขตไม่ครอบคลุม หรือกว้างใหญ่เกินกว่าเป้าหมายที่ขบวนการต้องการ จึงไม่สามารถสร้างพลังได้เท่ากับวาทกรรมที่มีเนื้อหาตรงกับเป้าหมาย ขบวนการจึงมีการปรับใช้วาทกรรมที่มีเนื้อหาชี้ชัดเฉพาะเรื่อง หรือมีข้อมูลความรู้ที่สนับสนุนเป้าหมายโดยตรงมากกว่าแทน เช่น การเปลี่ยนจากวาทกรรมนิคมอุตสาหกรรมมาเป็นวาทกรรมว่าด้วยผลกระทบที่เกิดจากการดำเนินงานของโครงการและบริษัทเจ้าของโครงการ เป็นต้น

จากการวิเคราะห์วาทกรรมของขบวนการคัดค้านโครงการท่าเรือ **สรุปรูปแบบของปฏิบัติการทางวาทกรรมของโครงการได้ดังนี้**

1) การผลิตซ้ำและตอกย้ำความหมาย

ขบวนการมีการผลิตซ้ำและตอกย้ำความหมายของข้อมูล ความรู้ และชุดวาทกรรม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องผลกระทบจากนิคมอุตสาหกรรม ผลกระทบจากโครงการ (จากรายงานการประเมินผลกระทบ) รวมถึงการทำลายความชอบธรรมของรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมในหลายรูปแบบ ตลอดช่วงระยะเวลาการคัดค้านโครงการ (2549-2556) ปรากฏในหลายรูปแบบ ทั้งการจัดเวทีเผยแพร่ความรู้หลายครั้ง ทั้งเวทีสัมมนาวิชาการ การประชุมย่อย หรือการพบปะตามร้านน้ำชา มีการจัดทำและเผยแพร่สื่อวัฒนธรรม

2) การตีความใหม่และสร้างวาทกรรมเพื่อลดทอนความชอบธรรมของคู่ขัดแย้ง

การตีความใหม่และสร้างวาทกรรมเพื่อลดทอนความชอบธรรมของคู่ขัดแย้ง กรณีศึกษาวาทกรรม “ทะเลร้าง” และ “อ่าวทองคำ” ถือเป็นตัวอย่างที่สำคัญที่สุดในกรณีนี้ ดังที่กล่าวไว้ในหัวข้อ 5.3 การเลือกตีความรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม อันนำไปสู่การสร้างวาทกรรม “ทะเลร้าง” ถือเป็นความพยายามจำกัด ปิดกั้นวาทกรรมหลัก หรืออีกนัยหนึ่งเป็นการลดทอนความชอบธรรมของบริษัทเจ้าของโครงการในฐานะผู้แต่ง (author)

3) เลือกใช้วาทกรรมตามสถานการณ์

จากข้อมูลพบว่า ขบวนการผลิตสร้างวาทกรรมขึ้นหลายชุดเพื่อใช้ในการต่อสู้เคลื่อนไหว เนื่องมาจากสถานการณ์ที่ขบวนการเผชิญตลอดช่วงระยะเวลาที่เคลื่อนไหวนั้นปรับเปลี่ยนไม่คงที่ จึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนชุดวาทกรรมที่ใช้เพื่อให้สามารถสร้างพลังหรือมีความเหมาะสมมากกว่าในการต่อสู้ เช่น การใช้วาทกรรมความไม่โปร่งใสในการจัดทำรายงานประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการ เพื่อลดทอนความชอบธรรมของการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการ เป็นต้น

4) ปฏิบัติการสร้างอัตลักษณ์ร่วมของขบวนการ หรืออีกนัยหนึ่ง การสร้างจิตสำนึกร่วมในการต่อสู้ของขบวนการ

ในประเด็นแรงกระตุ้นในการเข้าร่วมและจิตสำนึกของการต่อสู้ การที่สมาชิกขบวนการ โดยเฉพาะกลุ่มประมงพื้นบ้านได้คลุกคลีกับขบวนการเอชไอเอชุมชนเป็นเวลาหลายเดือน มีการเก็บข้อมูลจากการพบปะ การจัดประชุมกลุ่มย่อย และการพูดคุยหลายครั้ง เป็นปัจจัยสำคัญที่สร้างแรงกระตุ้นในการเข้าร่วมการเคลื่อนไหว อีกทั้ง ข้อสรุปที่ได้จากการศึกษาเอชไอเอชุมชนที่สังเคราะห์ได้เป็นข้อมูลความรู้เกี่ยวกับประมงพื้นบ้านหลายชุด เช่น ดินดอน ระบบนิเวศเฉพาะ เป็นต้น จากกระบวนการนี้ได้ส่งเสริมให้สมาชิกขบวนการโดยเฉพาะกลุ่มชาวประมงพื้นบ้านเกิดคิดเชื่อมโยงวิถีชีวิตกับเศรษฐกิจของภาคประมง ทำให้เกิดความภาคภูมิใจใจอาชีพ ภูมิปัญญา ความรู้จากประสบการณ์ หรือความรู้ที่มีมาแต่เดิม และตระหนักถึงความสำคัญ และเห็นคุณค่าของอาชีพประมงชายฝั่งจนเกิดความรู้สึกหวงแหน อยากรักษาไว้ ซึ่งความรู้สึกที่เกิดจากการสร้างชุดความรู้ผ่านกระบวนการเอชไอเอชุมชนเหล่านี้เป็นประโยชน์ต่อขบวนการ เพราะสามารถสร้างจิตสำนึกของการต่อสู้และคงไว้ซึ่งแรงจูงใจในการเคลื่อนไหวของสมาชิกได้ตลอดการเคลื่อนไหว

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นอกจากนี้ การศึกษาการใช้วาทกรรมในการต่อสู้ของขบวนการคัดค้านโครงการท่าเรือยังสามารถสรุป **ผลสะท้อนจากการต่อสู้ทางวาทกรรม** ได้ดังนี้

1) การระดมทรัพยากร การใช้วาทกรรมในการเคลื่อนไหวต่อสู้ทำให้ขบวนการสามารถเปิดพื้นที่การสื่อสารเพื่อระดมมวลชนได้มากขึ้นกว่าเดิม โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีความขัดแย้งสูง เช่น พื้นที่ตำบลกลาย การใช้วาทกรรมเพื่อลดความชอบธรรมของรายงานการประเมินผลกระทบของบริษัทเจ้าของโครงการมีส่วนสำคัญในการเปิดให้ขบวนการเข้าสู่พื้นที่ได้โดยง่าย อีกทั้งเนื้อหาสาระของวาทกรรมอ่าวทองคำอยู่บนฐานของสิ่งแวดล้อม วิถีชีวิต สังคมและเศรษฐกิจทั่วไป ไม่ได้มีเนื้อหาโจมตีโครงการโดยตรงจึงทำให้วาทกรรมเข้าสู่พื้นที่ขัดแย้งได้

2) เอชไอเอชุมชนกับการสถาปนาวาทกรรมของขบวนการ พบว่ากระบวนการเอชไอเอชุมชนทำให้สมาชิกที่เข้าร่วมกระบวนการศึกษาเชื่อมั่นและยอมรับในชุดความรู้ที่ได้ ส่งผลให้เกิดความมั่นใจในการสื่อสารเพื่อระดมมวลชน หรือเป็นปฏิบัติการหนึ่งของวาทกรรมที่ทำให้เกิดการระดมทรัพยากรมนุษย์เข้าสู่ขบวนการได้

3) ปฏิบัติการทางวาทกรรมว่าด้วยเรื่องอ่าวทองคำเป็นส่วนหนึ่งที่ยกระดับสถานะ “ผู้แต่ง” (author) ให้ชาวบ้านในขบวนการและลดสถานะของผู้จัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม เนื่องจากโดยทั่วไป เมื่อเปรียบเทียบระหว่างชาวบ้าน กับนักวิชาการ ฝ่ายหลังมักจะมีน้ำหนักมากกว่าในฐานะ ผู้จัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตาม การสร้างวาทกรรม “ทะเลร้าง” ประกอบกับกระบวนการการจัดทำเอชไอเอชุมชน ซึ่งเป็นที่มาของวาทกรรม “อ่าวทองคำ” กลายเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ยกสถานะให้ชาวบ้านมีสถานะเป็น “ผู้แต่ง” (author) และมีสถานะที่จะไปคัดง้างกับ “ผู้แต่ง” เดิมอย่างนักวิชาการผู้จัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมได้

6.2 ข้อเสนอแนะ

1) จากการศึกษากรณีขบวนการคัดค้านโครงการท่าเรือ อ่าวท่าเสา จันทบุรี นครศรีธรรมราช พบว่าภายหลังจากบริษัทเจ้าของโครงการประกาศยุติโครงการในพื้นที่แล้ว แต่ขบวนการยังคงมีปฏิบัติการทั้งในและนอกพื้นที่สืบเนื่องต่อมา เป็นที่น่าสนใจสำหรับการศึกษาต่อไปในอนาคตว่าปฏิบัติการต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายหลังจากที่โครงการยุติแล้วนั้น ยังคงเกิดขึ้นด้วยเป้าหมายและแรงขับเคลื่อนใด มุ่งหวังสร้างผลกระทบ/ผลสะท้อนอย่างไร

2) จากการศึกษาครั้งนี้ พบว่า ขบวนการใช้ปฏิบัติการทางวาทกรรมที่หลากหลาย อีกทั้งยังมีการปรับเปลี่ยน เลือกลง หรือสถาปนาขึ้นใหม่ ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาในอนาคต ในส่วนการศึกษาปฏิบัติการทางวาทกรรมที่เหมาะสมต่อการเคลื่อนไหว ประสิทธิภาพและผลที่เกิดขึ้นต่อพลวัตของขบวนการ

3) จากการศึกษาครั้งนี้ มิได้ศึกษาครอบคลุมผลกระทบ/ผลสะท้อนที่เกิดจากการใช้วาทกรรมและปฏิบัติการทางวาทกรรมในการต่อสู้ของขบวนการ แต่มีการเสนอผลการศึกษาไว้ในเชิงปรากฏการณ์ ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาในอนาคต ในส่วนของการศึกษาผลกระทบ/ผลสะท้อนที่เกิดจากปฏิบัติการทางวาทกรรมของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในอย่างมีกระบวนการศึกษาวิจัยและการอธิบายในเชิงทฤษฎี

รายการอ้างอิง

- peopleVOICE TV (ผู้ผลิต). (2556, 3 กันยายน). ทำเรื่อน้ำลึกเซฟรอน #4 : ความเห็น เครือข่าย
สมาคมประมงฯ..ทรงวุฒิ พัฒแก้ว. แหล่งที่มา
<http://www.youtube.com/watch?v=C3GSm7f3HaA&list=PL2FtMbT3lOrjCXF1NrHp2wc4PFnn6-dEy&index=36>
- กฤษดาวรรณ หงส์ลดารมภ์, และ จันทิมา เอี่ยมานนท์ (บ.ก.). (2549). มองสังคมผ่านวาทกรรม.
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กลุ่มศึกษาการพัฒนาสังคมอุตสาหกรรมปิโตรเคมีนครศรีธรรมราช. (2552). ติดตามการเกิดนิคม
อุตสาหกรรมปิโตรเคมี นครศรีธรรมราช.
- กิติพร ใจบุญ. (2538). ความจริงในเรื่องเขื่อน : บทศึกษาการปฏิบัติการทางวาทกรรมในสังคมไทย
ตั้งแต่ พ.ศ. 2490-2537. (ปริญญามหาบัณฑิต), มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชาติรี เพ็ญศรี. (2543). วาทกรรมการพัฒนาของประเทศไทย : พ.ศ. 2504-2539. (รัฐศาสตรมหาบัณฑิต),
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชาวประมงพื้นบ้านคนหนึ่ง. สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2558.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2542a). "ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ และนโยบายเชิงทฤษฎี
ต่อการพัฒนาประชาธิปไตย" ใน ขบวนการประชาสังคมไทย: ความเคลื่อนไหวภาคพลเมือง
(อนุชาติ พวงสำลี และ กฤตยา อาชวนิจกุล Ed.). กรุงเทพฯ: โครงการวิจัยและพัฒนาประชา
สังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2542b). วาทกรรมการพัฒนา : อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณะและ
ความเป็นอื่น. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยและผลิตตำรา มหาวิทยาลัยเกริก.
- ธีรยุทธ บุญมี. (2551). มิเชล ฟูก็อดต์ (*Michel Foucault*). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิภาษา.
- บริษัท เซฟรอนประเทศไทยสำรวจและผลิต จำกัด. (2555). รายงานการวิเคราะห์ผลกระทบ
สิ่งแวดล้อมสำหรับโครงการหรือกิจการที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงทั้ง
ทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรและสุขภาพ (รายงานฉบับสมบูรณ์ เล่มที่ 1/4).
- บริษัท เซฟรอนประเทศไทยสำรวจและผลิต จำกัด. (ม.ป.ป.). มิตรภาพที่ยั่งยืน *Coporate
Responsibility in Thailand*.

ประภาส ปิ่นตบแต่ง. (2552). กรอบการวิเคราะห์การเมืองแบบทฤษฎีขบวนการทางสังคม. เชียงใหม่: มูลนิธิไฮนริค เบิลล์ สำนักงานภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้.

ปัญญาชนท้องถิ่นคนหนึ่ง. สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2558.

ปัญญาชนอิสระคนหนึ่ง. สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2558.

มณีนมัย ทองอยู่. (2557). แนวคิดทฤษฎีสังคมวิทยาว่าด้วยขบวนการทางสังคม. ขอนแก่น: ศูนย์วิจัยพหุศาสตร์สังคมลุ่มน้ำโขง. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

เลิศชาย ศิริชัย (บก.). (2554). การแย่งชิงทรัพยากรในบริบทโลกาภิวัตน์ สถานการณ์ของการไร้คำอธิบายและทางออก. นครศรีธรรมราช: ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ. นครศรีธรรมราช.

ศิริพร ศรีสินธุ์อุไร. (2542). ปฏิบัติการทางวาทกรรมของชาวบ้าน : กรณีศึกษา "ป่าทามกุดเป่ง". (สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาฉบับจิตต์), มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ศุภชัย เจริญวงศ์. (2544). ถอดรหัสการพัฒนา (ส. ก. อรัญญา ศิริผล Ed.). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา.

ศูนย์ประสานงานการพัฒนาาระบบและกลไกการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ. (มปป). Timeline ขั้นตอน EHIA เขฟรอน. เข้าถึงเมื่อ, เข้าถึงจาก http://www.thia.in.th/uploads/file/November%202012/Timeline%20EHIA%20chevron_final_pdf.zip

สมพร เพ็งคำ. (2555). เอชไอเอชุมชน การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยชุมชน: ศูนย์ประสานงานการพัฒนาาระบบและกลไกการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ.

องค์การบริหารส่วนตำบลกลาย. (2557). องค์การบริหารส่วนตำบลกลาย. วารสารเพื่อการประชาสัมพันธ์ ฉบับรายงานผลการปฏิบัติงาน ประจำปี 2557.

องค์การบริหารส่วนตำบลกลาย. (2558). สภาพและข้อมูลพื้นฐาน. เข้าถึงเมื่อ, เข้าถึงจาก <http://www.klai.go.th/general3.php>

องค์การบริหารส่วนตำบลท่าซำ. (2558). สภาพและข้อมูลพื้นฐาน. เข้าถึงเมื่อ, เข้าถึงจาก <http://www.thakheun.go.th/index.php>

องค์การบริหารส่วนตำบลท่าศาลา. (2558). สภาพและข้อมูลพื้นฐาน. เข้าถึงเมื่อ, เข้าถึงจาก <http://www.thasala.go.th/>

องค์การบริหารส่วนตำบลสระแก้ว. (2558). สภาพและข้อมูลพื้นฐาน. เข้าถึงเมื่อ, เข้าถึงจาก <http://www.srakaew.go.th/general3.php>

อภิญา เพ็ญฟูสกุล. (2546). อัตลักษณ์. โรงพิมพ์ไทเกอร์ พรินต์ติ้ง: คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

อรรธรณ ปิรันธน์โอวาท. (2546). กรอบวาทกรรมวิเคราะห์กับกรณีศึกษาไทย (Discourse Analysis Frameworks and Thai Cases): จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อานันท์ กาญจนพันธ์. (2553). แนวความคิดพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรม. In คณาจารย์ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (Ed.). เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (Reprinted from: พิมพ์ครั้งที่ 3).

อานันท์ กาญจนพันธ์. (2555). คิดอย่างมิเชล ฟูโกต์ คิดอย่างวิพากษ์ จากวาทกรรมของอัตบุคคล ถึงจุดเปลี่ยนของอัตตา. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ภาคผนวก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

เหตุการณ์สำคัญในการต่อสู้ของขบวนการคัดค้านโครงการท่าเรือ

2546-2549	<p>- บริษัทเจ้าของโครงการเริ่มเข้ามาพูดคุยกับผู้นำชุมชน เน้นไปที่ผู้นำชุมชนของตำบลที่เป็นที่ตั้งโครงการและใกล้เคียง โดยนำเสนอโครงการในแง่มุมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน และให้ข้อมูลเฉพาะส่วนการสร้างฐานสนับสนุนการขุดเจาะปิโตรเลียมในทะเล และแสดงถึงความต้องการที่ดินขนาดใหญ่สำหรับใช้ในการพัฒนาโครงการ</p> <p>- บริษัทเจ้าของโครงการติดต่อหน่วยงานราชการ และให้การสนับสนุนโครงการที่หน่วยงานราชการในพื้นที่เป็นผู้จัด เช่น งานเชิงวัฒนธรรม ท้องถิ่น และงานเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นต้น</p>
2549	<p>บริษัทเจ้าของโครงการดำเนินงานในรูปแบบกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคม (Corporate Responsibility: CR) อย่างต่อเนื่องผ่านการสนับสนุนด้านการศึกษา สิ่งแวดล้อม การพัฒนาเศรษฐกิจ และคุณภาพชีวิต ให้กับชุมชนบริเวณที่ตั้งโครงการ</p>
	<p>ชาวบ้านผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ตำบลกลายไม้ก็คนที่รับทราบข้อมูลการพัฒนาโครงการในพื้นที่ เริ่มเคลือบแคลงสงสัยในการพัฒนาโครงการ และได้พยายามค้นหาข้อมูลเกี่ยวกับโครงการและบริษัทเจ้าของโครงการด้วยตนเองร่วมกับแสวงหาข้อมูลจากการเข้าร่วมกับเครือข่ายภาคประชาชนในพื้นที่ใกล้เคียง คือ อำเภอสิชล</p>
	<p>เข้าร่วมเวทีเรียนรู้และขบวนคัดค้านโครงการพัฒนานิคมอุตสาหกรรมในพื้นที่อำเภอสิชล</p>
	<p>ร่วมเดินทางไปดูงานพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนาขนาดใหญ่และนิคมอุตสาหกรรมในพื้นที่จังหวัดอื่น</p>
	<p>เข้าถึงแหล่งทุนและการจัดกระบวนการศึกษาของท้องถิ่นสนับสนุนการจัดเวทีเรียนรู้ให้กับชาวบ้านในพื้นที่ตำบลกลายไม้ซึ่งเป็นตำบลที่ตั้งโครงการ</p>
	<p>วิกฤตเรือคราดหอยลาย</p>
	<p>ชาวประมงพื้นบ้านในตำบลท่าศาลา 2 กลุ่ม เริ่มรับรู้สถานการณ์การพัฒนาที่เริ่มเข้ามาสู่พื้นที่อำเภوتاศาลา</p> <p>- กลุ่มแรก คือ กลุ่มประมงพื้นบ้านสระบัว ที่มีโอกาสได้ไปศึกษาดูงานด้าน</p>

	<p>การอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งทะเลที่จังหวัดระยอง ได้ไปรับทราบข้อมูลการเกิดโครงการนิคมอุตสาหกรรมที่จังหวัดนครศรีธรรมราช</p> <p>- กลุ่มที่สอง คือ กลุ่มประมงพื้นบ้านในถุ้ง ที่เข้าร่วมกับขบวนการคัดค้านโครงการนิคมอุตสาหกรรมอำเภอสิชลอยู่ก่อนหน้านั้น</p>
2549-2550	<p>ผู้คัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือแต่ละกลุ่มเชื่อมต่อกันหลังจากได้ร่วมศึกษาดูงานร่วมต่อสู้กับเครือข่ายภาคประชาชนอำเภอสิชล โดยเฉพาะหลังจากได้รับการสนับสนุนจากอดีตผู้นำการเคลื่อนไหวต่อต้านโรงไฟฟ้าบ่อนอก ที่ชักชวนคนในภาคใต้ รวมถึงประชาชนในอำเภอสิชล อำเภอท่าศาลา และชาวจังหวัดนครศรีธรรมราช มาร่วมจัดขบวนการประชาชนภาคใต้เพื่อต่อต้านการโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ที่จะเกิดขึ้นในภาคใต้</p>
2550	<p>ปัญญาชนท้องถิ่น ปัญญาชนอิสระ เครือข่ายภาคประชาชนอำเภอสิชล และนักพัฒนาจากองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานในพื้นที่ จัดเวทีให้ความรู้พูดคุยบอกเล่าข้อมูลเกี่ยวกับโครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือให้กับชาวบ้านในพื้นที่ตำบลกลายและตำบลใกล้เคียงโดยการนำของกลุ่มปัญญาชนท้องถิ่น</p>
2551	<p>จัดเวทีเรียนรู้ผ่านกระบวนการประเมินผลกระทบโดยชุมชนหรือเอชไอเอชุมชน ภายใต้การสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติในพื้นที่ตำบลกลายได้หลายครั้ง</p>
	<p>ก่อตั้ง“กลุ่มรักษ์กลาย”ขึ้น</p>
10 เมษายน	<p>- นายสมัครสุนทรเวชนายกรัฐมนตรีในขณะนั้นเห็นชอบให้ย้ายและขยายนิคมอุตสาหกรรมภาคตะวันออกไปยังโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคใต้ (Southernseaboard) และโครงการสะพานเศรษฐกิจ (Land bridge)</p> <p>- การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยว่าจ้างบริษัทที่ปรึกษาให้ดำเนินการศึกษาความเป็นไปได้ของพื้นที่ที่เหมาะสมจะรองรับนิคมอุตสาหกรรมปิโตรเคมีและพลังงานและอื่นๆ พร้อมทั้งออกแบบเบื้องต้น</p> <p>- ผลการศึกษาพื้นที่เป้าหมายคืออำเภอสิชล และอำเภอท่าศาลาจังหวัดนครศรีธรรมราช</p>

เมษายน	เครือข่ายภาคประชาชนจังหวัดประจวบคีรีขันธ์จัดกระบวนการและร่วมกับภาคประชาชนอำเภอสีชลเปิดเวทีปราศรัยต่อสู้นิคมอุตสาหกรรม
เมษายน	บริษัทจัดประชุมเพื่อขอรับฟังความเห็นโครงการก่อสร้างฐานสนับสนุนการปฏิบัติการสำรวจและผลิตปิโตรเลียมในอ่าวไทย ณ ศาลาประชาคมบ้านบางสาร
2551-2552	ปัญญาชนอิสระประสานกับสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติเพื่อขอให้ช่วยจัดกระบวนการศึกษาเอชไอเอชุมชนอีกครั้ง โดยปรับปรุงวิธีการศึกษา เก็บข้อมูล และกลุ่มประชากร ซึ่งกลุ่มประมงพื้นบ้านได้รับการคัดเลือกให้เป็นกลุ่มประชากรเนื่องจากเป็นกลุ่มที่มีความเสี่ยงได้รับผลกระทบมากที่สุดหากมีโครงการเกิดขึ้นในพื้นที่
2552 19 มกราคม	การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นเบื้องต้นในการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมปิโตรเคมี ณ ศาลาประชาคมประจำอำเภอสีชล - ผู้คัดค้านโครงการคนหนึ่ง (สัมภาษณ์, 7กรกฎาคม 2558) ที่ได้เข้าร่วมในเวทีครั้งนี้ยืนยันว่าการนิคมอุตสาหกรรมเปิดเผยว่า “นิคมอุตสาหกรรมจะเกิดขึ้นไม่ได้หากทำเรืออุตสาหกรรมน้ำมันไม่เกิดขึ้นก่อน”
มีนาคม	ประชาชนและเครือข่ายเฝ้าติดตามการเคลื่อนไหวของนิคมอุตสาหกรรมภาคใต้ยื่นหนังสือร้องเรียนไปยังคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
19 พฤศจิกายน	นายแพทย์นิรันดร์ พิทักษ์วัชระ ในฐานะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พร้อมด้วยคณะทำงาน ได้ลงพื้นที่บริเวณริมหาดคอเขา หมู่ที่ 5 ตำบลสีชล อำเภอสีชล จังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อร่วมเวทีเสวนาและรับฟังปัญหาข้อร้องเรียนจากชาวบ้านในพื้นที่เรื่องการเกิดนิคมอุตสาหกรรม - สำหรับกรณีอำเภอท่าศาลา ทางคณะทำงานได้เฝ้าติดตามการเคลื่อนไหวค้นหาข้อเท็จจริง
2553 1 มีนาคม	กลุ่มปัญญาชนท้องถิ่น ปัญญาชนอิสระ ชาวประมงพื้นบ้าน ร่วมกับเครือข่ายชาวบ้านที่ประสบปัญหาสิ่งแวดล้อมในพื้นที่อื่น และนักศึกษาที่ทำงานร่วมกับกลุ่มประมงพื้นบ้าน ประมาณ 400 คน ชุมนุมปิดถนนในตัวเมืองนครศรีธรรมราช โดยร่วมกันเดินรณรงค์และใช้ป้ายผ้าชิงกางขวาง

	การจรรยากรก่อนจะเปิดเวทีปราศรัยระยะสั้นๆ 3 จุด จุดละ10-15 นาที
8 มีนาคม	บริษัทเจ้าของโครงการจัดประชุมรับฟังความคิดเห็นต่อร่างขอบเขตและแนวทางการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมสังคมและสุขภาพ (Publicscoping) ณ ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลกลาย
5 สิงหาคม	จัดให้มีเวทีทบทวนร่างรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมฯ (PublicReview) ณ ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลท่าศาลา - แจงกับประชาชนว่าจะจ่ายค่าชดเชยให้ชาวประมงที่มีเรือ
	โรงไฟฟ้าถ่านหินเริ่มเข้ามาประชาสัมพันธ์ และเริ่มกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน
29 ตุลาคม	เวทีคัดค้านโรงไฟฟ้าถ่านหินที่หมู่บ้านตะเคียนดำ ตำบลท่าซิ้น อำเภอท่าศาลา โดยกลุ่มชาวประมงพื้นบ้านตะเคียนดำ ร่วมกับชาวประมงพื้นบ้านสระบัว และในถุ้ง รวมถึงผู้นำท้องถิ่นและชาวบ้านตำบลท่าซิ้นเข้าร่วมในเวทีการประชุม
28 พฤศจิกายน	เวทีคัดค้านโรงไฟฟ้าที่ท่าซิ้น โดยประชาชนร่วมกับนายกองค์การบริหารส่วนตำบลท่าซิ้นจัดเวทีการประชุมหารือเรื่องการเข้ามาโรงไฟฟ้าถ่านหินที่องค์การบริหารส่วนตำบลท่าซิ้น - เชื่อมเครือข่ายตั้งกลุ่มรักบ้านเกิดท่าศาลา
	กลุ่มปัญญาชนท้องถิ่น ปัญญาชนอิสระ ประมงพื้นบ้าน นักการเมืองท้องถิ่น เครือข่ายชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมในพื้นที่อื่น นักพัฒนาเอกชนในพื้นที่ นักเคลื่อนไหวอิสระ รวมถึงชาวบ้านทั่วไปต่างระดมพลังกันต่อสู้กับโรงไฟฟ้าถ่านหินจัดกิจกรรมคัดค้านโครงการโรงไฟฟ้าถ่านหินอย่างเข้มข้น
2554 22-24 กุมภาพันธ์	กลุ่มผู้คัดค้านโรงไฟฟ้าถ่านหินกว่า 3,000 คน รวมตัวชุมนุมประท้วงต่อต้านการก่อสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหิน ที่ว่าการอำเภอท่าศาลา เพื่อนัดหมายการแสดงพลังคัดค้านโรงไฟฟ้าถ่านหินอีกครั้งในวันที่ 24 กุมภาพันธ์ที่มีการร่วมลงนามประกาศสัญญาประชาคมไม่เอาโรงไฟฟ้าถ่านหินและจะขัดขวางโครงการทุกวิถีทางเพื่อปกป้องแผ่นดินท่าศาลา - เชื่อมโยงการต่อสู้ของประชาชนเรื่องโรงไฟฟ้าเข้าเป็นขบวนการที่

	ต่อสู้กับโครงการทำเทียบเรือ
มีนาคม	กลุ่มผู้คัดค้านยื่นหนังสือเพื่อขอคำเห็นชอบจากนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ นายกรัฐมนตรีขณะนั้น และผู้ว่าราชการจังหวัดนครศรีธรรมราช ในการยกเลิกการพัฒนาโรงไฟฟ้าถ่านหินในพื้นที่และมีการลงลายเซ็นการเห็นชอบการยกเลิกโครงการดังกล่าว
28 มีนาคม	เกิดภัยพิบัติน้ำท่วมครั้งใหญ่ที่อำเภอสีชล ชาวบ้านในพื้นที่ใกล้เคียงทั้งหมดรวมถึงสมาชิกขบวนการ ได้ระดมกำลังเข้าช่วยเหลือประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อนจาก - ความร่วมมือในครั้งนี้ทำให้กลุ่มต่างๆ และเครือข่ายที่เป็นผู้ต่อต้านขบวนการได้หลอมรวมความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวที่จะยึดหยัดเพื่อช่วยเหลือกันในยามที่เพื่อประสภภัย
	กระบวนการเอชไอเอชุมชน ระยะที่ 2
2555	การรวมตัวของขบวนการมีความเหนียวแน่นขึ้นและเริ่มจัดกิจกรรมรณรงค์อย่างต่อเนื่องทั้งในพื้นที่อาทิจังหวัดวิซาคารหลายครั้งและนอกพื้นที่กิจกรรมละหมาดฮายัตของประมงพื้นบ้านชาวมุสลิมเพื่อปกป้องพื้นที่ผลิตอาหารเป็นต้น
25 กุมภาพันธ์	การรวมตัวของผู้นำศาสนาและชาวมุสลิมในงานพิธีเมาลิดและละหมาดฮายัต ที่จัดขึ้นในวันที่ ณ ชายหาดบ้านในถุ้ง อำเภอท่าศาลา เพื่อขอพรต่อพระองค์อัลเลาะห์เจ้า ดลให้จังหวัดนครศรีธรรมราชรอดพ้นจากโครงการขนาดใหญ่ต่างๆ ในงานพิธีนี้มีผู้นำศาสนาอิสลามเข้าร่วมเป็นจำนวนมาก ซึ่งขบวนการได้ใช้จุดนี้เป็นนัยยะแสดงว่าการเคลื่อนไหวและเป้าหมายการคัดค้านโครงการก่อสร้างทำเทียบเรือของขบวนการได้รับการสนับสนุนจากผู้นำศาสนาอิสลาม
16-17 กรกฎาคม	งานประชุมวิชาการการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยชุมชน ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2555 เรื่อง เอชไอเอชุมชนสร้างอำนาจทางปัญญาในการกำหนดอนาคตตนเองและสังคม ที่จัดขึ้นในวันที่ ณ โรงแรมราม่า การ์เด็นส์ กรุงเทพมหานคร โดยศูนย์ประสานงานการพัฒนาาระบบและกลไกการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ คณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ

11 กันยายน	คณะกรรมการผู้ชำนาญการพิจารณาโครงการ (คชก.) เห็นชอบ รายงานผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ (อีเอชไอเอ) ของโครงการ
15-17 กันยายน	การประชุมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง “การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กรณีศึกษาการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ” ที่สถาบันการจัดการระบบสุขภาพภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (สจรส. ม.อ.) ร่วมกับ สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) ร่วมกันจัดขึ้นในวันที่
3 พฤศจิกายน	เวทีเรียนรู้เอชไอเอผ่านกรณีศึกษา (HIA Case Conference) ที่อาคารสุขภาพแห่งชาติ
4 ธันวาคม	ชาวบ้าน เครือข่ายประมงกรณิชาวบ้าน เครือข่ายประมงพื้นบ้านอ่าวท่าศาลา เครือข่ายรักษ่าบ้านเกิดท่าศาลา และภาคีเครือข่ายชุมชนท่าศาลา จ. นครศรีธรรมราช ร่วมกับโครงการนิติธรรมสิ่งแวดล้อม (Enlaw) และคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.) จัดเวทีรับฟังความคิดเห็นชาวบ้านในพื้นที่ก่อสร้างท่าเรือ โดยเรียกร้องให้สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สผ.) กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ยกเลิกรายงานผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ (อีเอชไอเอ) ของโครงการที่คณะกรรมการผู้ชำนาญการพิจารณาโครงการ (คชก.) เห็นชอบไปก่อนหน้านี้
7 ธันวาคม	นายไพโรจน์ กวียานันท์ ประธานกรรมการบริหารบริษัท เซฟรอนประเทศไทยสำรวจและผลิต จำกัด ประกาศยุติโครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือและศูนย์สนับสนุนปฏิบัติการสำรวจและผลิตปิโตรเลียมในอ่าวไทย
2556	ขบวนการเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือจัดกิจกรรมรณรงค์เรื่อง “อ่าวทองคำพื้นที่ผลิตอาหาร” อย่างเข้มข้นเพื่อเป็นการยืนยันเจตนารมณ์ในการปกป้องพื้นที่จากโครงการพัฒนาขนาดใหญ่

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวกรรณกาญจน์ การเนตร เกิดวันที่ 26 มีนาคม 2532 ที่จังหวัดฉะเชิงเทรา สำเร็จ การศึกษาวิทยาศาสตรบัณฑิต ภาควิชาเคมี จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2553 และเข้าศึกษาต่อในหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2554

